



**Maastricht University**

# **Faculteit Rechten**

master in de rechten

## ***Masterthesis***

***Abortus: een grondrecht of een vergiftigd geschenk? Een juridische analyse van de Belgische abortuswetgeving vanuit rechtsvergelijkend perspectief***

**Daisy Szulc**

Scriptie ingediend tot het behalen van de graad van master in de rechten, afstudeerrichting rechten

## **PROMOTOR :**

Prof. dr. Tim WUYTS



## Samenvatting

Het onderwerp van deze masterscriptie houdt verband met het recht op abortus. Dit thema ligt binnen zowel het politieke als publieke debat delicaat vanwege het dichotoom denkpatroon. Het doel van de masterscriptie is om binnen Europa de Belgische, Nederlandse en Poolse abortuswetgeving met elkaar te vergelijken. Concreet wordt het zelfbeschikkingsrecht inzake abortus bestudeerd met een focus op de evolutie ervan sinds de ontstaansgeschiedenis van de abortuswet. Deze benadering maakt het mogelijk om te komen tot een verklarende analyse van de verschillen en gelijkenissen in de abortusregelgeving van de drie vergeleken landen. Hieruit kan zowel de huidige als toekomstige positie van België op het vlak van de abortusrechten in Europa worden afgeleid.

Het is algemeen bekend dat elk Europees land een eigen abortusbeleid uitwerkt conform religieuze en maatschappelijke normen en waarden. Aandacht voor ethische en juridische opvattingen maken een onlosmakelijk onderdeel uit bij de totstandkoming en invulling ervan. Problematisch is wanneer vrouwen zich buiten de toepasselijke abortusvoorwaarden bevinden en hierdoor hun rechten in eigen land niet meer kunnen uitoefenen. Dit is ook in België het geval voor ongewenste zwangerschappen voorbij de grens van twaalf weken. De betrokken vrouwen vallen zonder rechtsbescherming en dienen elders hun toevlucht te nemen, zoals naar Nederland, waar de mogelijkheden voor een abortus nog aanwezig zijn. Het fenomeen van abortustoerisme is overbodig en dient tot een minimum te worden beperkt om gelijke kansen in eigen land te waarborgen. België beschikt over een oplossing om daaraan tegemoet te komen door middel van een termijn aanpassing naar achttien weken, maar de realisatie van deze wetswijziging zorgt voor politieke spanningen en tegenwerking. Bovendien zouden de wetgevende initiatieven, na de eerste wetswijziging in 2018, een versterking en verruiming van het zelfbeschikkingsrecht inzake abortus inhouden.

Het valt op te merken dat de zwangere vrouw in een betere positie geplaatst is in de meeste Westerse landen, zoals in België en Nederland. Nederland is zeer vooruitstrevend en biedt vanaf de totstandkoming van de Wafz een daadwerkelijk recht op abortus met een grote aandacht voor de belangen van de vrouw. Het uitgangspunt van elke wetgever was het zoeken naar een passend evenwicht tussen twee conflicterende waarden, met enerzijds de rechtsbescherming van het ongeboren leven en anderzijds het zelfbeschikkingsrecht van de vrouw. In België en Nederland blijkt dat de rechtsbescherming voor het ongeboren leven door middel van inhoudelijke en procedurele voorschriften wordt gegarandeerd. Polen is op dit vlak veel radicaler in die zin dat de wetgever een verplicht verregaande toepassing van de beschermwaardigheid van het ongeboren leven verkiest boven de reproductieve rechten van vrouwen. Toegankelijke abortushulpverlening wordt daardoor in extreme mate beperkt en is enkel mogelijk in uitzonderingssituaties. Dit is vanuit mensenrechtelijk perspectief niet wenselijk en wordt ontegensprekelijk veroordeeld wegens strijdigheid met Europese en internationale mensenrechteninstrumenten. Zeer strikte abortusregelgevingen worden resoluut geweerd en dienen ruimte te maken voor legale, veilige en toegankelijke abortuspraktijken ondersteund door een abortuswetgeving naar Europees standaard. Van belang is vooral dat er een volwaardig 'recht op abortus' bestaat en binnen een ruime begrenzing kan worden uitgeoefend. België en Nederland voldoen ruimschoots aan deze eisen, Polen daarentegen niet.



## Dankwoord

De rechtenstudie wordt klassiek beëindigd met een zogenaamd masterscriptie. Het is een werk van lange adem dat toelaat een kritische geest te ontwikkelen en vooral jezelf uit te dagen op verschillende vlakken. Desondanks is het een zeer boeiend en intens parcours voor ieder student dat een mogelijkheid biedt voor zowel persoonlijke groei als de ontwikkeling van belangrijke juridische vaardigheden. Het is een periode van vallen en opstaan, van frustraties, van schrijven en schrappen om dan uiteindelijk te komen tot een uniek en creatief eindresultaat. Kortom: een ware verrijking. Met een zelfgekozen onderwerp was dit voor mij persoonlijk veel eenvoudiger om er telkens weer met volle moed en enthousiasme aan te werken. Dit gezegd zijnde wil ik in het bijzonder enkele belangrijke personen bedanken.

Vooreerst wil ik graag een woord van dank richten tot mijn promotor prof. dr. Tim Wuyts. Hij is een professor met een zeer grote expertise in het Personen- en familierecht en bovendien heel behulpzaam. Iemand die een student op een waardevolle en ondersteunende manier van de juiste, doch wel kritische, feedback voorziet. Dit maakt van hem een promotor uit de duizend en een zeer betekenisvolle persoon voor een student bij het schrijven van een masterscriptie. Daarvoor een welgemeende en oprechte dankjewel!

Graag wil ik ook mevrouw Aurélie Cassiers bedanken voor haar goede raad, zeer waardevolle feedback en kostbare tijd gedurende de begeleiding van mijn masterscriptie. U heeft mijn onderzoek dat tikkeltje extra gegeven vanwege uw kritische invalshoek. Ik ben u daarvoor zeer dankbaar.

Mijn ouders verdienen de grootste dankbaarheid die er bestaat voor hun enorme steun en onvoorwaardelijke liefde. Door hen heb ik mijn dromen kunnen realiseren en sta ik waar ik nu sta. Ze zijn de beste ouders die ik mij kan inbeelden en zijn altijd in mij blijven geloven. Dit is zeer opmerkelijk en bewonderenswaardig te noemen. Ook mijn zus Cindy wil ik graag bedanken voor haar wijze raad, ondersteunende woorden en de leuke gezamenlijke momenten van ontspanning. Lieve Cindy, je bent een buitengewone en bijzonder inspirerende zus!

Daisy Szulc,

Houthalen, 13 mei 2022.



# Inhoudsopgave

<b>SAMENVATTING</b> .....	<b>I</b>
<b>DANKWOORD</b> .....	<b>III</b>
<b>LIJST VAN AFKORTINGEN</b> .....	<b>IX</b>
<b>LIJST VAN BIJLAGEN</b> .....	<b>XI</b>
<b>INLEIDING</b> .....	<b>1</b>
<b>1 THEORETISCH KADER ABORTUS</b> .....	<b>7</b>
1.1    BEGRIPSOMSCHRIJVING .....	7
1.2    ABORTUS ALS PERSOONLIJKHEIDSRECHT .....	8
1.3    ABORTUS ALS (ERKEND) GRONDRECHT? .....	11
<b>2 BELGISCHE ABORTUSWETGEVING</b> .....	<b>15</b>
2.1    ABORTUS IN BELGIË: INLEIDEND KADER.....	15
2.1.1 <i>Situering en problematiek</i> .....	15
2.1.2 <i>Abortuscijfers</i> .....	17
2.2    ABORTUSWETGEVING: STAND VAN ZAKEN .....	18
2.2.1 <i>Totstandkoming abortuswet</i> .....	18
2.2.2 <i>Bespreking huidig wetgevend kader</i> .....	20
2.2.2.1    Inleiding .....	20
2.2.2.2    Analyse van de abortusvoorwaarden.....	22
2.2.2.2.1    Abortustermijn en -gronden.....	22
2.2.2.2.2    Verplichte formele vereisten voor de arts.....	24
2.2.2.2.3    Vereisten voor de zwangere vrouw .....	27
2.2.2.2.4    Verplichte wachttermijn .....	27
2.2.3 <i>Toekomstperspectief: aandacht voor versoepelingen</i> .....	29
2.2.3.1    Inleiding .....	29
2.2.3.2    Standpunten over aanpassing abortusvoorwaarden.....	30
2.2.3.2.1    Verlenging abortustermijn.....	30
2.2.3.2.2    Beperking formele vereisten voor de arts.....	33
2.2.3.2.3    Inkorting verplichte wachttermijn .....	34
2.3    DISCUSSIE IN DE RECHTSLEER .....	35
2.4    CONCLUSIE.....	45
<b>3 NEDERLANDSE ABORTUSWETGEVING</b> .....	<b>47</b>
3.1    ABORTUS IN NEDERLAND: INLEIDEND KADER .....	47
3.1.1 <i>Situering en problematiek</i> .....	47
3.1.2 <i>Abortuscijfers</i> .....	48

3.2	ABORTUSWETGEVING: STAND VAN ZAKEN .....	50
3.2.1	<i>Totstandkoming abortuswet</i> .....	50
3.2.2	<i>Bespreking huidig wetgevend kader</i> .....	54
3.2.2.1	Inleiding .....	54
3.2.2.2	Analyse van de abortusvoorwaarden.....	55
3.2.2.2.1	Abortustermijn en -gronden.....	55
3.2.2.2.2	Verplichte formele vereisten voor de arts.....	57
3.2.2.2.3	Vereisten voor de zwangere vrouw .....	59
3.2.2.2.4	Verplichte wachttermijn .....	59
3.2.3	<i>Toekomstperspectief: aandacht voor versoepelingen</i> .....	61
3.2.3.1	Inleiding .....	61
3.2.3.2	Standpunten over aanpassing abortusvoorwaarden.....	62
3.3	DISCUSSIE IN DE RECHTSLEER .....	64
3.4	CONCLUSIE.....	68
<b>4</b>	<b>POOLSE ABORTUSWETGEVING .....</b>	<b>71</b>
4.1	ABORTUS IN POLEN: INLEIDEND KADER.....	71
4.1.1	<i>Situering en problematiek</i> .....	71
4.1.2	<i>Abortuscijfers</i> .....	73
4.2	ABORTUSWETGEVING: STAND VAN ZAKEN .....	76
4.2.1	<i>Totstandkoming abortuswet</i> .....	76
4.2.2	<i>Bespreking huidig wetgevend kader</i> .....	85
4.2.2.1	Inleiding .....	85
4.2.2.2	Analyse van de abortusvoorwaarden.....	88
4.2.2.2.1	Abortustermijn en -gronden.....	88
4.2.2.2.2	Verplichte formele vereisten voor de arts.....	90
4.2.2.2.3	Vereisten voor de zwangere vrouw .....	91
4.2.2.2.4	Verplichte wachttermijn .....	92
4.2.3	<i>Toekomstperspectief: aandacht voor versoepelingen</i> .....	92
4.2.3.1	Inleiding .....	92
4.2.3.2	Standpunten over aanpassing abortusvoorwaarden.....	95
4.2.3.2.1	Versoepeling abortuswet.....	95
4.2.3.2.2	Verstrenging abortuswet .....	98
4.3	DISCUSSIE IN DE RECHTSLEER .....	99
4.4	CONCLUSIE.....	108
<b>5</b>	<b>VERGELIJKING RECHTSSTELSELS .....</b>	<b>111</b>
5.1	VERGELIJKING WETGEVEND KADER .....	111
5.1.1	<i>Aanleiding abortuswetgeving</i> .....	111
5.1.2	<i>Abortusvoorwaarden</i> .....	112
5.1.2.1	Inhoudelijke vereisten .....	112



5.1.2.2	Procedurele vereisten .....	113
5.2	KRITISCHE BEDENKINGEN .....	116
5.2.1	<i>Huidige stand van zaken</i> .....	116
5.2.2	<i>Toekomstige ontwikkelingen</i> .....	120
5.3	CONCLUSIE.....	124
<b>ALGEMENE CONCLUSIE .....</b>		<b>127</b>
<b>BIBLIOGRAFIE.....</b>		<b>133</b>
<b>BIJLAGEN .....</b>		<b>159</b>



## Lijst van afkortingen

Adv.	Advies
Bafz	Besluit afbreking zwangerschap
BS	Belgisch Staatsblad
BW	Belgisch Burgerlijk Wetboek
Dz.U.	Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polski [Staatsblad van de Republiek Polen]
e.a.	En andere(n)
ECRM	Europese Commissie voor de Rechten van de Mens
EHRM	Europees Hof voor de Rechten van de Mens
EIB	Europees Instituut voor Bio-ethiek
EVRM	Europees Verdrag tot bescherming van de Rechten van de Mens en de fundamentele vrijheden
GwH	Belgisch Grondwettelijk Hof
i	En
IGJ	Inspectie Gezondheidszorg en Jeugd
Inw.	Inwerkingtreding
jo.	Juncto (in samenhang met)
JPV	Juristenvereniging Pro Vita
MvT	Memorie van Toelichting
NBW	Nederlands Burgerlijk Wetboek
OTK ZU	Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego Zbiór Urzędowy [Officiële Publicatieblad Rechtspraak van het Pools Grondwettelijk Hof]
Parl.St.	Parlementaire Stukken
PiS	Prawo i Sprawiedliwość [Recht en Rechtvaardigheid]
Poz.	Pozycja [plaats]
r.	Rok [jaar]
RvS	Belgisch Raad van State
Sr.	Nederlands Wetboek van Strafrecht
Stb.	Staatsblad van het Koninkrijk der Nederlanden
Stcrt.	Staatscourant van het Koninkrijk der Nederlanden
Sw.	Belgisch Strafwetboek
TK	Trybunał Konstytucyjny [Pools Grondwettelijk Hof]
Wafz	Wet afbreking zwangerschap



## Lijst van bijlagen

<b>BIJLAGE 1.</b> Weergave abortusvoorwaarden in de huidige en toekomstige Belgische abortuswetgeving .....	159
<b>BIJLAGE 2.</b> Weergave abortusvoorwaarden in de Nederlandse abortuswetgeving .....	161
<b>BIJLAGE 3.</b> Weergave abortusvoorwaarden in de Poolse abortuswetgeving .....	162
<b>BIJLAGE 4.</b> Vergelijking abortusvoorwaarden in de Belgische, Nederlandse en Poolse abortuswetgeving .....	163
<b>BIJLAGE 5.</b> Positionering van België, Nederland en Polen t.a.v. het zelfbeschikkingsrecht inzake abortus .....	165



# Inleiding

## § 1. Onderwerp en probleemstelling

1. Abortus is een universeel complex en controversieel fenomeen dat de voorbije jaren niet onbesproken is gebleven.<sup>1</sup> Toch heerst er nog steeds een maatschappelijk taboe rond dat een voedingsbodem vormt voor uiteenlopende meningen en aanleiding geeft tot polarisatie.<sup>2</sup> Een open houding hieromtrent is nodig en dringt zich op voor meer draagvlak en aanvaardbaarheid binnen het maatschappelijk debat.<sup>3</sup> Het valt daarom toe te juichen dat 28 september als 'Internationale Dag voor Veilige Abortus' ('*International Safe Abortion Day*') in het teken staat van de strijd voor het recht op abortus. Het is een dag waarop wereldwijd wordt stilgestaan op de problematiek omtrent de risico's van onveilige abortussen en het gebrek aan toegang tot veilige, kwaliteitsvolle en legale abortus.<sup>4</sup> Deze dag versterkt in het bijzonder de aandacht voor seksuele en reproductieve rechten van vrouwen met de nadruk op abortus als een integraal onderdeel van de gezondheidszorg.<sup>5</sup> Belangstelling voor deze dag en het recht op abortus in het algemeen vormt daarom een noodzaak. Dit vanwege het feit dat het 'recht op abortus' nog steeds geen expliciet verworven individueel recht uitmaakt in bepaalde landen<sup>6</sup> en het een plicht uitmaakt van elk land om vrouwenrechten optimaal te waarborgen.<sup>7</sup> Meer aandacht en erkenning voor reproductieve autonomie is vandaag de dag zeker niet misplaatst.<sup>8</sup>

---

<sup>1</sup> Binnen Europa is de reeds strikte abortuswetgeving in Polen sinds 2021 nog meer aangescherpt. Zie hierover: A. BACCAERT, "Opnieuw massaprotesten tegen verstrengde abortuswet in tientallen Poolse steden", *VRT NWS* 28 januari 2021, <https://www.vrt.be/vrtnws/nl/2021/01/28/opnieuw-protest-tegen-verstrengde-abortuswet-in-tientallen-pools/>; P. ROJEK-SOCHA i M. SEWASTIANOWICZ, "Polska o krok od całkowitego zakazu aborcji, pozostałe przesłanki będzie łatwiej wyłączyć" [Polen een stap dichterbij een totaalverbod op abortus, andere gronden zullen makkelijker uit te sluiten zijn], *PRAWO* 29 stycznia 2021 [*RECHT* 29 januari 2021], <https://www.prawo.pl/zdrowie/zaostrzenie-przepisow-aborcjynych-komentarze-po-publikacji,506123.html> [laatst geraadpleegd op 5 april 2022].

<sup>2</sup> A. GUILLAUME and C. ROSSIER, "Abortion around the world. An overview of legislation, measures, trends, and consequences", *Population* 2018, vol. 73, no. 2, (217) 217-218; L.B. PIZZAROSSA and P. SKUSTER, "Toward Human Rights and Evidence-Based Legal Frameworks for (Self-Managed) Abortion: A Review of the Last Decade of Legal Reform", *Health and Human Rights Journal* 2021, vol. 23, no. 1, (199) 207-208.

<sup>3</sup> DE MENS NU, "Luna wil abortus bespreekbaar maken", 28 september 2021, <https://demens.nu/2021/09/28/luna-wil-abortus-bespreekbaar-maken/> [laatst geraadpleegd op 5 april 2022].

<sup>4</sup> Zie hierover: INTERNATIONAL CAMPAIGN FOR WOMEN'S RIGHT TO SAFE ABORTION, "International Safe Abortion Day 28 September 2021", 28 September 2021, <https://www.safeabortionwomensright.org/international-safe-abortion-day-28-september-2021/> [laatst geraadpleegd op 5 april 2022]; DE MENS NU, "Internationale dag voor het recht op abortus", 28 september 2021, <https://demens.nu/2021/09/28/internationale-dag-voor-het-recht-op-abortus/> [laatst geraadpleegd op 5 april 2022].

<sup>5</sup> Dit werd ook opnieuw bevestigd door de World Health Organisation (WHO) in haar richtlijn voor kwaliteitsvolle abortuszorg van 2022. Zie hierover uitgebreid: CENTER FOR REPRODUCTIVE RIGHTS, "Center Commends WHO's New Abortion Guideline for Quality Abortion Care Worldwide", 8 March 2022, <https://reproductiverights.org/who-abortion-care-guideline/> [laatst geraadpleegd op 5 april 2022]; WORLD HEALTH ORGANIZATION (WHO), Abortion Care Guideline, 2022, <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/349316/9789240039483-eng.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

<sup>6</sup> Binnen de Europese Unie staan 25 van de 27 lidstaten abortus toe op verzoek van de zwangere vrouw of omwille van sociale redenen. Alleen de landen Polen en Malta hebben nog steeds een zeer restrictieve abortuswet waarbij abortus slechts toegelaten wordt wanneer het leven of de gezondheid van de zwangere vrouw in gevaar is, de zwangerschap het gevolg is van seksueel geweld of indien er sprake is van een ernstige foetale afwijking. Zie hierover: CENTER FOR REPRODUCTIVE RIGHTS, *European Abortion Law: A Comparative Overview*, 2021, <https://reproductiverights.org/sites/default/files/documents/European%20abortion%20law%20a%20comparative%20review.pdf>.

<sup>7</sup> I. TUCAK and A. BLAGOJEVIC, "Abortion in Europe", *ECLIC* 2020, vol. 4, (1135) 1137-1138.

<sup>8</sup> L. PURDY, "Women's reproductive autonomy: medicalisation and beyond", *J. Med. Ethics* 2006, vol. 32, no. 5, (287) 287.

2. Ook in België zorgt het thema voor de nodige controverse op politiek vlak waarbij de discussies omtrent verdere aanpassingen aan de huidige abortuswetgeving niet achterwege blijven.<sup>9</sup> De centrale gedachtegang hierbij is een versterking van het zelfbeschikkingsrecht van de vrouw zodat er een volwaardig recht op zwangerschapsafbreking bestaat tot een bepaalde wettelijke grens.<sup>10</sup> Tot op heden ligt de beslissing voor een abortus autonoom bij de zwangere vrouw tot twaalf weken na de bevruchting (*infra*, nr. 38).<sup>11</sup> Na deze termijn is een abortusverzoek slechts mogelijk ingeval van twee strikt medische gronden waarbij er voor de ongewenst zwangere vrouwen in België geen opties meer zijn.<sup>12</sup> De problematiek die hiermee gepaard gaat betreft het abortustoerisme vanwege de lacunes inzake de rechtsbescherming van zwangere vrouwen die zich in kwetsbare en sociaaleconomische moeilijke omstandigheden bevinden.<sup>13</sup> Het fenomeen van abortustoerisme is de situatie waarbij zwangere vrouwen in België na de wettelijke grens van twaalf weken genoodzaakt zijn om hun toevlucht te nemen naar een ander land voor de uitvoering van deze late zwangerschapsafbrekingen.<sup>14</sup>

3. Dit is niet alleen een blijvend knelpunt voor België, maar ook in Polen is dit een schrijnende situatie sinds de verstrenging van de abortuswet in 2021 (*infra*, nr. 169).<sup>15</sup> Daardoor ligt de focus op een ander Europees land, zoals Nederland, die deze problematiek opvangt vanwege een ruimere abortuswetgeving.<sup>16</sup> Dit is in België niet langer houdbaar op de lange termijn en vraagt voor een

---

<sup>9</sup> F. DE MEYER en C. DE MULDER, "Een nieuw tijdperk voor abortus? Een analyse van het voorstel ter versoepeling van de Belgische abortuswet", *Family & Law* 2021, (1) 1-2; G. PAELINCK, "De abortuskwestie: welke versoepelingen liggen op tafel en waar ligt het politieke probleem?", *VRT NWS* 13 juli 2020, <https://www.vrt.be/vrtnws/nl/2020/07/13/abortus-overzicht/> [laatst geraadpleegd op 5 april 2022].

<sup>10</sup> F. DE MEYER en C. DE MULDER, "Een nieuw tijdperk voor abortus? Een analyse van het voorstel ter versoepeling van de Belgische abortuswet", *Family & Law* 2021, (1) 2-3; P. GARRÉ, "De nieuwe abortuswet in België: een haast volwaardig recht op zwangerschapsafbreking in de eerste twaalf weken", *Ethische Perspectieven* 2019, vol. 29, nr. 1, (37) 37-38 en 45-47.

<sup>11</sup> Art. 2, 1<sup>o</sup>, a) Wet van 15 oktober 2018 betreffende de vrijwillige zwangerschapsafbreking, tot opheffing van de artikelen 350 en 351 van het Strafwetboek, tot wijziging van de artikelen 352 en 383 van hetzelfde Wetboek en tot wijziging van diverse wetsbepalingen, *BS* 29 oktober 2019, 82.140 (hierna: Wet Vrijwillige Zwangerschapsafbreking 2018).

<sup>12</sup> Art. 2, 5<sup>o</sup> Wet Vrijwillige Zwangerschapsafbreking 2018.

<sup>13</sup> Verslag (1 augustus 2018) van de eerste lezing over het wetsvoorstel betreffende de vrijwillige zwangerschapsafbreking (C. BROTCORNE en G. CALOMNE), *Parl.St.* Kamer 2017-18, nr. 54-3216/003, 94 (hierna: verslag, *Parl.St.* Kamer 2017-18, nr. 54-3216/003); toelichting wetsvoorstel van 16 juli 2019 tot versoepeling van de voorwaarden om tot een zwangerschapsafbreking over te gaan (E. TILLIEUX e.a.), *Parl.St.* Kamer 2019, nr. 55-0158/001, 4 (hierna: wetsvoorstel, *Parl.St.* Kamer 2019, nr. 55-0158/001); verslag (6 december 2019) van de eerste lezing over het wetsvoorstel tot versoepeling van de voorwaarden om tot een zwangerschapsafbreking over te gaan (S. VAN HECKE), *Parl.St.* Kamer 2019-20, nr. 55-0158/004, 19 (hierna: verslag, *Parl.St.* Kamer 2019-20, nr. 55-0158/004); verslag (30 december 2019) van de tweede lezing over het wetsvoorstel tot versoepeling van de voorwaarden om tot een zwangerschapsafbreking over te gaan (V. VAN PEEL), *Parl.St.* Kamer 2019-20, nr. 55-0158/008, 4 (hierna: verslag, *Parl.St.* Kamer 2019-20, nr. 55-0158/008, 4); P. GARRÉ, "De nieuwe abortuswet in België: een haast volwaardig recht op zwangerschapsafbreking in de eerste twaalf weken", *Ethische Perspectieven* 2019, vol. 29, nr. 1, (37) 44.

<sup>14</sup> F. DE MEYER en C. DE MULDER, "Een nieuw tijdperk voor abortus? Een analyse van het voorstel ter versoepeling van de Belgische abortuswet", *Family & Law* 2021, (1) 13-14; P. GARRÉ, "De nieuwe abortuswet in België: een haast volwaardig recht op zwangerschapsafbreking in de eerste twaalf weken", *Ethische Perspectieven* 2019, vol. 29, nr. 1, (37) 44-45.

<sup>15</sup> L.B. PIZZAROSSA and L. SOSA, "Abortion laws: the Polish symptom of a European malady?", *Ars Aequi* 2021, vol. 70, nr. 6, (587) 587-588; K. ZARĘBA, K. HERMAN, E. KOŁB-SIELECKA and G. JAKIEL, "Abortion in Countries with Restrictive Abortion Laws - Possible Directions and Solutions from the Perspective of Poland", *Healthcare* 2021, vol. 9, no. 11, (1) 7; AMNESTY INTERNATIONAL, "Poland: A Year On, Abortion Ruling Harms Women", 19 October 2021, <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2021/10/poland-a-year-on-abortion-ruling-harms-women/> [laatst geraadpleegd op 5 april 2022].

<sup>16</sup> F. DE MEYER en C. DE MULDER, "Een nieuw tijdperk voor abortus? Een analyse van het voorstel ter versoepeling van de Belgische abortuswet", *Family & Law* 2021, (1) 13-14.



structurele oplossing, aangezien niet iedere zwangere vrouw daardoor gelijk wordt behandeld.<sup>17</sup> Bovendien vormen te strenge beperkingen op het zelfbeschikkingsrecht inzake abortus een niet te onderschatten uitdaging en brengen ze onnodige nadelen, gevaren en risico's met zich mee voor vele (toekomstige) zwangere vrouwen (*infra*, nr. 237).<sup>18</sup> Dit gegeven vraagt om de nodige hervormingen aan de huidige Belgische abortuswet, onder de vorm van een verlenging van de zwangerschapstermijn, om aan bovenstaand problematiek tegemoet te komen.<sup>19</sup> De start hiertoe is reeds gezet sinds de parlementaire besprekingen in 2019, maar kent voorlopig (nog) geen goedkeuring vanwege tegenstand (*infra*, nrs. 54-55).<sup>20</sup> Vooral een gebrek aan nauwkeurig wetenschappelijk onderzoek en cijfermateriaal over de uitgevoerde zwangerschapsafbrekingen in België vormen hierbij een drempel dat bovendien in het regeerakkoord wordt bevestigd.<sup>21</sup> Een verdere uitstel betekent alsnog dat België zijn verantwoordelijkheid ontloopt.<sup>22</sup>

## § 2. Onderzoeksvragen

4. De centrale onderzoeksvraag luidt als volgt: "Wat is de achtergrond van het zelfbeschikkingsrecht inzake abortus in de Belgische abortuswetgeving en hoe verhoudt de huidige Belgische situatie zich tot de Nederlandse en de Poolse abortuswetgeving?".

5. Deze bovenstaande centrale onderzoeksvraag wordt verder ondersteund door de volgende vijf subonderzoeksvragen:

- Wat is de achtergrond van het zelfbeschikkingsrecht inzake abortus binnen de Belgische abortuswetgeving?
- Hoe kunnen de beperkingen op (of verruiming van) het zelfbeschikkingsrecht inzake abortus in de Belgische abortuswetgeving worden verklaard?
- Welke argumenten worden aangehaald voor de beperkingen op (of verruiming van) het zelfbeschikkingsrecht inzake abortus in de Nederlandse abortuswetgeving?
- Welke argumenten worden aangehaald voor de beperkingen op (of verruiming van) het zelfbeschikkingsrecht inzake abortus in de Poolse abortuswetgeving?
- Wat zijn de gelijkenissen en verschillen in het zelfbeschikkingsrecht inzake abortus in zowel België, Nederland als Polen en hoe kunnen die worden verklaard?

6. De regelgeving met betrekking tot het zelfbeschikkingsrecht van de zwangere vrouw inzake abortus dient als rode draad doorheen het onderzoek. Voor de bespreking van de verschillende

---

<sup>17</sup> Toelichting wetsvoorstel, *Parl.St.* Kamer 2019, nr. 55-0158/001, 4; verslag, *Parl.St.* Kamer 2019-20, nr. 55-0158/004, 4.

<sup>18</sup> D. NAPPI, "Demokracja and Aborcja: Poland's New Democracy and the Tyranny of Women's Human Rights", *Women's Rights Law Report*. 2005, vol. 26, no. 1, (53) 54; Jr. B.R. JOHNSON, V. MISHRA, A.F. LAVELANET, R. KHOSLAA and B. GANATRAA, "A global database of abortion laws, policies, health standards and guidelines", *Bull. World Health Organ.* 2017, vol. 95, (542) 542.

<sup>19</sup> F. DE MEYER en C. DE MULDER, "Een nieuw tijdperk voor abortus? Een analyse van het voorstel ter versoepeling van de Belgische abortuswet", *Family & Law* 2021, (1) 13-15.

<sup>20</sup> *Ibid.*, 1-2.

<sup>21</sup> Verslag, *Parl.St.* Kamer 2017-18, nr. 54-3216/003, 34 en 71; toelichting wetsvoorstel van 12 februari 2020 tot wijziging van diverse bepalingen met betrekking tot zwangerschapsafbreking (E. VAN HOOFF e.a.), *Parl.St.* Kamer 2019-20, nr. 55-1012/001, 10 (hierna: wetsvoorstel, *Parl.St.* Kamer 2019-20, nr. 55-1012/001); P. MAGNETTE en A. DE CROO, *Verslag van de formateurs (regeerakkoord 2020-2024)*, Brussel, 30 september 2020, [https://www.belgium.be/sites/default/files/Regeerakkoord\\_2020.pdf](https://www.belgium.be/sites/default/files/Regeerakkoord_2020.pdf), 28-29.

<sup>22</sup> Verslag, *Parl.St.* Kamer 2019-20, nr. 55-0158/004, 27.

standpunten aangaande de beperkende (of verruimde) maatregelen op het zelfbeschikkingsrecht inzake abortus wordt enkel verwezen naar de belangrijkste en doorslaggevende argumenten die hiervoor aan de grondslag liggen. Aangezien abortus een context- en tijdsgebonden materie uitmaakt, zal deze studie voornamelijk de nadruk leggen op de huidige geldende wetgeving waardoor nieuwe toekomstige wetswijzigingen slechts in beperkte mate zullen worden besproken. Verder zal er ook een externe vergelijkende studie plaatsvinden met twee specifiek uitgekozen Europese landen, namelijk Nederland en Polen. De keuze voor Nederland is evident, aangezien het binnen Europa een zeer progressieve abortuswetgeving kent en dit een verruiming van het zelfbeschikkingsrecht van de zwangere vrouw betekent.<sup>23</sup> Ook de problematiek van het abortustoerisme speelt hierin een cruciale rol, aangezien Nederland een belangrijke speler uitmaakt voor zowel België als Polen voor de uitvoering van late abortussen.<sup>24</sup> Het land Polen is interessant omdat het tot één van de strengste abortuswetgeving in Europa behoort.<sup>25</sup> Vanwege de verstrengde abortuswetgeving sinds 27 januari 2021 maakt dit een zeer verregaande inperking van het zelfbeschikkingsrecht van de zwangere vrouw uit.<sup>26</sup> Dit gegeven werkt abortustoerisme in de hand en zet aan tot een kritische reflectie en dringende bewustwording ten aanzien van het zelfbeschikkingsrecht in het kader van abortus.<sup>27</sup>

**7.** Om de omvang van het onderzoek niet te sterk te verruimen en vanwege het tijdsgebrek zijn er ook bepaalde thema's die niet aan bod zullen komen zoals de aansprakelijkheid van de arts-specialist (gynaecoloog) betrokken bij de informatieverstrekking en uitvoering van een zwangerschapsafbreking, een uitgebreide bespreking van de uitvoeringsmogelijkheden voor een abortus, de psychologische effecten en gevolgen bij het laten uitvoeren van een abortus en een grondige bespreking van de mogelijkheden tot een zwangerschapsafbreking bij minderjarigen of wilsonbekwame meerderjarigen.

### § 3. Onderzoeksmethodologie

**8.** De methode gehanteerd in dit onderzoek betreft een klassieke rechtswetenschappelijke literatuurstudie die verder wordt aangevuld met meta-juridische bronnen in het kader van ethische

---

<sup>23</sup> C. WIJSEN, L. VAN LEE en H. KOOLSTRA, *Abortus in Nederland 2001-2005*, Delft, Eburon, 2007, 9.

<sup>24</sup> P. GARRÉ, "De nieuwe abortuswet in België: een haast volwaardig recht op zwangerschapsafbreking in de eerste twaalf weken", *Ethische Perspectieven* 2019, vol. 29, nr. 1, (37) 44.

<sup>25</sup> J. HUSSEIN, J. COTTINGHAM, W. NOWICKA and E. KISMODI, "Abortion in Poland: politics, progression and regression", *RHM* 2018, vol. 26, no. 52, (11) 12; I. KORALEWSKA and K. ZIELIŃSKA, "Defending the unborn', 'protecting women' and 'preserving culture and nation': anti-abortion discourse in the Polish right-wing press", *Culture, Health & Sexuality* 2021, (1) 1-2; A. KRAJEWSKA, "Connecting Reproductive Rights, Democracy, and the Rule of Law: Lessons from Poland in Times of COVID-19", *German Law Journal* 2021, vol. 22, no. 6, (1072) 1077; K. ZARĘBA, K. HERMAN, E. KOŁB-SIELECKA and G. JAKIEL, "Abortion in Countries with Restrictive Abortion Laws - Possible Directions and Solutions from the Perspective of Poland", *Healthcare* 2021, vol. 9, no. 11, (1) 5.

<sup>26</sup> M. BUCHOLC and M. KOMORNIK, "Abortion ban on demand", *Eurozine* 2020, <https://www.eurozine.com/abortion-ban-on-demand/?pdf>, (1) 1; K. ZARĘBA, K. HERMAN, E. KOŁB-SIELECKA and G. JAKIEL, "Abortion in Countries with Restrictive Abortion Laws - Possible Directions and Solutions from the Perspective of Poland", *Healthcare* 2021, vol. 9, no. 11, (1) 5. Zie voor een grondige bespreking van de laatste wetswijziging in het licht van het arrest: A. GLISZCZYŃSKA-GRABIAS and W. SADURSKI, "The Judgment That Wasn't (But Which Nearly Brought Poland to a Standstill). 'Judgment' of the Polish Constitutional Tribunal of 22 October 2020, K1/20", *Eur. Const. Law Rev.* 2021, vol. 17, no. 1, 130-153; B. GRABOWSKA-MOROZ i K. ŁAKOMIEC, "(Nie)dopuszczalność aborcji. Glosa do wyroku TK z 22.10.2020 r., K 1/20 [(On)toelaatbaarheid van abortus. Noot onder het arrest van het Grondwettelijk Hof van 22.10.2020, K 1/20]", *Państwo i Prawo [Staat en Recht]* 2021, nr. 8, 251-259 (hierna: B. GRABOWSKA-MOROZ i K. ŁAKOMIEC, *(Nie)dopuszczalność aborcji*).

<sup>27</sup> J. HUSSEIN, J. COTTINGHAM, W. NOWICKA and E. KISMODI, "Abortion in Poland: politics, progression and regression", *RHM* 2018, vol. 26, no. 52, (11) 11; L.B. PIZZAROSSA and L. SOSA, "Abortion laws: the Polish symptom of a European malady?", *Ars Aequi* 2021, vol. 70, nr. 6, (587) 587-588.

en maatschappelijke invloeden rond abortus. De bronnen die hiervoor zijn geraadpleegd bestaan uit Europese, nationale en buitenlandse wetgeving, rechtspraak en rechtsleer. Tevens zijn ook enkele internationale, Europese, nationale en buitenlandse documenten en rapporten geconsulteerd. Vooral de Belgische abortuswetgeving, inclusief de verschillende parlementaire voorbereidende werken, krijgen een centrale rol met als doel te komen tot een grondige bestudering en analyse ervan in het licht van de rechtspositie van de zwangere vrouw.

**9.** Het onderzoek is in hoofdzaak verklarend van aard waarbij de focus ligt op de achtergrond van het abortusbeleid in België, Nederland en Polen. Het is de bedoeling om te onderzoeken welke redenen de aanzet zijn geweest voor zowel de totstandkoming als de wetswijzigingen van de huidige abortuswetgeving. Ook wordt stilgestaan bij de afwegingen, argumenten en obstakels die hebben meegespeeld in hoofde van de beleidsmakers voor de keuze van de abortusvoorwaarden in het licht van het zelfbeschikkingsrecht van de vrouw en op welke wijze dit recht tot uiting komt. Zo kan worden nagegaan in hoeverre de huidige Belgische abortuswetgeving dit zelfbeschikkingsrecht van de zwangere vrouw inperkt.

**10.** Het uiteindelijke doel van de masterscriptie is om te komen tot een rechtsvergelijkende studie. Om dat te realiseren wordt er in de eerste plaats een microvergelijking op basis van een functionele en een 'law in context' benadering toegepast.<sup>28</sup> De microvergelijking houdt in dat het onderzoek zich specifiek zal focussen op de rechtsfiguur van abortus binnen verschillende rechtssystemen. Een functionele benadering van de rechtsvergelijking zal ertoe bijdragen om te bepalen hoe de verschillende rechtsstelsels met de problematiek rond abortus omgaan en hier al dan niet oplossingen voor aanreiken.<sup>29</sup> De 'law in context' benadering zorgt er bovendien voor dat ook de maatschappelijke context waarin de ontwikkelingen zich situeren voor de toelating van een zwangerschapsafbreking onder specifieke voorwaarden en omstandigheden wordt toegelicht.<sup>30</sup> Hierbij zal er eveneens een externe rechtsvergelijkende studie worden uitgevoerd met als doel om zowel de gelijkenissen als de verschillen in de abortuswetgeving van elk vergeleken land op juridisch vlak te analyseren en te verklaren. Dit is van belang, aangezien ieder Europees land een eigen abortusbeleid uitwerkt in het licht van de ontwikkelingen binnen de politiek en de samenleving. Zo een vergelijking is interessant om eventuele problemen en lacunes binnen het Belgisch abortusbeleid kritisch te bestuderen en in perspectief te plaatsen in functie van de buitenlandse abortuswetgevingen. Bovendien maakt de vergelijking het mogelijk om stil te staan bij de huidige positie van België om uit te maken in welke richting het in de nabije toekomst zal of dient te evolueren.

#### **§ 4. Opbouw masterscriptie**

**11.** De literatuurstudie bestaat in totaal uit vijf hoofdstukken. Het eerste hoofdstuk beschrijft het algemeen theoretisch kader over abortus met aandacht voor zowel de begripsomschrijving als de plaats van abortus binnen het nationaal en Europees recht. Vervolgens komen in het tweede, derde

---

<sup>28</sup> L. KESTEMONT, P. SCHOUKENS, K. HENDRICKX en E. TERRY (red.), *Rechtswetenschappelijk schrijven*, Leuven, Acco, 2017, 56-57.

<sup>29</sup> *Ibid.*, 57.

<sup>30</sup> *Ibid.*

en vierde hoofdstuk respectievelijk de Belgische, Nederlandse en Poolse abortuswetgeving ter sprake. Hierbij ligt de focus op een weergave van de stand van zaken binnen de abortuswetgeving per land met aandacht voor de ontstaansgeschiedenis van de abortuswet, een analyse van de abortusvoorwaarden in het huidige wettelijk kader en de wetgevende initiatieven op toekomstperspectief. Ook een bespreking van de verschillende standpunten binnen de rechtsleer over het abortusbeleid per land komt in dit onderdeel aan bod. Het vijfde hoofdstuk bevat een weergave van de gelijkenissen en verschillen met betrekking tot de beperkingen (of verruiming) op het zelfbeschikkingsrecht van de zwangere vrouw in de Belgische, Nederlandse en de Poolse abortuswetgeving. Eventuele knelpunten en lacunes in de Belgische situatie die aan het licht komen zullen worden besproken waardoor aan de hand van rechtsvergelijking kritische bedenkingen kunnen worden geformuleerd inzake de huidige en toekomstige rechtspositie van België in Europa. Als laatste volgt er een algemene conclusie met een samenvatting van de belangrijkste resultaten en bevindingen uit de literatuurstudie ter beantwoording van de centrale onderzoeksvraag.

## 1 Theoretisch kader abortus

13. Het eerste hoofdstuk schetst een beknopt algemeen theoretisch kader over abortus. Eerst wordt aandacht besteed aan een algemene definiëring van het begrip om vervolgens de plaats van het recht op abortus binnen het personenrecht te beschrijven. Daarna volgt een korte bespreking van de eisen en garanties inzake abortusrechten voor nationale regelgevingen op Europees en internationaal niveau.

### 1.1 Begripsomschrijving

14. De termen abortus (provocatus), zwangerschapsafbreking en vruchtafdrijving kennen geen wettelijke omschrijving.<sup>31</sup> VANSWEEVELT hanteert voor de term abortus of zwangerschapsafbreking de volgende algemene beschrijving: “de opzettelijke vernietiging van een embryo of foetus in het lichaam van een zwangere vrouw<sup>32</sup>, ongeacht de daarvoor gebruikte middelen”.<sup>33</sup>

Er dient te worden opgemerkt dat zwangerschapsafbreking en vruchtafdrijving inhoudelijk niet volledig hetzelfde betekenen.<sup>34</sup> De term vruchtafdrijving houdt letterlijk een afdrijving van de ongeboren vrucht uit het lichaam van de zwangere vrouw in waarbij gebruik wordt gemaakt van abortieve daden of middelen die rechtstreeks of onrechtstreeks de dood van de foetus veroorzaken.<sup>35</sup> Daarentegen betreft een zwangerschapsafbreking niet noodzakelijk een uitdrijving of afdrijving van de ongeboren vrucht uit het lichaam, maar volstaat een vernietiging van het embryo of foetus zodat de vrucht zich vermengt in het lichaam van de vrouw.<sup>36</sup>

Een vruchtafdrijving kan plaatsvinden ongeacht de zwangerschapsduur of de status van de foetus.<sup>37</sup> Hierbij is de levensvatbaarheid<sup>38</sup> van de foetus (24 weken) niet determinerend en geldt er geen

---

<sup>31</sup> H. NYS, “De nieuwe wetgeving inzake zwangerschapsafbreking”, *RW* 1990-91, jg. 54, nr. 35, (1189) 1189; T. VANSWEEVELT, “Abortus” in T. VANSWEEVELT, F. DEWALLENS en S. LIERMAN (red.), *Handboek gezondheidsrecht. Overdruk studenten KU Leuven*, Antwerpen, Intersentia, 2018, (425) 426-427.

<sup>32</sup> Het is belangrijk op te merken dat er tegenwoordig niet enkel doorgaans vrouwen, maar ook trans- en non-binaire personen zwanger kunnen worden. In deze masterscriptie zal standaard verwezen worden naar de ‘zwangere vrouw’ naar analogie met de bewoording in de Belgische (alsook de Nederlandse en Poolse) abortuswetgeving. Mijns inziens is het daarom aanbevelenswaardig om de huidige toepasselijke abortuswetgeving aan te passen naar een meer genderneutraal woordgebruik zoals ‘zwangere persoon’ in plaats van ‘zwangere vrouw’.

<sup>33</sup> T. VANSWEEVELT, “Abortus” in T. VANSWEEVELT, F. DEWALLENS en S. LIERMAN (red.), *Handboek gezondheidsrecht. Overdruk studenten KU Leuven*, Antwerpen, Intersentia, 2018, (425) 426 en 429.

<sup>34</sup> *Ibid.*, 426-427.

<sup>35</sup> R. SWENNEN, “Vruchtafdrijving”, *Jura Falconis* 1966-67, jg. 3, nr. 1, (19) 23.

<sup>36</sup> T. VANSWEEVELT, “Abortus” in T. VANSWEEVELT, F. DEWALLENS en S. LIERMAN (red.), *Handboek gezondheidsrecht. Overdruk studenten KU Leuven*, Antwerpen, Intersentia, 2018, (425) 428.

<sup>37</sup> R. SWENNEN, “Vruchtafdrijving”, *Jura Falconis* 1966-67, jg. 3, nr. 1, (19) 25-26; R. VAN DER MADE, “L’avortement en droit pénal”, *JT* 1948, (389) 389.

<sup>38</sup> De levensvatbaarheidsgrens van het ongeboren kind staat doorgaans vast op 24 weken, maar in de praktijk aanvaarden de rechtsleer en rechtspraak dat een abortus tot vlak vóór de geboorte mogelijk blijft (zie hierover: T. VANSWEEVELT, “Abortus” in T. VANSWEEVELT, F. DEWALLENS en S. LIERMAN (red.), *Handboek gezondheidsrecht. Overdruk studenten KU Leuven*, Antwerpen, Intersentia, 2018, (425) 491-494). Ondanks deze tegenstrijdigheid zouden artsen in sommige universitaire ziekenhuizen een limiet tot 32 weken hanteren voor de zwangerschapsafbrekingen (zie P. DE HERT, M. COLETTE, L. COSYNS en L. VAN CROMBRUGGE, “Een nationaal- en internationaalrechtelijk perspectief op abortus en het zelfbeschikkingsrecht van de vrouw” in G. COENE en S. BOLLEN (red.), *Nog altijd baas in eigen buik? Een kritische doorlichting van de Belgische abortuswetgeving en -praktijk*, Brussel, VUBPress, 2013, (65) 87; M. COLETTE en P. DE HERT, “Waarom individualisering abortus ons niet (helemaal) bekoort”, *Juristenkrant* 2018, nr. 377, (15) 15).

uiterste grens voor de strafbaarstelling van een vruchtafdriving.<sup>39</sup> Uit de uitdrukkelijke lezing van de wettekst<sup>40</sup> blijkt dat deze visie ook toepasselijk is voor een zwangerschapsafbreking en dit nog vlak vóór de geboorte mogelijk blijft, aangezien er geen eindtermijn is bepaald (*infra*, nr. 70).<sup>41</sup> Een ander verschil is dat een vruchtafdriving steeds een misdrijf uitmaakt en verboden<sup>42</sup> is, terwijl een zwangerschapsafbreking onder bepaalde voorwaarden<sup>43</sup> wel geoorloofd is (*infra*, nrs. 38-53).<sup>44</sup>

## 1.2 Abortus als persoonlijkheidsrecht

**15.** Abortus valt onder de categorie van de persoonlijkheidsrechten.<sup>45</sup> Persoonlijkheidsrechten worden door GULDIX en WYLLEMAN omschreven als: "subjectieve rechten, die de titularis juridische zeggenschap verzekeren ten overstaan van derden over de bescherming en het gebruik van de intrinsieke bestanddelen of uitingen van de eigen persoonlijkheid".<sup>46</sup> Deze persoonlijkheidsrechten, die de fysieke bestanddelen van de persoonlijkheid betreffen, zijn in principe absolute rechten die zowel een negatief (afweerrecht) als positief aspect (zelfbeschikkingsrecht) in het kader van de rechtsbescherming bevatten.<sup>47</sup> Het afweerrecht is een recht op aanspraak op de eerbiediging van het eigen leven en van de fysieke integriteit van het lichaam door anderen.<sup>48</sup> Het zelfbeschikkingsrecht is geen grondrecht, maar een algemeen rechtsbeginsel. Het houdt in dat het individu zelf zeggenschap bezit over de wijze van uitoefening en invulling van zijn individuele vrijheden.<sup>49</sup> Toch is het geen onbeperkt recht waardoor er geen sprake kan zijn van een absolute beschikkingsvrijheid.<sup>50</sup>

**16.** In het kader van een zwangerschapsafbreking bestaat er voor de zwangere vrouw ook een zelfbeschikkingsrecht met betrekking tot haar eigen lichaam wanneer het in strijd komt met het

---

<sup>39</sup> R. SWENNEN, "Vruchtafdriving", *Jura Falconis* 1966-67, jg. 3, nr. 1, (19) 25-26; H. NYS, "De nieuwe wetgeving inzake zwangerschapsafbreking", *RW* 1990-91, jg. 54, nr. 35, (1189) 1189-1190.

<sup>40</sup> Zie voormalig art. 2, 4<sup>o</sup> Wet van 3 april 1990 betreffende de zwangerschapsafbreking, tot wijziging van de art. 348, 350, 351 en 352 van het Strafwetboek en tot opheffing van art. 353 van hetzelfde Wetboek, *BS* 5 april 1990 (hierna: Wet Zwangerschapsafbreking 1990) en artikel 2, 5<sup>o</sup> Wet Vrijwillige Zwangerschapsafbreking 2018.

<sup>41</sup> Verslag (7 juli 1989) over voorstellen van wet betreffende de zwangerschapsafbreking (J. MAYENCE-GOOSSENS en L. LIETEN-CROES), *Parl.St.* Senaat 1989-90, nr. 247/2, 48, 148 en 150 (hierna: verslag, *Parl.St.* Senaat 1989-90, nr. 247/2); verslag (8 maart 1990) over het wetsontwerp betreffende de zwangerschapsafbreking strekkende om de artikelen 348, 350 en 351 van het Strafwetboek te wijzigen en de artikelen 352 en 353 van hetzelfde Wetboek op te heffen en over soortgelijke wetsvoorstellen (L. ONKELINX en A.-M. NEYTS-UYTTEBROECK), *Parl.St.* Kamer 1989-90, nr. 950/9, 123-129 (hierna: verslag, *Parl.St.* Kamer 1989-90, nr. 950/9). Toch bleek dit in de parlementaire besprekingen een discussiepunt, aangezien niet elk parlamentslid hiermee akkoord ging. Sommige parlamentsleden verdedigden de opvatting dat de levensvatbaarheid van de foetus wel determinerend is voor een zwangerschapsafbreking (zie verslag, *Parl.St.* Senaat 1989-90, nr. 247/2, 148, 150 en 156-157; verslag, *Parl.St.* Kamer 1989-90, nr. 950/9, 125, 129 en 133).

<sup>42</sup> Zie de artt. 348, 349 en 352 Sw. en art. 3 Wet Vrijwillige Zwangerschapsafbreking 2018.

<sup>43</sup> Zie art. 2 Wet Vrijwillige Zwangerschapsafbreking 2018.

<sup>44</sup> H. NYS, "De nieuwe wetgeving inzake zwangerschapsafbreking", *RW* 1990-91, jg. 54, nr. 35, (1189) 1189; T. VANSWEEVELT, "Abortus" in T. VANSWEEVELT, F. DEWALLENS en S. LIERMAN (red.), *Handboek gezondheidsrecht. Overdruk studenten KU Leuven*, Antwerpen, Intersentia, 2018, (425) 427.

<sup>45</sup> P. SENA EVE en C. DECLERCK, *Compendium van het personen- en familierecht*, Leuven, Acco, 2017, 111 en 122.

<sup>46</sup> E. GULDIX en A. WYLLEMAN, "De positie en de handhaving van persoonlijkheidsrechten in het Belgisch privaatrecht", *TPR* 1999, jg. 36, (1589) 1594.

<sup>47</sup> P. SENA EVE en C. DECLERCK, *Compendium van het personen- en familierecht*, Leuven, Acco, 2017, 104 en 111.

<sup>48</sup> *Ibid.*, 111-112.

<sup>49</sup> Y.-H. LELEU, "Regelgeving inzake zelfbeschikkingsrecht", *TPR* 2002, jg. 39, (1373) 1377-1378; F. VAN NESTE, "Het zelfbeschikkingsrecht: een kritische studie", *RW* 1991-92, jg. 55, nr. 21, (689) 689.

<sup>50</sup> F. VAN NESTE, "Het zelfbeschikkingsrecht: een kritische studie", *RW* 1991-92, jg. 55, nr. 21, (689) 689-690.

leven van de foetus, weliswaar binnen bepaalde grenzen (*infra*, nrs. 38 en 40).<sup>51</sup> Een omschrijving van het zelfbeschikkingsrecht is in de toelichting van de Belgische abortuswet van 1990<sup>52</sup> als volgt te lezen: “*Het recht van de vrouw om over haar eigen lot te beslissen, om geen ongewenste zwangerschap te moeten ondergaan, waardoor zij al haar zelfstandigheid zou kwijtraken, staan tegenover de even fundamentele waarden gebonden aan de eerbied voor het ongeboren leven dat zich vanaf de bevruchting ontwikkelt*”.<sup>53</sup> Een cruciale vraag hierbij is in hoeverre een begrenzing door de overheid van het zelfbeschikkingsrecht inzake abortus mag reiken opdat het geen schending uitmaakt van het persoonlijkheidsrecht.<sup>54</sup>

**17.** Aldus betreft een keuze tot abortus niet enkel een kwestie van lichamelijke autonomie, maar gaat het evenzeer over de eerbiediging van de menselijke waardigheid van zowel de zwangere vrouw als het ongeboren kind.<sup>55</sup> Hierbij staat een delicate belangenafweging tussen twee mensenrechten centraal, namelijk de bescherming van het ongeboren leven enerzijds en de eerbiediging van de persoonlijke autonomie en het privéleven van de zwangere vrouw anderzijds.<sup>56</sup> Ook de Belgische wetgever heeft deze evenwichtsoefening moeten maken in het kader van de totstandkoming van de abortuswetgeving (*infra*, nrs. 38-40).<sup>57</sup> Het zelfbeschikkingsrecht van de zwangere vrouw krijgt in België ten aanzien van de belangen van de foetus een groter gewicht in de eerste twaalf weken van de zwangerschap.<sup>58</sup> De grens van twaalf weken geldt hierdoor als een scharniermoment.<sup>59</sup> Naarmate de foetus zich verder ontwikkelt, rekening houdend met de levensvatbaarheidsgrens, verkrijgt het ongeboren leven meer identificatie en een grotere rechtsbescherming<sup>60</sup> zodat het zelfbeschikkingsrecht van de vrouw aan zwaardere beperkingen is onderworpen.<sup>61</sup> Het belang en het

---

<sup>51</sup> P. SENAËVE en C. DECLERCK, *Compendium van het personen- en familierecht*, Leuven, Acco, 2017, 122 en 129.

<sup>52</sup> Wet van 3 april 1990 betreffende de zwangerschapsafbreking, tot wijziging van de art. 348, 350, 351 en 352 van het Strafwetboek en tot opheffing van art. 353 van hetzelfde Wetboek, *BS* 5 april 1990, 20101.

<sup>53</sup> Toelichting wetsvoorstel van 19 april 1988 betreffende de zwangerschapsafbreking, strekkende om de artikelen 348, 350, en 351 van het Strafwetboek te wijzigen de artikelen 352 en 353 van hetzelfde Wetboek op te heffen (L. HERMAN-MICHELSEN en F. TRUFFAUT-DENEFF), *Parl.St.* Senaat 1988, nr. 247/1, 7 (hierna: wetsvoorstel, *Parl.St.* Senaat 1988, nr. 247/1).

<sup>54</sup> P. SENAËVE en C. DECLERCK, *Compendium van het personen- en familierecht*, Leuven, Acco, 2017, 111; F. VAN NESTE, “Het zelfbeschikkingsrecht: een kritische studie”, *RW* 1991-92, jg. 55, nr. 21, (689) 689.

<sup>55</sup> Y.-H. LELEU, “Regelgeving inzake zelfbeschikkingsrecht”, *TPR* 2002, jg. 39, (1373) 1377.

<sup>56</sup> T. VANSWEEVELT, “Abortus” in T. VANSWEEVELT, F. DEWALLENS en S. LIERMAN (red.), *Handboek gezondheidsrecht. Overdruk studenten KU Leuven*, Antwerpen, Intersentia, 2018, (425) 428-429.

<sup>57</sup> Toelichting wetsvoorstel, *Parl.St.* Senaat 1988, nr. 247/1, 7; verslag, *Parl.St.* Senaat 1989-90, nr. 247/2, 21; verslag, *Parl.St.* Kamer 1989-90, nr. 950/9, 100 en 105.

<sup>58</sup> P. GARRÉ, “De nieuwe abortuswet in België: een haast volwaardig recht op zwangerschapsafbreking in de eerste twaalf weken”, *Ethische Perspectieven* 2019, vol. 29, nr. 1, (37) 37 en 45; T. VANSWEEVELT, “Abortus” in T. VANSWEEVELT, F. DEWALLENS en S. LIERMAN (red.), *Handboek gezondheidsrecht. Overdruk studenten KU Leuven*, Antwerpen, Intersentia, 2018, (425) 428.

<sup>59</sup> T. VANSWEEVELT, “Abortus” in T. VANSWEEVELT, F. DEWALLENS en S. LIERMAN (red.), *Handboek gezondheidsrecht. Overdruk studenten KU Leuven*, Antwerpen, Intersentia, 2018, (425) 4483.

<sup>60</sup> Uit rechtspraak van het EHRM valt af te leiden dat er geen absolute bescherming van het recht op leven van de foetus bestaat. Zie hierover: EHRM 8 juli 2004, nr. 53924/00, *Vo t. Frankrijk*, § 85; H. JANSSEN, “Geen zelfstandig recht maar wel bescherming voor het ongeboren leven bij onvrijwillige abortus” (noot onder EHRM 8 juli 2004, nr. 53924/00, *Vo t. Frankrijk*), *NJCM* 2005, jg. 30, nr. 5, 579-590.

<sup>61</sup> T. VANSWEEVELT, “Juridische aspecten van het statuut van en het onderzoek op stamcellen en embryo’s”, *T.Gez./Rev.dr.santé* 2007-08, nr. 2, (130) 134; T. VANSWEEVELT, “Abortus” in T. VANSWEEVELT, F. DEWALLENS en S. LIERMAN (red.), *Handboek gezondheidsrecht. Overdruk studenten KU Leuven*, Antwerpen, Intersentia, 2018, (425) 428-429 en 483; M. COLETTE en P. DE HERT, “Waarom individualisering abortus ons niet (helemaal) bekoort”, *Juristenkrant* 2018, nr. 377, (15) 15.

recht op bescherming van de foetus bij een reeds vergevorderde zwangerschap bevestigt in beginsel het strafrechtelijk karakter van een zwangerschapsafbreking.<sup>62</sup>

**18.** Het recht op zelfbepaling wordt in de Belgische abortuswet dus niet absoluut gewaarborgd, waardoor de zwangere vrouw haar recht op abortus slechts conform de wettelijke voorwaarden kan uitoefenen.<sup>63</sup> Het is de arts die uiteindelijk als medium een belangrijke rol vervult bij de invulling van het recht op abortus met behulp van regelgeving onder de vorm van procedurele vereisten.<sup>64</sup> De arts beschikt hierdoor over een zekere verantwoordelijkheid ten aanzien van de zwangere vrouw bij de uitoefening van haar abortusverzoek (*infra*, nrs. 43-48).<sup>65</sup> Toch kan op basis van de gewetensclausule<sup>66</sup> een arts in België een verzoek tot abortus steeds weigeren, aangezien er geen gedwongen medewerking aan een zwangerschapsafbreking door beroepsbeoefenaars mogelijk is.<sup>67</sup> Dit gegeven is in België sinds 2018 gewijzigd waardoor er in hoofde van de weigerende arts een doorverwijsplicht bestaat.<sup>68</sup> Een zwangere vrouw heeft namelijk het recht om te allen tijde een zwangerschapsafbreking te vragen, maar heeft geen juridisch afdwingbare aanspraak op de uitvoering ervan.<sup>69</sup> Daarom is het van belang dat de abortuswetgeving de nodige waarborgen inzake de persoonlijke autonomie en keuzevrijheid biedt voor elke zwangere vrouw die de betrokken arts dient te respecteren.<sup>70</sup>

**19.** Het zelfbeschikkingsrecht van zwangere vrouwen is tot op een zekere termijn gedurende de zwangerschap een cruciale verworvenheid.<sup>71</sup> Het valt te benadrukken dat een vrouw slechts beschikt over een alleenbeschikkingsrecht inzake de keuze tot een zwangerschapsafbreking.<sup>72</sup> Inzake de beslissing tot uitvoering van een abortus beperkt het alleenbeschikkingsrecht van de zwangere vrouw zich enkel tot de vrije wil en de expliciete goedkeuring ervan op de dag van de ingreep (*infra*, nrs.

---

<sup>62</sup> M. COLETTE en P. DE HERT, "Waarom individualisering abortus ons niet (helemaal) bekoort", *Juristenkrant* 2018, nr. 377, (15) 15; T. VANSWEEVELT, "Abortus" in T. VANSWEEVELT, F. DEWALLENS en S. LIERMAN (red.), *Handboek gezondheidsrecht. Overdruk studenten KU Leuven*, Antwerpen, Intersentia, 2018, (425) 428.

<sup>63</sup> Y.-H. LELEU, "Regelgeving inzake zelfbeschikkingsrecht", *TPR* 2002, jg. 39, (1373) 1379; H. NYS, "Zelfbeschikkingsrecht en zwangerschapsafbreking" in P. REYNAERT, J. TAELS en G. VANHEESWIJCK, *Over zichzelf beschikken? Juridische en ethische bijdragen over het leven, het lichaam en de dood*, Antwerpen, Maklu, 1996, (209) 219.

<sup>64</sup> Y.-H. LELEU, "Regelgeving inzake zelfbeschikkingsrecht", *TPR* 2002, jg. 39, (1373) 1379.

<sup>65</sup> H. NYS, "Zelfbeschikkingsrecht en zwangerschapsafbreking" in P. REYNAERT, J. TAELS en G. VANHEESWIJCK, *Over zichzelf beschikken? Juridische en ethische bijdragen over het leven, het lichaam en de dood*, Antwerpen, Maklu, 1996, (209) 219.

<sup>66</sup> Dit is de mogelijkheid en het recht van een beroepsbeoefenaar (in het bijzonder de arts, verpleegkundige of lid van het paramedisch personeel) om omwille van de persoonlijke overtuiging of om een niet-professionele reden te weigeren een bepaalde medische handeling uit te voeren of er aan deel te nemen. Zie hierover: T. VANSWEEVELT, "Abortus" in T. VANSWEEVELT, F. DEWALLENS en S. LIERMAN (red.), *Handboek gezondheidsrecht. Overdruk studenten KU Leuven*, Antwerpen, Intersentia, 2018, (425) 497-500.

<sup>67</sup> Zie art. 2, 7° Wet Vrijwillige Zwangerschapsafbreking 2018.

<sup>68</sup> Art. 2, 7° Wet Vrijwillige Zwangerschapsafbreking 2018; P. GARRÉ, "De nieuwe abortuswet in België: een haast volwaardig recht op zwangerschapsafbreking in de eerste twaalf weken", *Ethische Perspectieven* 2019, vol. 29, nr. 1, (37) 42-43.

<sup>69</sup> T. VANSWEEVELT, "Abortus" in T. VANSWEEVELT, F. DEWALLENS en S. LIERMAN (red.), *Handboek gezondheidsrecht. Overdruk studenten KU Leuven*, Antwerpen, Intersentia, 2018, (425) 497.

<sup>70</sup> Y.-H. LELEU, "Regelgeving inzake zelfbeschikkingsrecht", *TPR* 2002, jg. 39, (1373) 1379.

<sup>71</sup> F. DE KEFER, "La naissance d'un enfant après l'échec d'un avortement est-elle constitutive d'un préjudice?", *JT* 1990, nr. 5564, (644) 645; P. GARRÉ, "De nieuwe abortuswet in België: een haast volwaardig recht op zwangerschapsafbreking in de eerste twaalf weken", *Ethische Perspectieven* 2019, vol. 29, nr. 1, (37) 37 en 45.

<sup>72</sup> F. DE KEFER, "La naissance d'un enfant après l'échec d'un avortement est-elle constitutive d'un préjudice?", *JT* 1990, nr. 5564, (644) 645; H. NYS, "Zelfbeschikkingsrecht en zwangerschapsafbreking" in P. REYNAERT, J. TAELS en G. VANHEESWIJCK, *Over zichzelf beschikken? Juridische en ethische bijdragen over het leven, het lichaam en de dood*, Antwerpen, Maklu, 1996, (209) 219.



49-50).<sup>73</sup> De wetgever laat aldus een bepaalde ruimte vrij voor het zelfbeschikkingsrecht inzake abortus, maar duidt hier enige grenzen aan die betrekking hebben op zowel procedurele als inhoudelijke voorwaarden (*infra*, nrs. 38-53).<sup>74</sup> Volgens de Belgische abortuswet is het voor een zwangere vrouw mogelijk om in alle vrijheid tot twaalf weken van de zwangerschap te kiezen voor een abortus.<sup>75</sup> Na twaalf weken geldt er een sterke inperking aan deze keuzevrijheid. De wet voorziet uitdrukkelijk in twee specifieke medische gronden voor een zwangerschapsafbreking, namelijk indien er sprake is van een ernstig gevaar voor de gezondheid van de vrouw of ingeval het kind zal lijden aan een ernstige en ongeneeslijke foetale afwijking.<sup>76</sup> Voor een bespreking van de beweegredenen van de Belgische wetgever aangaande deze specifieke keuzes van begrenzing van het zelfbeschikkingsrecht inzake abortus zie *infra*, nrs. 38-42. Voor een analyse van de redenen door respectievelijk de Nederlandse en Poolse wetgever zie *infra*, nrs. 118-120 en 175-176.

### 1.3 Abortus als (erkend) grondrecht?

**20.** In heel veel landen komen abortusdebatten regelmatig ter sprake en zijn ze een terugkerend fenomeen.<sup>77</sup> Abortus is namelijk een universele praktijk waarbij een ruime interpretatie ervan het voorwerp vormt van intense controverse.<sup>78</sup> In het bijzonder vormen de totstandkoming van een universeel geldend 'recht op abortus' en de toegang tot gezondheidszorg in het kader van abortus een sterke twistpunt.<sup>79</sup> Voorstanders van abortus verdedigen de toegang tot veilige abortus als een mensenrecht, namelijk het recht op gezondheid, vanwege de vele risico's van illegale abortussen.<sup>80</sup> Tegenstanders veroordelen de abortuspraktijken in naam van het recht op leven van de foetus en omwille van het moederschap dat als een primaire rol van de vrouw binnen de samenleving wordt gezien.<sup>81</sup> Voorlopig bestaat er op dit moment nog geen internationaal erkend 'recht op abortus', maar behoort de voortzetting en beëindiging van de zwangerschap onder de seksuele en reproductieve rechten en gezondheidszorg van vrouwen.<sup>82</sup> Diverse mensenrechtenorganisaties benadrukken

---

<sup>73</sup> Art. 2, 4° Wet Vrijwillige Zwangerschapsafbreking 2018; H. NYS, "Zelfbeschikkingsrecht en zwangerschapsafbreking" in P. REYNAERT, J. TAEELS en G. VANHEESWIJCK, *Over zichzelf beschikken? Juridische en ethische bijdragen over het leven, het lichaam en de dood*, Antwerpen, Maklu, 1996, (209) 219.

<sup>74</sup> Zie art. 2 Wet Vrijwillige Zwangerschapsafbreking 2018.

<sup>75</sup> Art. 2, 1°, a) Wet Vrijwillige Zwangerschapsafbreking 2018.

<sup>76</sup> Art. 2, 5° Wet Vrijwillige Zwangerschapsafbreking 2018.

<sup>77</sup> A. GUILLAUME and C. ROSSIER, "Abortion around the world. An overview of legislation, measures, trends, and consequences", *Population* 2018, vol. 73, no. 2, (217) 217-219; I. TUCAK and A. BLAGOJEVIC, "Abortion in Europe", *ECLIC* 2020, vol. 4, (1135) 1136-1139.

<sup>78</sup> A. GUILLAUME and C. ROSSIER, "Abortion around the world. An overview of legislation, measures, trends, and consequences", *Population* 2018, vol. 73, no. 2, (217) 217.

<sup>79</sup> M.-T. HENGST, "De strijd voor een internationaal recht op abortus: is die al gewonnen?", *Pro Vita Humana* 2021, jg. 28, [https://provita.nl/publicaties/de-strijd-voor-een-internationaal-recht-op-abortus-is-die-al-gewonnen/#\\_ednref28](https://provita.nl/publicaties/de-strijd-voor-een-internationaal-recht-op-abortus-is-die-al-gewonnen/#_ednref28).

<sup>80</sup> A. GUILLAUME and C. ROSSIER, "Abortion around the world. An overview of legislation, measures, trends, and consequences", *Population* 2018, vol. 73, no. 2, (217) 217-218.

<sup>81</sup> *Ibid.*, 217-218.

<sup>82</sup> Het Europees Parlement heeft op 24 juni 2021 reeds een resolutie inzake de seksuele en reproductieve rechten en gezondheid van vrouwen in de EU aangenomen waarin abortus onder meer als een grondrecht wordt bestempeld. Eén van de kernelementen daartoe is dat het Europees Parlement "de lidstaten verzoekt om de aanhoudende uitdagingen bij de toegang tot of de uitoefening van seksuele en reproductieve gezondheid en rechten aan te pakken en ervoor te zorgen dat iedereen, ongeacht zijn sociaal-economische status, toegang heeft tot hoogwaardige en toegankelijke diensten op het gebied van seksuele en reproductieve gezondheid, zodat niemand aan zijn lot wordt overgelaten wat de uitoefening van het recht op gezondheid betreft". Zie uitgebreid: Resolutie P9\_TA(2021)0314 van het Europees Parlement van 24 juni 2021 over de situatie op het gebied van seksuele en reproductieve gezondheid en rechten in de EU, in verband met de gezondheid van vrouwen, beschikbaar op: [https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2021-0314\\_NL.pdf](https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2021-0314_NL.pdf). Zie ook: EUROPEES INSTITUUT VOOR BIO-ETHIEK (EIB), "Europees Parlement: bestaat er een 'recht op abortus' in de EU?", 20 mei

tegenwoordig dat de toegang tot veilige en kwalitatieve abortus als een volwaardig mensenrecht moet worden beschouwd.<sup>83</sup> Ook bevestigen verschillende internationale en regionale mensenrechteninstrumenten dit principe ter bescherming van de vrouwenrechten.<sup>84</sup>

**21.** Artikel 8 van het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens<sup>85</sup> (hierna: EVRM), dat de bescherming van het recht op het privéleven garandeert, houdt geen uitdrukkelijk recht op abortus in.<sup>86</sup> Toch kan een abortuswetgeving een aantasting van het recht op eerbiediging van het privéleven van de zwangere vrouw uitmaken.<sup>87</sup> Lidstaten die abortus toelaten zijn krachtens artikel 8 EVRM verplicht om te voorzien in een adequaat nationaal wettelijk kader voor abortus en specifieke maatregelen waarbij vrouwen hun rechten daadwerkelijk kunnen uitoefenen en afdwingen.<sup>88</sup> Er moet minstens sprake zijn van een minimale garantie op veilige, betrouwbare en legale abortushulpverlening en toegankelijkheid.<sup>89</sup> Binnen de gezondheidszorg dienen zowel de rechten als de persoonlijke autonomie van de patiënt centraal te staan zodat een onbelemmerde en effectieve toegang tot essentiële gezondheidsinformatie (zoals bijvoorbeeld prenatale informatie en tests<sup>90</sup>) kan worden gegarandeerd.<sup>91</sup>

**22.** Op Europees vlak bestaat er geen consensus op het gebied van abortus, met als gevolg dat aan de lidstaten een ruime appreciatiemarge<sup>92</sup> over dit thema is toegekend.<sup>93</sup> Concreet betekent dit

---

2021, <https://www.ieb-eib.org/nl/nieuws/begin-van-het-leven/abortus/europees-parlement-bestaat-er-een-recht-op-abortus-in-de-eu-2004.html>.

<sup>83</sup> M.-T. HENGST, "De strijd voor een internationaal recht op abortus: is die al gewonnen?", *Pro Vita Humana* 2021, jg. 28, [https://provita.nl/publicaties/de-strijd-voor-een-internationaal-recht-op-abortus-is-die-al-gewonnen/#\\_ednref28](https://provita.nl/publicaties/de-strijd-voor-een-internationaal-recht-op-abortus-is-die-al-gewonnen/#_ednref28).

<sup>84</sup> Toelichting wetsvoorstel van 4 juli 2018 betreffende de vrijwillige zwangerschapsafbreking (D. CLARINVAL, C. VAN CAUTER, V. VAN PEEL en E. VAN HOOF), *Parl.St.* Kamer 2017-18, nr. 54-3216/001, 3 (hierna: wetsvoorstel, *Parl.St.* Kamer 2017-18, nr. 54-3216/001); Resolutie P9\_TA(2021)0314 van het Europees Parlement van 24 juni 2021 over de situatie op het gebied van seksuele en reproductieve gezondheid en rechten in de EU, in verband met de gezondheid van vrouwen, [https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2021-0314\\_NL.pdf](https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2021-0314_NL.pdf), 6-9 en 11.

<sup>85</sup> Europees verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden van 4 november 1950, *BS* 19 augustus 1955.

<sup>86</sup> Zie EHRM 16 december 2010, nr. 25579/05, *A, B & C t. Ierland*, §§ 212-214 en 245; I. TUCAK and A. BLAGOJEVIC, "Abortion in Europe", *ECLIC* 2020, vol. 4, (1135) 1137; S. DE FREITAS and E. OCHAB, "A, B & C V. Ireland: the unborn and an appreciation of the margin of appreciation", *Ave Maria International Law Journal* 2012, vol. 2, no. 1, (1) 4.

<sup>87</sup> ECRM 13 mei 1980, nr. 8416/78, *X. t. Verenigd Koninkrijk*, § 27; J. VELAERS, "Het menselijk lichaam en de grondrechten" in REYNAERT, P., TAELS, J., en VANHEESWIJCK, G., *Over zichzelf beschikken? Juridische en ethische bijdragen over het leven, het lichaam en de dood*, Antwerpen, Maklu, 1996, (117) 164. Zie hierover uitgebreid: G. PUPPINCK, "Abortion in European Law: Human Rights, social rights and the new cultural trend", *Ave Maria International Law Journal* 2015, 29-43.

<sup>88</sup> EHRM 20 maart 2007, nr. 5410/03, *Tysiack t. Polen*, § 110; EHRM 16 december 2010, nr. 25579/05, *A, B & C t. Ierland*, § 245; EHRM 26 mei 2011, nr. 27617/04, *R.R. t. Polen*, §§ 184 en 200; EHRM 30 oktober 2012, nr. 57375/08, *P. en S. t. Polen*, § 99; L. LAVRYSEN, "Recht op toegang tot reproductieve gezondheidsinfo belangrijk voor EHRM", *Juristenkrant* 2011, afl. 235, (2) 2.

<sup>89</sup> EHRM 26 mei 2011, nr. 27617/04, *R.R. t. Polen*, §§ 196-197.

<sup>90</sup> Een voorbeeld is de NIPT test (Niet-Invasieve Prenatale Test). Via een bloedafname bij de zwangere vrouw kan onderzocht worden of de baby voor de geboorte, bij voorkeur tijdens de twaalfde week van de zwangerschap, al dan niet een verhoogd risico op een chromosoomafwijking heeft. De meest voorkomende chromosomale afwijkingen waarvoor deze test voornamelijk wordt gebruikt zijn: syndroom van Down, syndroom van Edwards en syndroom van Patau. Zie voor meer informatie: FARA, "Alle info over NIPT", <https://www.fara.be/prenatale-testen/screening/alle-info-over-nipt> [laatst geraadpleegd op 3 januari 2022].

<sup>91</sup> L. LAVRYSEN, "Recht op toegang tot reproductieve gezondheidsinfo belangrijk voor EHRM", *Juristenkrant* 2011, afl. 235, (2) 2.

<sup>92</sup> Zie S. GREER, *The margin of appreciation: interpretation and discretion under the European Convention on Human Rights*, Strasbourg, Council of Europe Publishing, 2000, 8-10.

<sup>93</sup> S. DE FREITAS and E. OCHAB, "A, B & C V. Ireland: the unborn and an appreciation of the margin of appreciation", *Ave Maria International Law Journal* 2012, vol. 2, no. 1, (1) 9-10 en 19-20; P. DE HERT, M. COLETTE, M. COSYNS en L. VAN CROMBRUGGE, "Een nationaal- en internationaalrechtelijk perspectief op abortus

dat lidstaten over een ruime vrijheid beschikken en een eigen invulling kunnen geven aan een wettelijk kader voor abortus conform hun religieuze en maatschappelijke waarden en normen.<sup>94</sup> Het gevolg is dat abortuswetten wereldwijd van elkaar verschillen en daardoor in het ene land wel in grote mate beschikbaar is voor vrouwen en in het andere land nagenoeg verboden blijft.<sup>95</sup> Een absoluut abortusverbod of disproportionele restricties op het abortusrecht is conform paragraaf 2 van artikel 8 EVRM niet toegestaan.<sup>96</sup>

**23.** Aldus betreft het een nationale aangelegenheid om in het kader van de abortuswetgeving een afweging te maken tussen het recht op eerbiediging van het privéleven en autonomie van de vrouw (artikel 8 EVRM) en het recht op leven van de foetus (artikel 2 EVRM).<sup>97</sup> Rechtspraak van het EHRM bevestigt de ruime appreciatiemarge van de lidstaten voor een verre gaande toepassing van het recht op leven ten koste van de rechten en belangen van de zwangere vrouw.<sup>98</sup> De reden hiervoor is een gebrek aan Europese consensus over de juridische aard en status van de foetus en de Europese verdeeldheid over het begin van het leven.<sup>99</sup> Toch geldt hierop een belangrijke nuance, aangezien de voltooiing van een zwangerschap niet als een verplichting voor de vrouw zou mogen gelden waardoor abortus als het ware volledig verboden zou zijn.<sup>100</sup> Anders zou dit met zich meebrengen dat het ongeboren leven over een hogere waarde zou beschikken dan het leven van de zwangere vrouw, met als gevolg dat het recht van de vrouw steeds in strijd is met artikel 2 EVRM (ook ingeval

---

en het zelfbeschikkingsrecht van de vrouw" in G. COENE en S. BOLLEN (red.), *Nog altijd baas in eigen buik?: een kritische doorlichting van de Belgische abortuswetgeving en -praktijk*, Brussel, VUBPress, 2013, (65) 98.

<sup>94</sup> I. TUCAK and A. BLAGOJEVIC, "Abortion in Europe", *ECLIC* 2020, vol. 4, (1135) 1137; COUNCIL OF EUROPE/EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS (ECtHR), *Guide on Article 8 of the European Convention on Human Rights. The right to respect for private and family life, home and correspondence*, Strasbourg, 2021, [https://www.echr.coe.int/documents/guide\\_art\\_8\\_eng.pdf](https://www.echr.coe.int/documents/guide_art_8_eng.pdf), 28-30.

<sup>95</sup> J. GERARDS, N. KOFFEMAN en A. HENDRIK, "Zelfbeschikking in het recht van de Raad van Europa" in X., *Achtergrondstudies Zelfbeschikking in de zorg*, Den Haag, ZonMw, 2013, (23) 56; A. GUILLAUME and C. ROSSIER, "Abortion around the world. An overview of legislation, measures, trends, and consequences", *Population* 2018, vol. 73, no. 2, (217) 217-218.

<sup>96</sup> ECRM 19 mei 1976, nr. 6959/75, *Brüggemann en Scheuten t. Duitsland*, § 59-61; EHRM 16 december 2010, nr. 25579/05, *A, B & C t. Ierland*, § 249; A. CASSIERS, "L'évolution de la jurisprudence de la Commission européenne des droits de l'homme et de la Cour européenne des droits de l'homme sur la question de l'avortement", *Family & Law* 2021, (1) 27 en 38-39.

<sup>97</sup> EHRM 20 maart 2007, nr. 5410/03, *Tysiack t. Polen*, § 116; EHRM 16 december 2010, nr. 25579/05, *A, B & C t. Ierland*, § 237; EHRM 26 mei 2011, nr. 27617/04, *R.R. t. Polen*, § 187; EHRM 30 oktober 2012, nr. 57375/08, *P. en S. t. Polen*, § 99; J. GERARDS, N. KOFFEMAN en A. HENDRIK, "Zelfbeschikking in het recht van de Raad van Europa" in X., *Achtergrondstudies Zelfbeschikking in de zorg*, Den Haag, ZonMw, 2013, (23) 56; P. DE HERT, M. COLETTE, M. COSYNS en L. VAN CROMBRUGGE, "Een nationaal- en internationaalrechtelijk perspectief op abortus en het zelfbeschikkingsrecht van de vrouw" in G. COENE en S. BOLLEN (red.), *Nog altijd baas in eigen buik?: een kritische doorlichting van de Belgische abortuswetgeving en -praktijk*, Brussel, VUBPress, 2013, (65) 168.

<sup>98</sup> EHRM 16 december 2010, nr. 25579/05, *A, B & C t. Ierland*, § 237; S. DE FREITAS and E. OCHAB, "A, B & C V. Ireland: the unborn and an appreciation of the margin of appreciation", *Ave Maria International Law Journal* 2012, vol. 2, no. 1, (1) 14-20. Zie voor een uitgebreide rechtspraakanalyse: A. CASSIERS, "L'évolution de la jurisprudence de la Commission européenne des droits de l'homme et de la Cour européenne des droits de l'homme sur la question de l'avortement", *Family & Law* 2021, 1-41.

<sup>99</sup> EHRM 10 april 2007, nr. 6339/05, *Evans t. Verenigd Koninkrijk*, §§ 53-56; EHRM 8 juli 2004, nr. 53924/00, *Vo t. Frankrijk*, §§ 82-85; EHRM 16 december 2010, nr. 25579/05, *A, B & C t. Ierland*, § 237; R.J.P. KOTTENHAGEN, "Botsende rechten van moeder en ongeboren kind", *TvGR* 2008, vol. 32, afl. 7, (492) 498; S. DE FREITAS and E. OCHAB, "A, B & C V. Ireland: the unborn and an appreciation of the margin of appreciation", *Ave Maria International Law Journal* 2012, vol. 2, no. 1, (1) 5.

<sup>100</sup> L.E. KALKMAN-BOGERD, "Dwang op zwangere vrouw ten behoeve van de ongeboren vrucht toelaatbaar?", *TvGR* 1990, vol. 40, afl. 8, (139) 142 en 145; P. DE HERT, M. COLETTE, M. COSYNS en L. VAN CROMBRUGGE, "Een nationaal- en internationaalrechtelijk perspectief op abortus en het zelfbeschikkingsrecht van de vrouw" in G. COENE en S. BOLLEN (red.), *Nog altijd baas in eigen buik?: een kritische doorlichting van de Belgische abortuswetgeving en -praktijk*, Brussel, VUBPress, 2013, (65) 80.

van een gevaar voor de gezondheid van de vrouw).<sup>101</sup> Dit betekent dat er onder artikel 2 EVRM geen absolute bescherming voor het leven van de foetus is voorzien zodat dit het abortusrecht van de vrouw staande houdt.<sup>102</sup>

---

<sup>101</sup> L.E. KALKMAN-BOGERD, "Dwang op zwangere vrouw ten behoeve van de ongeboren vrucht toelaatbaar?", *TvGR* 1990, vol. 40, afl. 8, (139) 145; C. DE MULDER, "De prenatale erkenning vanaf de verwekking en de invloed ervan op het juridisch statuut van ongeboren menselijk leven", *RW* 2017-2018, jg. 81, nr. 16, (637) 640.

<sup>102</sup> L.E. KALKMAN-BOGERD, "Dwang op zwangere vrouw ten behoeve van de ongeboren vrucht toelaatbaar?", *TvGR* 1990, vol. 40, afl. 8, (139) 145; D. KORF, *The right to life. A guide to the implementation of Article 2 of the European Convention on Human Rights*, Strasbourg, Council of Europe Publishing, 2006, 8-15. Zie ook: EUROPEES INSTITUUT VOOR BIO-ETHIEK (EIB), *Het ongeboren leven: kiezen tussen werkelijkheid en fictie*, december 2018, <https://www.ieb-eib.org/docs/pdf/2019-04/doc-1557927225-1.pdf>.

## 2 Belgische abortuswetgeving

27. Het tweede hoofdstuk behandelt de Belgische abortuswetgeving waarbij zowel de huidige problematiek als de abortuscijfers in België kort eerst ter sprake komen. Vervolgens komen respectievelijk de ontstaansgeschiedenis van de abortuswet, het huidig wettelijk kader en een weergave van de geldende abortusvoorwaarden aan bod (*infra*, Bijlage 1). Bovendien zal aandacht worden besteed aan de geplande versoepelingen binnen de huidige abortuswet. Dan volgt er een uiteenzetting van de belangrijkste discussiepunten binnen de rechtsleer aangaande de abortusregeling en -praktijk. Als laatste bevat de conclusie een samenvatting van de bevindingen uit dit hoofdstuk.

### 2.1 Abortus in België: inleidend kader

#### 2.1.1 Situering en problematiek

28. België is geen alleenstaand geval als het om abortus gaat. Het blijft vandaag nog steeds een ethisch beladen kwestie waarover nog een groot taboe heerst vanwege het stigmatiserend effect.<sup>103</sup> Ondanks dat België een soepelere invulling van de abortuswet kent en de abortuscijfers één van de laagste in Europa bedragen, is de strijd om een versterking van het recht op abortus nog niet gestreden.<sup>104</sup> Door de politiek zijn er een aantal keer grote plannen geuit om de huidige abortuswet te wijzigen op enkele cruciale aspecten sinds 1990.<sup>105</sup> De enige wetswijziging die echt geleid heeft tot een doorbraak kwam er in 2018, die de vrijwillige zwangerschapsafbreking uit het Strafwetboek haalde en bijkomende aanpassingen aan de abortusvoorwaarden doorvoerde.<sup>106</sup>

29. Gedurende de voorbije jaren zijn er verdere plannen en stappen gezet om de huidige abortuswetgeving opnieuw op bepaalde punten fundamenteel te wijzigen (*infra*, nrs. 54-55). Meer autonomie en een hogere vorm van rechtsbescherming voor elke zwangere vrouw is een streefdoel

---

<sup>103</sup> Verslag, *Parl.St.* Kamer 2017-18, nr. 54-3216/003, 32-33, 62, 77, 84, 88 en 92; verslag, *Parl.St.* Kamer 2019-20, nr. 55-0158/004, 67; DE MENS NU, "Abortuswet in België bestaat 30 jaar", 3 april 2020, <https://demens.nu/abortus/> [laatst geraadpleegd op 30 december 2021].

<sup>104</sup> Verslag, *Parl.St.* Kamer 2019-20, nr. 55-0158/004, 7; DOMUS MEDICA, "België behoort tot de landen met laagste abortuscijfer", 27 februari 2020, <https://www.domusmedica.be/actueel/belgie-behoort-tot-de-landen-met-laagste-abortuscijfer>; WORLD HEALTH ORGANISATION (WHO), *Abortions per 1000 live births*, 3 December 2021, [https://gateway.euro.who.int/en/indicators/hfa\\_586-7010-abortions-per-1000-live-births/visualizations/#id=19681](https://gateway.euro.who.int/en/indicators/hfa_586-7010-abortions-per-1000-live-births/visualizations/#id=19681) [laatst geraadpleegd op 30 december 2021].

<sup>105</sup> P. GARRÉ, "De nieuwe abortuswet in België: een haast volwaardig recht op zwangerschapsafbreking in de eerste twaalf weken", *Ethische Perspectieven* 2019, vol. 29, nr. 1, (37) 37-38; F. DE MEYER en C. DE MULDER, "Een nieuw tijdperk voor abortus? Een analyse van het voorstel ter versoepeling van de Belgische abortuswet", *Family & Law* 2021, (1) 1-3.

<sup>106</sup> Zie hierover: T. VANSWEEVELT, F. DE MEYER en K. VAN ASSCHE, "De Abortuswet 2018: over symbolische verbeteringen en openstaande knelpunten", *T.Gez.* 2018, nr. 4, 220-232; S. TACK, "Wijziging abortuswetgeving: reële verruiming of gemiste kans?", *T.Gez.* 2018, nr. 3, 155-157; P. GARRÉ, "De nieuwe abortuswet in België: een haast volwaardig recht op zwangerschapsafbreking in de eerste twaalf weken", *Ethische Perspectieven* 2019, vol. 29, nr. 1, 37-49. Hiertoe werden reeds in het verleden al enkele wetsvoorstellen ingediend om de toepasselijke strafbepalingen uit het Strafwetboek te halen. Zie bv. wetsvoorstel van 10 mei 2016 tot wijziging van het Strafwetboek en van de wet van 22 augustus 2002 betreffende de rechten van de patiënt, teneinde vrijwillige zwangerschapsafbreking niet langer strafbaar te stellen (O. MAINGAIN en V. CAPRASSE), *Parl.St.* Kamer 2015-16, nr. 54-1823/1; wetsvoorstel van 31 mei 2016 teneinde vrijwillige zwangerschapsafbreking uit het Strafwetboek te lichten en op te nemen in de wet van 22 augustus 2002 betreffende de rechten van de patiënt (K. LALIEUX e.a.), *Parl.St.* Kamer 2015-16, nr. 54-1867/1; wetsvoorstel van 1 juli 2016 betreffende de vrijwillige zwangerschapsafbreking (M. GERKENS en E. WILLAERT), *Parl.St.* Kamer 2015-16, nr. 54-1947/001.

die moeilijk raakt ingevuld en gerealiseerd binnen de politiek.<sup>107</sup> Voor- en tegenstanders geraken moeilijk tot een consensus zodat het wetgevend proces langer blijft voortduren.<sup>108</sup> Op dit moment zijn er weinig vooruitzichten op een verbetering van de huidige situatie op korte termijn vanwege de belemmeringen door de tegenstanders en de eisen opgenomen in het regeerakkoord.<sup>109</sup>

**30.** Vooral de problematiek rond het abortustoerisme geraakt momenteel niet snel opgelost.<sup>110</sup> Het grootste probleem is dat deze zwangere vrouwen na de grens van twaalf weken zwangerschap buiten het toepassingsgebied van de abortuswet vallen en er voor hen in België geen optie meer is, tenzij zij wel onder de strikte medische uitzonderingen vallen.<sup>111</sup> Zij worden vervolgens gedwongen hun toevlucht te nemen naar het buitenland, zoals naar Nederland of het Verenigd Koninkrijk, waar abortus wel nog legaal kan worden uitgevoerd vanwege een langere wettelijke abortustermijn.<sup>112</sup>

**31.** In Nederland<sup>113</sup> is een zwangerschapsafbreking mogelijk tot 24 weken (*infra*, nr. 119), maar in de praktijk is dit tot 22 weken van de zwangerschap (of tot 20 weken na de bevruchting) en in het Verenigd Koninkrijk<sup>114</sup> eveneens tot 24 weken van de zwangerschap. Dit gegeven werkt abortustoerisme voor de late zwangerschapsafbrekingen in de hand.<sup>115</sup> In het slechtste geval zijn de zwangere vrouwen zelfs tot illegale en onveilige zwangerschapsafbrekingen verplicht indien zij niet over de nodige financiële middelen beschikken om naar het buitenland te reizen of zich te wenden tot de noodzakelijke gespecialiseerde privé-zorg.<sup>116</sup> Deze problematiek zorgt ervoor dat niet elke zwangere vrouw, vaak omwille van bepaalde persoonlijke redenen en omstandigheden, gelijk wordt

---

<sup>107</sup> F. DE MEYER en C. DE MULDER, "Een nieuw tijdperk voor abortus? Een analyse van het voorstel ter versoepeling van de Belgische abortuswet", *Family & Law* 2021, (1) 1-2.

<sup>108</sup> Zie DE MAAKBARE MENS, "Abortus: Mee met de discussie", 31 maart 2020, <https://www.demaakbaremens.org/mee-met-de-discussie-abortus/>; G. PAELINCK, "De abortuskwestie: welke versoepelingen liggen op tafel en waar ligt het politieke probleem?", *VRT NWS* 13 juli 2020, <https://www.vrt.be/vrtnws/nl/2020/07/13/abortus-overzicht/>; D. TUYPENS, "Abortuswet: "Het is omdat abortus een moeilijk keuze is, dat een hervorming noodzakelijk is"", *SOLIDAIR* 3 juli 2020, <https://www.solidair.org/artikels/abortuswet-het-omdat-abortus-een-moeilijk-keuze-dat-een-hervorming-noodzakelijk> [laatst geraadpleegd op 30 december 2021].

<sup>109</sup> F. DE MEYER en C. DE MULDER, "Een nieuw tijdperk voor abortus? Een analyse van het voorstel ter versoepeling van de Belgische abortuswet", *Family & Law* 2021, (1) 1-2; P. MAGNETTE en A. DE CROO, *Verslag van de formateurs (regeerakkoord 2020-2024)*, Brussel, 30 september 2020, [https://www.belgium.be/sites/default/files/Regeerakkoord\\_2020.pdf](https://www.belgium.be/sites/default/files/Regeerakkoord_2020.pdf), 28-29.

<sup>110</sup> F. DE MEYER en C. DE MULDER, "Een nieuw tijdperk voor abortus? Een analyse van het voorstel ter versoepeling van de Belgische abortuswet", *Family & Law* 2021, (1) 13-15.

<sup>111</sup> Toelichting wetsvoorstel, *Parl.St.* Kamer 2019, nr. 55-0158/001, 4; verslag, *Parl.St.* Kamer 2019-20, nr. 55-0158/004, 19; P. GARRÉ, "De nieuwe abortuswet in België: een haast volwaardig recht op zwangerschapsafbreking in de eerste twaalf weken", *Ethische Perspectieven* 2019, vol. 29, nr. 1, (37) 44.

<sup>112</sup> Toelichting wetsvoorstel, *Parl.St.* Kamer 2019, nr. 55-0158/001, 4.

<sup>113</sup> De absolute grens van een zwangerschapsafbreking bedraagt in principe 24 weken, maar omdat het gaat om een schatting van de zwangerschapsduur (en geen exacte vaststelling) hanteren artsen in de praktijk 22 weken. De reden is dat de nadere precisering van de zwangerschapsduur slechts tot op twee weken nauwkeurig kan worden bepaald. Bij een zwangerschapsduur van 24 weken of langer bestaat er namelijk een grotere kans op een levensvatbare vrucht en een vrucht van minder dan 24 weken wordt als niet levensvatbaar beschouwd. Zie MvT bij regelen met betrekking tot het afbreken van zwangerschap, *Kamerstukken II* 1978-1979, 15-475, nr. 3, 32-33.

<sup>114</sup> Art. 1 (1) (a) Abortion act 1967, <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1967/87>.

<sup>115</sup> G. COENE, "Inleiding: van misdrijf tot recht" in G. COENE en S. BOLLEN (red.), *Nog altijd baas in eigen buik?: een kritische doorlichting van de Belgische abortuswetgeving en -praktijk*, Brussel, VUBPress, 2013, (7) 13; T. VANSWEEVELT, F., DE MEYER en K. VAN ASSCHE, "De Abortuswet 2018: over symbolische verbeteringen en openstaande knelpunten", *T.Gez.* 2018, nr. 4, (220) 231-232.

<sup>116</sup> Verslag, *Parl.St.* Kamer 2019-20, nr. 55-0158/004, 66; AMNESTY INTERNATIONAL, "Abortus en mensenrechten", <https://www.amnesty.nl/encyclopedie/abortus-en-mensenrechten> [laatst geraadpleegd op 30 december 2021].

behandeld.<sup>117</sup> Indien de bestaande abortustermijn wordt verlengd naar achttien weken (*infra*, nr. 56) kunnen deze problemen grotendeels al verholpen worden.<sup>118</sup>

### 2.1.2 Abortuscijfers

**32.** De abortuscijfers worden opgevolgd en tweejaarlijks gepubliceerd door de Nationale Evaluatiecommissie betreffende de zwangerschapsafbreking opgericht bij Wet van 13 augustus 1990<sup>119</sup>.<sup>120</sup> Jaarlijks vinden er in België tienduizenden abortussen plaats.<sup>121</sup> In 2019 zijn er in totaal 18.027 in België geregistreerde zwangerschapsafbrekingen vastgesteld met een gemiddelde leeftijd van 28 jaar.<sup>122</sup> 116 van het totaal aantal zwangerschapsafbrekingen worden uitgevoerd op zwangere vrouwen afkomstig uit het buitenland.<sup>123</sup> Doordat ook een aantal abortussen doorgaan in het buitenland is het moeilijker om een volledig correct cijfer te bepalen. Gemiddeld zouden jaarlijks ongeveer 500 Belgische vrouwen naar het buitenland reizen voor een abortus, voornamelijk naar Nederland.<sup>124</sup> In het jaar 2018 hebben zich in totaal 444 Belgische vrouwen in het buitenland aangemeld voor een abortus. De cijfers van 2019 zijn vandaag nog niet beschikbaar.<sup>125</sup> Het gevolg is dat deze gevallen, en de vrouwen die zich niet in abortuscentra aanmelden, niet mee worden gerekend en het cijfer in realiteit dus nog veel hoger ligt wat duidt op een onderrapportering.<sup>126</sup> Wel kan opgemerkt worden dat het abortuscijfer doorheen de jaren redelijk stabiel is gebleven en er zich ten opzichte van 2018 een dalende trend zou voordoen.<sup>127</sup>

---

<sup>117</sup> Toelichting wetsvoorstel, *Parl.St.* Kamer 2019, nr. 55-0158/001, 4; verslag, *Parl.St.* Kamer 2019-20, nr. 55-0158/004, 19.

<sup>118</sup> Toelichting wetsvoorstel, *Parl.St.* Kamer 2019, nr. 55-0158/001, 4; F. DE MEYER en C. DE MULDER, "Een nieuw tijdperk voor abortus? Een analyse van het voorstel ter versoepeling van de Belgische abortuswet", *Family & Law* 2021, (1) 13-15.

<sup>119</sup> Wet van 13 augustus 1990 houdende oprichting van een commissie voor de evaluatie van de wet van 3 april 1990 betreffende de zwangerschapsafbreking, tot wijziging van de artikelen 348, 350, 351 en 352 van het Strafwetboek en tot opheffing van artikel 353 van hetzelfde Wetboek, *BS* 20 oktober 1990, 20.101. Zie eveneens: Wet van 16 juni 2016 tot wijziging van de wet van 13 augustus 1990 houdende oprichting van een commissie voor de evaluatie van de wet van 3 april 1990 betreffende de zwangerschapsafbreking, tot wijziging van de artikelen 348, 350, 351 en 352 van het Strafwetboek en tot opheffing van artikel 353 van hetzelfde Wetboek, *BS* 30 juni 2016, 39.646.

<sup>120</sup> Verslag van de Nationale Commissie voor de evaluatie van de wet van 15 oktober 2018 betreffende de zwangerschapsafbreking. Verslag ten behoeve van het parlement 1 januari 2018 – 31 december 2019, februari 2021, [https://overlegorganen.gezondheid.belgie.be/sites/default/files/documents/tweejaarlijks\\_verslag\\_2020\\_nl\\_jaren\\_2018-2019.pdf](https://overlegorganen.gezondheid.belgie.be/sites/default/files/documents/tweejaarlijks_verslag_2020_nl_jaren_2018-2019.pdf), 6-7 (hierna: verslag Nationale Evaluatiecommissie zwangerschapsafbreking 1 januari 2018 – 31 december 2019, februari 2021).

<sup>121</sup> Zie voor een weergave van de statistische abortuscijfers: verslag Nationale Evaluatiecommissie zwangerschapsafbreking 1 januari 2018 – 31 december 2019, februari 2021, 14-16. Zie ook voor een analyse van de abortuscijfers: verslag, *Parl.St.* Kamer 2019-20, nr. 55-1201/001, 8-9.

<sup>122</sup> Verslag Nationale Evaluatiecommissie zwangerschapsafbreking 1 januari 2018 – 31 december 2019, februari 2021, 14.

<sup>123</sup> Verslag Nationale Evaluatiecommissie zwangerschapsafbreking 1 januari 2018 – 31 december 2019, februari 2021, 14-15, 90-91 en 95; SENSOA, "Abortus en ongeplande zwangerschap in België: feiten en cijfers", 2021, <https://www.sensoa.be/abortus-en-ong geplande-zwangerschap-belgie-feiten-en-cijfers> [laatst geraadpleegd op 3 januari 2022].

<sup>124</sup> Verslag Nationale Evaluatiecommissie zwangerschapsafbreking 1 januari 2018 – 31 december 2019, februari 2021, 90.

<sup>125</sup> *Ibid.*, 85 en 90-91.

<sup>126</sup> Verslag, *Parl.St.* Kamer 2019-20, nr. 55-0158/004, 30.

<sup>127</sup> Verslag Nationale Evaluatiecommissie zwangerschapsafbreking 1 januari 2018 – 31 december 2019, februari 2021, 90-91.

## 2.2 Abortuswetgeving: stand van zaken

### 2.2.1 Totstandkoming abortuswet

**33.** Abortus, in het bijzonder vruchtafdriving, was lange tijd illegaal en strafbaar in België en werd daardoor voornamelijk vanuit een strafrechtelijk perspectief benaderd.<sup>128</sup> Dit maakte dat een zwangerschapsafbreking onder het hoofdstuk '*Misdaden en wanbedrijven tegen de orde der familie en tegen de openbare zedelijkheid*' van het Strafwetboek<sup>129</sup> ressorteerde.<sup>130</sup> Om van een strafbare zwangerschapsafbreking te spreken dienden in beginsel vijf cumulatieve elementen aanwezig te zijn, namelijk: (1) een zwangerschap van een vrouw; (2) een abortieve ingreep; (3) een vruchtafdriving; (4) een oorzakelijk verband tussen de abortieve ingreep en de vruchtafdriving en (5) het opzettelijk veroorzaken van een abortus.<sup>131</sup> Het misdrijf van vruchtafdriving was terug te vinden in de artikelen 348 tot en met 353 en artikel 383 van het Strafwetboek<sup>132</sup>.<sup>133</sup> Een belangrijke uitzondering op de strafbaarstelling vormde de therapeutische abortus, met de theorie van de noodtoestand als rechtvaardigingsgrond.<sup>134</sup> De term noodtoestand verwees naar een situatie waarbij de vrijwaring van andere rechtsgoederen of rechtsbelangen belangrijker waren indien er sprake was van een schending van strafrechtelijke beschermde rechtsgoederen of rechtsbelangen.<sup>135</sup> Abortus was slechts legitiem ter bescherming van het leven en de gezondheid van de zwangere vrouw ingeval van een ernstige bedreiging. Dit werd niet uitdrukkelijk in het Strafwetboek geregeld, maar aangenomen door de rechtspraak en rechtsleer.<sup>136</sup>

**34.** De Belgische abortuswetgeving kent een zeer moeizaam geschiedenisverloop<sup>137</sup> vanwege de vele onenigheden tussen de voor- en tegenstanders binnen de politieke debatten, wat een compromis

---

<sup>128</sup> M. VAN LOOK, "Abortus provocatus. Juridische status quaestionis en perspectieven", *TPR* 1974, jg. 11, (419) 424; F. DE MEYER, "Abortion law reform in Europe: The 2018 Belgian and Irish Acts on termination of pregnancy", *Medical Law International* 2020, vol. 20, no. 1, (3) 5.

<sup>129</sup> Strafwetboek van 8 juni 1867, *BS* 9 juni 1867, 3133, inw. 15 oktober 1867.

<sup>130</sup> M. VAN LOOK, "Abortus provocatus. Juridische status quaestionis en perspectieven", *TPR* 1974, jg. 11, (419) 424; S. VERSELE, "Preventie en repressie van de vruchtafdriving", *RW* 1953-54, jg. 17, nr. 38, (1753) 1757.

<sup>131</sup> M. VAN LOOK, "Abortus provocatus. Juridische status quaestionis en perspectieven", *TPR* 1974, jg. 11, (419) 428.

<sup>132</sup> Art. 353 Sw. werd opgeheven door art. 5 wet van 3 april 1990 betreffende de zwangerschapsafbreking, tot wijziging van de artikelen 348, 350, 351 en 352 van het Strafwetboek en tot opheffing van artikel 353 van hetzelfde Wetboek, *BS* 5 april 1990, 6379, inw. 15 april 1990. Ondertussen zijn de artt. 350 en 351 Sw. opgeheven door art. 5 wet van 15 oktober 2018 betreffende de vrijwillige zwangerschapsafbreking, tot opheffing van de artikelen 350 en 351 van het Strafwetboek, tot wijziging van de artikelen 352 en 383 van hetzelfde Wetboek en tot wijziging van diverse wetsbepalingen, *BS* 29 oktober 2018, 82.140, inw. 8 november 2018.

<sup>133</sup> M. VAN LOOK, "Abortus provocatus. Juridische status quaestionis en perspectieven", *TPR* 1974, jg. 11, (419) 424.

<sup>134</sup> Zie oud art. 350, tweede lid Sw.

<sup>135</sup> F. VAN NESTE, "Het abortus-dossier, anno 1989", *RW* 1988-89, jg. 52, nr. 26, (865) 865.

<sup>136</sup> M. VAN LOOK, "Abortus provocatus. Juridische status quaestionis en perspectieven", *TPR* 1974, jg. 11, (419) 427 en 431; F. VAN NESTE, "Het abortus-dossier, anno 1989", *RW* 1988-89, jg. 52, nr. 26, (865) 865-866.

<sup>137</sup> Zie hierover: P.C. HUMBLET, M., VEKEMANS and P. BUEKENS, "Developments in abortion policy in a context of illegality: The Belgian case from 1971 until 1990", *Eur. J. Public Health* 1996, vol. 6, no. 4, (288) 188-190; A. MULLER, "Measuring Policy Controversy with Discourse Network Analysis: The Abortion Debates in Belgium 1972-1990 Revisited", *ECPR* 2015, (1) 14-17.



betreffende de verschillende ingediende wetsvoorstellen steeds bemoeilijkte.<sup>138</sup> Het wetsvoorstel Lallemand, Herman-Michielsens<sup>139</sup> uit 1986 vormde de basis voor de abortuswetgeving uit 1990.<sup>140</sup> Uiteindelijk werd het wetsvoorstel<sup>141</sup> later opnieuw ingediend en op 29 maart 1990 aangenomen en bekrachtigd door de Kamer.<sup>142</sup> De situatie van de mini-koningskwesitie op 30 maart 1990, waarbij koning Boudewijn indertijd de wet<sup>143</sup> niet kon ondertekenen vanwege gewetensbezwaren, veroorzaakte een bijkomend probleem voor de realisatie van de abortuswet.<sup>144</sup> Vervolgens werd de ministerraad<sup>145</sup> bevoegd verklaard om de wet te bekrachtigen doordat de koning tijdelijk in de onmogelijkheid verkeerde om het land te regeren.<sup>146</sup> Onder strikte voorwaarden liet de abortuswet toe om legaal abortussen uit te voeren.<sup>147</sup> Concreet bleef abortus nog steeds een strafrechtelijk misdrijf dat slechts onder bepaalde omstandigheden werd gedepenaliseerd en als geoorloofd werd bestempeld.<sup>148</sup>

De aanleiding voor de totstandkoming van de abortuswetgeving in 1990 vond zijn oorsprong in de verdrijving van illegale en clandestiene abortuspraktijken en vanwege de emancipatie van de vrouw.<sup>149</sup> Vroeger werd abortus vaak uitgevoerd in medisch onveilige en onverantwoorde omstandigheden of met middelen die grote gezondheidsrisico's of het leven van de betrokken vrouwen in gevaar brachten.<sup>150</sup> Ook aan de problematiek betreffende het abortustoerisme naar

---

<sup>138</sup> Toelichting bij wetsvoorstel van 19 april 1988 betreffende de zwangerschapsafbreking, strekkende om de artikelen 348, 350, en 351 van het Strafwetboek te wijzigen de artikelen 352 en 353 van hetzelfde Wetboek op te heffen (L. HERMAN-MICHELSEN en F. TRUFFAUT-DENEFF), *Parl. St.* Senaat 1988, nr. 247/1, 1-2; F. VAN NESTE, "Het abortusdossier, anno 1989" in *Ter wille van mensen*, Antwerpen, Maklu, 1997, (119) 119.

<sup>139</sup> Wetsvoorstel van 6 maart 1986 betreffende de zwangerschapsafbreking, strekkende om de artikelen 348, 350 en 351 van het Strafwetboek te wijzigen en de artikelen 352 en 353 van hetzelfde Wetboek op te heffen (R. Lallemand en L. Herman-Michielsens e.a.), *Parl. St.* Senaat 1985-86, nr. 189/1.

<sup>140</sup> F. VAN NESTE, "Het abortusdossier, anno 1989" in *Ter wille van mensen*, Antwerpen, Maklu, 1997, (119) 119; H. NYS, "Zelfbeschikkingsrecht en zwangerschapsafbreking" in P. REYNAERT, J. TAELS en G. VANHEESWIJCK, *Over zichzelf beschikken? Juridische en ethische bijdragen over het leven, het lichaam en de dood*, Antwerpen, Maklu, 1996, (209) 213.

<sup>141</sup> Wetsvoorstel van 19 april 1988 betreffende de zwangerschapsafbreking, strekkende om de artikelen 348, 350, en 351 van het Strafwetboek te wijzigen de artikelen 352 en 353 van hetzelfde Wetboek op te heffen (L. HERMAN-MICHELSEN en F. TRUFFAUT-DENEFF), *Parl. St.* Senaat 1988, nr. 247/1.

<sup>142</sup> M. HOOGE, "De liberalisering van abortus als strijdpunt in de Belgische politiek 1971-1990", *Res Publica* 1990, vol. 32, nr. 4, (489) 489; P.C. HUMBLET, M., VEKEMANS and P. BUEKENS, "Developments in abortion policy in a context of illegality: The Belgian case from 1971 until 1990", *Eur. J. Public Health* 1996, vol. 6, no. 4, (288) 189; E. WITTE, "Twintig jaar politieke strijd rond de abortuswetgeving in België (1970-1990)", *Res Publica* 1990, vol. 32, nr. 4, (427) 475; J.-J. AMY, 'Anoniem' is een vrouw. *De strijd voor gelijke rechten*, Brussel, VUBPress, 2019, 95-96.

<sup>143</sup> Zie wetsontwerp van 7 november 1989 betreffende de zwangerschapsafbreking strekkende om de artikelen 348, 350 en 351 van het Strafwetboek te wijzigen en de artikelen 352 en 353 van hetzelfde Wetboek op te heffen en over soortgelijke wetsvoorstellen, *Parl. St.* Kamer 1989-90, nr. 950/1.

<sup>144</sup> W.L., "Mini-Koningscrisis", *RW* 1990-91, jg. 54, nr. 24, 827; E. WITTE, "Twintig jaar politieke strijd rond de abortuswetgeving in België (1970-1990)", *Res Publica* 1990, vol. 32, nr. 4, (427) 480-483.

<sup>145</sup> Zie Besluit van 3 april 1990 van de in Raad Verenigde Ministers, *BS* 4 april 1990, 6370, inw. 4 april 1990. Zie ook: Besluit van 4 april 1990 van de in Raad Verenigde Ministers houdende bijeenroeping van de Kamer van volksvertegenwoordigers en de Senaat in Verenigde Kamers, *BS* 5 april 1990, 6506, inw. 4 april 1990.

<sup>146</sup> T. VANSWEEVELT, "Abortus" in T. VANSWEEVELT, F. DEWALLENS en S. LIERMAN (red.), *Handboek gezondheidsrecht. Overdruk studenten KU Leuven*, Antwerpen, Intersentia, 2018, (425) 426; E. WITTE, "Twintig jaar politieke strijd rond de abortuswetgeving in België (1970-1990)", *Res Publica* 1990, vol. 32, nr. 4, (427) 482-483.

<sup>147</sup> Zie hiervoor art. 2 Wet Zwangerschapsafbreking 1990.

<sup>148</sup> G.S., "Gedeeltelijke depenalisering van abortus", *RW* 1990-91, jg. 54, nr. 24, (827) 827; Y.-H. LELEU, "Regelgeving inzake zelfbeschikkingsrecht", *TPR* 2002, jg. 39, (1373) 1378; T. VANSWEEVELT, "Abortus" in T. VANSWEEVELT, F. DEWALLENS en S. LIERMAN (red.), *Handboek gezondheidsrecht. Overdruk studenten KU Leuven*, Antwerpen, Intersentia, 2018, (425) 428.

<sup>149</sup> Toelichting wetsvoorstel, *Parl. St.* Senaat 1988, nr. 247/1, 7; F. VAN NESTE, "Het abortusdossier, anno 1989" in *Ter wille van mensen*, Antwerpen, Maklu, 1997, (119) 124; T. VANSWEEVELT, "Abortus" in T. VANSWEEVELT, F. DEWALLENS en S. LIERMAN (red.), *Handboek gezondheidsrecht. Overdruk studenten KU Leuven*, Antwerpen, Intersentia, 2018, (425) 425.

<sup>150</sup> Verslag, *Parl. St.* Kamer 1989-90, nr. 950/9, 2-3.

omringende landen, zoals naar Nederland, werd getracht tegemoet te komen.<sup>151</sup> Bovendien zorgde de verdeeldheid in de rechtspraak<sup>152</sup> voor de nodige rechtsonzekerheid met betrekking tot de al dan niet vervolging van abortus.<sup>153</sup> Deze beweegredenen en het onvermogen van het strafrecht om de problematiek te verhelpen, benadrukte de maatschappelijke behoefte van een wettelijk kader voor de ongunstige situatie en onveilige abortuspraktijken.<sup>154</sup>

De voorstanders van een depenalisering van abortus zagen het zelfbeschikkingsrecht en de individuele vrijheid van zwangere vrouwen als uitgangspunt.<sup>155</sup> Een verdere toepassing van de strafwetgeving vormde een aantasting van de persoonlijke autonomie en zelfstandigheid van de vrouw.<sup>156</sup> Handhaving van het Strafwetboek zou eveneens de kloof tussen rechtsnorm en feitelijk gedrag verder vergroten wat een averechts effect had op de ontwikkeling van de democratie en de rechtsstaat.<sup>157</sup> Een wetgever diende bovendien altijd rekening te houden bij de uitvaardiging van regelgeving behept met ethische waarde en waaraan sancties gekoppeld waren die een groot deel van de samenleving trof.<sup>158</sup> Tegenstanders van de abortuswet wezen op het belang van het waardenconflict bij een keuze tot abortus en legden de nadruk op het eerbied voor het ongebooren leven.<sup>159</sup> De problematiek van de persoonlijke autonomie van de vrouw gaf voor hun blijk van een individualistisch mensbeeld, aangezien het vooral een relationele aangelegenheid betrof.<sup>160</sup> Ook waren zij van mening dat het strafrecht een uitzonderlijk karakter bezat en in het bijzonder met de noodtoestand als rechtvaardigingsgrond een voldoende waarborg bood voor een abortus in gevaarlijke medische situaties.<sup>161</sup>

## 2.2.2 Bespreking huidig wetgevend kader

### 2.2.2.1 Inleiding

**35.** De Wet Zwangerschapsafbreking van 1990 heeft lange tijd ongewijzigd voortbestaan en is pas 28 jaar later opnieuw het voorwerp geworden van inhoudelijke wijzigingen. De Wet van 15 oktober 2018<sup>162</sup> is de enige echte wetswijziging die iets heeft kunnen veranderen aan zowel een aanpassing

---

<sup>151</sup> *Ibid.*, 3 en 9.

<sup>152</sup> Zie bv. Cass. 5 februari 1985, *Arr.Cass.* 1984-85, 749 en *Pas.* 1985, 670; Cass. 19 juni 1980, *Arr.Cass.* 1979-80, 1309 en *Pas.* 1980, I, 1290; Brussel 28 september 1988, *JLMB* 1988, 1448.

<sup>153</sup> Verslag, *Parl.St.* Kamer 1989-90, nr. 950/9, 3 en 23; H. NYS, *Medical Law in Belgium*, Nederland, Kluwer Law International, 2021, nr. 364.

<sup>154</sup> Verslag, *Parl.St.* Kamer 1989-90, nr. 950/9, 4; T. VANSWEEVELT, "Abortus" in T. VANSWEEVELT, F. DEWALLENS en S. LIERMAN (red.), *Handboek gezondheidsrecht. Overdruk studenten KU Leuven*, Antwerpen, Intersentia, 2018, (425) 425.

<sup>155</sup> Verslag, *Parl.St.* Kamer 1989-90, nr. 950/9, 15-16; F. VAN NESTE, "Het abortusdossier, anno 1989" in *Ter wille van mensen*, Antwerpen, Maklu, 1997, (119) 125; T. VANSWEEVELT, "Abortus" in T. VANSWEEVELT, F. DEWALLENS en S. LIERMAN (red.), *Handboek gezondheidsrecht. Overdruk studenten KU Leuven*, Antwerpen, Intersentia, 2018, (425) 425.

<sup>156</sup> F. VAN NESTE, "Het abortusdossier, anno 1989" in *Ter wille van mensen*, Antwerpen, Maklu, 1997, (119) 125.

<sup>157</sup> F. VAN NESTE, "Het abortus-dossier, anno 1989", *RW* 1988-89, jg. 52, nr. 26, (865) 868.

<sup>158</sup> Toelichting wetsvoorstel, *Parl.St.* Senaat 1988, nr. 247/1, 8; F. VAN NESTE, "Het abortusdossier, anno 1989" in *Ter wille van mensen*, Antwerpen, Maklu, 1997, (119) 126.

<sup>159</sup> Verslag, *Parl.St.* Kamer 1989-90, nr. 950/9, 7-8, 19 en 25; F. VAN NESTE, "Het abortus-dossier, anno 1989", *RW* 1988-89, jg. 52, nr. 26, (865) 868.

<sup>160</sup> Verslag, *Parl.St.* Kamer 1989-90, nr. 950/9, 4 en 7-8.

<sup>161</sup> Verslag, *Parl.St.* Kamer 1989-90, nr. 950/9, 19; T. VANSWEEVELT, "Abortus" in T. VANSWEEVELT, F. DEWALLENS en S. LIERMAN (red.), *Handboek gezondheidsrecht. Overdruk studenten KU Leuven*, Antwerpen, Intersentia, 2018, (425) 425-426.

<sup>162</sup> Wet van 15 oktober 2018 betreffende de vrijwillige zwangerschapsafbreking, tot opheffing van de artikelen 350 en 351 van het Strafwetboek, tot wijziging van de artikelen 352 en 383 van hetzelfde Wetboek en tot wijziging van diverse wetsbepalingen, *BS* 29 oktober 2019, 82.140. Opmerkelijk is het feit dat deze nieuwe abortuswet

van de abortusvoorwaarden als de strafbaarstelling van abortus.<sup>163</sup> Veel elementen zijn evenwel ongewijzigd overgenomen in deze vernieuwde abortuswet met aandacht voor enkele kleine symbolische aanpassingen.<sup>164</sup> De doelstelling van deze wetwijziging bestond erin om het heersend stigma rond abortus te verkleinen omdat de plaats van abortus in het Strafwetboek als te moraliserend en culpabiliserend werd gezien.<sup>165</sup> De nieuwe wet herformuleert abortus nu op een positieve manier: "De zwangere vrouw mag een arts verzoeken om haar zwangerschap af te breken onder de volgende voorwaarden [...]".<sup>166</sup>

Een zodanige formulering versterkt de keuze, het recht en de vrijheid van de zwangere vrouw.<sup>167</sup> De doorgevoerde wijziging heeft de vrijwillige zwangerschapsafbreking volledig uit het Strafwetboek gehaald zodat een zwangerschapsafbreking niet langer principieel een misdrijf uitmaakt indien aan de wettelijke voorwaarden is voldaan.<sup>168</sup>

Dit laatste dient evenwel te worden genuanceerd, aangezien de bestaande strafbepalingen uit het Strafwetboek slechts naar een afzonderlijke wet<sup>169</sup> (Wet Vrijwillige Zwangerschapsafbreking 2018) zijn overgeplaatst en er dus geen sprake is van een depenalisering van abortus.<sup>170</sup> Er blijft dus sprake van een strafbare abortus met het risico op strafsancties voor zowel de arts als de zwangere vrouw indien zelfs één van de toepasselijke voorwaarden niet is nageleefd.<sup>171</sup> Vrijwillige

---

het voorwerp uitmaakte van een procedure voor het Grondwettelijk Hof vanwege een schending van bepalingen uit de Grondwet en de fundamentele rechten. Datzelfde Hof heeft het beroep verworpen. Zie hierover: GwH 24 september 2020, nr. 122/2020.

<sup>163</sup> P. GARRE, "De nieuwe abortuswet in België: een haast volwaardig recht op zwangerschapsafbreking in de eerste twaalf weken", *Ethische Perspectieven* 2019, vol. 29, nr. 1, (37) 37-38. Zie hiervoor ook: wetsontwerp van 4 oktober 2018 betreffende de vrijwillige zwangerschapsafbreking, tot opheffing van de artikelen 350 en 351 van het Strafwetboek, tot wijziging van de artikelen 352 en 383 van hetzelfde wetboek en tot wijziging van diverse wetsbepalingen, *Parl.St.* Kamer 2018-19, nr. 54-3216/009, 1-3.

<sup>164</sup> T. VANSWEEVELT, F. DE MEYER en K. VAN ASSCHE, "De Abortuswet 2018: over symbolische verbeteringen en openstaande knelpunten", *T.Gez.* 2018, nr. 4, (220) 220 en 231; J. GOOVAERTS, "Abortus uit het strafrecht", *DEMENS.NU* 12 april 2018, <https://demens.nu/2018/04/12/abortus-uit-het-strafrecht/> [laatst geraadpleegd op 2 januari 2022].

<sup>165</sup> Zie verslag, *Parl.St.* Kamer 2017-18, nr. 54-3216/003, 32-33, 62, 77, 84, 88 en 92; verslag, *Parl.St.* Kamer 2019-20, nr. 55-0158/004, 67; L. OPLINUS, "Nieuwe abortuswet ziet na 28 jaar levenslicht", *Juristenkrant* 2018, nr. 375, (5) 5; T. VANSWEEVELT, F. DE MEYER en K. VAN ASSCHE, "De Abortuswet 2018: over symbolische verbeteringen en openstaande knelpunten", *T.Gez./Rev.dr.santé* 2018, nr. 4, (220) 223; X., "Stigmatiserend dat abortus nog in ons strafwetboek stond", *DE STANDAARD* 3 juli 2018, [https://www.standaard.be/cnt/dmf20180703\\_03595839](https://www.standaard.be/cnt/dmf20180703_03595839) [laatst geraadpleegd op 2 januari 2022].

<sup>166</sup> Art. 2 Wet Vrijwillige Zwangerschapsafbreking 2018.

<sup>167</sup> Verslag (28 september 2018) van de tweede lezing over het wetsvoorstel betreffende de vrijwillige zwangerschapsafbreking (L. ONKELINX), *Parl.St.* Kamer 2017-18, nr. 54-3216/006, 9 (hierna: verslag, *Parl.St.* Kamer 2017-18, nr. 54-3216/006); T. VANSWEEVELT, F. DE MEYER en K. VAN ASSCHE, "De Abortuswet 2018: over symbolische verbeteringen en openstaande knelpunten", *T.Gez./Rev.dr.santé* 2018, nr. 4, (220) 225.

<sup>168</sup> Toelichting wetsvoorstel, *Parl.St.* Kamer 2017-18, nr. 54-3216/001, 3. Maar ondanks deze cruciale wetwijziging bestaat nog steeds het risico dat er een straf (geldboete en/of gevangenisstraf) wordt opgelegd indien de wettelijke abortusvoorwaarden niet correct worden nageleefd door de betrokken arts of de zwangere vrouw. Dit zou verholpen kunnen worden door een verdere versoepeling van de huidige abortuswet zodat de strafsancie geen toepassing vindt indien een abortus niet volgens de wettelijke voorwaarden is uitgevoerd. Zie voor een uitgebreide analyse hierover: F. DE MEYER en C. DE MULDER, "Een nieuw tijdperk voor abortus? Een analyse van het voorstel ter versoepeling van de Belgische abortuswet", *Family & Law* 2021, 1-51.

<sup>169</sup> Abortus wordt nu in twee verschillende wetten geregeld, namelijk de vrijwillige zwangerschapsafbreking in de Wet Vrijwillige Zwangerschapsafbreking 2018 (zie art. 3) en de onvrijwillige zwangerschapsafbreking in het Strafwetboek (zie artt. 348, 349 en 352).

<sup>170</sup> Toelichting wetsvoorstel, *Parl.St.* Kamer 2017-18, nr. 54-3216/001, 3; F. DE MEYER en C. DE MULDER, "Een nieuw tijdperk voor abortus? Een analyse van het voorstel ter versoepeling van de Belgische abortuswet", *Family & Law* 2021, (1) 3.

<sup>171</sup> Verslag, *Parl.St.* Kamer 1989-90, nr. 950/9, 76; Adv.RvS van 8 januari 1990 bij het wetsontwerp betreffende de zwangerschapsafbreking, strekkende om de artikelen 348, 350, en 351 van het Strafwetboek te wijzigen de artikelen 352 en 353 van hetzelfde Wetboek op te heffen, *Parl.St.* Kamer 1989-90, nr. 950/5, 4; V. VANSWEEVELT, "Zwangerschapsafbreking onder morele dwang" (noot onder Antwerpen 13 januari 2012), *T.Gez./Rev.dr.santé* 2012-13, (136) 137.

zwangerschapsafbreking is momenteel geoorloofd zonder dat het principiële strafbaar is indien de regelgeving correct wordt toegepast.<sup>172</sup>

**36.** Andere doorgevoerde wijzigingen houden onder meer de volgende elementen in: een verplichte doorverwijzing door de arts bij weigering tot medewerking in het kader van de gewetensvrijheid, de schrapping van de voorwaarde van de noodsituatie, een uitzondering op de verplichte bedenktijd van zes dagen indien dringende medische redenen dit verantwoorden en de invoering van een strafbaarstelling voor personen die de toegang tot abortus verhinderen of proberen te verhinderen.<sup>173</sup>

**37.** Hoewel de vernieuwde abortuswet voor verandering zorgt, wijzigt er in theorie weinig aan de bestaande knelpunten waaronder de problematiek inzake het abortustoerisme bij zwangerschapsafbrekingen na de grens van twaalf weken (*supra*, nrs. 30-31), de geoorlooftheid van late abortussen (*infra*, nr. 70) en de gebrekkige functionering van de Nationale Evaluatiecommissie Zwangerschapsafbreking (*infra*, nr. 73).<sup>174</sup>

## **2.2.2.2 Analyse van de abortusvoorwaarden**

### **2.2.2.2.1 Abortustermijn en -gronden**

**38.** Een verzoek tot een abortus is afhankelijk gemaakt van het tijdsverloop van de zwangerschap. De wet voorziet in een belangrijk scharniermoment op twaalf weken voor een toelaatbare zwangerschapsafbreking.<sup>175</sup> Vóór het einde van de twaalfde week na de bevruchting beschikt de zwangere vrouw over de vrije keuze<sup>176</sup> om een arts te verzoeken voor een zwangerschapsafbreking.<sup>177</sup> De reden voor de grens van twaalf weken is in eerste instantie ingegeven omdat het een overgang<sup>178</sup> uitmaakt van een ingeplante embryonale naar een foetale periode en er dus sprake is van een geïndividualiseerd menselijk wezen.<sup>179</sup> Een andere aangehaalde reden is omdat

---

<sup>172</sup> L. OPLINUS, "Nieuwe abortuswet ziet na 28 jaar levenslicht", *Juristenkrant* 2018, afl. 375, (5) 5.

<sup>173</sup> Toelichting *Parl.St.* Kamer 2017-18, nr. 54-3216/001, 4; L. OPLINUS, "Nieuwe abortuswet ziet na 28 jaar levenslicht", *Juristenkrant* 2018, afl. 375, (5) 5.

<sup>174</sup> T. VANSWEEVELT, F. DE MEYER en K. VAN ASSCHE, "De Abortuswet 2018: over symbolische verbeteringen en openstaande knelpunten", *T.Gez.* 2018, nr. 4, (220) 220.

<sup>175</sup> T. VANSWEEVELT, "Abortus" in T. VANSWEEVELT, F. DEWALLENS en S. LIERMAN (red.), *Handboek gezondheidsrecht. Overdruk studenten KU Leuven*, Antwerpen, Intersentia, 2018, (425) 483.

<sup>176</sup> Vóór de Wet Vrijwillige Zwangerschapsafbreking 2018 diende de vrouw zich in een noodsituatie ('état de nécessité') te verkeren alvorens een zwangerschapsafbreking mogelijk was. De noodsituatie betreft een moreel conflict dat door de vaste wil van de vrouw een subjectieve invulling verkrijgt en niet objectiveerbaar is. Aldus kan de vrouw een zwangerschap weloverwogen weigeren omwille van haar psychologische toestand of gemoedsgesteldheid. Zie hierover uitgebreid: art. 2 Wet Zwangerschapsafbreking 1990; toelichting wetsvoorstel, *Parl.St.* Senaat 1989, nr. 247/1, 9; verslag, *Parl.St.* Senaat 1989-90, nr. 247/2, 81-82 en 89-90. Ook in een eerder advies van de RvS bleek dat de RvS een schrapping van het begrip had aanbevolen vanwege het dubbelzinnig en louter subjectief karakter ervan. Volgens de RvS had het begrip, doordat het niet nauwkeurig en objectief kon worden gedefinieerd, geen enkele rechtsinhoud (zie Adv.RvS van 27 oktober 1989 bij het wetsvoorstel betreffende de zwangerschapsafbreking, strekkende om de artikelen 348, 350, en 351 van het Strafwetboek te wijzigen de artikelen 352 en 353 van hetzelfde Wetboek op te heffen, *Parl.St.* Senaat 1989, nr. 247/8, 6-8).

<sup>177</sup> Art. 2, 1°, a) Wet Vrijwillige Zwangerschapsafbreking 2018.

<sup>178</sup> Anderzijds is er in het verslag sprake van een overgang van embryo naar foetus in de achtste week wat duidt op een inconsistentie. Zie verslag, *Parl.St.* Senaat 1989-90, nr. 247/2, 28 dat de overgang op de volgende wijze verwoordt: "[...] Na de tweede maand (achtste week) van de evolutie van het embryo, spreekt men van een foetus".

<sup>179</sup> Verslag, *Parl.St.* Senaat 1989-90, nr. 247/2, 29.

het op dat ogenblik volgens de huidige stand van de medische wetenschap mogelijk is om te detecteren of de vrouw een zwaar gehandicapte kind<sup>180</sup> ter wereld zal brengen.<sup>181</sup> De termijn staat daarmee in verband met de ontdekking van een zware handicap bij de foetus.<sup>182</sup> Een andere reden voor de begrenzing van de zwangerschapsafbreking in twee stadia is de toename van de affectieve band tussen moeder en ongeboren kind bij een vergevorderde zwangerschap en de beschermwaardigheid van de foetus daardoor toeneemt.<sup>183</sup> De twaalfwekengrens werd uiteindelijk een compromisoplossing van de verschillende parlementsliden, aangezien de oorspronkelijke termijn eerst op vijftien weken stond.<sup>184</sup>

**39.** Verder bestaat er in de praktijk een onderscheid in het vertrekpunt van de zwangerschapsduur.<sup>185</sup> De wet bepaalt uitdrukkelijk dat de zwangerschapstermijn vanaf de bevruchting start, terwijl in de medische wereld de telling begint te lopen vanaf de eerste dag van de laatste menstruatie en daardoor twee weken langer duurt (veertien weken in totaal).<sup>186</sup> De reden voor het gehanteerde verschil is dat de medische wetenschap gebruik maakt van nauwkeurige meetinstrumenten voor de exacte bepaling van de zwangerschapsduur.<sup>187</sup>

**40.** Ingeval van een zwangerschapsafbreking vanaf de dertiende week na de bevruchting gelden bijkomende strikte medische voorwaarden voor de geoorloofdheid ervan.<sup>188</sup> Dan is een abortus slechts mogelijk indien de voltooiing van de zwangerschap een ernstig gevaar inhoudt voor de gezondheid van de vrouw of indien vaststaat dat het kind dat geboren zal worden, zal lijden aan een uiterst zware kwaal die als ongeneeslijk wordt erkend op het ogenblik van de diagnose.<sup>189</sup> In deze situaties dient de arts bovendien de medewerking en adviesverlening van een tweede arts (arts-consulent) te vragen dat bij het medisch dossier wordt gevoegd.<sup>190</sup> Het bijkomend advies van de tweede arts, die volgens de wet niet noodzakelijk een specialist dient te zijn, is niet bindend voor de uitvoerende arts.<sup>191</sup> Voor de indieners van het wetsvoorstel was het van belang dat een zwangerschapsafbreking na twaalf weken gemotiveerd controleerbaar zou zijn in het licht van de

---

<sup>180</sup> Ook voor dit argument kunnen de nodige bedenkingen worden geformuleerd, aangezien het op grond van art. 2, 5° Wet Vrijwillige Zwangerschapsafbreking 2018 nog steeds mogelijk is om een verzoek tot een abortus in te dienen na een termijn van twaalf weken ingeval het ongeboren kind zal lijden aan een uiterst zware kwaal die ongeneeslijk is.

<sup>181</sup> Verslag, *Parl.St.* Senaat 1989-90, nr. 247/2, 29 en 118; verslag, *Parl.St.* Kamer 1989-90, nr. 950/9, 113.

<sup>182</sup> Verslag, *Parl.St.* Kamer 1989-90, nr. 950/9, 113.

<sup>183</sup> Toelichting wetsvoorstel, *Parl.St.* Senaat 1989, nr. 247/1, 9 en 12; T. VANSWEEVELT, "Abortus" in T. VANSWEEVELT, F. DEWALLENS en S. LIERMAN (red.), *Handboek gezondheidsrecht. Overdruk studenten KU Leuven*, Antwerpen, Intersentia, 2018, (425) 454.

<sup>184</sup> Toelichting wetsvoorstel, *Parl.St.* Senaat 1989, nr. 247/1, 9; verslag, *Parl.St.* Senaat 1989-90, nr. 247/2, 29; verslag, *Parl.St.* Kamer 1989-90, nr. 950/9, 113.

<sup>185</sup> Ondanks dat er een onderscheid bestaat in de telling, komt het resultaat van de wettelijke en de medische zwangerschapsduur wel op hetzelfde neer.

<sup>186</sup> Zie oud art. 350, tweede lid, 1°, a) Sw.; art. 2, 1°, a) Wet Vrijwillige Zwangerschapsafbreking 2018; T. VANSWEEVELT, "Abortus" in T. VANSWEEVELT, F. DEWALLENS en S. LIERMAN (red.), *Handboek gezondheidsrecht. Overdruk studenten KU Leuven*, Antwerpen, Intersentia, 2018, (425) 454.

<sup>187</sup> Zie N. DEKKER, R. GOEMAES, J. NEIRINCKX, L. SEUNTJENS en K. SMETS, *Zwangerschapsbegeleiding. Richtlijn voor goede medische praktijkvoering*, Domus Medica, 2015, [https://www.domusmedica.be/sites/default/files/Richtlijn%20Zwangerschapsbegeleiding\\_0.pdf](https://www.domusmedica.be/sites/default/files/Richtlijn%20Zwangerschapsbegeleiding_0.pdf), 9-10.

<sup>188</sup> Er waren in 2018 69 zwangerschapsafbrekingen na een termijn van 12 weken en in 2019 was dit aantal 77 (zie verslag Nationale Evaluatiecommissie Zwangerschapsafbreking 1 januari 2018 – 31 december 2019, 2021, 54).

<sup>189</sup> Art. 2, 5° Wet Vrijwillige Zwangerschapsafbreking 2018.

<sup>190</sup> Art. 2, 5°, *in fine* Wet Vrijwillige Zwangerschapsafbreking 2018.

<sup>191</sup> H. NYS, *Medical Law in Belgium*, Nederland, Kluwer Law International, 2021, nr. 363.

medische wetenschap en op basis van objectieve medische gegevens.<sup>192</sup> Dit valt te verklaren doordat een zwangerschapsafbreking voorbij de twaalf weken geen banale aangelegenheid uitmaakt, maar wel een chirurgische ingreep.<sup>193</sup> Een zwangerschapsafbreking wordt vanaf dat moment uitsluitend beoordeeld op grond van de gezondheidstoestand van de vrouw.<sup>194</sup>

**41.** Het begrip 'gezondheid'<sup>195</sup> verwijst naar de lichamelijke en geestelijke gezondheidstoestand van de vrouw.<sup>196</sup> Grotendeels betreft dit een gevaar voor de lichamelijke gezondheidstoestand, zoals zwangerschapsvergiftiging, diabetes, astma, ernstige cardiovasculaire problemen of kanker.<sup>197</sup> Toch is een zwangerschapsafbreking omwille van een ernstig gevaar voor de psychologische gezondheidstoestand van de vrouw geoorloofd, maar eerder zeldzaam.<sup>198</sup> Hieronder wordt bijvoorbeeld verstaan de mentale onstabieleit, psychologische druk of een zwak psychologisch evenwicht (zoals angst of zelfmoordgedachten).<sup>199</sup> Deze laatste medische grond is voor de arts moeilijker om met objectieve criteria te beoordelen en zal daardoor meer subjectief gebeuren.<sup>200</sup>

**42.** Voor de invulling van het begrip een 'uiterst zware kwaal'<sup>201</sup> wordt een beroep gedaan op de medische wetenschap vanwege de constante evoluties en vernieuwingen op medisch vlak.<sup>202</sup> Vereist is dat de kwaal uiterst ernstig en ongeneeslijk is en moet vaststaan op het moment van diagnose.<sup>203</sup> Dit betekent niet dat het moet gaan om een dodelijke kwaal of dat er geen behandeling voor beschikbaar is, maar het mag in ieder geval niet gaan om een kans of een waarschijnlijkheid.<sup>204</sup> Het is de taak van de arts om op basis van objectieve criteria, gebaseerd op de medische wetenschap, hierover te oordelen.<sup>205</sup>

#### **2.2.2.2 Verplichte formele vereisten voor de arts**

**43.** Vervolgens is het vereist dat iedere zwangerschapsafbreking onder medisch verantwoorde omstandigheden plaatsvindt en in een instelling voor gezondheidszorg, waaraan een

---

<sup>192</sup> Verslag, *Parl.St.* Senaat 1988-89, nr. 247/2, 148; verslag, *Parl.St.* Kamer 1989-90, nr. 950/9, 123 en 132.

<sup>193</sup> Verslag, *Parl.St.* Senaat 1988-89, nr. 247/2, 130.

<sup>194</sup> Toelichting wetsvoorstel, *Parl.St.* Senaat 1989, nr. 247/1, 9.

<sup>195</sup> Zie voor een weergave van de redenen voor een ernstig gevaar voor de gezondheid van de vrouw die in het jaar 2018-2019 werden opgegeven voor een zwangerschapsafbreking: verslag Nationale Evaluatiecommissie Zwangerschapsafbreking 1 januari 2018 – 31 december 2019, 2021, 54.

<sup>196</sup> Verslag, *Parl.St.* Senaat 1988-89, nr. 247/2, 152.

<sup>197</sup> T. VANSWEEVELT, "Abortus" in T. VANSWEEVELT, F. DEWALLENS en S. LIERMAN (red.), *Handboek gezondheidsrecht. Overdruk studenten KU Leuven*, Antwerpen, Intersentia, 2018, (425) 484.

<sup>198</sup> Verslag, *Parl.St.* Senaat 1988-89, nr. 247/2, 151-152; T. VANSWEEVELT, "Abortus" in T. VANSWEEVELT, F. DEWALLENS en S. LIERMAN (red.), *Handboek gezondheidsrecht. Overdruk studenten KU Leuven*, Antwerpen, Intersentia, 2018, (425) 485.

<sup>199</sup> T. VANSWEEVELT, "Abortus" in T. VANSWEEVELT, F. DEWALLENS en S. LIERMAN (red.), *Handboek gezondheidsrecht. Overdruk studenten KU Leuven*, Antwerpen, Intersentia, 2018, (425) 485.

<sup>200</sup> *Ibid.*

<sup>201</sup> Zie voor een weergave van uiterst zware of ongeneeslijke aandoeningen die in het jaar 2018-2019 werden opgegeven als reden voor een zwangerschapsafbreking: verslag Nationale Evaluatiecommissie Zwangerschapsafbreking 1 januari 2018 – 31 december 2019, 2021, 55-56.

<sup>202</sup> Verslag, *Parl.St.* Senaat 1988-89, nr. 247/2, 150; verslag, *Parl.St.* Kamer 1989-90, nr. 950/9, 124.

<sup>203</sup> Verslag, *Parl.St.* Senaat 1988-89, nr. 247/2, 153; T. VANSWEEVELT, "Abortus" in T. VANSWEEVELT, F. DEWALLENS en S. LIERMAN (red.), *Handboek gezondheidsrecht. Overdruk studenten KU Leuven*, Antwerpen, Intersentia, 2018, (425) 485-586.

<sup>204</sup> T. VANSWEEVELT, "Abortus" in T. VANSWEEVELT, F. DEWALLENS en S. LIERMAN (red.), *Handboek gezondheidsrecht. Overdruk studenten KU Leuven*, Antwerpen, Intersentia, 2018, (425) 485.

<sup>205</sup> Verslag, *Parl.St.* Senaat 1988-89, nr. 247/2, 150; verslag, *Parl.St.* Kamer 1989-90, nr. 950/9, 124; T. VANSWEEVELT, "Abortus" in T. VANSWEEVELT, F. DEWALLENS en S. LIERMAN (red.), *Handboek gezondheidsrecht. Overdruk studenten KU Leuven*, Antwerpen, Intersentia, 2018, (425) 485.

voorlichtingsdienst is verbonden, wordt uitgevoerd door een arts.<sup>206</sup> Het doel van de voorlichtingsdienst is om de vrouw zowel op te vangen als te voorzien van een uitgebreide inlichting over haar rechten, bijstand en voordelen.<sup>207</sup> Dit onder meer om de vrouw te ondersteunen in het nemen van een weloverwogen en voldoende geïnformeerde beslissing zonder haar te dwingen in een welbepaalde richting of keuze.<sup>208</sup>

**44.** Onder de term 'instelling voor gezondheidszorg'<sup>209</sup> wordt zowel een ziekenhuis als een gespecialiseerde abortuscentrum<sup>210</sup> beoogd. Een privépraktijkruimte van een arts valt hier niet onder omdat er geen sprake zou zijn van enige vorm van verzorging.<sup>211</sup> De reden is om ervoor te zorgen dat de vrouw bij een abortusingreep steeds omringd wordt door goede medische en psychologische zorgen in de nabijheid van experts met minimale gezondheidsrisico's voor de zwangere vrouw.<sup>212</sup>

**45.** Over de kwalificatie van abortus als gezondheidszorg bestaat sinds enige tijd discussie in de rechtsleer. Aangezien een zwangerschapsafbreking volgens VANSWEEVELT wel als een medische handeling moet worden beschouwd, valt het onder de categorie van gezondheidszorg<sup>213</sup> en zijn enkel de artsen hiervoor bevoegd.<sup>214</sup> Dit kan zowel een specialist (gynaecoloog) als een huisarts zijn, met als enige voorwaarde dat laatstgenoemde een specifieke opleiding daartoe heeft gevolgd.<sup>215</sup> Deze kwalificatie houdt bijgevolg in dat de regels uit de Wet Patiëntenrechten<sup>216</sup> in principe in acht moeten worden genomen door de arts.<sup>217</sup> Toch zal de Wet Vrijwillige Zwangerschapsafbreking 2018 als *lex specialis* voorrang genieten op de Wet Patiëntenrechten.<sup>218</sup>

**46.** Krachtens de abortuswet rust er op de arts een drievoudige informatieplicht in het belang van de vrouw. De bedoeling van deze informatieverplichting is dat de vrouw komt tot een waardeoordeel

---

<sup>206</sup> Art. 2, 1°, b) Wet Vrijwillige Zwangerschapsafbreking 2018.

<sup>207</sup> *Ibid.*

<sup>208</sup> Toelichting wetsvoorstel, *Parl.St.* Senaat 1988, nr. 247/1, 11.

<sup>209</sup> In het jaar 2019 werden 82% van de zwangerschapsafbrekingen in abortuscentra uitgevoerd en slechts 18% in ziekenhuizen (zie verslag Nationale Evaluatiecommissie Zwangerschapsafbreking 1 januari 2018 – 31 december 2019, 2021, 20).

<sup>210</sup> In Vlaanderen is LUNA een erkend abortuscentrum met zeven Nederlandstalige vestigingen verdeeld over vijf provincies.

<sup>211</sup> Toelichting wetsvoorstel, *Parl.St.* Senaat 1988, nr. 247/1, 10; verslag, *Parl.St.* Senaat 1988-89, nr. 247/2, 126.

<sup>212</sup> Toelichting wetsvoorstel, *Parl.St.* Senaat 1988, nr. 247/1, 10.

<sup>213</sup> In de rechtsleer bestaat hier al enige tijd controversie rond. Zie voor een weergave van argumenten waarom abortus wel onder de gezondheidszorg valt: T. VANSWEEVELT, "Abortus" in T. VANSWEEVELT, F. DEWALLENS en S. LIERMAN (red.), *Handboek gezondheidsrecht. Overdruk studenten KU Leuven*, Antwerpen, Intersentia, 2018, (425) 451-453. Zie voor argumenten tegen: EUROPEES INSTITUUT VOOR BIO-ETHIEK (EIB), *Waarom abortus geen medische handeling is*, 1 november 2019, <https://www.ieb-eib.org/docs/pdf/2019-11/doc-1574956222-569.pdf>. In het wetsvoorstel tot versoepeling van de abortusvoorwaarden wordt door de wetgever gepleit voor een medicalisering van abortus, hierdoor laat de wetgever uitschijnen dat het abortus ook als een verstrekking van gezondheidszorg beschouwt (zie toelichting wetsvoorstel, *Parl.St.* Kamer 2019, nr. 55-0158/001, 4).

<sup>214</sup> T. VANSWEEVELT, "Abortus" in T. VANSWEEVELT, F. DEWALLENS en S. LIERMAN (red.), *Handboek gezondheidsrecht. Overdruk studenten KU Leuven*, Antwerpen, Intersentia, 2018, (425) 451-453 en 473.

<sup>215</sup> A. DE KOEKELAERE, "Geneeskunde, bio-ethiek en recht", *RW* 1993-94, jg. 57, nr. 15, (481) 497; NATIONALE RAAD VAN DE ORDE VAN GENEESHEREN, "Kwalificatie van de arts die een vrijwillige zwangerschapsafbreking mag uitvoeren", 15 april 2000, <https://ordomedic.be/nl/adviezen/specialismen/huisarts/kwalificatie-van-de-arts-die-een-vrijwillige-zwangerschapsafbreking-mag-uitvoeren>.

<sup>216</sup> Wet van 22 augustus 2002 betreffende de rechten van de patiënt, *BS* 26 september 2002, err., *BS* 20 december 2002, 43.719, inw. 6 oktober 2002.

<sup>217</sup> Toelichting wetsvoorstel, *Parl.St.* Kamer 2019, nr. 55-0158/001, 4; verslag, *Parl.St.* Kamer 2019-20, nr. 55-0158/004, 71-72.

<sup>218</sup> T. VANSWEEVELT, "Abortus" in T. VANSWEEVELT, F. DEWALLENS en S. LIERMAN (red.), *Handboek gezondheidsrecht. Overdruk studenten KU Leuven*, Antwerpen, Intersentia, 2018, (425) 451.

bij de afweging van de voor- en nadelen van een abortusingreep en inzicht verwerft in alternatieve mogelijkheden.<sup>219</sup> De arts dient de zwangere vrouw verplicht in te lichten over de onmiddellijke of toekomstige medische risico's verbonden aan een zwangerschapsafbreking.<sup>220</sup> Dit valt te verantwoorden, aangezien een zwangerschapsafbreking op een later stadium een technisch moeilijkere ingreep uitmaakt en zowel bepaalde problemen als medische risico's kunnen inhouden.<sup>221</sup>

**47.** Bovendien moet de arts de verschillende opvangmogelijkheden voor het kind dat geboren zal worden in herinnering brengen en bijkomend een beroep doen op het personeel van de voorlichtingsdienst voor het geven van raad en de nodige hulp.<sup>222</sup> Het doel van deze voorlichting is om de vrouw te helpen in het nemen van haar beslissing zonder haar te beïnvloeden in haar keuze.<sup>223</sup> Een beroep op de voorlichtingsdienst is facultatief en kan slechts op verzoek van de arts of de vrouw en niet door derden omwille van een potentieel gevaar op beïnvloeding van de beslissing van de vrouw.<sup>224</sup> Voorts is het noodzakelijk dat de arts, of eventueel een andere bevoegde persoon van de gezondheidszorginstelling, de vrouw de nodige voorlichting verstrekt met betrekking tot contraceptiva.<sup>225</sup> De bedoeling daarvan is dat de arts zijn verantwoordelijkheid draagt en de vrouw wijst op haar verantwoordelijkheidsgevoel om een zwangerschapsafbreking in de toekomst te voorkomen.<sup>226</sup> Deze informatieverplichtingen zijn een minimumvereiste en kunnen verder worden uitgebreid doordat de vrouw zelf nog bijkomende informatie van de arts over andere aspecten wenst te ontvangen.<sup>227</sup>

**48.** Als laatste is het van belang dat de arts zich vergewist van de vaste wil van de vrouw die om een zwangerschapsafbreking verzoekt.<sup>228</sup> Dit gegeven impliceert de geïnformeerde en schriftelijke toestemming van de vrouw met de abortusingreep. Het doel is tweeledig, namelijk enerzijds ter bescherming van de zwangere vrouw tegen externe druk en anderzijds ter verdediging van de arts ingeval achteraf na de ingreep twijfels zouden bestaan over de instemming van de vrouw.<sup>229</sup> De uitvoering van een medische ingreep (inclusief zwangerschapsafbrekingen) zonder de toestemming van de zwangere vrouw impliceert een potentieel risico op civielrechtelijke<sup>230</sup> en/of strafrechtelijke<sup>231</sup> aansprakelijkheid in hoofde van de arts.<sup>232</sup>

---

<sup>219</sup> Verslag, *Parl.St.* Senaat 1988-89, nr. 247/2, 128.

<sup>220</sup> Art. 2, 2<sup>o</sup>, a) Wet Vrijwillige Zwangerschapsafbreking 2018.

<sup>221</sup> Toelichting wetsvoorstel, *Parl.St.* Senaat 1988, nr. 247/1, 10.

<sup>222</sup> Art. 2, 2<sup>o</sup>, b) Wet Vrijwillige Zwangerschapsafbreking 2018.

<sup>223</sup> Toelichting wetsvoorstel, *Parl.St.* Senaat 1988, nr. 247/1, 10-11.

<sup>224</sup> Verslag, *Parl.St.* Senaat 1988-89, nr. 247/2, 127-128.

<sup>225</sup> Art. 2, 6<sup>o</sup> Wet Vrijwillige Zwangerschapsafbreking 2018.

<sup>226</sup> Toelichting wetsvoorstel, *Parl.St.* Senaat 1988, nr. 247/1, 8; verslag, *Parl.St.* Senaat 1988-89, nr. 247/2, 21.

<sup>227</sup> T. VANSWEEVELT, "Abortus" in T. VANSWEEVELT, F. DEWALLENS en S. LIERMAN (red.), *Handboek gezondheidsrecht. Overdruk studenten KU Leuven*, Antwerpen, Intersentia, 2018, (425) 456.

<sup>228</sup> Artikel 2, 2<sup>o</sup>, c) Wet Vrijwillige Zwangerschapsafbreking 2018.

<sup>229</sup> T. VANSWEEVELT, "Abortus" in T. VANSWEEVELT, F. DEWALLENS en S. LIERMAN (red.), *Handboek gezondheidsrecht. Overdruk studenten KU Leuven*, Antwerpen, Intersentia, 2018, (425) 456.

<sup>230</sup> Dit is op grond van art. 1147 of art. 1382 oud Burgerlijk Wetboek van 21 maart 1804, *BS* 3 september 1807, 0, inw. 13 september 1807 (hierna: oud BW).

<sup>231</sup> Dit kan op grond van art. 348 Sw. of art. 418 e.v. Sw. voor (on)opzettelijke slagen en verwondingen.

<sup>232</sup> T. VANSWEEVELT, "Abortus" in T. VANSWEEVELT, F. DEWALLENS en S. LIERMAN (red.), *Handboek gezondheidsrecht. Overdruk studenten KU Leuven*, Antwerpen, Intersentia, 2018, (425) 457.



### 2.2.2.2.3 Vereisten voor de zwangere vrouw

**49.** In eerste instantie is het belangrijk dat het verzoek tot een abortus uitgaat van de zwangere vrouw en vanuit haar vrije wil is genomen.<sup>233</sup> Het initiatief voor een abortus kan zowel bij de vrouw als bij de behandelende arts liggen, aangezien op laatstgenoemde een informatieplicht rust over de mogelijkheid van een abortus als behandeling gelet op de situatie waarin de vrouw zich bevindt en voor een abortus in aanmerking komt.<sup>234</sup> De verplichting van de arts om de vrouw te informeren over een eventuele zwangerschapsafbreking is aan de orde wanneer dit in het belang van de vrouw aangewezen is.<sup>235</sup> De eindbeslissing behoort vanzelfsprekend bij de vrouw vanwege haar recht op zelfbepaling en vrije keuze in de eerste twaalf weken van de zwangerschap.<sup>236</sup> De arts die hier als professioneel aan verzuimt, kan aansprakelijk worden gesteld voor de veroorzaakte schade. De schade kan enerzijds bestaan in het ontnemen van een mogelijkheid tot zwangerschapsafbreking voor de vrouw door een gebrek aan inlichting in hoofde van de arts en anderzijds vanwege de geleden lichamelijke schade bij de vrouw.<sup>237</sup> De beweegreden is dat een zwangere vrouw niet altijd op de hoogte is van de verschillende behandelingsalternatieven, waaronder de mogelijkheid tot een abortus, indien bijvoorbeeld uit medisch onderzoek afwijkende resultaten bij de foetus worden ontdekt. De vertrouwensrelatie tussen de arts en de patiënt vormt hiervoor de juridische grondslag.<sup>238</sup>

**50.** Een ander cruciaal element is de schriftelijke toestemming uitgaande van de zwangere vrouw op de dag van de abortusingreep.<sup>239</sup> De reden hiervoor is dat vrouw vastbesloten akkoord moet gaan om een zwangerschapsafbreking te ondergaan. De beslissing voor een abortus berust namelijk op een weloverwogen en volgehouden weigering van de vrouw om de zwangerschap te voltooien.<sup>240</sup> Een schriftelijke verklaring versterkt bovendien de wil van de zwangere vrouw en benadrukt het bijzonder belang ervan.<sup>241</sup>

### 2.2.2.2.4 Verplichte wachttermijn

**51.** De zwangere vrouw dient na de eerste raadpleging met een arts verplicht een wachttermijn<sup>242</sup> van zes dagen te doorlopen alvorens een abortus mag worden uitgevoerd.<sup>243</sup> Deze periode heeft tot doel om de vrouw in staat te stellen om met kennis van zaken en zonder druk een beslissing te

---

<sup>233</sup> Art. 2 Wet Vrijwillige Zwangerschapsafbreking 2018.

<sup>234</sup> Verslag, *Parl.St.* Senaat 1988-89, nr. 247/2, 128; T. VANSWEEVELT, "Abortus" in T. VANSWEEVELT, F. DEWALLENS en S. LIERMAN (red.), *Handboek gezondheidsrecht. Overdruk studenten KU Leuven*, Antwerpen, Intersentia, 2018, (425) 455.

<sup>235</sup> T. VANSWEEVELT, "Abortus" in T. VANSWEEVELT, F. DEWALLENS en S. LIERMAN (red.), *Handboek gezondheidsrecht. Overdruk studenten KU Leuven*, Antwerpen, Intersentia, 2018, (425) 455.

<sup>236</sup> Toelichting wetsvoorstel, *Parl.St.* Senaat 1988, nr. 247/1, 9.

<sup>237</sup> T. VANSWEEVELT, "Abortus" in T. VANSWEEVELT, F. DEWALLENS en S. LIERMAN (red.), *Handboek gezondheidsrecht. Overdruk studenten KU Leuven*, Antwerpen, Intersentia, 2018, (425) 455.

<sup>238</sup> *Ibid.*

<sup>239</sup> Art. 2, 4<sup>o</sup> Wet Vrijwillige Zwangerschapsafbreking 2018.

<sup>240</sup> Toelichting wetsvoorstel, *Parl.St.* Senaat 1988, nr. 247/1, 9.

<sup>241</sup> T. VANSWEEVELT, "Abortus" in T. VANSWEEVELT, F. DEWALLENS en S. LIERMAN (red.), *Handboek gezondheidsrecht. Overdruk studenten KU Leuven*, Antwerpen, Intersentia, 2018, (425) 457.

<sup>242</sup> Ook wel een bedenktijd, bezinningstijd of reflectieperiode genoemd.

<sup>243</sup> Art. 2, 3<sup>o</sup> Wet Vrijwillige Zwangerschapsafbreking 2018.

nemen om al dan niet over te gaan tot een eventuele zwangerschapsafbreking.<sup>244</sup> Bovendien zou de wachttermijn de vrouw beschermen tegen impulsieve beslissingen, aangezien het niet gaat om een banale ingreep en beschikt de arts over de mogelijkheid om te controleren of de vrouw uit eigen beweging beslist en niet wordt beïnvloed door externe druk.<sup>245</sup> Er kan bijgevolg geen afstand van worden gedaan door de zwangere vrouw.<sup>246</sup> Vanaf het moment dat de vrouw een gesprek heeft gehad met de uitvoerende arts en een voorlichtingsdienst van een abortuscentrum of een ziekenhuis, start de aanvang van de wachttermijn.<sup>247</sup> De wachttermijn is niet voor iedere vrouw even doeltreffend en vereist daarom steeds maatwerk voor de arts, aangezien de toepassing ervan afhankelijk is van de situatie waarin de vrouw zich bevindt (*infra*, nr. 53).<sup>248</sup>

**52.** Sinds de wetswijziging in 2018 zijn naar aanleiding van de parlementaire discussies betreffende zowel de afschaffing als inkorting (tot één dag of 48 uur) van de wachttermijn kleine aanpassingen aangebracht.<sup>249</sup> De reden hiervoor is dat de overgrote meerderheid van de vrouwen niet zou twijfelen over hun keuze voor een abortus en het bovendien voor bijkomende stress kan zorgen zodat het als overbodig en te lang wordt ervaren.<sup>250</sup> Voor veel vrouwen is het psychologisch belastend omdat er al een zekere tijd verstreken is vooraleer de eerste consultatie met de arts plaatsvindt en de zwangerschap op die manier (ongewild) nog enkele dagen moet worden voortgezet.<sup>251</sup>

**53.** De wetgever heeft er uiteindelijk voor geopteerd om te voorzien in twee uitzonderingen op de geldende verplichte wachttermijn. Enerzijds zal de wachttermijn niet gelden indien er een dringende medische reden bij de vrouw voorhanden is om de zwangerschapsafbreking te bespoedigen en anderzijds is het mogelijk om de wachttermijn te verlengen wanneer de eerste raadpleging plaatsvindt op minder dan zes dagen van de grens tot twaalf weken.<sup>252</sup> De term 'dringende medische reden' is door de wetgever niet nader toegelicht, maar uit de parlementaire werkzaamheden blijkt dat hiermee zowel fysieke als psychologische redenen onder worden verstaan.<sup>253</sup> Deze wijziging maakt het vervolgens mogelijk om de wachttermijn aan te passen aan de individuele noden van de zwangere vrouw en desnoods in te korten of op te heffen.<sup>254</sup> In de tweede uitzondering op de wachttermijn wordt de termijn, indien de eerste raadpleging op minder dan zes dagen voor het einde van de twaalfwekentermijn plaatsvindt, verlengd *pro rata* met het aantal niet verstreken dagen van

---

<sup>244</sup> Toelichting wetsvoorstel, *Parl.St.* Senaat 1988, nr. 247/1, 11; verslag, *Parl.St.* Kamer 2017-18, nr. 54-3216/003, 91, 109, 117-119 en 138.

<sup>245</sup> Verslag, *Parl.St.* Kamer 2017-18, nr. 54-3216/003, 29, 61 en 124.

<sup>246</sup> T. VANSWEEVELT, "Abortus" in T. VANSWEEVELT, F. DEWALLENS en S. LIERMAN (red.), *Handboek gezondheidsrecht. Overdruk studenten KU Leuven*, Antwerpen, Intersentia, 2018, (425) 479.

<sup>247</sup> Rb. Brugge 7 februari 2006, *T.Gez./Rev.dr.santé* 2006-07, 186, noot M.-N. VEYS; T. VANSWEEVELT, "Abortus" in T. VANSWEEVELT, F. DEWALLENS en S. LIERMAN (red.), *Handboek gezondheidsrecht. Overdruk studenten KU Leuven*, Antwerpen, Intersentia, 2018, (425) 479.

<sup>248</sup> T. VANSWEEVELT, F. DE MEYER en K. VAN ASSCHE, "De Abortuswet 2018: over symbolische verbeteringen en openstaande knelpunten", *T.Gez.* 2018, nr. 4, (220) 227.

<sup>249</sup> P. GARRÉ, "De nieuwe abortuswet in België: een haast volwaardig recht op zwangerschapsafbreking in de eerste twaalf weken", *Ethische Perspectieven* 2019, vol. 29, nr. 1, (37) 41-42.

<sup>250</sup> Verslag, *Parl.St.* Kamer 2017-18, nr. 54-3216/003, 54 en 75-77.

<sup>251</sup> *Ibid.*, 76.

<sup>252</sup> Art. 2, 3<sup>o</sup> Wet Vrijwillige Zwangerschapsafbreking 2018.

<sup>253</sup> Verslag, *Parl.St.* Kamer 2017-18, nr. 54-3216/006, 9-10.

<sup>254</sup> T. VANSWEEVELT, F. DE MEYER en K. VAN ASSCHE, "De Abortuswet 2018: over symbolische verbeteringen en openstaande knelpunten", *T.Gez.* 2018, nr. 4, (220) 227.

de termijn van zes dagen.<sup>255</sup> Dit maakt dat de grens in de praktijk *de facto* verlengd kan worden tot dertien weken.<sup>256</sup>

### 2.2.3 Toekomstperspectief: aandacht voor versoepelingen

#### 2.2.3.1 Inleiding

**54.** De voorstanders<sup>257</sup> van een verdere aanpassing van de huidige abortuswet willen de inhoudelijke voorwaarden ingrijpend veranderen. Enkele Kamerleden hebben daartoe opnieuw in het jaar 2019 bepaalde wetsvoorstellen ter versoepeling van de Wet Vrijwillige Zwangerschapsafbreking van 2018<sup>258</sup> ingediend. Het wetsvoorstel van 16 juli 2019<sup>259</sup> vormt de basis voor de reeks later ingediende wetsvoorstellen<sup>260</sup> tussen de periode van oktober en november 2019.<sup>261</sup> Met het wetsvoorstel streven de indieners naar verschillende fundamentele wijzigingen, waaronder een uitbreiding van de wettelijke abortustermijn van twaalf naar achttien weken, de inkorting van de verplichte wachttermijn van zes naar twee dagen ofwel 48 uur, een volledige depenalisering van abortus en een medicalisering van abortus zodat de vrijwillige zwangerschapsafbreking expliciet onder de kwalificatie van gezondheidszorg valt.<sup>262</sup> Het uiteindelijke doel van het wetsvoorstel is om te zorgen voor een versterking van het recht op abortus met de nadruk op een verruiming van het zelfbeschikkingsrecht van de zwangere vrouw door te voorzien in soepelere inhoudelijke en procedurele toepassingsvoorwaarden.<sup>263</sup>

---

<sup>255</sup> Zie art. 2, 3<sup>o</sup> Wet Vrijwillige Zwangerschapsafbreking 2018; verslag, *Parl.St.* Kamer 2017-18, nr. 54-3216/006, 10. Bovendien wordt de termijn ook verlengd naar de eerstvolgende werkdag indien de laatste dag van de verlenging van de wachttermijn op een zaterdag, zondag of feestdag valt (zie art. 2, 3<sup>o</sup> Wet Vrijwillige Zwangerschapsafbreking 2018).

<sup>256</sup> T. VANSWEEVELT, F. DE MEYER en K. VAN ASSCHE, "De Abortuswet 2018: over symbolische verbeteringen en openstaande knelpunten", *T.Gez.* 2018, nr. 4, (220) 227.

<sup>257</sup> Dit zijn de politieke partijen Open VLD, MR, PS, DéFi, sp.a (Vooruit), PVDA-PTB en Ecolo-Groen.

<sup>258</sup> Wet van 15 oktober 2018 betreffende de vrijwillige zwangerschapsafbreking, tot opheffing van de artikelen 350 en 351 van het Strafwetboek, tot wijziging van de artikelen 352 en 383 van hetzelfde Wetboek en tot wijziging van diverse wetsbepalingen, *BS* 29 oktober 2019, 82.140.

<sup>259</sup> Wetsvoorstel van 16 juli 2019 tot versoepeling van de voorwaarden om tot een zwangerschapsafbreking over te gaan (E. TILLIEUX e.a.), *Parl.St.* Kamer 2019, nr. 55-0158/001.

<sup>260</sup> Zie bv. wetsvoorstel van 17 september 2019 teneinde vrijwillige zwangerschapsafbreking niet langer strafbaar te stellen en de uitvoeringsvoorwaarden ervan te versoepelen (S. ROHONYI en F. DE SMET), *Parl.St.* Kamer 2019-20, nr. 55-0385/001; wetsvoorstel van 30 september 2019 betreffende het schrappen van abortus uit het strafrecht en het actualiseren van de wetgeving inzake vrijwillige zwangerschapsafbreking (M. VAN HEES e.a.), *Parl.St.* Kamer 2019-20, nr. 55-0458/001; wetsvoorstel van 16 oktober 2019 teneinde vrijwillige zwangerschapsafbreking niet langer strafbaar te stellen (S. SCHLITZ en J. SOORS e.a.), *Parl.St.* Kamer 2019-20, nr. 55-0614/001; wetsvoorstel van 22 oktober 2019 betreffende de vruchtafdrijving (K. GABRIELS, E. LACHAERT en G. LIEKENS), *Parl.St.* Kamer 2019-20, nr. 55-0652/001; wetsvoorstel van 23 oktober 2019 tot versoepeling van de voorwaarden om tot een zwangerschapsafbreking over te gaan (K. JIROFLEE), *Parl.St.* Kamer 2019-20, nr. 55-0676/001; wetsvoorstel van 12 november 2019 betreffende de vrijwillige zwangerschapsafbreking (K. JADIN e.a.), *Parl.St.* Kamer 2019-20, nr. 55-0740/001; wetsvoorstel van 12 februari 2020 tot wijziging van diverse bepalingen met betrekking tot zwangerschapsafbreking (E. VAN HOOFF e.a.), *Parl.St.* Kamer 2019-20, nr. 55-1012/001.

<sup>261</sup> Verslag, *Parl.St.* Kamer 2019-20, nr. 55-0158/004, 31.

<sup>262</sup> Toelichting wetsvoorstel, *Parl.St.* Kamer 2019, nr. 55-0158/001, 4-5.

<sup>263</sup> Toelichting wetsvoorstel, *Parl.St.* Kamer 2019, nr. 55-0158/001, 4-5; verantwoording bij amendement nr. 2 van 13 november 2019 op het wetsvoorstel tot versoepeling van de voorwaarden om tot een zwangerschapsafbreking over te gaan (E. TILLIEUX e.a.), *Parl.St.* Kamer 2019-20, nr. 55-0158/003, 4 (hierna: amendement nr. 2, *Parl.St.* Kamer 2019-20, nr. 55-0158/003); F. DE MEYER en C. DE MULDER, "Een nieuw tijdperk voor abortus? Een analyse van het voorstel ter versoepeling van de Belgische abortuswet", *Family & Law* 2021, (1) 2-3 en 48-49.

**55.** Desondanks zijn op dit moment alle parlementaire besprekingen en de poging voor een effectieve versoepeling van de huidige abortuswet stopgezet. Tegenstanders<sup>264</sup> maken gebruik van politieke en procedurele mechanismen om de finale stemming in de Kamer uit te stellen. Dit hebben ze gedaan door viermaal juridisch advies aan de Raad van State te vragen omtrent de ingediende amendementen op het wetsvoorstel.<sup>265</sup> Daardoor heeft het wetsvoorstel, ondanks de goedkeuring in de Kamercommissie Justitie op 13 december 2019, niet de definitieve stemming gehaald in de plenaire vergadering.<sup>266</sup> In het huidig regeerakkoord van 30 september 2020 is over ethische thema's beslist dat de regeringspartijen binnen de Kamercommissie Justitie onderling tot een consensus dienen te komen alvorens wetgevende initiatieven te nemen.<sup>267</sup> Bovendien is dit slechts mogelijk nadat een onafhankelijk multidisciplinair wetenschappelijk comité een studie en evaluatie maakt van zowel de abortuswetgeving als de huidige abortuspraktijken.<sup>268</sup>

### **2.2.3.2 Standpunten over aanpassing abortusvoorwaarden**

#### **2.2.3.2.1 Verlenging abortustermijn**

**56.** De indieners van het wetsvoorstel opteren voor een verlenging van de abortustermijn van twaalf naar achttien weken.<sup>269</sup> Dit is ingegeven door het feit dat jaarlijks ongeveer vijfhonderd vrouwen voor een abortus naar een ander land trekken, zoals Nederland, omdat de grens van twaalf weken reeds is verstreken (*supra*, nrs. 2 en 30).<sup>270</sup> De indieners vinden dat het hoog tijd wordt om

---

<sup>264</sup> Dit zijn de politieke partijen CD&V, cdH, NV-A en Vlaams Belang. Zie voor een weergave van de standpunten van NV-A en CD&V omtrent de versoepeling van de abortuswet: NV-A, "Abortus is wel wat anders dan het trekken van een tand", 13 juli 2020, <https://www.n-va.be/nieuws/abortus-is-wel-wat-anders-dan-het-trekken-van-een-tand>; NV-A, "Abortus is wel wat anders dan het trekken van een tand", 13 juli 2020, <https://www.n-va.be/nieuws/abortus-is-wel-wat-anders-dan-het-trekken-van-een-tand>; CD&V, "Standpunt abortus", 5 juli 2018, <https://www.cdenv.be/actua/standpunt-abortion/>; CD&V, "Waarom CD&V tegen een uitbreiding is van de abortuswet", 4 juni 2020, <https://www.cdenv.be/actua/waarom-cdv-tegen-een-uitbreiding-is-van-de-abortionuswet/> [laatst geraadpleegd op 2 januari 2022].

<sup>265</sup> Zie hierover: Adv.RvS nr. 66.881/AV van 24 februari 2020 bij het wetsvoorstel tot versoepeling van de voorwaarden om tot een zwangerschapsafbreking over te gaan, *Parl.St.* Kamer 2019-20, nr. 55-0158/010; Adv.RvS nr. 67.122/AV 19 juni 2020 bij het wetsvoorstel tot wijziging van diverse wetsbepalingen teneinde de voorwaarden om tot een vrijwillige zwangerschapsafbreking over te gaan te versoepelen, *Parl.St.* Kamer 2019-20, nr. 55-0158/012; Adv.RvS nr. 67.732/AV van 10 juli 2020 bij het wetsvoorstel tot wijziging van diverse wetsbepalingen teneinde de voorwaarden om tot een vrijwillige zwangerschapsafbreking over te gaan te versoepelen, *Parl.St.* Kamer 2019-20, nr. 55-0158/014; Adv.RvS. nr. 67.806/AV van 9 november 2020 bij het wetsvoorstel tot wijziging van diverse wetsbepalingen teneinde de voorwaarden om tot een vrijwillige zwangerschapsafbreking over te gaan te versoepelen, *Parl.St.* Kamer 2019-20, nr. 55-0158/016.

<sup>266</sup> Zie aangenomen tekst in tweede lezing door de Kamercommissie Justitie, *Parl.St.* Kamer 2019, nr. 55-0158/009; F. DE MEYER en C. DE MULDER, "Een nieuw tijdperk voor abortus? Een analyse van het voorstel ter versoepeling van de Belgische abortuswet", *Family & Law* 2021, (1) 1-2.

<sup>267</sup> Aangaande ethische dossiers staat in het regeerakkoord concreet het volgende te lezen: "Wat de parlementaire behandeling van de hangende wetsvoorstellen over abortus in de Kamer betreft, is het aangewezen om dit verder te bestuderen binnen de commissie Justitie van de Kamer, en nadat een onafhankelijk multidisciplinair wetenschappelijk comité [...] een studie en evaluatie maakt van praktijk en wetgeving, verder constructief te werken teneinde een consensus te bereiken tussen de partijen die deel uitmaken van de regering en in afwachting niet tot stemming over te gaan. Meer in het algemeen engageren de partijen er zich toe om voor ethische thema's een multidisciplinair team van experts te geven om de wetgeving wetenschappelijk te evalueren en te toetsen aan de praktijk, de lacunes in de wetgeving te inventariseren en voorstellen tot aanpassing uit te werken vooraleer in consensus wetgevende initiatieven te nemen". Zie hierover: P. MAGNETTE en A. DE CROO, *Verslag van de formateurs (regeerakkoord 2020-2024)*, Brussel, 30 september 2020, [https://www.belgium.be/sites/default/files/Regeerakkoord\\_2020.pdf](https://www.belgium.be/sites/default/files/Regeerakkoord_2020.pdf), 28-29.

<sup>268</sup> P. MAGNETTE en A. DE CROO, *Verslag van de formateurs (regeerakkoord 2020-2024)*, Brussel, 30 september 2020, [https://www.belgium.be/sites/default/files/Regeerakkoord\\_2020.pdf](https://www.belgium.be/sites/default/files/Regeerakkoord_2020.pdf), 28-29.

<sup>269</sup> Toelichting wetsvoorstel, *Parl.St.* Kamer 2019, nr. 55-0158/001, 4; artikel 2, 1<sup>o</sup>, a) in amendement nr. 2, *Parl.St.* Kamer 2019-20, nr. 55-0158/003, 2.

<sup>270</sup> Toelichting wetsvoorstel, *Parl.St.* Kamer 2019, nr. 55-0158/001, 4; verslag, *Parl.St.* Kamer 2019-20, nr. 55-0158/004, 4.

een einde te maken aan het abortustoerisme naar Nederland en de wetgeving beter af te stemmen op de realiteit en de wensen van de abortuscentra.<sup>271</sup> Abortuscentra zouden namelijk meermaals al geconfronteerd zijn geweest met dergelijke verzoeken tot zwangerschapsafbreking voorbij de grens van twaalf weken.<sup>272</sup>

Voor de keuze van achttien weken hebben de indieners inspiratie opgedaan in de abortuswetgeving van andere omringende Europese landen zoals Zweden, Nederland en het Verenigd Koninkrijk.<sup>273</sup> Uiteindelijk is er onder de parlementsleden een consensus gevonden over de termijn waarbij in hun overwegingen rekening is gehouden met getuigenissen van personen die dagelijks in abortuscentra werken.<sup>274</sup> Ook onder de experts, waaronder gynaecologen en bio-ethici, zijn er voorstanders te vinden voor een verlenging van de abortustermijn naar achttien weken zoals naar Zweeds model<sup>275</sup> of zelfs tot 20 weken zoals in Nederland.<sup>276</sup> Inzake de levensvatbaarheidsgrens van de foetus stellen de indieners vast dat de vooropgestelde termijn van achttien weken zich wetenschappelijk gezien nog ver onder de grens van 24 weken<sup>277</sup> bevindt.<sup>278</sup>

**57.** Tegenstanders<sup>279</sup> bekritisieren de termijnverlenging door in de eerste plaats het maatschappelijk draagvlak ervan in twijfel te trekken, aangezien het tegendeel niet wordt bewezen.<sup>280</sup> Eveneens halen zij aan dat de keuze voor een termijn van achttien weken onvoldoende onderbouwd is met statistische gegevens en er geen objectieve argumenten voorhanden zijn.<sup>281</sup> Vervolgens wijzen zij op het belang om de oorzaak, beweegredenen en het profiel van de vrouwen die een zwangerschapsafbreking na een termijn van twaalf weken wensen te ondergaan, en daardoor uitwijken naar bijvoorbeeld Nederland en Luxemburg, te achterhalen.<sup>282</sup> Als dit niet nader wordt onderzocht zou de wetwijziging aan haar doel, dat de handhaving van de evenwichtsoefening

---

<sup>271</sup> Verantwoording bij amendement nr. 2, *Parl.St.* Kamer 2019-20, nr. 55-0158/003, 7-8.

<sup>272</sup> Verslag Nationale Evaluatiecommissie Zwangerschapsafbreking 1 januari 2018 – 31 december 2019, 2021, 57 en 59; F. DE MEYER en C. DE MULDER, "Een nieuw tijdperk voor abortus? Een analyse van het voorstel ter versoepeling van de Belgische abortuswet", *Family & Law* 2021, (1) 13.

<sup>273</sup> Toelichting wetsvoorstel, *Parl.St.* Kamer 2019, nr. 55-0158/001, 3; verslag, *Parl.St.* Kamer 2019-20, nr. 55-0158/004, 13 en 21.

<sup>274</sup> Verslag, *Parl.St.* Kamer 2019-20, nr. 55-0158/004, 24.

<sup>275</sup> Zie Abortlag (1974:595), [https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/abortlag-1974595\\_sfs-1974-595](https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/abortlag-1974595_sfs-1974-595).

<sup>276</sup> Verslag *Parl.St.* Kamer 2017-18, nr. 54-3216/003, 50 en 86; verslag, *Parl.St.* Kamer 2019-20, nr. 55-0158/004, 26-27 en 33.

<sup>277</sup> Zie verslag, *Parl.St.* Senaat 1988-89, nr. 247/2, 148. In andere verslagen wordt ook melding gemaakt van een levensvatbaarheidsgrens van 22 weken vastgelegd door de Wereldgezondheidsorganisatie. Zie hierover: verslag, *Parl.St.* Kamer 2019-20, nr. 55-0158/004, 19; verslag, *Parl.St.* Kamer 2017-18, nr. 54-3216/003, 123.

<sup>278</sup> Verslag, *Parl.St.* Kamer 2019-20, nr. 55-0158/004, 24. Bovendien kan uit art. 326 oud BW de wettelijke levensvatbaarheidsgrens worden afgeleid die op 180 dagen of 26 weken postconceptie ligt. Zie hierover ook: F. SWENNEN, "Dance me to the children who are asking to be born' over levenloos geboren en ongeboren", *TPR* 2016, jg. 53, (407) 411-412.

<sup>279</sup> Hieronder vallen ook enkele artsen, gynaecologen, zorgkundigen en ethici die tegen een termijn aanpassing gekant zijn (zie verslag, *Parl.St.* Kamer 2019-20, nr. 55-0158/004, 47; verslag, *Parl.St.* Kamer 2017-18, nr. 54-3216/003, 133-136). Zie hierover ook uitgebreid over de meningen van experts in de parlementaire hoorzittingen van 2018 over abortus: EUROPEES INSTITUUT VOOR BIO-ETHIEK (EIB), "Wat de deskundigen in 2018 echt hebben gezegd over de huidige voorstellen over abortus", januari 2020, <https://www.ieb-eib.org/docs/pdf/2020-01/doc-1578411062-920.pdf>.

<sup>280</sup> Verslag, *Parl.St.* Kamer 2019-20, nr. 55-0158/004, 13.

<sup>281</sup> Amendement nr. 17 van 12 maart 2020 op het wetsvoorstel tot versoepeling van de voorwaarden om tot een zwangerschapsafbreking over te gaan (E. VANHOOF, S. VERHERSTRAETEN e.a.), *Parl.St.* Kamer 2019-20, nr. 55-0158/011, 2. Ook bij de totstandkoming van de Wet Zwangerschapsafbreking 1990 werd reeds kritiek geuit op de keuze van twaalf weken (zie hierover: toelichting wetsvoorstel, *Parl.St.* Senaat 1989, nr. 247/1, 9 en 11-12).

<sup>282</sup> Verslag, *Parl.St.* Kamer 2019-20, nr. 55-0158/004, 13 en 17.

veronderstelt, voorbijschieten.<sup>283</sup> Een ander niet onbelangrijk argument, dat voornamelijk gynaecologen aanhalen, is het risico op een verzoek tot zwangerschapsafbreking vanwege het geslacht van de foetus (geslachtsgebonden abortus).<sup>284</sup>

Ook zijn de tegenstanders van mening dat de nieuwe abortuswet het bewaard evenwicht tussen enerzijds het zelfbeschikkingsrecht van de vrouw en anderzijds het recht op leven van de ongeboren foetus dreigt onderuit te halen.<sup>285</sup> Zij stellen dat het ongeboren leven eveneens waardevol en kwetsbaar is en daarom ook de bescherming van de menselijke waardigheid en de fysieke integriteit bezit zoals iedere persoon.<sup>286</sup> De foetus mag volgens hen niet geminimaliseerd worden tot slechts een uitgroei van de baarmoeder, zodat een foetus van achttien weken oud absoluut niet te vergelijken is met een foetus van tien of twaalf weken oud.<sup>287</sup> De beëindiging van een onbeschermd en hulpeloos levend wezen op ongeveer de helft van de zwangerschap (en circa twintig centimeter groot), dat al volledig gevormd is en zich enkel nog verder dient te ontwikkelen, is volgens hen onaanvaardbaar.<sup>288</sup> Bovendien leunt deze nieuwe termijn dicht bij de levensvatbaarheidsgrens van de foetus, aangezien een foetus reeds op twee tot vier weken voor deze grens levenstekenen kan vertonen zoals bewegingen of hartslagen.<sup>289</sup>

Een ander argument is dat een zwangerschapsafbreking op een later tijdstip en dus in een vergevorderd stadium een ingrijpende en zware ingreep wordt waaraan ernstige medische en psychologische gezondheidsrisico's voor toekomstige zwangerschappen (zoals vroeggeboortes of scheuren in de baarmoeder) aan zijn verbonden.<sup>290</sup> Het is aan te raden om een zwangerschapsafbreking zo vroeg mogelijk tijdens de zwangerschap te verrichten, aangezien het minder belastend is voor de vrouw.<sup>291</sup>

Daarnaast halen de tegenstanders ook aan dat de abortuscijfers in België veel hoger zijn dan in Nederland ondanks de strengere abortuswetgeving. Zij benadrukken de aandacht voor meer

---

<sup>283</sup> *Ibid.*, 17.

<sup>284</sup> Na twaalf weken is het voor de vrouw mogelijk om het geslacht (door middel van prenatale testen, zoals de NIPT-test) vast te stellen bij een onderzoek naar eventuele foetale afwijkingen. Een abortus omwille van een geslachtskeuze roept de nodige vragen op en zou problematisch zijn voor het bestaand evenwicht tussen de rechten van de vrouw enerzijds en de rechten van het ongeboren kind anderzijds (zie verslag, *Parl.St.* Kamer 2019-20, nr. 55-0158/004, 22, 28, 36, 38, 45, 48 en 51). Dit wordt door andere parlementsleden tegengesproken doordat zij aanhalen dat een kennisname van het geslacht al mogelijk is vóór twaalf weken en dat er in de praktijk weinig abortussen zouden uitgevoerd worden om deze redenen, zodat een termijnverlenging niets aan de huidige abortuspraktijk zal veranderen (zie verslag, *Parl.St.* Kamer 2019-20, nr. 55-0158/004, 52; verantwoording bij amendement nr. 42 van 12 maart 2020 op het wetsvoorstel tot versoepeling van de voorwaarden om tot een zwangerschapsafbreking over te gaan (E. VANHOOF, S. VERHERSTRAETEN e.a.), *Parl.St.* Kamer 2019-20, nr. 55-0158/011, 48).

<sup>285</sup> Verslag, *Parl.St.* Kamer 2019-20, nr. 55-0158/004, 17.

<sup>286</sup> *Ibid.*, 16.

<sup>287</sup> *Ibid.*, 21.

<sup>288</sup> *Ibid.*, 16, 21 en 45.

<sup>289</sup> Verslag, *Parl.St.* Kamer 2019-20, nr. 55-0158/004, 10-11, 19, 39 en 48; verslag, *Parl.St.* Kamer 2017-18, nr. 54-3216/003, 123. Ook wordt door parlementsleden aangehaald dat door de evolutie van de medische wetenschap de levensvatbaarheid, in de (minder) nabije toekomst, nog veel eerder kan worden vastgelegd. Dit kan er bijgevolg voor zorgen dat foetussen op een nog vroeger tijdstip levenstekenen kunnen vertonen (zie verslag, *Parl.St.* Kamer 2019-20, nr. 55-0158/004, 10-11, 19).

<sup>290</sup> Verslag, *Parl.St.* Kamer 2019-20, nr. 55-0158/004, 16 en 21. Zie voor een bespreking van de psychologische gevolgen van een laattijdige abortus bij vrouwen: EUROPEES INSTITUUT VOOR BIO-ETHIEK (EIB), *Abortustermijn uitbreiden tot langer dan 3 maanden zwangerschap: medische, psychologische en ethische overwegingen*, juni 2021, <https://www.ieb-eib.org/docs/pdf/2021-11/doc-1637862412-847.pdf>, 17-20.

<sup>291</sup> *Ibid.*, 21.

sensibilisering, een degelijk preventiebeleid en een betere omkadering en begeleiding van zwangere vrouwen in plaats van de focus te leggen op een termijnverlenging.<sup>292</sup>

#### **2.2.3.2.2 Beperking formele vereisten voor de arts**

**58.** Het wetsvoorstel verandert de huidige informatieverplichtingen in hoofde van de arts door enkele ervan af te schaffen, waaronder de informatieplicht<sup>293</sup> voor de arts en/of voorlichtingsdienst over de rechten, bijstand en voordelen van de zwangere vrouw, de informatieplicht<sup>294</sup> inzake adoptie en de verschillende opvangmogelijkheden voor het kind en de voorlichting<sup>295</sup> inzake contraceptiva.<sup>296</sup>

**59.** Daarnaast wordt een algemene bepaling toegevoegd waarbij de arts, of een andere bevoegde persoon van de instelling voor gezondheidszorg waar de ingreep is verricht, de vrouw moet voorstellen zich medisch-psychosociaal te laten begeleiden.<sup>297</sup> De reden hiervoor ligt in het feit dat de huidige informatieverplichtingen van de arts niet meer voldoen aan de maatschappelijke evolutie van abortussen en het voornamelijk stigmatiserend werkt.<sup>298</sup>

**60.** De aandacht vestigen op deze informatieplicht is volgens de indieners bovendien paternalistisch en achterhaald, aangezien de vrouw volledig autonoom haar beslissing neemt zonder de noodzakelijke verwijzingen naar alternatieven, oplossingen of hulp.<sup>299</sup> De vrouw is zelfs voor de eerste medische consultatie zeker van haar zaak en behoeft geen extra informatie, tenzij zij daar zelf specifiek om vraagt. Bovendien werkt de informatieverstrekking inzake contraceptiva voor veel vrouwen culpabiliserend en nemen ze hun voorbehoedsmiddelengebruik niet lichtzinnig op.<sup>300</sup> De indieners van het wetsvoorstel achten het daarom van belang dat de arts slechts die informatie verstrekt aan de patiënt wanneer hij dat in het kader van zijn zorgtaak wenselijk acht, zoals dat in het licht van andere medische handelingen reeds het geval is.<sup>301</sup> Dit veronderstelt namelijk een voldoende hoge bescherming door middel van de algemene waarborgen voor patiënten binnen het gezondheidsrecht.<sup>302</sup>

**61.** Tegenstanders van de wetswijziging merken op dat de afschaffing van de informatieverplichtingen de zwangere vrouw niet ten goede komt en het veeleer het proces en de vrije keuze bemoeilijkt.<sup>303</sup> Zij beschouwen een goede en grondige informatie als zeer belangrijk,

---

<sup>292</sup> *Ibid.*, 13 en 18.

<sup>293</sup> Art. 2, 1<sup>o</sup>, b), *in fine* Wet Vrijwillige Zwangerschapsafbreking 2018.

<sup>294</sup> Art. 2, 2<sup>o</sup>, b) Wet Vrijwillige Zwangerschapsafbreking 2018.

<sup>295</sup> Art. 2, 6<sup>o</sup> Wet Vrijwillige Zwangerschapsafbreking 2018.

<sup>296</sup> Amendement nr. 2, *Parl.St.* Kamer 2019-20, nr. 55-0158/003, 2-4; F. DE MEYER en C. DE MULDER, "Een nieuw tijdperk voor abortus? Een analyse van het voorstel ter versoepeling van de Belgische abortuswet", *Family & Law* 2021, (1) 26.

<sup>297</sup> Art. 2, 6<sup>o</sup> in amendement nr. 2, *Parl.St.* Kamer 2019-20, nr. 55-0158/003, 3.

<sup>298</sup> Verantwoording amendement nr. 2, *Parl.St.* Kamer 2019-20, nr. 55-0158/003, 7.

<sup>299</sup> *Ibid.*

<sup>300</sup> *Ibid.*

<sup>301</sup> *Ibid.*

<sup>302</sup> F. DE MEYER en C. DE MULDER, "Een nieuw tijdperk voor abortus? Een analyse van het voorstel ter versoepeling van de Belgische abortuswet", *Family & Law* 2021, (1) 27.

<sup>303</sup> Verslag, *Parl.St.* Kamer 2019-20, nr. 55-0158/004, 46; F. DE MEYER en C. DE MULDER, "Een nieuw tijdperk voor abortus? Een analyse van het voorstel ter versoepeling van de Belgische abortuswet", *Family & Law* 2021, (1) 27.

aangezien het proces, het verloop en de ervaringen met betrekking tot een zwangerschapsafbreking zeer individueel en steeds afhankelijk zijn van de situatie waarin de vrouw zich bevindt.<sup>304</sup> De afschaffing van de informatieverstrekking rond anticonceptie is een slechte zaak, zeker voor de maatschappelijk kwetsbare groep of de vrouwen die geen of slechts onregelmatig anticonceptiemiddelen gebruiken.<sup>305</sup> Vrouwen zouden daardoor zelfs worden aangemoedigd om een abortus te laten uitvoeren als alternatief voor anticonceptie, gelet op de hogere kostprijs voor anticonceptiemiddelen en de lagere kosten voor een abortus.<sup>306</sup> Abortus mag daarom niet worden gezien als een banaliteit en worden herleid tot een gewone vorm van anticonceptie zonder enige vorm van controle.<sup>307</sup> Het afschaffen van de algemene informatieplicht voor de arts zou volgens de tegenstanders alsook bijdragen tot een stijging van het aantal abortussen per vrouw. Zij benadrukken de relevantie van een degelijke informatieverstrekking over zowel het anticonceptiegebruik als oplossingen en alternatieven voor een zwangerschapsafbreking.<sup>308</sup>

### 2.2.3.2.3 Inkorting verplichte wachttermijn

**62.** In de rechtsleer heerste er reeds discussie over de problematiek van de verplichte wachttermijn (*infra*, nr. 68). Ondanks dat de wachttermijn tussen het eerste consult en de vrijwillige zwangerschapsafbreking sinds 2018 kan worden ingekort of afgeschaft in twee specifieke gevallen (*supra*, nr. 53) zijn er politieke discussies gaande voor de toepassing van een kortere wachttermijn.<sup>309</sup>

**63.** De indieners van het wetsvoorstel vinden het van belang om de wachttermijn te blijven handhaven. De wachttermijn zorgt voor een geruststelling bij de meeste vrouwen doordat ze over de mogelijkheid beschikken om alle vragen te stellen die zij nodig achten en bijgevolg met kennis van zaken en weloverwogen kunnen beslissen.<sup>310</sup> Dit kan gaan van een keuze tot abortus of het zoeken naar hulp of oplossingen om de zwangerschap in stand te houden.<sup>311</sup> Vanwege de ernst van de beslissing blijkt een voorafgaand gesprek in de praktijk uiterst relevant te zijn voor de vrouw. Het gesprek maakt het voor de arts mogelijk om een vertrouwensband op te bouwen met de zwangere vrouw en de nodige verduidelijkingen te geven omtrent het abortusverzoek en het verloop van de zwangerschapsafbreking.<sup>312</sup>

**64.** Concreet stellen de indieners voor om de verplichte wachttermijn tussen de eerste consultatie en de abortusingreep in te korten tot 48 uur.<sup>313</sup> De reden is dat de wachttermijn van zes dagen een paternalistisch en neerbuigend gegeven is en het de zwangere vrouw onnodig belast.<sup>314</sup> De keuze

---

<sup>304</sup> Verslag, *Parl.St.* Kamer 2019-20, nr. 55-0158/004, 8.

<sup>305</sup> *Ibid.*, 46.

<sup>306</sup> *Ibid.*, 16 en 46.

<sup>307</sup> *Ibid.*, 16.

<sup>308</sup> *Ibid.*, 46.

<sup>309</sup> *Ibid.*, 6-10 en 47.

<sup>310</sup> Toelichting wetsvoorstel, *Parl.St.* Kamer 2019, nr. 55-0158/001, 4-5.

<sup>311</sup> *Ibid.*, 4.

<sup>312</sup> *Ibid.*, 4-5.

<sup>313</sup> *Ibid.*

<sup>314</sup> Verantwoording bij amendement nr. 2, *Parl.St.* Kamer 2019-20, nr. 55-0158/003, 7-8; verslag, *Parl.St.* Kamer 2019-20, nr. 55-0158/004, 33.



tot een zwangerschapsafbreking gebeurt tegenwoordig autonoom en met kennis van zaken. Het is niet meer nodig dat de vrouw op alternatieven of oplossingen, zoals adoptie of bijstand, moet worden gewezen.<sup>315</sup> Onder de vrouwen zouden er slechts weinigen zijn die tijdens de verplichte wachttermijn van mening veranderen en bij twijfel wordt er naar een langere bedenktijd gevraagd.<sup>316</sup> Zo zouden 95% van de vrouwen grondig hebben nagedacht over hun beslissing tijdens de eerste consultatie wat het wachten overbodig en problematisch maakt voor hen.<sup>317</sup> Bepaalde artsen vragen zelfs voor een volledige afschaffing ervan en de autonomie volledig aan de vrouw over te laten, terwijl andere deskundigen van mening zijn dat het noodzakelijk is om een minimale bedenktijd te handhaven.<sup>318</sup> Het voorstel is een compromis en maakt een minimumtermijn van 48 uur gerechtvaardigd.<sup>319</sup>

**65.** Tegenstanders halen de bovenstaande argumenten onderuit door te stellen dat de inkorting van de wachttermijn naar 48 uur niet voldoende onderbouwd is.<sup>320</sup> Zij zijn van mening dat de vrouw grondig moet worden ingelicht over de abortusingreep en de alternatieven, zodat de vrouw vervolgens een weloverwogen beslissing kan nemen ter voorkoming van schuldgevoelens door twijfel of angst.<sup>321</sup> De tegenstanders benadrukken dat een zwangerschapsafbreking een belangrijke beslissing blijft en hiervoor een rijpingsproces noodzakelijk is en tijd vergt.<sup>322</sup> Zowel in dialoog gaan met professionele hulpverleners als het schenken van voldoende aandacht voor hulp en alternatieven vormen een cruciale en onvermijdelijke stap in het beslissingsproces.<sup>323</sup> Het biedt vooral ondersteuning voor bepaalde groepen van vrouwen, zoals vrouwen afkomstig uit een kwetsbare sociale omgeving en onder externe druk staan, vrouwen die zich in een emotionele onstabiele situatie bevinden, maar ook voor vastbesloten vrouwen ter herinnering dat hun keuze voor een abortus de start betekent van een zwaar en levenslang verwerkingsproces.<sup>324</sup> Deze nieuwe termijn zou daarom veel te kort zijn om dit alles te kunnen bewerkstelligen.<sup>325</sup>

### 2.3 Discussie in de rechtsleer

**66.** De doorgevoerde wetwijziging van 2018 is volgens bepaalde auteurs slechts symbolisch van aard en brengt daardoor opnieuw bepaalde discussies in het abortusdebat op gang.<sup>326</sup> De huidige abortuswet voorziet slechts in enkele theoretische nieuwigheden om een oplossing te bieden aan

---

<sup>315</sup> Verantwoording bij amendement nr. 2, *Parl.St.* Kamer 2019-20, nr. 55-0158/003, 7-8.

<sup>316</sup> *Ibid.*, 8.

<sup>317</sup> Zie toelichting wetsvoorstel van 12 november 2019 betreffende de vrijwillige zwangerschapsafbreking (K. JADIN e.a.), *Parl.St.* Kamer 2019-20, nr. 55-0740/001, 6 (hierna: wetsvoorstel, *Parl.St.* Kamer 2019-20, nr. 55-0740/001).

<sup>318</sup> *Ibid.*

<sup>319</sup> Verantwoording bij amendement nr. 2, *Parl.St.* Kamer 2019-20, nr. 55-0158/003, 8; verslag, *Parl.St.* Kamer 2019-20, nr. 55-0158/004, 52.

<sup>320</sup> Verslag, *Parl.St.* Kamer 2019-20, nr. 55-0158/004, 39; verslag, *Parl.St.* Kamer 2019-20, nr. 55-0158/008, 7 en 9.

<sup>321</sup> Verslag, *Parl.St.* Kamer 2019-20, nr. 55-0158/004, 39-40.

<sup>322</sup> *Ibid.*, 40.

<sup>323</sup> *Ibid.*

<sup>324</sup> *Ibid.*, 43 en 46.

<sup>325</sup> *Ibid.*, 39-40.

<sup>326</sup> Zie hierover: T. VANSWEEVELT, F. DE MEYER en K. VAN ASSCHE, "De Abortuswet 2018: over symbolische verbeteringen en openstaande knelpunten", *T.Gez./Rev.dr.santé* 2018, nr. 4, 220-232.

bepaalde problemen<sup>327, 328</sup> Desondanks blijven bestaande knelpunten<sup>329</sup> aanwezig waardoor er nagenoeg inhoudelijk weinig wijzigt aan de huidige abortuspraktijk.<sup>330</sup> Zo zijn er volgens bepaalde auteurs openstaande knelpunten aangaande de huidige geldende abortusvoorwaarden, zoals de toepassing van de twaalfwekentermijn, de verplichte wachttermijn, de inhoudelijke gronden voor een zwangerschapsafbreking na twaalf weken en de geoorloofdheid van late abortussen.<sup>331</sup> Ook de gewetensbezwaar van de arts als onaantastbaar subjectief recht, de ongewijzigde inhoudelijke strafsancities en de gebrekkige functionering van de Evaluatiecommissie Zwangerschapsafbreking staan ter discussie.<sup>332</sup>

**67.** Een eerste bedenking vormt de toepasselijke twaalfwekentermijn waarbij een abortus is toegestaan mits de vervulling van enkele belangrijke formaliteiten. Ondanks de vele wetsvoorstellen<sup>333</sup> ter verlenging van de eindtermijn naar veertien tot zelfs twintig weken, blijft de grens van twaalf weken na de bevruchting ongewijzigd voortbestaan.<sup>334</sup> VANSWEEVELT, DE MEYER en VAN ASSCHE menen, in navolging van maatschappelijke organisaties, dat een verlenging van de huidige abortustermijn een noodzaak uitmaakt in het belang van het zelfbeschikkingsrecht van de zwangere vrouw.<sup>335</sup> Doordat een beperkt aantal vrouwen naar het buitenland dienen af te reizen voor een abortus na de twaalfde week is de toegang ongelijk wat een bepaalde groep van zwangere vrouwen<sup>336</sup> benadeelt.<sup>337</sup> Een gebrek aan meer diepgaande discussies en het uitblijven van een maatschappelijk debat hierover is volgens hen wederom een gemiste kans.<sup>338</sup>

---

<sup>327</sup> De problematiek betreft in het bijzonder de invulling van abortus als misdrijf, de twaalfwekengrens, de wachttermijn van zes dagen, het abortustoerisme (naar Nederland) en de taken van de Nationale Evaluatiecommissie Zwangerschapsafbreking.

<sup>328</sup> T. VANSWEEVELT, F. DE MEYER en K. VAN ASSCHE, "De Abortuswet 2018: over symbolische verbeteringen en openstaande knelpunten", *T.Gez./Rev.dr.santé* 2018, nr. 4, (220) 231-232.

<sup>329</sup> Zie EUROPEES INSTITUUT VOOR BIO-ETHIEK (EIB), "Abortus: 28 jaar wetstoepassing in België", november 2018, <https://www.ieb-eib.org/docs/pdf/2019-11/doc-1573674212-916.pdf>; EUROPEES INSTITUUT VOOR BIO-ETHIEK (EIB), *Abortus: 30 jaar toepassing van de wet in België*, oktober 2020, <https://www.ieb-eib.org/docs/pdf/2020-10/doc-1603438054-674.pdf>.

<sup>330</sup> T. VANSWEEVELT, F. DE MEYER en K. VAN ASSCHE, "De Abortuswet 2018: over symbolische verbeteringen en openstaande knelpunten", *T.Gez./Rev.dr.santé* 2018, nr. 4, (220) 220 en 230-231; X., "Abortus binnenkort uit de strafwet?", *Juristenkrant* 2018, nr. 369, (3) 3.

<sup>331</sup> S. TACK., "Wijziging abortuswetgeving: reële verruiming of gemiste kans?", *T.Gez./Rev.dr.santé* 2018, nr. 3, (155) 156-157; T. VANSWEEVELT, F. DE MEYER en K. VAN ASSCHE, "De Abortuswet 2018: over symbolische verbeteringen en openstaande knelpunten", *T.Gez./Rev.dr.santé* 2018, nr. 4, (220) 231-232.

<sup>332</sup> T. VANSWEEVELT, F. DE MEYER en K. VAN ASSCHE, "De Abortuswet 2018: over symbolische verbeteringen en openstaande knelpunten", *T.Gez./Rev.dr.santé* 2018, nr. 4, (220) 232.

<sup>333</sup> Zie bv. wetsvoorstel van 18 januari 2017 betreffende de vrijwillige zwangerschapsafbreking (M. GERKENS en E. WILLAERT), *Parl.St.* Kamer 2017-18, nr. 54-2271/001; wetsvoorstel van 8 juni 2017 betreffende de vrijwillige zwangerschapsafbreking (M. VAN HEES en R. HEDEBOUW), *Parl.St.* Kamer 2017-18, nr. 54-2518/001; wetsvoorstel van 12 juni 2017 betreffende de vruchtafdrijving (C. VAN CAUTER), *Parl.St.* Kamer 2017-18, nr. 54-2527/001; wetsvoorstel van 27 juni 2017 betreffende de vrijwillige zwangerschapsafbreking (K. JIROFLÉE e.a.), *Parl.St.* Kamer 2017-18, nr. 54-2571/001; wetsvoorstel van 26 april 2018 betreffende het uit het strafrecht halen van de vrijwillige zwangerschapsonderbreking (K. JIROFLÉE e.a.), *Parl.St.* Kamer 2017-18, nr. 54-3059/001; wetsvoorstel van 29 mei 2018 betreffende de vrijwillige zwangerschapsafbreking (C. FONCK), *Parl.St.* Kamer 2017-18, nr. 54-3123/001; wetsvoorstel van 4 juli 2018 ertoe strekkende de vrijwillige zwangerschapsafbreking uit het Strafwetboek te lichten (K. LALIEUX, V. CAPRASSE, M. GERKENS, K. JIROFLÉE en M. VAN HEES), *Parl.St.* Kamer 2017-18, nr. 54-3215/001.

<sup>334</sup> L. OPLINUS, "Nieuwe abortuswet ziet na 28 jaar levenslicht", *Juristenkrant* 2018, nr. 375, (5) 5.

<sup>335</sup> T. VANSWEEVELT, F. DE MEYER en K. VAN ASSCHE, "De Abortuswet 2018: over symbolische verbeteringen en openstaande knelpunten", *T.Gez./Rev.dr.santé* 2018, nr. 4, (220) 231-232.

<sup>336</sup> Dit zijn doorgaans vaker vrouwen van allochtone oorsprong of vrouwen die zich financieel in een kwetsbare situatie bevinden (zie T. VANSWEEVELT, F. DE MEYER en K. VAN ASSCHE, "De Abortuswet 2018: over symbolische verbeteringen en openstaande knelpunten", *T.Gez./Rev.dr.santé* 2018, nr. 4, (220) 231).

<sup>337</sup> T. VANSWEEVELT, F. DE MEYER en K. VAN ASSCHE, "De Abortuswet 2018: over symbolische verbeteringen en openstaande knelpunten", *T.Gez./Rev.dr.santé* 2018, nr. 4, (220) 231.

<sup>338</sup> *Ibid.*

Ook DE MEYER en DE MULDER zijn voorstanders van een termijnverlenging dat een sterk signaal uitmaakt voor de verruiming van het zelfbeschikkingsrecht van de zwangere vrouw.<sup>339</sup> Ze zijn van mening dat de uitbreiding naar een achttienwekentermijn geen grotere verschuiving zal teweegbrengen van het aantal zwangerschapsafbrekingen zonder maternale of foetale indicatie na het verstrijken van de grens van twaalf weken.<sup>340</sup> Hiervoor baseren ze zich op onderzoek in landen zoals Nederland en het Verenigd Koninkrijk waarbij de eindtermijn voor een abortus tot 24 weken is vastgesteld.<sup>341</sup> Voor de termijnkeuze beargumenteren DE MEYER en DE MULDER, die door de tegenstanders van het wetsvoorstel vanwege een gebrek aan onderbouwing wordt bekritiseerd, louter is ingegeven op grond van willekeur zoals naar analogie voor de bepaling van de twaalfwekentermijn dat als een politiek compromis wordt beschouwd. Ter ondersteuning van deze opmerking wijzen zij zowel op het belang van de continue ontwikkelingen van de foetus als de vooruitgang binnen de medische wetenschap. Gelet op deze omstandigheden maakt elke termijnkeuze, volgens DE MEYER en DE MULDER, een moeilijke beleidskeuze uit waarvoor geen sluitende argumentatie voor te vinden is en volledig afhankelijk is van de prioriteiten van de wetgever. Weliswaar vinden zij de voorgestelde aanpassing verantwoordbaar in het licht van de doelstellingen van het wetsvoorstel.<sup>342</sup> Echter merken DE MEYER en DE MULDER wel op dat de indieners mogelijks onvoldoende hebben geanticipeerd op de eventuele praktische problemen bij late zwangerschapsafbrekingen vanwege de daarmee gepaard gaande vereiste medische expertise en verhoogde maternale risico's. Zij achten het daarom noodzakelijk dat een grondig overleg met de medische sector, de ziekenhuizen en abortuscentra aangewezen is in het bepalen van een pragmatische zwangerschapstermijn.<sup>343</sup>

Persoonlijk deel ik ook de visie van DE MEYER en DE MULDER en biedt de voorgestelde termijnuitbreiding in eerste instantie een gepaste oplossing voor de problematiek rond het abortustoerisme en de ongelijke behandeling van zwangere vrouwen in het kader van de toegang tot een vrijwillige zwangerschapsafbreking. Wel zou ik hier graag een kleine nuance in brengen. De termijnbepaling is volgens mij terecht een ethisch zware kwestie, aangezien dit een zeer delicate en uiterst moeilijke afweging zal blijven voor politici en waarbij het vinden van een politiek verantwoord compromis geen evidentie uitmaakt.

Daarentegen heeft het Europees Instituut voor Bio-ethiek (hierna: EIB) na een onderzoek, gebaseerd op de ervaringen van zorgverleners, in 2021 geconstateerd dat een termijnverlenging in België niet wenselijk is voor zowel de vrouwen als de gezondheidszorginstanties en hun personeel. Zo een laattijdige ingreep bevestigt volgens EIB de verhoogde medische risico's voor de zwangere vrouw en de daarmee gepaard gaande emotionele reacties, die niet mogen worden genegeerd. Bovendien zouden er ook veel minder artsen willen meewerken aan dergelijke laattijdige ingrepen.<sup>344</sup> Mijns inziens leidt laatstgenoemde opvatting van het EIB tot de nodige kritische bedenkingen in verband

---

<sup>339</sup> F. DE MEYER en C. DE MULDER, "Een nieuw tijdperk voor abortus? Een analyse van het voorstel ter versoepeling van de Belgische abortuswet", *Family & Law* 2021, (1) 17 en 48-49.

<sup>340</sup> *Ibid.*, 14-15.

<sup>341</sup> *Ibid.*

<sup>342</sup> *Ibid.*, 16-17.

<sup>343</sup> *Ibid.*, 50-51.

<sup>344</sup> Zie EUROPEES INSTITUUT VOOR BIO-ETHIEK (EIB), *Abortustermijn uitbreiden tot langer dan 3 maanden zwangerschap: medische, psychologische en ethische overwegingen*, juni 2021, <https://www.ieb-eib.org/docs/pdf/2021-11/doc-1637862412-847.pdf>, 24-25.

met de ernst van de potentiële risico's verbonden aan late zwangerschapsafbrekingen. Het dient mijns inziens alleszins afgeraden te worden om op een vergevorderd stadium in de zwangerschap een abortus te overwegen indien het om een volkomen gezond kind gaat. Dit vanwege de mogelijke complicaties en ingrijpende medische technieken die daarmee gepaard kunnen gaan, zoals door het EIB bevestigd is in hun onderzoek. Het is om deze belangrijke reden, en eveneens de dichte benadering van de levensvatbaarheidsgrens (*infra*, nr. 70), dat ik de nodige vraagtekens plaats bij een termijnuitbreiding naar achttien weken.

**68.** De huidige verplichte wachttermijn is een andere bekommernis dat veel vragen doet oproepen naar de wenselijkheid ervan. Er werden reeds enkele wetsvoorstellen<sup>345</sup> tot een inkorting naar maximaal 48 uur geopteerd, maar tot nu toe zonder succes.<sup>346</sup> Vooral een gebrek aan controle op de naleving van de termijn vormt één van de redenen voor een mogelijke afschaffing.<sup>347</sup> Zo stellen VANSWEEVELT, DE MEYER en VAN ASSCHE dat de huidige wachttermijn *de facto* al is afgeschaft indien er sprake is van een ernstige psychosociale druk bij de zwangere vrouw.<sup>348</sup> Volgens hen zou het beter zijn dat de uitzonderingen op de wachttermijn van zes dagen de regel worden ingeval de zwangere vrouw met kennis van zaken en voldoende geïnformeerd toestemt.<sup>349</sup> De auteurs menen dat een wachttermijn maatwerk is en dat het bijgevolg een betere keuze is om geen wettelijke wachttermijn te voorzien en de arts meer vrijheid te geven om al dan niet een wachttermijn te respecteren in het belang van de keuze en medische gezondheidstoestand van de zwangere vrouw.<sup>350</sup> Ook VEROUGSTRAETE is deze mening reeds lange tijd toegedaan en pleit voor een totale afschaffing van de wachttermijn in het belang van de autonomie van de zwangere vrouw.<sup>351</sup> De meerderheid van de vrouwen blijft standvastig achter hun keuze staan, ook na het doorlopen van een bedenkttermijn.<sup>352</sup>

Ook DE MEYER en DE MULDER zijn voorstander van de geplande inkorting van de wachttermijn en menen dat deze wijziging het vertrouwen en de autonomie in de arts en de voorlichtingsdienst ten goede komt.<sup>353</sup> De wachttermijn is volgens hen, in navolging van praktijkervaringen van experts in

---

<sup>345</sup> Wetsvoorstel van 18 januari 2017 betreffende de vrijwillige zwangerschapsafbreking (M. GERKENS en E. WILLAERT), *Parl.St.* Kamer 2017-18, nr. 54-2271/001; wetsvoorstel van 8 juni 2017 betreffende de vrijwillige zwangerschapsafbreking (M. VAN HEES en R. HEDEBOUW), *Parl.St.* Kamer 2017-18, nr. 54-2518/001; wetsvoorstel van 12 juni 2017 betreffende de vruchtafdrijving (C. VAN CAUTER), *Parl.St.* Kamer 2017-18, nr. 54-2527/001; wetsvoorstel van 27 juni 2017 betreffende de vrijwillige zwangerschapsafbreking (K. JIROFLÉE e.a.), *Parl.St.* Kamer 2017-18, nr. 54-2571/001; wetsvoorstel van 4 juli 2018 ertoe strekkende de vrijwillige zwangerschapsafbreking uit het Strafwetboek te lichten (K. LALIEUX, V. CAPRASSE, M. GERKENS, K. JIROFLÉE en M. VAN HEES), *Parl.St.* Kamer 2017-18, nr. 54-3215/001.

<sup>346</sup> T. VANSWEEVELT, F. DE MEYER en K. VAN ASSCHE, "De Abortuswet 2018: over symbolische verbeteringen en openstaande knelpunten", *T.Gez./Rev.dr.santé* 2018, nr. 4, (220) 226-227.

<sup>347</sup> Verslag, *Parl.St.* Senaat 1989-90, nr. 247/2, 165; T. VANSWEEVELT, F. DE MEYER en K. VAN ASSCHE, "De Abortuswet 2018: over symbolische verbeteringen en openstaande knelpunten", *T.Gez./Rev.dr.santé* 2018, nr. 4, (220) 226.

<sup>348</sup> T. VANSWEEVELT, F. DE MEYER en K. VAN ASSCHE, "De Abortuswet 2018: over symbolische verbeteringen en openstaande knelpunten", *T.Gez./Rev.dr.santé* 2018, nr. 4, (220) 227.

<sup>349</sup> *Ibid.*, 231.

<sup>350</sup> T. VANSWEEVELT, F. DE MEYER en K. VAN ASSCHE, "De Abortuswet 2018: over symbolische verbeteringen en openstaande knelpunten", *T.Gez./Rev.dr.santé* 2018, nr. 4, (220) 227.

<sup>351</sup> A. VEROUGSTRAETE, "Abortus en falen van anticonceptie in België. Wat zijn de moeilijkheden bij het beteugelen van de fertiliteit en bij anticonceptiegebruik?", *Antenne* 2009, vol. 27, nr. 4, (38) 41.

<sup>352</sup> Verslag, *Parl.St.* Kamer 2017-18, nr. 54-3216/003, 10 en 70.

<sup>353</sup> F. DE MEYER en C. DE MULDER, "Een nieuw tijdperk voor abortus? Een analyse van het voorstel ter versoepeling van de Belgische abortuswet", *Family & Law* 2021, (1) 24 en 49.

abortuscentra, daarom te lang, te belastend en doorgaans overbodig.<sup>354</sup> Op internationaal vlak zou de termijn van zes dagen zelfs één van de langste wachttijden uitmaken waardoor een inkorting van deze periode meer zou aansluiten bij de realiteit.<sup>355</sup> Toch benadrukken zij de moeilijke uitwerking van de wachtermijn in de praktijk en de grote verantwoordelijkheid in hoofde van de arts inzake het bekomen van de vaste wil en geïnformeerde toestemming van de zwangere vrouw.<sup>356</sup> Dit laatste verantwoordt volgens DE MEYER zelfs een volledige afschaffing van de wachtermijn, aangezien de arts steeds een bedenktijd van enkele dagen kan voorstellen aan de zwangere vrouw wanneer dit in haar situatie een passende maatregel blijkt.<sup>357</sup>

Ook GARRÉ stelt zich de vraag of de huidige wachtermijn überhaupt nog tegemoetkomt aan de noden van de zwangere vrouw.<sup>358</sup> Mijns inziens hebben de voorstanders van een afschaffing van de wachtermijn een sterk argument, aangezien het eindoordeel zich uiteindelijk bij de zwangere vrouw situeert en zij zichzelf en haar lichaam volledig meester is. Ook sluit ik mij aan bij de mening van VANSWEEVELT, DE MEYER en VAN ASSCHE dat er meer vertrouwen naar de zwangere vrouw moet gaan, aangezien een beslissing tot abortus maatwerk veronderstelt en zij alle mogelijke gevolgen en opties voorafgaand aan haar beslissing individueel zal afwegen. Bovendien treft de arts, zoals DE MEYER aanhaalt, een grote verantwoordelijkheid en ondersteunende rol indien de vrouw toch nog zou twijfelen over haar beslissing.

**69.** Een ander knelpunt heeft betrekking op de inhoudelijke grond voor een zwangerschapsafbreking na twaalf weken, namelijk het feit dat vaststaat dat het kind zal lijden aan een uiterst zware ongeneeslijke kwaal.<sup>359</sup> VANSWEEVELT, DE MEYER en VAN ASSCHE herhalen dat dit vereiste vanuit medisch oogpunt moeilijk haalbaar is en niet met 100% zekerheid is vast te stellen.<sup>360</sup> Ook DE MEYER vindt dat, gelet op de onzekerheden bij klinische prognoses, het een logische stap zou zijn om de wettelijke bepaling te herformuleren in termen zoals "risico, kans of waarschijnlijkheid".<sup>361</sup> Daarom werd er tijdens de parlementaire besprekingen geopteerd om het woord 'vaststaat' te vervangen door 'een ernstig risico' of 'een reële kans'.<sup>362</sup> Het voorstel heeft het uiteindelijk niet gehaald in de wetswijziging van 2018.<sup>363</sup> In het hangend wetsvoorstel is opnieuw aandacht besteed aan het bovenstaand knelpunt waarbij zowel het onhaalbaar karakter van het

---

<sup>354</sup> Verslag, *Parl.St.* Kamer 2017-18, nr. 54-3216/003, 10, 22 en 50; toelichting wetsvoorstel, *Parl.St.* Kamer 2019-20, nr. 55-0740/001, 6; F. DE MEYER en C. DE MULDER, "Een nieuw tijdperk voor abortus? Een analyse van het voorstel ter versoepeling van de Belgische abortuswet", *Family & Law* 2021, (1) 23-24.

<sup>355</sup> Verslag, *Parl.St.* Kamer 2017-18, nr. 54-3216/003, 50.

<sup>356</sup> *Ibid.*, 24.

<sup>357</sup> F. DE MEYER, "Abortion law reform in Europe: The 2018 Belgian and Irish Acts on termination of pregnancy", *Medical Law International* 2020, vol. 20, no. 1, (3) 23.

<sup>358</sup> P. GARRÉ, "De nieuwe abortuswet in België: een haast volwaardig recht op zwangerschapsafbreking in de eerste twaalf weken", *Ethische Perspectieven* 2019, vol. 29, nr. 1, (37) 41.

<sup>359</sup> T. VANSWEEVELT, F. DE MEYER en K. VAN ASSCHE, "De Abortuswet 2018: over symbolische verbeteringen en openstaande knelpunten", *T.Gez./Rev.dr.santé* 2018, nr. 4, (220) 231.

<sup>360</sup> T. VANSWEEVELT, F. DE MEYER en K. VAN ASSCHE, "De Abortuswet 2018: over symbolische verbeteringen en openstaande knelpunten", *T.Gez./Rev.dr.santé* 2018, nr. 4, (220) 231-232; F. DE MEYER, "Late Termination of Pregnancy in Belgium: Exploring Its Legality and Scope", *European Journal of Health Law* 2020, vol. 27, no. 1, (9) 15.

<sup>361</sup> F. DE MEYER, "Late Termination of Pregnancy in Belgium: Exploring Its Legality and Scope", *European Journal of Health Law* 2020, vol. 27, no. 1, (9) 16.

<sup>362</sup> Verslag, *Parl.St.* Kamer 2017-18, nr. 54-3216/003, 35, 104-105, 124, 130 en 140.

<sup>363</sup> L. OPLINUS, "Nieuwe abortuswet ziet na 28 jaar levenslicht", *Juristenkrant* 2018, nr. 375, (5) 5; T. VANSWEEVELT, F. DE MEYER en K. VAN ASSCHE, "De Abortuswet 2018: over symbolische verbeteringen en openstaande knelpunten", *T.Gez./Rev.dr.santé* 2018, nr. 4, (220) 231-232.

criterium wordt bevestigd als het gegeven dat beslissingen tot een abortus veelal voortvloeien op grond van risico-inschattingen.<sup>364</sup> Het is mede door bovenstaande redenen dat het wetsvoorstel het volste vertrouwen schenkt aan zowel de huidige stand van de medische wetenschap als de bekwaamheid en inschatting van de arts en een aanpassing van het criterium<sup>365</sup> naar een soepelere invulling ervan verantwoordt.<sup>366</sup>

**70.** De geoorlooftheid van late abortussen tot vlak vóór de geboorte vormt eveneens een ander omstreden discussiepunt. In de rechtsleer en rechtspraak heerst hierover reeds jarenlang enige verdeeldheid.<sup>367</sup> De discussie betreft de vraag of een zwangerschapsafbreking mogelijk is tot vlak vóór de geboorte of tot de uiterste grens van de levensvatbaarheid van het ongeboren kind (24 weken). Ook binnen de parlementaire besprekingen van het wetsvoorstel<sup>368</sup> was dit één van de vele knelpunten met een grote verdeeldheid tussen de parlementsleden.<sup>369</sup> Toch geeft een uitdrukkelijke lezing van de wettekst weer dat een zwangerschapsafbreking tot vlak vóór de geboorte mogelijk blijft, terwijl ook de indieners van het wetsvoorstel de levensvatbaarheidsgrens van het ongeboren kind als uiterste datum vooropstellen.<sup>370</sup>

Ook volgen DE NAUW en DE KOEKELAERE dat laatste standpunt en zijn zij van mening dat een abortus enkel mogelijk moet blijven op een niet-levensvatbare foetus.<sup>371</sup> Dit gegeven duidt volgens VAN ASSCHE op het bestaan van een juridisch vacuüm vanwege een gebrek aan juridische bescherming voor de foetus vanaf de levensvatbaarheidsgrens tot aan de geboorte.<sup>372</sup> Bovendien beschikt de ongeborene ook niet over een grondwettelijk recht op eerbiediging van de integriteit conform artikel 22*bis* van de grondwet<sup>373</sup>.<sup>374</sup> Andere auteurs zoals GENICOT, G.S, LEMMENS, LELEU, LANGENAKEN en VANSWEEVELT vinden daarentegen dat een abortus mogelijk moet blijven tot vlak vóór de geboorte. Zij merken op dat de standpunten uit de parlementaire werkzaamheden niet

---

<sup>364</sup> Verslag, *Parl.St.* Kamer 2019-20, nr. 55-0158/004, 27-28 en 49-50; verslag, *Parl.St.* Kamer 2019-20, nr. 55-0158/008, 11; F. DE MEYER en C. DE MULDER, "Een nieuw tijdperk voor abortus? Een analyse van het voorstel ter versoepeling van de Belgische abortuswet", *Family & Law* 2021, (1) 25.

<sup>365</sup> Dit is de aanpassing naar "een groot risico op een zware ongeneeslijke aandoening bij het kind" in plaats van de vereiste zekerheid van de aandoening (zie verslag, *Parl.St.* Kamer 2019-20, nr. 55-0158/004, 50).

<sup>366</sup> Verslag, *Parl.St.* Kamer 2019-20, nr. 55-0158/004, 27-28 en 49-50; verslag, *Parl.St.* Kamer 2019-20, nr. 55-0158/008, 11; F. DE MEYER en C. DE MULDER, "Een nieuw tijdperk voor abortus? Een analyse van het voorstel ter versoepeling van de Belgische abortuswet", *Family & Law* 2021, (1) 25.

<sup>367</sup> Zie bv. Rb. Brussel 21 april 2004, *TBBR* 2006, 108, noot R. MARCHETTI, E. MONTERO en A. PUTZ, en *JT* 2004, 716; Rb. Hasselt 16 oktober 2006, *T.Gez./Rev.dr.santé* 2012-13, 49, noot X; Rb. Kortrijk 18 februari 2010, *T.Gez./Rev.dr.santé* 2011-12, 198, noot A. HUYGENS; Gent 3 november 2011, *T.Gez./Rev.dr.santé* 2011-12, 205, noot A. HUYGENS. Zie voor een overzicht van de verschillende standpunten: T. VANSWEEVELT, "Abortus" in T. VANSWEEVELT, F. DEWALLENS en S. LIERMAN (red.), *Handboek gezondheidsrecht. Overdruk studenten KU Leuven*, Antwerpen, Intersentia, 2018, (425) 491-497.

<sup>368</sup> Wetsvoorstel van 19 april 1988 betreffende de zwangerschapsafbreking, strekkende om de artikelen 348, 350, en 351 van het Strafwetboek te wijzigen de artikelen 352 en 353 van hetzelfde Wetboek op te heffen (L. HERMAN-MICHIELSEN en F. TRUFFAUT-DENEFF), *Parl.St.* Senaat 1988, nr. 247/1.

<sup>369</sup> Verslag, *Parl.St.* Senaat 1989-90, nr. 247/2, 148-157; verslag, *Parl. St.* Kamer 1989-90, nr. 950/9, 122-129 en 133.

<sup>370</sup> Verslag, *Parl.St.* Senaat 1989-90, nr. 247/2, 148, 150 en 156-157; verslag, *Parl. St.* Kamer 1989-90, nr. 950/9, 125, 129 en 133.

<sup>371</sup> A. DE NAUW, *Inleiding tot het bijzonder strafrecht*, Mechelen, Kluwer, 2010, 132; A. DE KOEKELAERE, "Geneeskunde, bio-ethiek en recht", *RW* 1993-94, jg. 57, nr. 15, (481) 498.

<sup>372</sup> K. VAN ASSCHE, "Geoorlooftheid van en informatieplicht over late zwangerschapsafbreking", *T.Gez./Rev.dr.santé* 2017, nr. 2, (114) 117.

<sup>373</sup> Gecoördineerde Grondwet van 17 februari 1994, *BS* 17 februari 1994, 4054.

<sup>374</sup> GwH 5 oktober 2011, nr. 146/2011. Zie hierover ook: L. STEVENS, "Ongeborene heeft geen grondwettelijk recht op eerbiediging integriteit", *Juristenkrant* 2011, nr. 237, (3) 3.

kunnen prevaleren op een letterlijke lezing en strikte interpretatie van de wettelijke bepalingen.<sup>375</sup> Dit laatste is ook bevestigd in cassatierechtspraak.<sup>376</sup> VANSWEEVELT, DE MEYER en VAN ASSCHE zijn van oordeel dat een gebrek aan duidelijkheid en uniformiteit door de wetgever omtrent enerzijds de levensvatbaarheidsgrens en anderzijds de geoorloofdheid van late abortussen, na de doorgevoerde wetwijziging in 2018, opnieuw een gemiste kans uitmaakt in het nadeel van de zwangere vrouw.<sup>377</sup> VANSWEEVELT benadrukt hierbij dat een grotere rechtsbescherming van de foetus na een termijn van 24 weken, conform de leer van de progressieve rechtsbescherming, een expliciet wettelijk optreden in de toekomst vereist.<sup>378</sup> Ook VAN ASSCHE laat zich in deze zin uit en veronderstelt een duidelijk wetgevend initiatief hieromtrent.<sup>379</sup> Persoonlijk volg ik het standpunt van VAN ASSCHE over het juridisch vacuüm, aangezien deze situatie in de rechtspraak dus nog steeds enige rechtsonzekerheid voor zowel de positie van de zwangere vrouw als het statuut van de foetus kan teweegbrengen. Bovendien is het mijns inziens ook zinvol om de wettelijke bepalingen strikt te interpreteren, zoals de meerderheid van bovenstaande auteurs aanhalen, waardoor de late zwangerschapsafbrekingen in principe bij wet geoorloofd zijn.

**71.** Voorts valt over de gewetensbezwaar van de arts ook een kritische bedenking te maken, aangezien het op dit moment als een absoluut subjectief recht wordt beschouwd waarop geen uitzondering van toepassing is.<sup>380</sup> De wetgever heeft wel voorzien in een doorverwijsplicht ingeval van een weigering tot een zwangerschapsafbreking omwille van persoonlijke principes.<sup>381</sup> Voor de zwangere vrouw blijft het mogelijk om tijdig een andere arts naar keuze te raadplegen mits medewerking van de weigerende arts.<sup>382</sup> Volgens VANSWEEVELT, DE MEYER en VAN ASSCHE valt het onaantastbaar karakter van het gewetensbezwaar van de arts te nuanceren en is het wenselijk om dit gegeven naar de toekomst te veranderen. Zij opteren voor het invoeren van een uitzonderingsgrond op grond van de medische hoogdringendheid, naar analogie met de uitzondering op de verplichte wachttermijn<sup>383</sup>, ter preventie van medische gezondheidsrisico's bij de zwangere vrouw.<sup>384</sup> Ondanks dat een toepassing op de figuur van schuldig (hulp)verzuim<sup>385</sup> in hoofde van de

---

<sup>375</sup> G. GENICOT, *Droit médical et biomédical*, Brussel, Larcier, 2016, 553; G. GENICOT, "Nouvelle confirmation du rejet de l'action en 'wrongful life'", *T.Gez./Rev.dr.santé* 2016, nr. 5, (316) 316-317; G.S., "Gedeeltelijke depenalisering van abortus", *RW* 1990-91, jg. 54, nr. 24, (827) 828; Y.-H. LELEU en E. LANGENAKEN, "Quel statut pour l'embryon et le foetus dans le champ juridique belge?", *JT* 2002, (657) 660, nr. 11; L. LEMMENS, "Levensindecisies en zwangere vrouwen. Recht op zelfbepaling of dwingt de foetus tot naastenliefde?", *T.Gez./Rev.dr.santé* 2010-2011, (303) 308-309; T. VANSWEEVELT, "Abortus" in T. VANSWEEVELT, F. DEWALLENS en S. LIERMAN (red.), *Handboek gezondheidsrecht. Overdruk studenten KU Leuven*, Antwerpen, Intersentia, 2018, (425) 496.

<sup>376</sup> Cass. 30 juni 2006, *Arr.Cass.* 2006, 1548, *Pas.* 2006, I, 1569 en *T.Gez./Rev.dr.santé* 2007-08, 306, noot I. LUTTE.

<sup>377</sup> T. VANSWEEVELT, F. DE MEYER en K. VAN ASSCHE, "De Abortuswet 2018: over symbolische verbeteringen en openstaande knelpunten", *T.Gez./Rev.dr.santé* 2018, nr. 4, (220) 232.

<sup>378</sup> T. VANSWEEVELT, "Abortus" in T. VANSWEEVELT, F. DEWALLENS en S. LIERMAN (red.), *Handboek gezondheidsrecht. Overdruk studenten KU Leuven*, Antwerpen, Intersentia, 2018, (425) 496. Zie in die zin ook over de wenselijkheid van prenatale juridische rechtsbescherming: M. VANDERHELST, "Vers une protection juridique prénatale? Des mesures concrètes, éventuellement. Une formulation générale, certainement pas", *APT* 2020, nr. 3-4, 535-548.

<sup>379</sup> K. VAN ASSCHE, "Geoorloofdheid van en informatieplicht over late zwangerschapsafbreking", *T.Gez./Rev.dr.santé* 2017, nr. 2, (114) 117.

<sup>380</sup> *Ibid.*

<sup>381</sup> Art. 2, 7° Wet Vrijwillige Zwangerschapsafbreking 2018.

<sup>382</sup> Art. 6 Wet Patiëntenrechten; T. VANSWEEVELT, F. DE MEYER en K. VAN ASSCHE, "De Abortuswet 2018: over symbolische verbeteringen en openstaande knelpunten", *T.Gez./Rev.dr.santé* 2018, nr. 4, (220) 228.

<sup>383</sup> Artikel 2, 3° Wet Vrijwillige Zwangerschapsafbreking 2018.

<sup>384</sup> T. VANSWEEVELT, F. DE MEYER en K. VAN ASSCHE, "De Abortuswet 2018: over symbolische verbeteringen en openstaande knelpunten", *T.Gez./Rev.dr.santé* 2018, nr. 4, (220) 232.

<sup>385</sup> Art. 422bis Sw.

arts mogelijk blijft, biedt een wettelijke uitzonderingsgrond meer rechtszekerheid en een hogere bescherming voor de vrouw wiens leven ernstig bedreigd is bij de voortzetting van de zwangerschap.<sup>386</sup>

COLETTE en DE HERT beamen de sociale perceptie en het feit dat abortus door de wetswijziging van 2018 nu nog meer wordt gezien als een recht dat zwangere vrouwen kunnen opeisen.<sup>387</sup> Toch betreuren zij ook de afwezigheid van strafsancities bij de niet-naleving van de doorverwijsplicht door de weigerende arts, terwijl daarentegen het uitblijven van de motivatie voor een zwangerschapsafbreking na de twaalfde week wel strafbaar is. Dit verschil duidt volgens hen op een gebrek aan een effectieve en praktische wettekst en duwt de zwangere vrouwen nog meer richting de illegaliteit.<sup>388</sup>

**72.** Een andere opmerking betreft de toepasselijke strafsancities bij een niet-naleving van de abortusvoorwaarden. VANSWEEVELT, DE MEYER en VAN ASSCHE bekritisieren het feit dat de strafbepalingen uit het Strafwetboek letterlijk ongewijzigd zijn hernomen in een afzonderlijke bijzondere wet.<sup>389</sup> In hun ogen is er geen sprake van een depenalisering<sup>390</sup>, zoals door de wetgever wordt beoogd, aangezien slechts de voormalige strafbepalingen en -sancities in verband met de vrijwillige zwangerschapsafbreking zijn overgeheveld van het Strafwetboek naar een bijzondere wet.<sup>391</sup> Ook OPLINUS is deze mening toegedaan en stelt dat het strafbaar karakter van een vrijwillige zwangerschapsafbreking nog steeds present is.<sup>392</sup> Volgens GARRÉ duidt de verplaatsing van de strafbepalingen op een duidelijk sterk signaal dat abortus tegenwoordig als een gewone medische handeling dient te worden beschouwd.<sup>393</sup>

Voor VANSWEEVELT, DE MEYER en VAN ASSCHE is er bovendien sprake van een gebrek aan nuance, aangezien zowel de arts als de toestemmende zwangere vrouw bij de niet-naleving van slechts één voorwaarde, ongeacht het stadium van de zwangerschap, strafbaar zullen zijn.<sup>394</sup> Zij opteren enerzijds voor een matiging van de strafsancities in het licht van de ernst van de inbreuk en anderzijds

---

<sup>386</sup> T. VANSWEEVELT, F. DE MEYER en K. VAN ASSCHE, "De Abortuswet 2018: over symbolische verbeteringen en openstaande knelpunten", *T.Gez./Rev.dr.santé* 2018, nr. 4, (220) 232.

<sup>387</sup> M. COLETTE en P. DE HERT, "Waarom individualisering abortus ons niet (helemaal) bekoort", *Juristenkrant* 2018, nr. 377, (15) 15.

<sup>388</sup> *Ibid.*

<sup>389</sup> T. VANSWEEVELT, F. DE MEYER en K. VAN ASSCHE, "De Abortuswet 2018: over symbolische verbeteringen en openstaande knelpunten", *T.Gez./Rev.dr.santé* 2018, nr. 4, (220) 227-228 en 232.

<sup>390</sup> Depenalisering houdt concreet in dat abortus volledig onttrokken wordt van het strafrechtelijk systeem en voorbehouden wordt door andere niet-strafrechtelijke sanctioneringsmechanismen (zoals tuchtrechtelijk of burgerrechtelijk van aard). Decriminalisering daarentegen betekent dat abortus uit de hele rechtsorde (zoals burgerrechtelijk, bestuursrechtelijk en strafrechtelijk) wordt geschrapt. (Zie T. VANSWEEVELT, F. DE MEYER en K. VAN ASSCHE, "De Abortuswet 2018: over symbolische verbeteringen en openstaande knelpunten", *T.Gez./Rev.dr.santé* 2018, nr. 4, (220) 224).

<sup>391</sup> T. VANSWEEVELT, F. DE MEYER en K. VAN ASSCHE, "De Abortuswet 2018: over symbolische verbeteringen en openstaande knelpunten", *T.Gez./Rev.dr.santé* 2018, nr. 4, (220) 223-224. Zie ook het voorstel van resolutie waarbij de indieners ervoor pleiten om de vrijwillige zwangerschapsafbreking volledig uit het strafrecht te halen: voorstel (8 oktober 2019) van resolutie betreffende het recht van vrouwen op vrijwillige zwangerschapsafbreking (VZA) in de Europese Unie (A. FREDERIC e.a.), *Parl.St.* Kamer 2019-20, nr. 7-78/1, 3 (hierna: voorstel van resolutie, *Parl.St.* Kamer 2019-20, nr. 7-78/1).

<sup>392</sup> Zie L. OPLINUS, "Nieuwe abortuswet ziet na 28 jaar levenslicht", *Juristenkrant* 2018, nr. 375, (5) 5.

<sup>393</sup> P. GARRÉ, "De nieuwe abortuswet in België: een haast volwaardig recht op zwangerschapsafbreking in de eerste twaalf weken", *Ethische Perspectieven* 2019, vol. 29, nr. 1, (37) 46.

<sup>394</sup> T. VANSWEEVELT, F. DE MEYER en K. VAN ASSCHE, "De Abortuswet 2018: over symbolische verbeteringen en openstaande knelpunten", *T.Gez./Rev.dr.santé* 2018, nr. 4, (220) 232.



om niet te voorzien in een strafsanctie indien enkele minder cruciale abortusvoorwaarden niet zouden zijn nageleefd, zoals de informatieplicht van de arts over contraceptie.<sup>395</sup> Hieraan wordt gedeeltelijk tegemoetgekomen met het hangend wetsvoorstel<sup>396</sup> door de afschaffing van enkele informatieplichten van de arts (*supra*, nrs. 58-59).<sup>397</sup> Bovendien beoogt het wetsvoorstel een depenalisering van abortus door de opheffing van de bijzondere strafsancties<sup>398</sup> ingeval van een schending van de abortusvoorwaarden uit artikel 2 Wet Vrijwillige Zwangerschapsafbreking 2018 door de arts of de zwangere vrouw.<sup>399</sup> In de plaats daarvan zouden voor de arts sancties gelden op burgerrechtelijk, strafrechtelijk en tuchtrechtelijk vlak en voor de zwangere vrouw zal er geen strafbaarstelling meer van toepassing zijn.<sup>400</sup> Het beoogde doel van de indieners van het wetsvoorstel is om te spreken van een echte legalisering van abortus en dat de strijd om abortus effectief uit het strafrecht te halen wordt voortgezet.<sup>401</sup>

Echter stellen DE MEYER en DE MULDER zich de nodige vraagtekens bij een volledige depenalisering, zoals voorgesteld door de indieners van het hangend wetsvoorstel. Zij menen in eerste instantie dat een volledige depenalisering van abortus van een andere orde is, aangezien de uitgangspunten van de huidige abortuswet hierdoor sterk in vraag worden gesteld. Voor zowel de basiswet als de wetswijziging in 2018 blijkt de delicate evenwichtsoefening tussen de conflicterende belangen een centrale doelstelling van de wetgever te zijn, maar volgens de auteurs zou een gebrek aan enige strafbaarstelling de theoretische rechtsbescherming van het ongeboren leven in grote mate onderdrukken.<sup>402</sup> Een andere bedenking die zij hierbij maken is dat de indieners de gevolgen van een mogelijke depenalisering onvoldoende hebben onderzocht in het licht van de andere toepasselijke misdrijven (zoals slagen en verwondingen). Bovendien zou een *de jure* depenalisering volgens DE MEYER en DE MULDER zorgen voor een minimale impact in de praktijk.<sup>403</sup> Zij pleiten er daarom voor dat een dergelijk voorstel eerst plaats moet maken voor een grondige herziening van de inhoudelijke voorwaarden voor de late abortussen vooraleer over te schakelen naar een fundamentele aanpassing van het strafrecht.<sup>404</sup>

Daarentegen is het EIB van oordeel dat het voorliggend wetsvoorstel in verband met de alternatieve sancties in de praktijk onwerkbaar is, aangezien een wettelijk kader zonder afdoende strafsancties

---

<sup>395</sup> *Ibid.*

<sup>396</sup> Wetsvoorstel van 16 juli 2019 tot versoepeling van de voorwaarden om tot een zwangerschapsafbreking over te gaan (E. TILLIEUX e.a.), *Parl.St.* Kamer 2019, nr. 55-0158/001.

<sup>397</sup> Wetsvoorstel, *Parl.St.* Kamer 2019, nr. 55-0158/001, 6-7.

<sup>398</sup> Specifiek willen de indieners met het wetsvoorstel het eerste, derde, vierde en vijfde lid van artikel 3 Wet Vrijwillige Zwangerschapsafbreking 2018 opheffen.

<sup>399</sup> Art. 3 wetsvoorstel, *Parl.St.* Kamer 2019, nr. 55-0158/001, 7 (hier werd verkeerdelijk een opheffing van het tweede lid bedoeld in plaats van het vierde lid van het desbetreffend artikel); amendementen nr. 3 en 4, *Parl.St.* Kamer 2019, nr. 55-0158/003, 9. Zie voor een uitgebreide analyse hierover: F. DE MEYER en C. DE MULDER, "Een nieuw tijdperk voor abortus? Een analyse van het voorstel ter versoepeling van de Belgische abortuswet", *Family & Law* 2021, (1) 34-39.

<sup>400</sup> Verantwoording bij amendement nr. 3, *Parl.St.* Kamer 2019-20, nr. 55-0158/003, 9; F. DE MEYER en C. DE MULDER, "Een nieuw tijdperk voor abortus? Een analyse van het voorstel ter versoepeling van de Belgische abortuswet", *Family & Law* 2021, (1) 34-35.

<sup>401</sup> Toelichting wetsvoorstel, *Parl.St.* Kamer 2019, nr. 55-0158/001, 3-4 en 5; F. DE MEYER en C. DE MULDER, "Een nieuw tijdperk voor abortus? Een analyse van het voorstel ter versoepeling van de Belgische abortuswet", *Family & Law* 2021, (1) 35.

<sup>402</sup> F. DE MEYER en C. DE MULDER, "Een nieuw tijdperk voor abortus? Een analyse van het voorstel ter versoepeling van de Belgische abortuswet", *Family & Law* 2021, (1) 49 en 51.

<sup>403</sup> *Ibid.*, 50.

<sup>404</sup> *Ibid.*, 51.

geen bindend karakter bezit. Bovendien zal dit gegeven de straffeloosheid van zwangerschapsafbrekingen ongeacht de zwangerschapsduur in de hand werken vanwege de beoogde medicalisering van abortus.<sup>405</sup> Deze visie van de EIB is mijns inziens vanuit toekomstperspectief geen goede drijfveer voor de evolutie van de abortuswetgeving, aangezien vrouwen bij een vrijwillige zwangerschapsafbreking geen sancties zouden mogen riskeren indien de ingreep buiten de wettelijke toepassingsvoorwaarden gebeurt. Persoonlijk ben ik het eens met OPLINUS, waarbij het strafbaar karakter er onvermijdelijk toe bijdraagt dat onnodige schuldgevoelens in hoofde van de zwangere vrouw aanwezig blijven. Voor *anno* 2022 is een volwaardig recht op abortus zonder strafbaarstelling in hoofde van de zwangere vrouw volgens mij geen onrealistische vraag en is het de taak van de wetgever om vrijwillige zwangerschapsafbreking definitief te depenaliseren.

**73.** Een laatste knelpunt betreft de *status quo* gehalte van de Nationale Evaluatiecommissie Zwangerschapsafbreking.<sup>406</sup> In het politieke debat zijn er een heel aantal argumenten naar boven gehaald over een gebrek aan wetenschappelijk gefundeerd onderzoek over de abortuspraktijk in België.<sup>407</sup> Vooral het uitblijven van kwaliteitscontrole en correcte wetenschappelijke gegevens vormen één van de redenen voor het uitstellen van een grondige wetswijziging.<sup>408</sup> Dit is ook volgens VANSWEEVELT, DE MEYER en VAN ASSCHE aan de orde. Zij menen dat een hogere mate van frequentie met betrekking tot de rapporteringsvereisten en een meer wetenschappelijk georiënteerde aanpak geen overbodige vereiste is in het belang van toekomstige wetswijzigingen.<sup>409</sup> Goede onderbouwde wetenschappelijke kennis en dataverzameling vormen hierin een onmisbare tool voor verdere discussies.<sup>410</sup> In de parlementaire hoorzittingen is reeds aangehaald dat het Belgisch Raadgevende Comité voor Bio-ethiek<sup>411</sup> beter geplaatst zou zijn voor deze functie en de bevoegdheid dient te verkrijgen om de abortuspraktijk in België op te volgen en te evalueren.<sup>412</sup>

Naar mijn oordeel vormen deze twijfels, zoals hierboven aangehaald door VANSWEEVELT, DE MEYER en VAN ASSCHE, over concrete wetenschappelijke gegevens en de functionering van het daartoe bevoegd orgaan gemiste kansen en opportuniteiten voor de realisatie van een progressievere Belgische abortuswet die niet enkel in theorie, maar ook in de abortuspraktijk van nut kan zijn. Het in vraag stellen van de bevoegdheid van de Nationale Evaluatiecommissie Zwangerschapsafbreking op een tijdstip wanneer er fundamentele wetswijzigingen worden geuit, vormen mijns inziens een

---

<sup>405</sup> EUROPEES INSTITUUT VOOR BIO-ETHIEK (EIB), "Dossier van het Europees Instituut voor Bio-ethiek: Zal het nieuwe wetsvoorstel dat zwangerschapsafbreking uit de strafwet haalt werkbaar zijn?", januari 2020, <https://www.ieb-eib.org/docs/pdf/2020-02/doc-1582710891-754.pdf>, 10-11.

<sup>406</sup> T. VANSWEEVELT, F. DE MEYER en K. VAN ASSCHE, "De Abortuswet 2018: over symbolische verbeteringen en openstaande knelpunten", *T.Gez./Rev.dr.santé* 2018, nr. 4, (220) 232.

<sup>407</sup> Verslag, *Parl.St.* Kamer 2017-18, nr. 54-3216/003, 71; toelichting wetsvoorstel, *Parl.St.* Kamer 2019-20, nr. 55-1012/001, 7.

<sup>408</sup> Verslag, *Parl.St.* Kamer 2017-18, nr. 54-3216/003, 71; toelichting wetsvoorstel, *Parl.St.* Kamer 2019-20, nr. 55-1012/001, 10; P. GARRÉ, "De nieuwe abortuswet in België: een haast volwaardig recht op zwangerschapsafbreking in de eerste twaalf weken", *Ethische Perspectieven* 2019, vol. 29, nr. 1, (37) 38.

<sup>409</sup> T. VANSWEEVELT, F. DE MEYER en K. VAN ASSCHE, "De Abortuswet 2018: over symbolische verbeteringen en openstaande knelpunten", *T.Gez./Rev.dr.santé* 2018, nr. 4, (220) 232.

<sup>410</sup> *Ibid.*

<sup>411</sup> Concreet zou het comité over de taak beschikken om tweejaarlijks de statistische gegevens over het aantal zwangerschapsafbrekingen te verzamelen en in haar schoot een werkgroep oprichten die gedurende elke vier jaar aan een interuniversitair en multidisciplinaire onderzoeksteam de opdracht geeft om op een wetenschappelijke manier de abortuspraktijk in België te onderzoeken en te evalueren (zie toelichting wetsvoorstel, *Parl.St.* Kamer 2019-20, nr. 55-1012/001, 4-8).

<sup>412</sup> Toelichting wetsvoorstel, *Parl.St.* Kamer 2019-20, nr. 55-1012/001, 7.

ware afleidingsstrategie. Cijfers en wetenschappelijk onderzoek uit de omringende landen, zoals hoger aangehaald door DE MEYER en DE MULDER, bevestigen in mijn ogen eveneens de positieve effecten van een modernisering van de abortuswet.

## **2.4 Conclusie**

**74.** De oorspronkelijke abortuswetgeving van 1990 kent geen eenvoudige ontstaansgeschiedenis vanwege de tegenstrijdige argumenten binnen de politieke debatten (*supra*, nr. 34). Vooral de aanwezigheid van clandestiene abortuspraktijken, de gebrekkige handhaving van het Strafwetboek, de inconsistente rechtspraak en de problematiek met betrekking tot het abortustoerisme benadrukten de noodzaak van een wetgevend optreden. De beleidsmakers zijn erin geslaagd om tot een consensus te komen met als centraal uitgangspunt het vinden van een passend evenwicht tussen enerzijds de individuele vrijheid en het zelfbeschikkingsrecht van de zwangere vrouw en anderzijds de bescherming van het ongeboren leven. De invoering van inhoudelijke en procedurele vereisten, ter beperking van het zelfbeschikkingsrecht, diende ervoor te zorgen dat de zwangere vrouw tot een voldoende geïnformeerd en weloverwogen beslissing zou komen. Een abortus was niet meer strafbaar indien zowel de vrouw als de arts bepaalde wettelijke voorschriften, waaronder de eis van de noodsituatie, de schriftelijke toestemming van de vrouw, een verplichte wachttermijn van zes dagen na de eerste raadpleging en informatieverplichtingen in hoofde van de arts naleefden (*supra*, nrs. 38-53). De wetgever bepaalde vervolgens dat gedurende de eerste twaalf weken van de zwangerschap de focus voornamelijk lag op de belangen van de zwangere vrouw. De twaalfwekengrens was voornamelijk een politiek compromis, maar zou eveneens zijn ingegeven door enerzijds het belang van de beschermwaardigheid van de foetus vanaf de twaalfde week van de zwangerschap en anderzijds de medische mogelijkheden tot het detecteren van een zware handicap bij de foetus. Na deze grens verkreeg de foetus een groter evenwicht conform de leer van de progressieve rechtsbescherming, zodat elke zwangerschapsafbreking werd begrensd door de vereiste van specifieke medische gronden. Dit werd door de wetgever verantwoord vanwege het belang aan controle van zwangerschapsafbrekingen na een termijn van twaalf weken in het licht van de medische wetenschap en op basis van objectieve medische gezondheidsgegevens van de vrouw.

**75.** Naderhand is de abortuswetgeving van 1990 verschillende keren het voorwerp geweest van een aanzet tot geplande wetswijzigingen ter versterking van het zelfbeschikkingsrecht van zwangere vrouwen. Gedurende de voorbije 32 jaar is er geen stilstand gekend om de abortuswet opnieuw op enkele aspecten grondig te hervormen. Enkel in 2018 is dit effectief gerealiseerd door enkele minimale veranderingen aan de initiële abortuswet te bewerkstelligen. Concreet betekent het dus dat de Wet Vrijwillige Zwangerschapsafbreking 2018 zorgt voor een behoud van dezelfde strafrechtelijke sancties zoals voorzien in de abortuswet van 1990, maar geen fundamentele wijzigingen teweegbrengt in de geldende abortusvoorwaarden.

De doorgevoerde wetswijzigingen van 2018 zijn de schrapping van de vereiste noodsituatie, een versoepeling van de verplichte wachttermijn (wat in de praktijk een verlenging van de zwangerschapstermijn tot dertien weken mogelijk maakt of zelfs een afschaffing op grond van dringende medische redenen) en de verplichte doorverwijsplicht in hoofde van de weigerende arts

(*supra*, nr. 18). Bovendien ressorteert de vrijwillige zwangerschapsafbreking niet langer onder het Strafwetboek, maar in een aparte nieuwe wet (Wet Vrijwillige Zwangerschapsafbreking 2018). Bij de wetswijzigingen stelde de wetgever uitdrukkelijk het zelfbeschikkingsrecht van de vrouw centraal. Algemeen genomen komt de wetswijziging niet volledig tegemoet aan enerzijds de maatschappelijke realiteit en anderzijds aan de behoeften van de zwangere vrouwen voor een verdere versterking van het zelfbeschikkingsrecht inzake abortus (*supra*, nr. 35).

**76.** Het laatste progressief wetsvoorstel<sup>413</sup> voorziet in een heel aantal nieuwe versoepelingen in het belang van de keuzevrijheid en autonomie van de zwangere vrouw, waardoor er *quasi* een volledig recht op abortus ontstaat (*supra*, nrs. 54-55). Het recht op abortus zou worden versterkt door middel van een termijnverlenging naar achttien weken, een beperking van de informatieverplichtingen van de arts en een inkorting van de verplichte wachttermijn naar 48 uur. De hoofdredenen voor dit wetsvoorstel vormen hoofdzakelijk de blijvende problematiek rond het abortustoerisme en het feit dat de abortuswet niet meer tegemoetkomt aan de maatschappelijke realiteit. Bovendien acht de wetgever de huidige informatieverplichtingen rond alternatieven en contraceptie niet langer aangepast aan de maatschappelijke evolutie en werkt het voornamelijk stigmatiserend voor de vrouw. Aangezien een keuze tot abortus tegenwoordig volledig autonoom, weloverwogen en met kennis van zaken gebeurt, is het volgens de wetgever verantwoord om te voorzien in een verkorte minimale bedenktijd.

Echter blijft de realisatie ervan afwezig en vormt dit een illustratie van een blijvend gebrek aan eensgezindheid binnen de politieke partijen van de huidige regering betreffende een ethisch zwaar beladen, polariserend en gepolitiseerd thematiek. Politieke manoeuvres zoals het vragen van bijkomend advies aan de Raad van State en het in vraag stellen van de werking van de Nationale Evaluatiecommissie Zwangerschapsafbreking hebben enkel een sterk vertragend effect op heel het wetgevend proces en iedere consensusvorming (*supra*, nr. 54-55). Dit miskent het vertrouwen in zowel de groep van parlementsleden die voorstander zijn van de wetswijziging als de verruiming van het zelfbeschikkingsrecht van de zwangere vrouw die op dit moment gedurende een lange tijd wordt tegengehouden. Elke vooruitgang in het abortusdebat wordt op deze manier steeds uitgesteld tot op een later onbepaald tijdstip. Indien beleidsmakers werk willen maken van een effectieve versterking van het zelfbeschikkingsrecht inzake abortus is een goedkeuring door een sterke meerderheid binnen de politiek van het hangend wetsvoorstel doorslaggevend en cruciaal in deze moderne tijden.

---

<sup>413</sup> Wetsvoorstel van 16 juli 2019 tot versoepeling van de voorwaarden om tot een zwangerschapsafbreking over te gaan (E. TILLIEUX e.a.), *Parl.St.* Kamer 2019, nr. 55-0158/001.

### 3 Nederlandse abortuswetgeving

**106.** Het derde hoofdstuk bespreekt de Nederlandse abortuswetgeving waarin eerst een algemeen beeld wordt geschetst over de huidige problematiek en de abortuscijfers in Nederland. Vervolgens wordt er stilgestaan bij de totstandkoming van de abortuswet met aandacht voor het huidige wettelijk kader en de toepasselijke abortusvoorwaarden (*infra*, Bijlage 2). Ook besteedt dit deel aandacht aan de toekomstige plannen op wetgevend vlak. Daarna komen de heersende kritische standpunten binnen de rechtsleer over de werking van de abortuswet en -praktijk ter sprake. Tot slot volgt er een conclusie met een beknopte weergave van de resultaten uit dit hoofdstuk.

#### 3.1 Abortus in Nederland: inleidend kader

##### 3.1.1 Situering en problematiek

**107.** Nederland heeft binnen Europa een zeer ruim abortusbeleid dat zwangerschapsafbreking op verzoek in beginsel mogelijk maakt tot 24 weken van de zwangerschap (*infra*, nrs. 118-120).<sup>414</sup> De wettelijke regelgeving over abortus ligt vervat in drie belangrijke documenten, namelijk het Wetboek van Strafrecht<sup>415</sup>, de Wet afbreking zwangerschap<sup>416</sup> (hierna: Wafz) en het Besluit afbreking zwangerschap<sup>417</sup> (hierna: Bafz).<sup>418</sup> Sinds de totstandkoming van de Wafz heeft de wetgever veel belangstelling gehecht aan de autonomie en het zelfbeschikkingsrecht van de vrouw.<sup>419</sup> Dit maakt dat de abortuswet tot aan de levensvatbaarheidsgrens (24-wekengrens) voorrang verleent aan de belangen van de zwangere vrouw in het nadeel van het ongeborn leven waardoor er sprake is van een volwaardig recht op abortus (*infra*, nr. 119).<sup>420</sup> De regelgeving is sindsdien ongewijzigd gebleven.<sup>421</sup>

**108.** Ondanks dat Nederland een zeer progressieve abortuswetgeving kent en tot één van de landen met de laagste abortuscijfers van Europa behoort, zijn er bepaalde aandachtspunten aanwezig

---

<sup>414</sup> C. WIJSEN, L. VAN LEE EN H. KOOLSTRA, *Abortus in Nederland 2001-2005*, Delft, Eburon, 2007, 1-2 en 9; D. CEDER, "Vermist: de rechtsbescherming van het ongeborn kind", *Pro Vita Humana* 2014, jg. 21, nr. 1, (1) 4-5.

<sup>415</sup> Wetboek van Strafrecht van 3 maart 1881, *Stb.* 1881, 35 (hierna: Sr.). De Sr. trad in werking op 15 april 1886 (zie hiervoor: art. 2 en art. 50 Wet van 15 april 1886 houdende bepalingen, regelende het in werking treden van het bij de wet van 3 maart 1881 vastgestelde Wetboek van Strafrecht en den overgang van de oude tot de nieuwe strafwetgeving, alsmede om overeenstemming te brengen tussen de bestaande wetten en het nieuwe wetboek, *Stb.* 1886, 64).

<sup>416</sup> Wet van 1 mei 1981 houdende regelen met betrekking tot het afbreken van zwangerschap, *Stb.* 1981, 257.

<sup>417</sup> Besluit van 17 mei 1984 houdende vaststelling van een algemene maatregel van bestuur ter uitvoering van de Wet afbreking zwangerschap, *Stb.* 1984, 218.

<sup>418</sup> T.A.M. TE BRAAKE, "Juridische mogelijkheden en grenzen van late zwangerschapsafbreking", *TvGR* 1992, vol. 16, afl. 8, (455) 138; P. GARRÉ, "Kan de aangepaste Belgische abortuswet ook Nederland inspireren?", *TvGR* 2019, (340) 341. Zowel de Wafz als de Bafz traden in werking met ingang van 1 november 1984 (zie hiervoor: art. 30 Bafz).

<sup>419</sup> T.A.M. TE BRAAKE, "Juridische mogelijkheden en grenzen van late zwangerschapsafbreking", *TvGR* 1992, vol. 16, afl. 8, (137) 138-139; R. VAN DEN BERG, "Abortus: recht op leven, noodzaak of betutteling?", *Pro Vita Humana* 2008, jg. 15, nr. 1, (10) 15; J.K. DE BREE, "Bezint eer ge begint: de beraadtermijn voor abortus in gezondheidsrechtelijk perspectief", *TvGR* 2021, afl. 4, (374) 375-376.

<sup>420</sup> T.A.M. TE BRAAKE, "Juridische mogelijkheden en grenzen van late zwangerschapsafbreking", *TvGR* 1992, vol. 16, afl. 8, (137) 138-139; L.E. KALKMAN-BOGERD, "Dwang op zwangere vrouw ten behoeve van de ongeborn vrucht toelaatbaar?", *TvGR* 1990, vol. 40, afl. 8, (139) 144; D. CEDER, "Vermist: de rechtsbescherming van het ongeborn kind", *Pro Vita Humana* 2014, jg. 21, nr. 1, (1) 8; J.K. DE BREE, "Bezint eer ge begint: de beraadtermijn voor abortus in gezondheidsrechtelijk perspectief", *TvGR* 2021, afl. 4, (374) 375-376.

<sup>421</sup> C. WIJSEN, L. VAN LEE EN H. KOOLSTRA, *Abortus in Nederland 2001-2005*, Delft, Eburon, 2007, 1; P. GARRÉ, "Kan de aangepaste Belgische abortuswet ook Nederland inspireren?", *TvGR* 2019, (340) 341.

betreffende de werking van de Wafz.<sup>422</sup> Uit grondig wetenschappelijk evaluatieonderzoek van de Wafz is gebleken dat de doelstellingen<sup>423</sup> van de wetgeving worden gerealiseerd, maar dat de Wafz alsnog enkele belangrijke verbeterpunten bevat.<sup>424</sup> Deze betreffen grotendeels de toepasselijke hulpverlening door artsen en de wenselijkheid van de huidige verplichte beraadtermijn.<sup>425</sup> Bovendien werden in de voorbije jaren reeds verschillende pogingen ondernomen om de Wafz te hervormen.<sup>426</sup>

**109.** Recente nieuwe wetgevende initiatieven maken nu het voorwerp uit van een parlementair debat met als doelstelling een versterking van het zelfbeschikkingsrecht van de zwangere vrouw.<sup>427</sup> Verschillende wetsvoorstellen zijn hiertoe reeds ingediend, met een grote belangstelling voor een afschaffing van de verplichte beraadtermijn (*infra*, nrs. 127-129).<sup>428</sup> De ruime mogelijkheden zorgen ervoor dat Nederland gekenmerkt wordt als vooruitstrevend inzake de individuele vrijheid en het zelfbeschikkingsrecht inzake abortus.<sup>429</sup> Echter is niet iedereen een voorstander van het gekozen beleidsstrategie waardoor er naast kritiek ook bezorgdheid wordt geuit over zowel de invulling van het abortusbeleid als de werking van de Wafz (*infra*, nrs. 131-135).<sup>430</sup>

### 3.1.2 Abortuscijfers

**110.** De Inspectie Gezondheidszorg en Jeugd (hierna: IGJ) rapporteert jaarlijks alle zwangerschapsafbrekingen tot 24 weken van de zwangerschap die door de ziekenhuizen en abortusklinieken met een Wafz-vergunning worden gemeld.<sup>431</sup> De zwangerschapsafbrekingen die na

---

<sup>422</sup> C. WIJSEN, L. VAN LEE en H. KOOLSTRA, *Abortus in Nederland 2001-2005*, Delft, Eburon, 2007, 9; M.C. PLOEM, E. KROL, J. LEGEMAATE en H.B. WINTER, "Tweede evaluatie van de Wet afbreking zwangerschap", *TvGR* 2022, afl. 1, (6) 6-8; WORLD HEALTH ORGANISATION (WHO), *Abortions per 1000 live births*, 3 December 2021, [https://gateway.euro.who.int/en/indicators/hfa\\_586-7010-abortion-per-1000-live-births/visualizations/#id=19681](https://gateway.euro.who.int/en/indicators/hfa_586-7010-abortion-per-1000-live-births/visualizations/#id=19681) [Laatst geraadpleegd op 23 april 2022].

<sup>423</sup> De twee doelstellingen van de Wafz betreffen de rechtsbescherming van het ongeboren menselijk leven en het waarborgen van hulp bij ongewenste zwangerschap voor de vrouw die in een noodsituatie verkeert. Zie MvT bij de regelen met betrekking tot het afbreken van zwangerschap, *Kamerstukken II 1978/79*, 15475, nr. 3, 17 (hierna: *Kamerstukken II 1978/79*, 15475, nr. 3). Uit de conclusies is gebleken dat er sprake is van een beschikbare en toegankelijke abortushulpverlening voor de zwangere vrouw en dat de Wafz ook in de praktijk bijdraagt aan de rechtsbescherming van het ongeboren menselijk leven door middel van procedurele regels. Dit maakt dat het globale evenwicht dat de wetgever bij de totstandkoming van de Wafz voor ogen had in de abortuspraktijk goed wordt gerealiseerd (zie hiervoor: M.R.M. VISSER e.a., *Evaluatie Wet afbreking zwangerschap*, Den Haag, ZonMw, 2005, 12; M.C. PLOEM e.a., *Tweede evaluatie Wet afbreking zwangerschap*, Den Haag, ZonMw, 2020, 36).

<sup>424</sup> C. WIJSEN, L. VAN LEE en H. KOOLSTRA, *Abortus in Nederland 2001-2005*, Delft, Eburon, 2007, 9; P. GARRÉ, "Kan de aangepaste Belgische abortuswet ook Nederland inspireren?", *TvGR* 2019, (340) 341. Zie voor een bespreking van beide evaluatieonderzoeken: L.F. MARKENSTEIN, "Zorgelijke nasleep van de evaluatie van de Wet afbreking zwangerschap", *TvGR* 2006, vol. 30, afl. 7, 437-440; X., "Evaluatierapporten ZonMw", *TvGR* 2006, vol. 30, afl. 3, 197; M.C. PLOEM, E. KROL, J. LEGEMAATE en H.B. WINTER, "Tweede evaluatie van de Wet afbreking zwangerschap", *TvGR* 2022, afl. 1, 6-26.

<sup>425</sup> M.R.M. VISSER e.a., *Evaluatie Wet afbreking zwangerschap*, Den Haag, ZonMw, 2005, 183-186; M.C. PLOEM e.a., *Tweede evaluatie Wet afbreking zwangerschap*, Den Haag, ZonMw, 2020, 31-48 en 151-152. Zie voor de belangrijkste bevindingen en conclusies omtrent de Wafz en de voorgestelde aanbevelingen: M.R.M. VISSER e.a., *Evaluatie Wet afbreking zwangerschap*, Den Haag, ZonMw, 2005, 187-192; M.C. PLOEM e.a., *Tweede evaluatie Wet afbreking zwangerschap*, Den Haag, ZonMw, 2020, 147-155.

<sup>426</sup> P. GARRÉ, "Kan de aangepaste Belgische abortuswet ook Nederland inspireren?", *TvGR* 2019, (340) 341.

<sup>427</sup> J.K. DE BREE, "Bezint eer ge begint: de beraadtermijn voor abortus in gezondheidsrechtelijk perspectief", *TvGR* 2021, afl. 4, (374) 374.

<sup>428</sup> *Ibid.*

<sup>429</sup> C. WIJSEN, L. VAN LEE en H. KOOLSTRA, *Abortus in Nederland 2001-2005*, Delft, Eburon, 2007, 1-2 en 9.

<sup>430</sup> Zie bv. T.A.M. TE BRAAKE, "Juridische mogelijkheden en grenzen van late zwangerschapsafbreking", *TvGR* 1992, vol. 16, afl. 8, (137) 141-143; D. CEDER, "Vermist: de rechtsbescherming van het ongeboren kind", *Pro Vita Humana* 2014, jg. 21, nr. 1, (1) 4-5 en 8; C. LOCKEFEEER-MAAS, "Einde van een liberale dwaling. Abortuswetgeving herzien", *Liberaal Reveil* 2015, jg. 56, nr. 4, (175) 180.

<sup>431</sup> INSPECTIE GEZONDHEIDSZORG EN JEUGD (IGJ), *Jaarrapportage 2020 Wet afbreking zwangerschap (Wafz)*, november 2021, 2.

24 weken plaatsvinden (late zwangerschapsafbrekingen) worden bij de Beoordelingscommissie Late Zwangerschapsafbreking en Levensbeëindiging bij pasgeborenen gemeld.<sup>432</sup>

Volgens de laatste officiële cijfers uit de factsheet van de IGJ blijkt dat er in 2020 in het totaal 31.364 zwangerschapsafbrekingen zijn uitgevoerd.<sup>433</sup> Dit maakt dat het aantal zwangerschappen licht gedaald zijn in vergelijking met 32.233 in 2019, maar wel licht gestegen ten opzichte van het jaar 2018 met in totaal 31.002 zwangerschapsafbrekingen.<sup>434</sup> Ongeveer 85% (26.688) van alle uitgevoerde zwangerschapsafbrekingen in 2020 vindt in het eerste trimester plaats en dus tot en met de twaalfde week van de zwangerschap. Daarvan bedraagt zelfs 64% in de eerste acht weken van de zwangerschap.<sup>435</sup> Het grootste aantal vindt plaats op zes weken van de zwangerschap met een aantal van 8.235 gevolgd door 6.356 voor vijf weken, 3.707 voor 7 weken, 1.683 voor vier weken en 1.673 voor negen weken.<sup>436</sup> Daarentegen zijn in totaal 15% (4.676) in het tweede trimester uitgevoerd, dit is vanaf de dertiende tot en met de 23<sup>ste</sup> week van de zwangerschap.<sup>437</sup> Daarbij is het hoogste aantal 571 op vijftien weken, gevolgd door 567 voor zestien weken en 516 voor dertien weken.<sup>438</sup> Uit de cijfers blijkt bovendien dat de meeste zwangerschapsafbrekingen zich situeren bij vrouwen tussen de 25-30 jaar met in totaal 7.688 ingrepen, in vergelijking met 6.135 (20-24 jaar), 7.294 (30-34 jaar), 5.410 (35-39 jaar) en 2.231 (40-44 jaar).<sup>439</sup> Vergeleken met 2018 en 2019 zijn deze aantallen in grote mate hetzelfde gebleven.<sup>440</sup> Het aantal overtijdbehandelingen<sup>441</sup> is sinds 2018 opnieuw licht gestegen met 9.903 in 2020, 9.186 in 2019 en 7.536 in 2018.<sup>442</sup>

Voorts rapporteerde de IGJ in 2020 minder zwangerschapsafbrekingen bij buitenlandse vrouwen. Van de in totaal 31.364 uitgevoerde zwangerschapsafbrekingen vonden 2.818 ingrepen plaats bij vrouwen afkomstig uit het buitenland.<sup>443</sup> In 2019 betrof dit aantal 3.271 waardoor er een daling van

---

<sup>432</sup> *Ibid.*

<sup>433</sup> *Ibid.*, 1-2.

<sup>434</sup> INSPECTIE GEZONDHEIDSZORG EN JEUGD (IGJ), *Jaarrapportage 2018 Wet afbreking zwangerschap (Wafz)*, Utrecht, november 2019, 9; INSPECTIE GEZONDHEIDSZORG EN JEUGD (IGJ), *Jaarrapportage 2019 Wet afbreking zwangerschap (Wafz)*, Utrecht, maart 2021, 8; INSPECTIE GEZONDHEIDSZORG EN JEUGD (IGJ), *Jaarrapportage 2020 Wet afbreking zwangerschap (Wafz)*, november 2021, 1-2.

<sup>435</sup> INSPECTIE GEZONDHEIDSZORG EN JEUGD (IGJ), *Jaarrapportage 2020 Wet afbreking zwangerschap (Wafz)*, november 2021, 2.

<sup>436</sup> *Ibid.*, 8.

<sup>437</sup> *Ibid.*, 2.

<sup>438</sup> *Ibid.*, 8.

<sup>439</sup> INSPECTIE GEZONDHEIDSZORG EN JEUGD (IGJ), *Jaarrapportage 2020 Wet afbreking zwangerschap (Wafz): bijlagen*, november 2021, 9; FIOM, "Cijfers en feiten", <https://fiom.nl/kenniscollectie/abortus/cijfers-feiten> [Laatst geraadpleegd op 23 april 2022].

<sup>440</sup> INSPECTIE GEZONDHEIDSZORG EN JEUGD (IGJ), *Jaarrapportage 2020 Wet afbreking zwangerschap (Wafz): bijlagen*, november 2021, 9.

<sup>441</sup> Een overtijdbehandeling is een zwangerschapsafbreking die in de periode tot zestien dagen 'overtijd' plaatsvindt. Het verschil met de overige zwangerschapsafbrekingen heeft betrekking op de zwangerschapsduur en de toepasselijke wettelijke bepalingen, waarbij de beraadtermijn van vijf dagen hier niet verplicht is en er ook geen wettelijke registratieverplichting voor de zwangerschapsafbreking geldt. Ook zijn de bepalingen van de Wafz niet van toepassing op de overtijdbehandeling. Bovendien kan het door de arts zowel medicamenteus (via de abortuspil) als instrumenteel (via de zuigcurette) worden uitgevoerd (zie hierover uitgebreid: J.C.J. DUTE, "Overtijdbehandeling, wetgever en rechter", *TvGR* 2007, vol. 31, afl. 2, 52; M.C. PLOEM e.a., *Tweede evaluatie Wet afbreking zwangerschap*, Den Haag, ZonMw, 2020, 10-11; M.C. PLOEM, E. KROL, J. LEGEMAATE en H.B. WINTER, "Tweede evaluatie van de Wet afbreking zwangerschap", *TvGR* 2022, afl. 1, (6) 15-17; FIOM, "Cijfers en feiten", <https://fiom.nl/kenniscollectie/abortus/cijfers-feiten> [Laatst geraadpleegd op 23 april 2022]).

<sup>442</sup> INSPECTIE GEZONDHEIDSZORG EN JEUGD (IGJ), *Jaarrapportage 2020 Wet afbreking zwangerschap (Wafz): bijlagen*, november 2021, 6.

<sup>443</sup> *Ibid.*, 1-2.

10% naar 9% merkbaar was.<sup>444</sup> De daling van het lagere aantal zwangerschapsafbrekingen bij buitenlandse vrouwen kan deels verklaard worden door de beïnvloeding van de coronapandemie zoals de ingevoerde reisbeperkingen.<sup>445</sup> De meerderheid van deze vrouwen is afkomstig uit Duitsland (1.125), Frankrijk (590) en België/Luxemburg (330), maar sinds 2020 is er een grote stijging merkbaar van het aantal Poolse vrouwen en dit van 266 in 2019 naar 308 in 2020.<sup>446</sup>

## 3.2 Abortuswetgeving: stand van zaken

### 3.2.1 Totstandkoming abortuswet

**111.** Met de invoering van het Wetboek van Strafrecht<sup>447</sup> in 1881 werd abortus vanaf dan strafbaar gesteld en geregeld onder de titel '*misdriften tegen het leven gericht*' in de artikelen 295 tot en met 298.<sup>448</sup> Er werd voorzien in een uitzondering waardoor abortus slechts was toegestaan indien hiervoor een medische indicatie aanwezig was.<sup>449</sup> Dit betekende dat een arts een abortus kon verrichten enkel en alleen omwille van medische redenen indien er dus sprake was van een levensgevaar voor de vrouw.<sup>450</sup> Een strafbare zwangerschapsafbreking vereiste het leveren van het bewijs van een nog in leven zijnde vrucht tijdens de vruchtafdrijving. Vanuit bewijsrechtelijk oogpunt bleek dit een onmogelijke voorwaarde waardoor er op basis van de strafbepalingen bijna geen veroordelingen plaatsvonden.<sup>451</sup>

**112.** In het jaar 1911 volgde een herziening van het Wetboek van Strafrecht en werd een nieuw artikel 251*bis* ingevoerd onder de titel '*misdriften tegen de zedelijkheid*'.<sup>452</sup> Het resultaat was de totstandkoming van de Zedelijkheidswet van 20 mei 1911, ter bestrijding van de zedeloosheid en beteugeling van de speelzucht, dat abortus voor het eerst expliciet strafbaar stelde.<sup>453</sup> Het artikel kende een ruimere toepassing dan de andere strafbepalingen omwille van het feit dat de aborteur niet noodzakelijk het bewijs diende te leveren van het nog in leven zijn van de vrucht op het moment

---

<sup>444</sup> INSPECTIE GEZONDHEIDSZORG EN JEUGD (IGJ), *Jaarrapportage 2019 Wet afbreking zwangerschap (Wafz)*, Utrecht, maart 2021, 8; INSPECTIE GEZONDHEIDSZORG EN JEUGD (IGJ), *Jaarrapportage 2020 Wet afbreking zwangerschap (Wafz)*, november 2021, 1-2.

<sup>445</sup> INSPECTIE GEZONDHEIDSZORG EN JEUGD (IGJ), *Jaarrapportage 2020 Wet afbreking zwangerschap (Wafz)*, november 2021, 1-2; FIOM, "Cijfers en feiten", <https://fiom.nl/kenniscollectie/abortus/cijfers-feiten> [Laatst geraadpleegd op 23 april 2022].

<sup>446</sup> INSPECTIE GEZONDHEIDSZORG EN JEUGD (IGJ), *Jaarrapportage 2020 Wet afbreking zwangerschap (Wafz): bijlagen*, november 2021, 5; FIOM, "Cijfers en feiten", <https://fiom.nl/kenniscollectie/abortus/cijfers-feiten> [Laatst geraadpleegd op 23 april 2022].

<sup>447</sup> Wetboek van Strafrecht van 3 maart 1881, *Stb.* 1881, 35.

<sup>448</sup> J. DE BRUYN, "Abortus in de negentiende eeuw", *Groniek* 1978, nr. 60, (19) 19; P.J.P. TAK, "Induced abortion in the Netherlands", *TFLR* 1998, vol. 7, afl. 4, (363) 363; M.R.M. VISSER e.a., *Evaluatie Wet afbreking zwangerschap*, Den Haag, ZonMw, 2005, 23.

<sup>449</sup> J. DE BRUYN, "Abortus in de negentiende eeuw", *Groniek* 1978, nr. 60, (19) 19; P.J.P. TAK, "Induced abortion in the Netherlands", *TFLR* 1998, vol. 7, afl. 4, (363) 363 en 367; M.R.M. VISSER e.a., *Evaluatie Wet afbreking zwangerschap*, Den Haag, ZonMw, 2005, 23-24.

<sup>450</sup> J. DE BRUYN, "Abortus in de negentiende eeuw", *Groniek* 1978, nr. 60, (19) 19; P.J.P. TAK, "Induced abortion in the Netherlands", *TFLR* 1998, vol. 7, afl. 4, (363) 363; M.R.M. VISSER e.a., *Evaluatie Wet afbreking zwangerschap*, Den Haag, ZonMw, 2005, 24.

<sup>451</sup> *Ibid.*

<sup>452</sup> P.J.P. TAK, "Induced abortion in the Netherlands", *TFLR* 1998, vol. 7, afl. 4, (363) 364; M.R.M. VISSER e.a., *Evaluatie Wet afbreking zwangerschap*, Den Haag, ZonMw, 2005, 24-25.

<sup>453</sup> MvT bij het voorstel van wet van het lid Pia Dijkstra tot wijziging van Wet afbreking zwangerschap in verband met het afschaffen van de verplichte minimale beraadtermijn voor de afbreking van zwangerschappen, *Kamerstukken II 2020/21*, 35737, nr. 3, 2 (hierna: *Kamerstukken II 2020/21*, 35737, nr. 3); J.K. DE BREE, "Bezint eer ge begint: de beraadtermijn voor abortus in gezondheidsrechtelijk perspectief", *TvGR* 2021, afl. 4, (374) 374-375.



van de zwangerschapsafbreking.<sup>454</sup> Tijdens de herziening stond ook de bepaling van een uitzonderingsregel in hoofde van de arts voor de uitvoering van een zwangerschapsafbreking op medische indicatie ter discussie. Toch werd het uiteindelijk niet ingevoerd en overbodig geacht omdat de arts volgens het medische beroepsrecht (medische exceptie) voldoende bescherming kreeg.<sup>455</sup> Desondanks bleek het nieuw artikel in de praktijk eveneens te zorgen voor bewijsmoeilijkheden in strafprocedures, aangezien de vrouw ofwel onbetrouwbare verklaringen aflegde ofwel de uitgevoerde zwangerschapsafbreking volledig ontkende.<sup>456</sup>

**113.** In de jaren veertig werd aan het begrip 'medische indicatie' een ruimere invulling toegekend om de reden dat de opvattingen over de toelaatbaarheid van zwangerschapsafbrekingen aan veranderingen onderhevig waren.<sup>457</sup> Ook de rechtspraak aanvaardde dat een zwangerschapsafbreking niet enkel op medische indicatie, maar evenzeer op grond van een sociale indicatie gerechtvaardigd kon zijn.<sup>458</sup> Bovendien bleek zelfs dat zowel de lichamelijke als de geestelijke gezondheid van de zwangere vrouw als medische indicatie werd aangenomen ter rechtvaardiging van een abortusingreep.<sup>459</sup> Heel dit gegeven bracht aan het licht dat het expliciete verbod op abortus uit de Zedelijkheidswet geen grote invloed uitoefende op de werkelijke abortuspraktijk.<sup>460</sup>

**114.** Vanaf de jaren vijftig wijzigden de maatschappelijke visie en opvattingen omtrent abortus en de positie van de ongeboren vrucht met een belangrijke focus op een menswaardig bestaan.<sup>461</sup> Dit gegeven zorgde ervoor dat de positie van de vrouw een belangrijke plaats verkreeg met aandacht voor de zelfontplooiing en het welzijn van de vrouw.<sup>462</sup> Het ideaal van het moederschap werd verlaten en niet meer als vanzelfsprekend beschouwd, zodat geboorteregeling door middel van contraceptiva een grotere rol innam.<sup>463</sup> Deze verandering zorgde er verder voor dat abortus meer als een recht van de vrouw werd bestempeld, aangezien een ongewenste zwangerschap zowel een belemmering van de zelfontplooiing als een aantasting van het sociaal welzijn van de vrouw werd ervaren.<sup>464</sup> Daardoor verschoof de hele discussie omtrent abortus naar de centrale vraag over hoe het zelfbeschikkingsrecht van de vrouw en de bescherming van de ongeboren vrucht tegen elkaar

---

<sup>454</sup> M.R.M. VISSER e.a., *Evaluatie Wet afbreking zwangerschap*, Den Haag, ZonMw, 2005, 24.

<sup>455</sup> *Ibid.*

<sup>456</sup> *Ibid.*, 24-25.

<sup>457</sup> *Kamerstukken II 1978/79*, 15475, nr. 3, 14; P.J.P. TAK, "Induced abortion in the Netherlands", *TFLR 1998*, vol. 7, afl. 4, (363) 364-365 en 370-371; M.R.M. VISSER e.a., *Evaluatie Wet afbreking zwangerschap*, Den Haag, ZonMw, 2005, 26.

<sup>458</sup> Zie bv. arrondissementsrechtbank Amsterdam 5 februari 1942, *NJ 1942*, 244; arrondissementsrechtbank Amsterdam 20 januari 1949, *NJ 1949*, 596; arrondissementsrechtbank Amsterdam 26 maart 1953, *NJ 1953*, 377; arrondissementsrechtbank Amsterdam 8 juli 1976, *NJ 1977*, 477.

<sup>459</sup> Zie arrondissementsrechtbank Amsterdam 20 januari 1949, *NJ 1949*, 596; *Kamerstukken II 1978/79*, 15475, nr. 3, 14; P.J.P. TAK, "Induced abortion in the Netherlands", *TFLR 1998*, vol. 7, afl. 4, (363) 364-365 en 370-371; M.R.M. VISSER e.a., *Evaluatie Wet afbreking zwangerschap*, Den Haag, ZonMw, 2005, 26-27.

<sup>460</sup> P.J.P. TAK, "Induced abortion in the Netherlands", *TFLR 1998*, vol. 7, afl. 4, (363) 363-365; *Kamerstukken II 2020/21*, 35737, nr. 3, 2.

<sup>461</sup> P.J.P. TAK, "Induced abortion in the Netherlands", *TFLR 1998*, vol. 7, afl. 4, (363) 368-369; M.R.M. VISSER e.a., *Evaluatie Wet afbreking zwangerschap*, Den Haag, ZonMw, 2005, 25.

<sup>462</sup> P.J.P. TAK, "Induced abortion in the Netherlands", *TFLR 1998*, vol. 7, afl. 4, (363) 369-370; M.R.M. VISSER e.a., *Evaluatie Wet afbreking zwangerschap*, Den Haag, ZonMw, 2005, 25.

<sup>463</sup> P.J.P. TAK, "Induced abortion in the Netherlands", *TFLR 1998*, vol. 7, afl. 4, (363) 368-369; M.R.M. VISSER e.a., *Evaluatie Wet afbreking zwangerschap*, Den Haag, ZonMw, 2005, 25.

<sup>464</sup> *Ibid.*

dienden te worden afgewogen.<sup>465</sup> In de praktijk was algemeen bekend dat een abortus niet enkel op medische indicatie werd toegelaten, maar dit gegeven vormde geen obstakel voor strafrechtelijke vervolgingen door het Openbaar Ministerie.<sup>466</sup> In de jaren zestig gaven slechts uitzonderlijke situaties en incidenten, zoals het overlijden van de vrouw na een uitgevoerde abortus, aanleiding tot strafrechtelijke vervolgingen van artsen.<sup>467</sup>

**115.** Vanwege de veranderende maatschappelijke opvattingen over abortus en de onmogelijkheid betreffende het toezicht en handhaving van het Wetboek van Strafrecht groeide de praktijk van zwangerschapsafbrekingen in abortusklinieken op grote schaal.<sup>468</sup> De wetgeving was aan verandering toe, aangezien het niet meer voldeed aan de bestaande realiteit.<sup>469</sup> Een herziening van de abortuswetgeving diende vooral om de rechtszekerheid in het land te herstellen.<sup>470</sup> Ook het feit dat de rechtspraak onder het begrip 'medische indicatie' eveneens sociale indicaties accepteerde als rechtvaardigingsgrond voor een zwangerschapsafbreking en dit iedere strafrechtelijke vervolging bemoeilijkte, speelde mee.<sup>471</sup> De politieke discussies tussen de voor- en tegenstanders omtrent de legalisering van abortus kwamen daardoor opnieuw sinds 1970<sup>472</sup> op gang met een hele reeks aan wetsvoorstellen<sup>473</sup> voor een verruiming van de toelaatbaarheid van abortus.<sup>474</sup> Vooral de toestand van rechtsonzekerheid, de illegale praktijken in abortusklinieken en de toenemende vraag vanuit de samenleving naar meer mogelijkheden tot medische hulp bij ongewenste zwangerschappen waren voor de wetgever belangrijke factoren om te komen tot een wetswijziging.<sup>475</sup>

**116.** Het basisontwerp<sup>476</sup> van de regering, ingediend door Ministers Ginjaar (VVD) en de Ruiter (CDA) eind 1979, werd met een kleine meerderheid aangenomen door zowel de Tweede Kamer in

---

<sup>465</sup> M.R.M. VISSER e.a., *Evaluatie Wet afbreking zwangerschap*, Den Haag, ZonMw, 2005, 25.

<sup>466</sup> P.J.P. TAK, "Induced abortion in the Netherlands", *TFLR 1998*, vol. 7, afl. 4, (363) 368-370; M.R.M. VISSER e.a., *Evaluatie Wet afbreking zwangerschap*, Den Haag, ZonMw, 2005, 25-26.

<sup>467</sup> P.J.P. TAK, "Induced abortion in the Netherlands", *TFLR 1998*, vol. 7, afl. 4, (363) 369-371; M.R.M. VISSER e.a., *Evaluatie Wet afbreking zwangerschap*, Den Haag, ZonMw, 2005, 25-26.

<sup>468</sup> *Kamerstukken II 1978/79*, 15475, nr. 3, 12-15; M.R.M. VISSER e.a., *Evaluatie Wet afbreking zwangerschap*, Den Haag, ZonMw, 2005, 27.

<sup>469</sup> *Kamerstukken II 1978/79*, 15475, nr. 3, 12-15; M.R.M. VISSER e.a., *Evaluatie Wet afbreking zwangerschap*, Den Haag, ZonMw, 2005, 27; H.J.J. LEENEN e.a., *Handboek gezondheidsrecht*, Den Haag, Boom Juridische uitgevers, 2020, 371-372.

<sup>470</sup> *Kamerstukken II 1978/79*, 15475, nr. 3, 9, 12-15; bijlagen bij de MvT bij de regelen met betrekking tot het afbreken van zwangerschap, *Kamerstukken II 1979/80*, 15475, nr. 4, 37-45 (hierna: *Kamerstukken II 1978/79*, 15475, nr. 4); P.J.P. TAK, "Induced abortion in the Netherlands", *TFLR 1998*, vol. 7, afl. 4, (363) 368.

<sup>471</sup> M.R.M. VISSER e.a., *Evaluatie Wet afbreking zwangerschap*, Den Haag, ZonMw, 2005, 26-27.

<sup>472</sup> Vanaf begin jaren zeventig werden in Nederland de eerste abortusklinieken (waaronder STIMEZO) geopend vanwege het bestaande juridisch vacuüm. De klinieken voerden zwangerschapsafbrekingen uit tot twaalf weken van de zwangerschap op grond van sociale indicaties. Deze praktijken waren niet conform de regels van het Wetboek van Strafrecht, aangezien een abortus op sociale indicatie niet wettelijk gelegitimeerd was (zie hierover: P.J.P. TAK, "Induced abortion in the Netherlands", *TFLR 1998*, vol. 7, afl. 4, (363) 369-371).

<sup>473</sup> Zie voor een overzicht van de verschillende ingediende (en verworpen) initiatiefwetsvoorstellen en regeringsvoorstellen tussen 1970 en 1980: *Kamerstukken II 1978/79*, 15475, nr. 3, 10-11; P.J.P. TAK, "Induced abortion in the Netherlands", *TFLR 1998*, vol. 7, afl. 4, (363) 371-376). In totaal werden er zes initiatiefwetsvoorstellen en twee regeringsvoorstellen ingediend en verworpen, waarvan slechts één regeringsontwerp werd goedgekeurd (zie H.J.J. LEENEN e.a., *Handboek gezondheidsrecht*, Den Haag, Boom Juridische uitgevers, 2020, 372).

<sup>474</sup> *Kamerstukken II 1978/79*, 15475, nr. 3, 10-15; P.J.P. TAK, "Induced abortion in the Netherlands", *TFLR 1998*, vol. 7, afl. 4, (363) 369-371; M.R.M. VISSER e.a., *Evaluatie Wet afbreking zwangerschap*, Den Haag, ZonMw, 2005, 26-27; H.J.J. LEENEN e.a., *Handboek gezondheidsrecht*, Den Haag, Boom Juridische uitgevers, 2020, 372.

<sup>475</sup> *Kamerstukken II 1978/79*, 15475, nr. 3, 14-16; P.J.P. TAK, "Induced abortion in the Netherlands", *TFLR 1998*, vol. 7, afl. 4, (363) 370-372.

<sup>476</sup> Ontwerp van wet bij de regelen met betrekking tot het afbreken van zwangerschap, *Kamerstukken II 1978/79*, 15475, nr. 2.

1980 als de Eerste Kamer in 1981.<sup>477</sup> Uiteindelijk kwam op 1 mei 1981 de Wafz tot stand en trad het pas op 1 november 1984 in werking.<sup>478</sup> De Wafz vormde als het ware een politiek compromis.<sup>479</sup> Het uitgangspunt van de wetgever was om te komen tot een belangenafweging tussen twee waarden, met enerzijds de rechtsbescherming van het ongeboren menselijk leven en anderzijds het recht van de vrouw op hulpverlening die door een ongewenste zwangerschap in een noodsituatie verkeerde.<sup>480</sup>

Voor de wetgever was het cruciaal om vrouwen die door een ongewenste zwangerschap in een noodsituatie verkeerden de nodige hulp te bieden.<sup>481</sup> Een zwangerschapsafbreking maakte volgens de wetgever een zeer ernstige en ingrijpende maatregel uit vanwege de aantasting van het ongeboren menselijk leven dat slechts omwille van een onontkoombare nood in hoofde van de vrouw kon worden aanvaard.<sup>482</sup> In het kader van de verantwoordelijkheid tegenover het ongeboren menselijk leven en de gevolgen voor de vrouw diende éénieder steeds met de grootst mogelijke zorgvuldigheid en besef te handelen.<sup>483</sup> De wetgever hechtte veel belang aan de rechtsbescherming van het ongeboren leven, maar uiteindelijk werd de nadruk voornamelijk gelegd op de stem van de vrouw met aandacht voor de nakoming van procedurele vereisten.<sup>484</sup>

De vrouw verkreeg expliciet door de Wafz een ruim zelfbeschikkingsrecht gedurende de eerste 24 weken<sup>485</sup> van de zwangerschap vanwege haar recht op hulpverlening bij een ongewenste zwangerschap.<sup>486</sup> Abortus was in principe niet meer toelaatbaar na de 24-wekengrens van de zwangerschap, dit was het geval wanneer er sprake was van de zelfstandige levensvatbaarheid van de foetus (*infra*, nr. 119).<sup>487</sup> Daardoor kende de Wafz de foetus in de eerste 24 weken een beperkte mate van rechtsbescherming toe dan in de latere periode van de zwangerschap.<sup>488</sup> Over het algemeen hield de essentie van de Wafz in dat het strafbaar karakter<sup>489</sup> van een

---

<sup>477</sup> *Kamerstukken II 2020/21*, 35737, nr. 3, 2-3; P.J.P. TAK, "Induced abortion in the Netherlands", *TFLR 1998*, vol. 7, afl. 4, (363) 375-376; M.R.M. VISSER e.a., *Evaluatie Wet afbreking zwangerschap*, Den Haag, ZonMw, 2005, 27-28.

<sup>478</sup> P.J.P. TAK, "Induced abortion in the Netherlands", *Tilburg Foreign Law Review 1998*, vol. 7, no. 4, (363) 376; C. WIJSEN, L. VAN LEE EN H. KOOLSTRA, *Abortus in Nederland 2001-2005*, Delft, Eburon, 2007, 1; H.J.J. LEENEN e.a., *Handboek gezondheidsrecht*, Den Haag, Boom Juridische uitgevers, 2020, 372.

<sup>479</sup> *Kamerstukken II 2020/21*, 35737, nr. 3, 3.

<sup>480</sup> *Kamerstukken II 1978/79*, 15475, nr. 3, 9-10, 17 en 24; M.R.M. VISSER e.a., *Evaluatie Wet afbreking zwangerschap*, Den Haag, ZonMw, 2005, 28.

<sup>481</sup> *Kamerstukken II 1978/79*, 15475, nr. 3, 9.

<sup>482</sup> *Ibid.*

<sup>483</sup> *Ibid.*

<sup>484</sup> *Kamerstukken II 1978/79*, 15475, nr. 3, 9-11; S. GEVERS, "Abortion Legislation and the Future of the Counseling Model", *Eur. J. Health L.* 2006, vol. 13, no. 1, (27) 34.

<sup>485</sup> Dit wordt in de praktijk genuanceerd waardoor de vrouw tot ongeveer 22 weken een abortusverzoek mag instellen (zie S. GEVERS, "Abortion Legislation and the Future of the Counseling Model", *Eur. J. Health L.* 2006, vol. 13, no. 1, (27) 31-32).

<sup>486</sup> *Kamerstukken II 1978/79*, 15475, nr. 3, 9 en 32-33.

<sup>487</sup> S. GEVERS, "Late termination of pregnancy in cases of severe abnormalities in the fetus", *Medicine and Law* 1998, vol. 17, no. 1, (83) 88; H.J.J. LEENEN e.a., *Handboek gezondheidsrecht*, Den Haag, Boom Juridische uitgevers, 2020, 357; J.K. DE BREE, "Bezint eer ge begint: de beraadtermijn voor abortus in gezondheidsrechtelijk perspectief", *TvGR 2021*, afl. 4, (374) 375-376.

<sup>488</sup> L.E. KALKMAN-BOGERD, "Dwang op zwangere vrouw ten behoeve van de ongeboren vrucht toelaatbaar?", *TvGR 1990*, vol. 40, afl. 8, (139) 144; S. GEVERS, "Late termination of pregnancy in cases of severe abnormalities in the fetus", *Medicine and Law* 1998, vol. 17, no. 1, (83) 88; H.J.J. LEENEN e.a., *Handboek gezondheidsrecht*, Den Haag, Boom Juridische uitgevers, 2020, 357; J.K. DE BREE, "Bezint eer ge begint: de beraadtermijn voor abortus in gezondheidsrechtelijk perspectief", *TvGR 2021*, afl. 4, (374) 375-376.

<sup>489</sup> De centrale strafbepaling is art. 296 Sr. waarbij het eerste lid bepaalt dat: "Hij die een vrouw een behandeling geeft, terwijl hij weet of redelijkerwijs moet vermoeden dat daardoor zwangerschap kan worden afgebroken, wordt gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste vier jaar en zes maanden of geldboete van de vierde categorie". Door het vijfde lid vervalt het strafrechtelijke karakter van abortus. Art. 296, vijfde lid Sr. luidt als volgt: "Het in het eerste lid bedoelde feit is niet strafbaar, indien de behandeling is verricht door een arts in een ziekenhuis of kliniek waarin zodanige behandeling volgens de Wet afbreking zwangerschap mag worden verricht".

zwangerschapsafbreking niet werd opgeheven, maar indien aan bepaalde specifieke voorwaarden van zowel de Wafz als het Wetboek van Strafrecht was voldaan, het wel kwam te vervallen.<sup>490</sup>

### 3.2.2 Bespreking huidig wetgevend kader

#### 3.2.2.1 Inleiding

**117.** Zwangerschapsafbrekingen bleken ook in Nederland steeds een gevoelig onderwerp te zijn, gezien de latere inwerkingtreding van de Wafz in 1984.<sup>491</sup> Dit kwam vanwege het uitzonderlijk lang wetgevingstraject dat daaraan gekoppeld was en de vele maatschappelijke discussies.<sup>492</sup> Bovendien dienden enkele belangrijke aspecten van de Wafz nader te worden toegelicht in de Bafz.<sup>493</sup> Sinds de inwerkingtreding van de Wafz en de Bafz in 1984 was zwangerschapsafbreking onder bepaalde strikte voorwaarden toegelaten.<sup>494</sup> Het uitgangspunt van de Wafz vormde een belangenafweging van twee waarden met enerzijds de bescherming van het ongeboren menselijk leven en anderzijds het recht van de vrouw op hulp bij een ongewenste zwangerschap.<sup>495</sup> Het huidig wettelijk kader wordt beschouwd als een mijlpaal en is sinds de totstandkoming ervan in 1981 ongewijzigd gebleven.<sup>496</sup>

---

Concreet houdt dit in dat een zwangerschapsafbreking op grond van art. 296 Sr. is toegelaten zolang dat de vrucht niet levensvatbaar is (zie art. 82a Sr.), anders staat dit gelijk met het misdrijf van levensberoving of moord (art. 289 Sr.) (zie T.A.M. TE BRAAKE, "Juridische mogelijkheden en grenzen van late zwangerschapsafbreking", *TvGR* 1992, vol. 16, afl. 8, (455) 138; M.C. PLOEM, E. KROL, J. LEGEMAATE en H.B. WINTER, "Tweede evaluatie van de Wet afbreking zwangerschap", *TvGR* 2022, afl. 1, (6) 17).

<sup>490</sup> M.C. PLOEM, E. KROL, J. LEGEMAATE en H.B. WINTER, "Tweede evaluatie van de Wet afbreking zwangerschap", *TvGR* 2022, afl. 1, (6) 8.

<sup>491</sup> C. WIJSEN, L. VAN LEE en H. KOOLSTRA, *Abortus in Nederland 2001-2005*, Delft, Eburon, 2007, 1-2 en 9; D. CEDER, "Vermist: de rechtsbescherming van het ongeboren kind", *Pro Vita Humana* 2014, jg. 21, nr. 1, (1) 3-5 en 8.

<sup>492</sup> P.J.P. TAK, "Induced abortion in the Netherlands", *TFLR* 1998, vol. 7, afl. 4, (363) 365-376; M.R.M. VISSER e.a., *Evaluatie Wet afbreking zwangerschap*, Den Haag, ZonMw, 2005, 23; M.C. PLOEM e.a., *Tweede evaluatie Wet afbreking zwangerschap*, Den Haag, ZonMw, 2020, 20.

<sup>493</sup> M.R.M. VISSER e.a., *Evaluatie Wet afbreking zwangerschap*, Den Haag, ZonMw, 2005, 27-28.

<sup>494</sup> M.R.M. VISSER e.a., *Evaluatie Wet afbreking zwangerschap*, Den Haag, ZonMw, 2005, 23; C. WIJSEN, L. VAN LEE EN H. KOOLSTRA, *Abortus in Nederland 2001-2005*, Delft, Eburon, 2007, 1-2.

<sup>495</sup> *Kamerstukken II 1978/79*, 15475, nr. 3, 24.

<sup>496</sup> M.R.M. VISSER e.a., *Evaluatie Wet afbreking zwangerschap*, Den Haag, ZonMw, 2005, 23; L.F. MARKENSTEIN, "Zorgelijke nasleep van de evaluatie van de Wet afbreking zwangerschap", *TvGR* 2006, vol. 30, afl. 7, (437) 437; C. WIJSEN, L. VAN LEE EN H. KOOLSTRA, *Abortus in Nederland 2001-2005*, Delft, Eburon, 2007, 1; P. GARRÉ, "Kan de aangepaste Belgische abortuswet ook Nederland inspireren?", *TvGR* 2019, (340) 341.

### 3.2.2.2 Analyse van de abortusvoorwaarden

#### 3.2.2.2.1 Abortustermijn en -gronden

**118.** De Wafz vereist dat er sprake moet zijn van een noodsituatie<sup>497</sup> van de vrouw.<sup>498</sup> De wetgever heeft er bewust voor gekozen om deze term ongedefinieerd te laten.<sup>499</sup> De reden is dat de situaties van nood zeer individueel en uiteenlopend zijn zodat de bepaling van een algemene norm niet het beoogde effect zou hebben.<sup>500</sup> Desondanks mag volgens de parlementaire werkzaamheden onder noodsituatie het volgende worden verstaan: *“In artikel 5 is met «noodsituatie» bedoeld de toestand van geestelijke nood waarin de vrouw is komen te verkeren door haar ongewenste zwangerschap zonder dat er sprake is of behoeft te zijn van dreigend fysiek of psychisch letsel”*.<sup>501</sup> Bovendien zorgt deze omschrijving ervoor dat de term ruim geïnterpreteerd wordt zodat sociale of economische redenen hier ook onder vallen.<sup>502</sup> In de praktijk dient de arts rekening te houden dat het oordeel van de vrouw zwaar weegt en de arts zowel medisch als ethisch de beslissing van de vrouw voldoende zelf kan verantwoorden.<sup>503</sup> Dit maakt uiteindelijk dat het om een gezamenlijke verantwoordelijkheid gaat van zowel de arts als de zwangere vrouw om in te staan voor de bescherming van het ongeboren leven en de gevolgen voor de vrouw.<sup>504</sup> Bij de beoordeling van de noodsituatie van de zwangere vrouw is het de bedoeling dat met alle individuele en ter zake dienende omstandigheden rekening wordt gehouden.<sup>505</sup> Toch zal er geen rekening worden gehouden met de subjectieve elementen bij de afweging door de zwangere vrouw zodat het hier niet om een materiële toetsing van de noodsituatie gaat.<sup>506</sup>

**119.** De Wafz bepaalt geen uitdrukkelijke termijnregeling voor een zwangerschapsafbreking.<sup>507</sup> Toch kan een vrouw haar verzoek voor een uitvoering van een zwangerschapsafbreking tot aan een

---

<sup>497</sup> De wetgever acht de volgende formulering omtrent de noodzaak van abortus essentieel: *“Abortus provocatus wordt door ons gezien als een maatregel die alleen door de nood van de vrouw kan worden gerechtvaardigd. Wij achten het echter niet mogelijk die gevallen van nood in de wet te omschrijven. De omstandigheden welke in individuele gevallen het afbreken van een zwangerschap kunnen rechtvaardigen, laten zich niet in algemene termen vertalen, laat staan in een wettelijke formule vastleggen. Het omschrijven in de wet van de omstandigheden waarin zwangerschapsafbreking al dan niet is toegelaten, geeft naar onze mening slechts een schijnzekerheid, ook als de wet voorziet in een geformaliseerde procedure van besluitvorming waarbij elk afzonderlijk geval vooraf aan wettelijke normen wordt getoetst. Dit zou niet waarborgen - en kan ook niet waarborgen - dat de wet op dit punt inderdaad naar de letter en, hetgeen hier nog van meer belang is, naar de geest wordt nageleefd”* (zie hiervoor: *Kamerstukken II 1978/79, 15475, nr. 3, 15-16*).

<sup>498</sup> Art. 5, eerste lid Wafz; *Kamerstukken II 1978/79, 15475, nr. 3, 15-16*.

<sup>499</sup> *Kamerstukken II 1978/79, 15475, nr. 3, 15-16 en 27*; M.R.M. VISSER e.a., *Evaluatie Wet afbreking zwangerschap*, Den Haag, ZonMw, 2005, 36-37; C. LOCKEFEER-MAAS, “Einde van een liberale dwaling. Abortuswetgeving herzien”, *Liberaal Reveil* 2015, jg. 56, nr. 4, (175) 175.

<sup>500</sup> *Kamerstukken II 1978/79, 15475, nr. 3, 10, 15-16 en 27*.

<sup>501</sup> MvA bij de regelen met betrekking tot het afbreken van zwangerschap, *Kamerstukken II 1979/80, 15475, nr. 6, 41* (hierna: *Kamerstukken II 1979/80, 15475, nr. 6*).

<sup>502</sup> P. GARRÉ, “Kan de aangepaste Belgische abortuswet ook Nederland inspireren?”, *TvGR* 2019, (340) 348.

<sup>503</sup> *Kamerstukken II 1979/80, 15475, nr. 6, 9, 13 en 18-19*; nota naar aanleiding van het eindverslag bij de regelen met betrekking tot het afbreken van zwangerschap, *Kamerstukken II 1980/81, 15475, nr. 10, 4* (hierna: *Kamerstukken II 1980/81, 15475, nr. 10*); *Kamerstukken I 1980/81, 15475, nr. 59d, 5 en 12*.

<sup>504</sup> *Kamerstukken II 1978/79, 15475, nr. 3, 15-16*; *Kamerstukken II 1979/80, 15475, nr. 6, 9-10 en 19-20*; *Kamerstukken II 1980/81, 15475, nr. 10, 4*.

<sup>505</sup> *Kamerstukken II 1979/80, 15475, nr. 6, 19*.

<sup>506</sup> H.J.J. LEENEN e.a., *Handboek gezondheidsrecht*, Den Haag, Boom Juridische uitgevers, 2020, 378.

<sup>507</sup> D. CEDER, “Vermist: de rechtsbescherming van het ongeboren kind”, *Pro Vita Humana* 2014, jg. 21, nr. 1, (1) 4-5; H.J.J. LEENEN e.a., *Handboek gezondheidsrecht*, Den Haag, Boom Juridische uitgevers, 2020, 375-376.

absolute grens van 24 weken<sup>508</sup> van de zwangerschap indienen.<sup>509</sup> De reden voor deze grens ligt vervat in het Wetboek van Strafrecht dat een kernbepaling uitmaakt voor de bescherming van het leven van een levensvatbare vrucht.<sup>510</sup> Ook wordt de grens mede bepaald door de stand van de medische wetenschap die er van uitgaat dat vruchten van minder dan 24 weken als niet levensvatbaar worden beschouwd.<sup>511</sup> Een zwangerschapsduur van 24 weken of langer zou volgens de wetgever een groter risico inhouden op de aanwezigheid van een levensvatbare vrucht.<sup>512</sup> Dit maakt dat de abortusgrens sinds 1981 ongewijzigd is gebleven en door sommige auteurs ter discussie staat (*infra*, nr. 133).<sup>513</sup> Een ander belangrijk gegeven is dat een zwangerschapsafbreking vanaf dertien weken (drie maanden) aan strengere eisen is gekoppeld.<sup>514</sup>

**120.** Na de grens van 24 weken is een zwangerschapsafbreking in principe verboden in Nederland.<sup>515</sup> Dit betekent concreet dat iedere zwangerschapsafbreking na deze grens (ook wel een late zwangerschapsafbreking genoemd), dit is vanaf wanneer een vrucht buiten het lichaam van de vrouw als zelfstandig levensvatbaar moet worden geacht, als misdrijf in beginsel strafbaar is.<sup>516</sup> Dan

---

<sup>508</sup> Een zwangerschapsduur van 24 weken geldt voor de wetgever als een absolute grens voor een zwangerschapsafbreking. Dit is ingegeven door het feit dat de conventionele methoden tot bepaling van de zwangerschapsduur een grote mate van onnauwkeurigheid vertonen waardoor er concreet sprake is van een schatting van de zwangerschapsduur in plaats van een exacte vaststelling. De marge van deze onnauwkeurigheid van de schatting kan tot vier weken bedragen en slechts door het gebruik van zeer geavanceerde diagnostische hulpmiddelen is het mogelijk om de marge van onnauwkeurigheid te reduceren tot twee weken. Daarom wordt een zwangerschapsduur van 20 weken bepaald als uiterste (vitale) grens voor een overweging tot een abortus (op basis van conventionele middelen) en dit vanwege het gegeven dat de levensvatbaarheid boven deze vastgestelde grens (van 20 weken) niet volledig uit te sluiten valt. In zulke gevallen wordt een maximale extra-veiligheidsmarge (onzekerheidsmarge) van vier weken gehanteerd (zie hiervoor: *Kamerstukken II 1978/79*, 15475, nr. 3, 33). Indien geavanceerdere diagnostische hulpmiddelen worden gebruikt, kan de marge van onnauwkeurigheid zelfs tot twee weken worden teruggebracht. In dit geval kan een abortustermijn van 22 weken worden gehanteerd (zie H.J.J. LEENEN e.a., *Handboek gezondheidsrecht*, Den Haag, Boom Juridische uitgevers, 2020, 376).

<sup>509</sup> *Kamerstukken II 1978/79*, 15475, nr. 3, 33; T.A.M. TE BRAAKE, "Late Termination of Pregnancy because of Severe Foetal Abnormalities: Legal Acceptability, Notification and Review in The Netherlands", *Eur. J. Health L.* 2000, vol. 7, no. 4, (387) 387 en 390-391; D. CEDER, "Vermist: de rechtsbescherming van het ongeboren kind", *Pro Vita Humana* 2014, jg. 21, nr. 1, (1) 4-5.

<sup>510</sup> *Kamerstukken II 1978/79*, 15475, nr. 3, 32-33. Zie hiervoor art. 82a Sr. dat het volgende bepaalt: "Onder een ander, of een kind bij of kort na de geboorte, van het leven beroven begrepen: het doden van een vrucht die naar redelijkerwijs verwacht mag worden in staat is buiten het moederlichaam in leven te blijven".

<sup>511</sup> *Kamerstukken II 1978/79*, 15475, nr. 3, 33. Hierbij dient een kleine nuance te worden gemaakt, aangezien dit de toenmalige stand van de medische inzichten betreft. Na meer dan dertig jaar zijn er nieuwe medische inzichten ontstaan op vlak van de neonatologie waardoor de levensvatbaarheidsgrens niet meer overeenstemt met de huidige 24-wekengrens. Volgens CEDER zorgt dit er momenteel zelfs voor dat de Wafz strijdig is met het Wetboek van Strafrecht (zie hierover: D. CEDER, "Vermist: de rechtsbescherming van het ongeboren kind", *Pro Vita Humana* 2014, jg. 21, nr. 1, (1) 4-5).

<sup>512</sup> *Kamerstukken II 1978/79*, 15475, nr. 3, 33.

<sup>513</sup> T.A.M. TE BRAAKE, "Juridische mogelijkheden en grenzen van late zwangerschapsafbreking", *TvGR* 1992, vol. 16, afl. 8, (137) 141-143; D. CEDER, "Vermist: de rechtsbescherming van het ongeboren kind", *Pro Vita Humana* 2014, jg. 21, nr. 1, (1) 4-5.

<sup>514</sup> *Kamerstukken II 1978/79*, 15475, nr. 3, 19 en 24-25; *Kamerstukken II 1979/80*, 15475, nr. 6, 44-49. Concreet betekent dit dat een zwangerschapsafbreking dan slechts mogelijk is in een ziekenhuis en niet meer in abortusklinieken. De reden hiertoe is dat een zwangerschapsafbreking van meer gevorderde zwangerschappen tot medische complicaties kan leiden, wat bij zwangerschappen onder de dertien weken geringer voorvalt. Bovendien worden er vanaf deze stadium ingrijpendere technieken voor de zwangerschapsafbreking gebruikt. Dit maakt dat een voorafgaande besluitvorming, hulpverlening en nazorg een bijzondere nadruk verkrijgen. De ingreep dient omwille van deze redenen beter in een ziekenhuis te worden uitgevoerd, aangezien de voorzieningen omvangrijker zijn dan in een abortuskliniek (zie *Kamerstukken II 1978/79*, 15475, nr. 3, 19; *Kamerstukken II 1979/80*, 15475, nr. 6, 45-46).

<sup>515</sup> J.H.H.M. DORSCHIEDT, "Developments in Legal and Medical Practice Regarding the Unborn Child and the Need to Expand Prenatal Legal Protection", *Eur. J. Health L.* 2010, vol. 17, no. 5, (433) 437-438; H.J.J. LEENEN e.a., *Handboek gezondheidsrecht*, Den Haag, Boom Juridische uitgevers, 2020, 357.

<sup>516</sup> De specifieke strafbepalingen inzake de zwangerschapsafbreking zijn de artt. 82a, 289 en 296 Sr. en de artt. 15 t.e.m. 18 Wafz. Voorts bepaalt art. 19, eerste lid Wafz dat de strafbaar gestelde feiten overtredingen uitmaken. Zie *Kamerstukken II 1978/79*, 15475, nr. 3, 11; J.H.H.M. DORSCHIEDT, "The unborn child and the UN Convention on Children's Rights: the Dutch perspective as guideline", *Int. J. Child. Rights.* 1999, vol. 7, no. 4, (303) 312-

is het voor de zwangere vrouw en de arts enkel mogelijk om een abortus te laten uitvoeren op grond van een beroep op de rechtvaardigingsgrond<sup>517</sup> overmacht in de zin van noodtoestand.<sup>518</sup>

### 3.2.2.2 Verplichte formele vereisten voor de arts

**121.** De artsen<sup>519</sup> zijn onderworpen aan strikte voorwaarden met betrekking tot zowel de abortushulpverlening en besluitvorming als de uitvoering van de zwangerschapsafbreking.<sup>520</sup> Een dergelijke ingreep mag in eerste instantie slechts worden verricht door een daartoe gespecialiseerde arts in een ziekenhuis (inclusief een polikliniek) of een abortuskliniek dat in het bezit is van een geldige vergunning<sup>521</sup> tot het verrichten van zwangerschapsafbrekingen.<sup>522</sup> De eis van een vergunningstelsel voor instellingen is er op gericht dat deze ingrepen slechts worden uitgevoerd

---

314; D. CEDER, "Vermist: de rechtsbescherming van het ongeboren kind", *Pro Vita Humana* 2014, jg. 21, nr. 1, (1) 5-6; H.J.J. LEENEN e.a., *Handboek gezondheidsrecht*, Den Haag, Boom Juridische uitgevers, 2020, 357. Zie hierover uitgebreid: T.A.M. TE BRAAKE, "Juridische mogelijkheden en grenzen van late zwangerschapsafbreking", *TvGR* 1992, vol. 16, afl. 8, 137-143; T.A.M. TE BRAAKE, "Late Termination of Pregnancy because of Severe Foetal Abnormalities: Legal Acceptability, Notification and Review in The Netherlands", *Eur. J. Health L.* 2000, vol. 7, no. 4, 387-404.

<sup>517</sup> Dit is art. 40 Sr. en bepaalt dat: "Niet strafbaar is hij die een feit begaat waartoe hij door overmacht is gedrongen". Zie hiervoor ook: Aanwijzing vervolgingsbeslissing inzake late zwangerschapsafbreking en levensbeëindiging bij pasgeborenen van 1 december 2017, *Stcrt.* 2017, nr. 69.445 (hierna: Aanwijzing vervolgingsbeslissing 2017). Hierin wordt expliciet bepaald dat er twee categorieën van een late zwangerschapsafbreking bestaan. Categorie 1 houdt een zwangerschapsafbreking in waarbij er sprake is van een aandoening, en redelijkerwijs verwacht mag worden dat de ongeborene niet in staat is buiten het moederlichaam in leven te blijven. In deze situatie is art. 82a Sr. niet van toepassing omdat er geen sprake is van een levensvatbare ongeborene, maar zijn daarentegen art. 296 Sr. en de Wafz toepasselijk. Dit houdt concreet in dat een zwangerschapsafbreking niet strafbaar zal zijn indien aan de eisen gesteld in art. 296, vijfde lid Sr. en aan de eisen in de Wafz is voldaan. In categorie 2 is er sprake van een zwangerschapsafbreking indien bij de ongeborene één of meer aandoeningen aanwezig zijn die tot ernstige en niet te herstellen functiestoornissen leidt of leiden of omdat voor de ongeborene naar redelijke verwachting een beperkte kans op overleven bestaat. Deze situatie is in beginsel strafbaar, aangezien het onder de toepassing valt van zowel art. 296 Sr. en de Wafz als de artt. 82a en 289 Sr. Een beroep op de rechtvaardigingsgrond van overmacht in de zin van de noodtoestand (art. 40 Sr.) is mogelijk en kan de strafbaarheid van het feit wegnemen, indien eveneens aan de zorgvuldigheidseisen van art. 6 Aanwijzing vervolgingsbeslissing 2017 is voldaan. Bovendien is een late zwangerschapsafbreking (na een duur van ten minste 24 weken) ook mogelijk voor de bescherming van het leven en/of de gezondheidstoestand van de vrouw. Dan is er sprake van een 'zwangerschapsafbreking op basis van maternale indicatie'. Deze situatie behoort tot een aanvaardbare, adequate en onvermijdbare medische handeling zodat in deze gevallen geen melding moet worden gemaakt aan de Beoordelingscommissie. Dit laatste is wel het geval bij een late zwangerschapsafbreking omwille van categorie 1 en 2. Ook in het geval van een late zwangerschapsafbreking op grond van een medische indicatie zijn de artt. 82a, 289 en 296 Sr. van toepassing en is een beroep op de rechtvaardigingsgrond overmacht in de zin van de noodtoestand mogelijk.

<sup>518</sup> T.A.M. TE BRAAKE, "Juridische mogelijkheden en grenzen van late zwangerschapsafbreking", *TvGR* 1992, vol. 16, afl. 8, (137) 140-141; T.A.M. TE BRAAKE, "Zorgvuldigheid bij en toetsing van late zwangerschapsafbreking", *TvGR* 1998, vol. 22, (146) 146; J.H.H.M. DORSCHIEDT, "The unborn child and the UN Convention on Children's Rights: the Dutch perspective as guideline", *Int. J. Child. Rights.* 1999, vol. 7, no. 4, (303) 312-314; D. CEDER, "Vermist: de rechtsbescherming van het ongeboren kind", *Pro Vita Humana* 2014, jg. 21, nr. 1, (1) 5-6; P. GARRÉ, "Kan de aangepaste Belgische abortuswet ook Nederland inspireren?", *TvGR* 2019, (340) 348.

<sup>519</sup> Art. 20, eerste lid Wafz bepaalt dat niemand verplicht is om een vrouw die om een abortus verzoekt deze ook uit te voeren of daaraan enige medewerking te verlenen. Indien de arts gemoedsbezwaren koestert tegen het verrichten of doen verrichten van de ingreep, dient hij onverwijld de vrouw daarvan in kennis te stellen (zie art. 20, tweede lid Wafz). De arts heeft geen doorverwijsplicht, zoals in België wel het geval is, maar het ontheft de arts niet van de verplichting om desnoods inlichtingen te geven aan andere artsen omtrent de toestand van de vrouw indien de vrouw hiervoor haar toestemming heeft gegeven (zie art. 20, derde lid Wafz).

<sup>520</sup> Art. 5, eerste lid Wafz.

<sup>521</sup> De vergunning kan slechts door de Minister van Volksgezondheid en Milieuhygiëne worden verleend indien hiertoe een aanvraag wordt ingediend door het ziekenhuis of de kliniek en indien aan bepaalde specifieke eisen conform art. 2 jo. artt. 5 en 6 Wafz is voldaan (zie hiervoor: *Kamerstukken II* 1978/79, 15475, nr. 3, 17).

<sup>522</sup> Art. 2 Wafz; *Kamerstukken II* 1978/79, 15475, nr. 3, 9 en 17. Zie overigens de artt. 9 t.e.m. 20 Wafz voor de voorschriften met betrekking tot de klinieken. Zie artt. 21 t.e.m. 24 Wafz voor de bijzondere voorschriften met betrekking tot de klinieken waar zwangerschappen worden afgebroken die langer dan dertien weken hebben geduurd.

door daartoe goedgekeurde ziekenhuizen en klinieken<sup>523,524</sup> Bovendien moeten de algemene eisen ervoor zorgen dat iedere beslissing tot een zwangerschapsafbreking met zorgvuldigheid wordt genomen en uitgevoerd.<sup>525</sup> Hiertoe is het vooral van belang dat de vrouw over voldoende waarborgen geniet voor een verantwoorde besluitvorming, voorlichting en nazorg.<sup>526</sup> Dit betekent dat de verantwoording voor een zwangerschapsafbreking niet enkel op de vrouw rust, maar eveneens op de arts en eventuele betrokkenen waardoor éénieder een eigen verantwoordelijkheid draagt.<sup>527</sup>

**122.** Van de arts wordt verwacht dat hij de zwangere vrouw bijstaat door het verstrekken van verantwoorde voorlichting met betrekking tot alternatieve oplossingen in het kader van de noodsituatie waarin ze verkeert.<sup>528</sup> Volgens de wetgever moet het gaan om verantwoorde voorlichting die uit passende informatie bestaat naargelang de situatie van de vrouw.<sup>529</sup> Het kan daarbij bijvoorbeeld gaan om adoptiemogelijkheden voor het kind na de geboorte.<sup>530</sup> Het doel van de inlichting bestaat erin dat de vrouw zich volledig bewust is van de gevolgen van de ingreep voor zowel de vrucht als voor haar zelf, bijvoorbeeld doordat de zwangerschapsafbreking bepaalde psychologische spanningen kan oproepen.<sup>531</sup> Voorts is vereist dat de arts zich vergewist van de wijze waarop de zwangere vrouw haar verzoek tot zwangerschapsafbreking heeft genomen.<sup>532</sup> De reden voor een dergelijke maatregel is erop gericht om te achterhalen of de zwangere vrouw haar beslissing vrijwillig en na een zorgvuldige overweging heeft genomen zodat zij zowel de gevolgen als haar verantwoordelijkheid voor het ongeboren leven beseft.<sup>533</sup> De arts zal specifiek moeten nagaan of de omstandigheden waar de zwangere vrouw zich in bevindt zo dringend zijn dat ze een abortusingreep rechtvaardigen.<sup>534</sup> Bovendien dragen ook het ziekenhuis en de kliniek de verantwoordelijkheid om ervoor te zorgen dat de arts één of meerdere gesprekken voert met de zwangere vrouw zodat deze laatste tot een zorgvuldige besluitvorming overeenkomstig artikel 5 Wafz komt.<sup>535</sup> Hiervoor verkrijgt de desbetreffende arts voldoende tijd en ruimte ter beschikking.<sup>536</sup>

**123.** Uiteindelijk ligt de beslissing in handen van de zwangere vrouw om te bepalen of de besproken alternatieven haar noodsituatie kunnen beëindigen.<sup>537</sup> Indien de vrouw geen gevolg geeft aan de voorgestelde alternatieven voor haar noodsituatie en over voldoende besef beschikt over de gevolgen van de ingreep en van de verantwoordelijkheid voor het ongeboren leven, dient de arts te bepalen of hij de ingreep verantwoord acht op grond van zijn bevindingen.<sup>538</sup> Enkel dan mag de arts de

---

<sup>523</sup> Voor de klinieken is het eveneens van belang dat de kwaliteit van de medische ingrepen steeds wordt gegarandeerd en dat commerciële praktijken worden geweerd (zie *Kamerstukken II 1979/80*, 15475, nr. 6, 31).

<sup>524</sup> *Kamerstukken II 1978/79*, 15475, nr. 3, 17.

<sup>525</sup> *Kamerstukken II 1978/79*, 15475, nr. 3, 17 en 27; *Kamerstukken II 1979/80*, 15475, nr. 6, 31.

<sup>526</sup> *Kamerstukken II 1978/79*, 15475, nr. 3, 27-28; *Kamerstukken II 1979/80*, 15475, nr. 6, 31.

<sup>527</sup> *Kamerstukken II 1978/79*, 15475, nr. 3, 16.

<sup>528</sup> Art. 5, tweede lid, a) Wafz.

<sup>529</sup> *Kamerstukken II 1978/79*, 15475, nr. 3, 16.

<sup>530</sup> *Kamerstukken II 1978/79*, 15475, nr. 3, 16; *Kamerstukken II 1979/80*, 15475, nr. 6, 20.

<sup>531</sup> *Ibid.*

<sup>532</sup> Art. 5, tweede lid, b) Wafz.

<sup>533</sup> *Ibid.*

<sup>534</sup> *Kamerstukken II 1978/79*, 15475, nr. 3, 16.

<sup>535</sup> Art. 3, eerste lid Bafz

<sup>536</sup> Art. 3, tweede lid Bafz.

<sup>537</sup> *Kamerstukken II 1978/79*, 15475, nr. 3, 17; M.R.M. VISSER e.a., *Evaluatie Wet afbreking zwangerschap*, Den Haag, ZonMw, 2005, 38.

<sup>538</sup> Art. 5, tweede lid, c) Wafz; *Kamerstukken II 1978/79*, 15475, nr. 3, 16; M.R.M. VISSER e.a., *Evaluatie Wet afbreking zwangerschap*, Den Haag, ZonMw, 2005, 38.



ingreep uitvoeren.<sup>539</sup> Na de ingreep wordt van de arts verwacht dat hij voorziet in een genoegzame nazorg voor de vrouw door het verstrekken van voorlichting over anticonceptiemethoden ter voorkoming van ongewenste zwangerschappen.<sup>540</sup> De nazorg houdt voornamelijk in dat de arts moet voorzien in een medische controle na de ingreep en psychosociale hulpverlening indien gewenst voor de betrokkene.<sup>541</sup> Ook de ziekenhuizen en klinieken hebben een plicht aangaande het waarborgen van de verstrekking van nazorg en dienen ervoor te zorgen dat er verantwoorde voorlichting aan de vrouw wordt verstrekt over de voorkoming van ongewenste zwangerschap.<sup>542</sup> Bovendien hebben de artsen ook een registratieplicht met betrekking tot de uitgevoerde zwangerschapsafbrekingen.<sup>543</sup>

### 3.2.2.2.3 Vereisten voor de zwangere vrouw

**124.** Vooraleer het verzoek tot een zwangerschapsafbreking uitgaande van de zwangere vrouw uitwerking verkrijgt, is het noodzakelijk dat haar schriftelijke toestemming wordt bekomen.<sup>544</sup> Wederom is de reden voor een dergelijke maatregel erop gericht te verzekeren dat iedere beslissing tot een zwangerschapsafbreking met de nodige zorgvuldigheid en weloverwogen wordt genomen en alleen dan wordt uitgevoerd, indien vaststaat dat de noodsituatie van de vrouw deze onontkoombaar maakt.<sup>545</sup>

### 3.2.2.2.4 Verplichte wachtermijn

**125.** In Nederland geldt er eveneens een verplichte bedenkttermijn, ook wel de 'beraadtermijn' genoemd.<sup>546</sup> Deze termijn mag volgens de wetgever niet worden gezien als een wachttijd, maar als een actief gevulde beraadtermijn.<sup>547</sup> De Wafz bepaalt dat een zwangerschap niet eerder mag worden afgebroken dan op de zesde dag nadat de zwangere vrouw bij de arts op raadpleging is geweest om haar voornemen tot abortus te bespreken.<sup>548</sup> De reden voor de invoering ligt in het waarborgen van een zorgvuldige besluitvorming in hoofde van de zwangere vrouw en het voorkomen van de overhaaste uitvoering van een beslissing tot zwangerschapsafbreking doordat de arts eerst de nodige adviezen kan inwinnen.<sup>549</sup> De zwangere vrouw beschikt hierdoor over de mogelijkheid om al dan niet hulp in te schakelen van deskundigen.<sup>550</sup> De wetgever benadrukte de noodzaak en het stringente

---

<sup>539</sup> Art. 5, tweede lid, c) Wafz; *Kamerstukken II 1978/79*, 15475, nr. 3, 16.

<sup>540</sup> Art. 5, tweede lid, d) Wafz.

<sup>541</sup> M.R.M. VISSER e.a., *Evaluatie Wet afbreking zwangerschap*, Den Haag, ZonMw, 2005, 39.

<sup>542</sup> Zie de artt. 5, 6, 7 en 8 Bafz.

<sup>543</sup> Zie art. 11 Wafz. Het artikel bepaalt dat iedere arts minstens één keer per maand bepaalde gegevens, in verband met de uitgevoerde zwangerschapsafbrekingen in ziekenhuizen en klinieken, aan de geneesheer-directeur van de inrichting moet bezorgen. De reden voor de wetgever was zowel voor het toezicht op de behoorlijke naleving van de specifieke eisen uit de wet als voor medisch statistische doeleinden (zie *Kamerstukken II 1978/79*, 15475, nr. 3, 11, 19-20 en 30).

<sup>544</sup> Art. 5, eerste lid Wafz; *Kamerstukken II 1978/79*, 15475, nr. 3, 9, 21 en 33-34.

<sup>545</sup> *Kamerstukken II 1978/79*, 15475, nr. 3, 9, 16-17, 27-28 en 33-34; L.E. KALKMAN-BOGERD, "Dwang op zwangere vrouw ten behoeve van de ongeboren vrucht toelaatbaar?", *TvGR* 1990, vol. 40, afl. 8, (139) 141; M.R.M. VISSER e.a., *Evaluatie Wet afbreking zwangerschap*, Den Haag, ZonMw, 2005, 36.

<sup>546</sup> J.K. DE BREE, "Bezint eer ge begint: de beraadtermijn voor abortus in gezondheidsrechtelijk perspectief", *TvGR* 2021, afl. 4, (374) 374-375.

<sup>547</sup> *Kamerstukken II 1979/80*, 15475, nr. 6, 38.

<sup>548</sup> Art. 3, eerste lid Wafz.

<sup>549</sup> *Kamerstukken II 1978/79*, 15475, nr. 3, 17-18 en 25-26; *Kamerstukken II 1979/80*, 15475, nr. 6, 38; M.R.M. VISSER e.a., *Evaluatie Wet afbreking zwangerschap*, Den Haag, ZonMw, 2005, 40.

<sup>550</sup> *Kamerstukken II 1978/79*, 15475, nr. 3, 17-18; *Kamerstukken II 1979/80*, 15475, nr. 6, 38; M.R.M. VISSER e.a., *Evaluatie Wet afbreking zwangerschap*, Den Haag, ZonMw, 2005, 40.

karakter ervan door te verwijzen dat de verplichte termijn van vijf dagen het gevolg is van de bescherming van het ongeboren menselijk leven.<sup>551</sup>

**126.** De termijn begint te lopen vanaf het moment dat de zwangere vrouw haar voornemen heeft geuit bij een arts met wie ze een vertrouwensrelatie heeft, hieronder wordt 'elke geneeskundige bij wie de vrouw onder regelmatige medische behandeling staat' verstaan.<sup>552</sup> Dit betekent dat ook huisartsen en andere artsen werkzaam in gespecialiseerde organisaties zoals Fiom<sup>553</sup> deze rol op zich kunnen nemen en een bijkomende waarborg garanderen voor een zorgvuldige besluitvorming.<sup>554</sup> Laatstgenoemden beschikken over de keuze om de zwangere vrouw al dan niet verder te verwijzen naar een ziekenhuis of een kliniek.<sup>555</sup> Bij een verwijzing vermeldt de arts zijn oordeel en bevindingen over het feit dat een abortus de meest aangewezen oplossing uitmaakt voor de noodsituatie van de vrouw.<sup>556</sup> Bovendien wordt de termijn strikt opgevat zodat ook vrouwen woonachtig in het buitenland hieronder vallen.<sup>557</sup> De termijn wordt met één dag ingekort indien de arts de vrouw drie dagen na de raadpleging meedeelt dat hij haar niet zal verwijzen.<sup>558</sup> In dat geval geeft de arts de vrouw onverwijld een gedateerde schriftelijke kennisgeving mee.<sup>559</sup> Op dit moment is de beraadtermijn nog steeds vastgelegd op vijf dagen.<sup>560</sup> Door het ingediende initiatiefwetsvoorstel van DIJKSTRA in februari 2021 bestaat er een reële kans dat de beraadtermijn definitief zal worden afgeschaft wat de positie van de vrouw nog verder zal versterken (*infra*, nrs. 127-129).<sup>561</sup>

---

<sup>551</sup> Kamerstukken II 1978/79, 15475, nr. 3, 18; Kamerstukken II 1979/80, 15475, nr. 6, 38-39.

<sup>552</sup> Art. 3, tweede lid Wafz; Kamerstukken II 1979/80, 15475, nr. 6, 18-19; Kamerstukken II 1980/81, 15475, nr. 10, 11-13; MvA bij de regelen met betrekking tot het afbreken van zwangerschap, Kamerstukken I 1980/81, 15475, nr. 59b, 9 en 15 (hierna: Kamerstukken I 1980/81, 15475, nr. 59b); M.R.M. VISSER e.a., *Evaluatie Wet afbreking zwangerschap*, Den Haag, ZonMw, 2005, 40.

<sup>553</sup> Sinds 1930 is Fiom in Nederland de gespecialiseerde organisatie bij ongewenste zwangerschappen en afstammingsvragen. De organisatie biedt voornamelijk informatie en hulp bij vraagstukken met betrekking tot ongewenste zwangerschappen, keuzevragen, de verwerking van een abortus en de mogelijke alternatieven (zoals afstand doen van je kind) (zie hierover: FIOM, "Wie zijn wij", <https://fiom.nl/over-fiom/wie-wij-zijn> [Laatst geraadpleegd op 30 april 2022]).

<sup>554</sup> Kamerstukken II 1978/79, 15475, nr. 3, 18; Kamerstukken II 1979/80, 15475, nr. 6, 18-24 en 30; Kamerstukken II 1980/81, 15475, nr. 10, 7-8 en 11-13; Kamerstukken I 1980/81, 15475, nr. 59b, 9; M.R.M. VISSER e.a., *Evaluatie Wet afbreking zwangerschap*, Den Haag, ZonMw, 2005, 40.

<sup>555</sup> Art. 3, derde lid Wafz.

<sup>556</sup> M.R.M. VISSER e.a., *Evaluatie Wet afbreking zwangerschap*, Den Haag, ZonMw, 2005, 40.

<sup>557</sup> Kamerstukken II 1978/79, 15475, nr. 3, 18 en 25-26; Kamerstukken II 1979/80, 15475, nr. 6, 40; Kamerstukken I 1980/81, 15475, nr. 59d, 5; M.R.M. VISSER e.a., *Evaluatie Wet afbreking zwangerschap*, Den Haag, ZonMw, 2005, 40.

<sup>558</sup> Art. 3, vierde lid Wafz; M.R.M. VISSER e.a., *Evaluatie Wet afbreking zwangerschap*, Den Haag, ZonMw, 2005, 40-41. Het uitvoeren van een abortus vooraleer de beraadtermijn is verstreken is strafbaar op grond van artikel 16 eerste lid Wafz. Een uitzondering hierop vormt een dreigend gevaar voor het leven of de gezondheid van de vrouw (zie art. 16, tweede lid Wafz). Dit betekent concreet dat er sprake moet zijn van een zodanige situatie dat het leven of de gezondheid van de vrouw ernstig zou kunnen worden geschaad indien niet binnen de termijn van vijf dagen door de arts wordt gehandeld en de termijn onverkort in acht wordt genomen. Het gevaar dient dus over een acute dreiging te gaan omdat de situatie volgens de wetgever de noodzaak rechtvaardigt om de zwangerschap onverwijld af te breken (zie Kamerstukken II 1978/79, 15475, nr. 3, 18 en 25; Kamerstukken I 1979/80, 15475, nr. 6, 40-41; M.R.M. VISSER e.a., *Evaluatie Wet afbreking zwangerschap*, Den Haag, ZonMw, 2005, 41).

<sup>559</sup> Art. 3, vijfde lid Wafz.

<sup>560</sup> Art. 3, eerste lid Wafz.

<sup>561</sup> J.K. DE BREE, "Bezint eer ge begint: de beraadtermijn voor abortus in gezondheidsrechtelijk perspectief", *TvGR* 2021, afl. 4, (374) 378-379.

### 3.2.3 Toekomstperspectief: aandacht voor versoepelingen

#### 3.2.3.1 Inleiding

**127.** Doorheen de voorbijgaande jaren is opnieuw getracht om de abortuswetgeving op inhoudelijk vlak te veranderen, met een bijzondere focus op de abortusvoorwaarden.<sup>562</sup> Ook onder invloed van de maatschappelijke ontwikkelingen werden er reeds plannen geuit voor een vernieuwende visie op de abortuspraktijk, zoals het initiatiefwetsvoorstel<sup>563</sup> met betrekking tot het laten voorschrijven van de huisarts van een abortuspil in de eerste weken van de zwangerschap.<sup>564</sup> Vooral een aanpassing van de huidige verplichte beraadtermijn ligt binnen de politiek ter discussie.<sup>565</sup> Op 23 februari 2021 is het initiatiefwetsvoorstel<sup>566</sup> van DIJKSTRA met twee wijzigingsvoorstellen voor de Wafz ingediend in de Kamer, waarbij de voornaamste wijziging de afschaffing van de verplichte minimale beraadtermijn van vijf dagen betreft.<sup>567</sup> Het wetsvoorstel<sup>568</sup> is op 10 februari 2022 door de Tweede Kamer in behandeling genomen en met een ruime meerderheid aangenomen.<sup>569</sup> Op dit moment bevindt het wetsvoorstel<sup>570</sup> zich in de Eerste Kamer voor de plenaire behandeling ervan en komen de plannen voor de afschaffing van de verplichte minimale beraadtermijn een stap dichterbij de realisatie ervan.<sup>571</sup>

---

<sup>562</sup> P. GARRÉ, "Kan de aangepaste Belgische abortuswet ook Nederland inspireren?", *TvGR* 2019, (340) 341.

<sup>563</sup> Dit wordt ook wel de legale medicamenteuze zwangerschapsafbreking door huisartsen genoemd. Zie hiervoor: voorstel van wet van de leden Ellemeet en Dijkstra tot wijziging van de Wet afbreking zwangerschap en het Wetboek van Strafrecht in verband met de legale medicamenteuze afbreking van de zwangerschap via de huisarts, *Kamerstukken II* 2017/18, 34891, nr. 2.

<sup>564</sup> P. GARRÉ, "Kan de aangepaste Belgische abortuswet ook Nederland inspireren?", *TvGR* 2019, (340) 341.

<sup>565</sup> J.K. DE BREE, "Bezint eer ge begint: de beraadtermijn voor abortus in gezondheidsrechtelijk perspectief", *TvGR* 2021, afl. 4, (374) 374; M.C. PLOEM, E. KROL, J. LEGEMAATE en H.B. WINTER, "Tweede evaluatie van de Wet afbreking zwangerschap", *TvGR* 2022, afl. 1, (6) 24-25. Zie ook: EXPERTISECENTRUM SEKSUALITEIT RUTGERS, "10 redenen om de verplichte beraadtermijn van vijf dagen bij abortus los te laten", 25 februari 2021, <https://rutgers.nl/nieuws/10-redenen-om-de-verplichte-beraadtermijn-van-vijf-dagen-bij-abortus-los-te-laten/> [Laatst geraadpleegd op 28 april 2022].

<sup>566</sup> Zie hiervoor: Voorstel van wet (initiatiefvoorstel) van het lid Pia Dijkstra tot wijziging van de Wet afbreking zwangerschap in verband met het afschaffen van de verplichte minimale beraadtermijn voor de afbreking van zwangerschappen, *Kamerstukken II* 2020/21, 35737, nr. 2 (hierna: *Kamerstukken II* 2020/21, 35737, nr. 2). Ondertussen werd de verdediging van het initiatiefwetsvoorstel reeds tweemaal overgenomen vanwege een vertrek uit de Kamer van respectievelijk de leden Pia Dijkstra en Jetten. Op dit moment is het werk in handen van de fractievoorzitter Jan Paternotte. Zie hiervoor: brief van het lid Jetten inzake overname van de verdediging van het initiatiefvoorstel bij het voorstel van wet van het lid Pia Dijkstra tot wijziging van de Wet afbreking zwangerschap in verband met het afschaffen van de verplichte minimale beraadtermijn voor de afbreking van zwangerschappen, *Kamerstukken II* 2020/21, 35737, nr. 4; voorstel van wet zoals gewijzigd naar aanleiding van het advies van de Afdeling Advisering Raad van State bij het voorstel van wet van het lid Pia Dijkstra tot wijziging van de Wet afbreking zwangerschap in verband met het afschaffen van de verplichte minimale beraadtermijn voor de afbreking van zwangerschappen, *Kamerstukken II* 2020/21, 35737, nr. 6; brief van het lid Paternotte inzake overname van de verdediging van het initiatiefvoorstel bij het voorstel van wet van het lid Pia Dijkstra tot wijziging van de Wet afbreking zwangerschap in verband met het afschaffen van de verplichte minimale beraadtermijn voor de afbreking van zwangerschappen, *Kamerstukken I* 2021/22, 35737, nr. A).

<sup>567</sup> Zie art. 1, onderdeel B, *Kamerstukken II* 2020/21, 35737, nr. 2, 1. Een tweede wijziging heeft betrekking op de mogelijkheid voor een huisarts om te voorzien in een legale medicamenteuze zwangerschapsafbreking (zie art. 2, onderdeel A, *Kamerstukken II* 2020/21, 35737, nr. 2, 1).

<sup>568</sup> Zie *Kamerstukken I* 2021/22, 35737, nr. A.

<sup>569</sup> Zie TWEDE KAMER, "Initiatiefwetsvoorstel tot wijziging van Wet afbreking zwangerschap in verband met het afschaffen van de verplichte minimale beraadtermijn voor de afbreking van zwangerschappen", <https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/wetsvoorstellen/detail?id=2021Z03572&dossier=35737>; EERSTE KAMER, "Initiatiefvoorstel-Paternotte, Kuiken, Ellemeet en Tellegen Afschaffen verplichte minimale beraadtermijn voor afbreking van zwangerschappen", [https://www.eerstekamer.nl/wetsvoorstel/35737\\_initiatiefvoorstel](https://www.eerstekamer.nl/wetsvoorstel/35737_initiatiefvoorstel) [Laatst geraadpleegd op 28 april 2022].

<sup>570</sup> Zie *Kamerstukken I* 2021/22, 35737, nr. A.

<sup>571</sup> De plenaire behandeling van het wetsvoorstel door de Eerste Kamercommissie voor Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS) zal plaatsvinden op een nader te bepalen datum (alleszins niet vóór 17 mei 2022). Het eindverslag

### 3.2.3.2 Standpunten over aanpassing abortusvoorwaarden

**128.** Met het initiatiefwetsvoorstel wenst de indienst<sup>572</sup> DIJKSTRA de volledige afschaffing van de huidige verplichte minimale beraadtermijn van vijf dagen.<sup>573</sup> Als alternatief vraagt zij om een flexibele beraadtermijn in het leven te roepen die na een gezamenlijk overleg tussen de zwangere vrouw en de arts kan overwogen worden indien gewenst.<sup>574</sup> Deze mogelijkheid zorgt ervoor dat de vrouw en de arts in gezamenlijk overleg een beraadtermijn kunnen vaststellen die langer of korter zal duren dan de huidige vijf dagen.<sup>575</sup> Zij staaft haar aanpassing door te wijzen op de resultaten die uit verschillende onderzoeken bevestigen dat vrouwen goed in staat zijn om een zorgvuldige en weloverwogen beslissing te nemen zonder de toepassing van een verplichte minimale beraadtermijn.<sup>576</sup> Ze beoogt hiermee een versterking te realiseren van het recht op autonomie en zelfbeschikking van de vrouw, aangezien vrijwilligheid, zorgvuldigheid en weloverwogenheid de basisprincipes uitmaken.<sup>577</sup> Ook doet dit volgens haar recht aan de professionaliteit van de arts.<sup>578</sup>

**129.** DIJKSTRA benadrukt dat de huidige verplichte beraadtermijn tot stand is gekomen vanuit een paternalistisch idee.<sup>579</sup> De invoering van de beraadtermijn is een paternalistische actie van de overheid dat zijn rechtvaardiging vindt in de bescherming van het ongeboren leven. Dit is volgens haar een aantasting van de autonomie van de zwangere vrouw, aangezien dit de ruimte voor een individuele beslissing in het kader van de belangenafweging in grote mate afbakt.<sup>580</sup>

Vanuit het perspectief van de *informed consent* bestaat er geen enkele garantie dat een vrouw tijdens de verplichte minimale beraadtermijn verder nadenkt over de te nemen beslissing.<sup>581</sup> Ook stelt DIJKSTRA dat niet de verplichte minimale beraadtermijn een waarborg uitmaakt voor een weloverwogen besluit, maar wel de professionele ondersteuning van de zwangere vrouw bij haar

---

werd reeds op 12 april 2022 door de Eerste Kamercommissie VWS uitgebracht. Op dinsdag 21 juni 2022 is het wetsvoorstel betreffende de afschaffing van de verplichte minimale beraadtermijn van vijf dagen door de Eerste Kamer aangenomen. Dit betekent concreet dat de invoering van een flexibele beraadtermijn vanaf het jaar 2023 hoogstwaarschijnlijk werkelijkheid wordt. Zie hierover uitgebreid: Wet van 22 augustus 2022 houdende voorstel van wet van de leden Paternotte, Kuiken, Ellemeete en Tellegen tot wijziging van Wet afbreking zwangerschap in verband met het afschaffen van de verplichte minimale beraadtermijn voor de afbreking van zwangerschappen, *Stb.* 2022, 326; EERSTE KAMER, "Initiatiefvoorstel-Paternotte, Kuiken, Ellemeete en Van Wijngaarden Afschaffen verplichte minimale beraadtermijn voor afbreking van zwangerschappen", [https://www.eerstekamer.nl/wetsvoorstel/35737\\_initiatiefvoorstel](https://www.eerstekamer.nl/wetsvoorstel/35737_initiatiefvoorstel) [laatst geraadpleegd op 22 september 2022].<sup>572</sup> De indiener van het initiatiefwetsvoorstel was mevrouw Pia Dijkstra (D66). Nu zijn het de leden Paternotte (D66), Kuiken (PvdA), Ellemeete (GroenLinks) en Tellegen (VVD) die het wetsvoorstel steunen en verdedigen (zie TWEDE KAMER, "Initiatiefwetsvoorstel afschaffen verplichte minimale beraadtermijn abortus", 27 januari 2022, [https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/plenaire\\_verslagen/kamer\\_in\\_het\\_kort/initiatiefwetsvoorstel-afschaffen-verplichte](https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/plenaire_verslagen/kamer_in_het_kort/initiatiefwetsvoorstel-afschaffen-verplichte) [Laatst geraadpleegd op 28 april 2022]).

<sup>573</sup> Art. 1, onderdeel B, *Kamerstukken II* 2020/21, 35737, nr. 2, 1; *Kamerstukken II* 2020/21, 35737, nr. 3, 1 en 14. De initiatiefneemster wenst te benadrukken dat dit initiatiefwetsvoorstel helemaal niet de bedoeling heeft tot een afschaffing van de beraadtermijn, maar slechts moet leiden tot een afschaffing van de minimale verplichte beraadtermijn (zie *Kamerstukken II* 2020/21, 35737, nr. 3, 13).

<sup>574</sup> *Kamerstukken II* 2020/21, 35737, nr. 3, 1-2 en 14. De indiener vraagt een aanpassing van de Wafz door de volgende specifieke zin aan art. 3, eerste lid toe te voegen: "De arts en de vrouw kunnen, met in achtname van de eisen met betrekking tot hulpverlening en besluitvorming, bedoeld in artikel 5, in gezamenlijk overleg een termijn vaststellen die voorafgaat aan de afbreking van de zwangerschap" (zie art. 1, onderdeel B, *Kamerstukken II* 2020/21, 35737, nr. 2, 1).

<sup>575</sup> *Kamerstukken II* 2020/21, 35737, nr. 3, 14.

<sup>576</sup> *Ibid.*, 1-2.

<sup>577</sup> *Ibid.*, 14.

<sup>578</sup> *Ibid.*

<sup>579</sup> *Ibid.*, 7.

<sup>580</sup> *Ibid.*

<sup>581</sup> *Ibid.*, 8-9.

keuze voor een zwangerschapsafbreking.<sup>582</sup> Voorts merkt zij op dat er voor het initiatiefvoorstel voldoende steun en draagkracht bestaat onder de bevolking.<sup>583</sup> Uit de meeste reacties blijkt dat vrouwen over het algemeen reeds vóór de zwangerschap nadenken over de mogelijke gevolgen van een zwangerschapsafbreking en deze beslissing een keuze uitmaakt die enkel aan de vrouw toebehoort mits de nodige en gewenste ondersteuning. Bovendien wordt er een grote waarde gehecht aan de passende ondersteuning en professionaliteit van de hulpverlening door de arts omdat het de zwart-wit benadering van de term 'noodsituatie' sterk afzwakt.<sup>584</sup>

**130.** Tegenstanders<sup>585</sup> van het wetsvoorstel betwijfelen de wenselijkheid van een afschaffing van de beraadtermijn sterk en halen vooral aan dat een besluit tot een zwangerschapsafbreking een onomkeerbare situatie uitmaakt en bovendien de kiem van een leven aantast.<sup>586</sup> Bovendien betwisten zij de stelling dat de verplichte minimale beraadtermijn een paternalistisch karakter bezit en de overheid als paternalistische actor hiervoor het best geplaatst is.<sup>587</sup> Zij weerleggen dit argument door te wijzen dat dergelijke paternalistische maatregelen genomen worden ter bescherming van de zwangere vrouw, aangezien er te snel een ondoordachte beslissing zou volgen in zulke situaties. Dit creëert volgens hen, binnen een bepaalde termijn, grote gevolgen voor zowel het welzijn als de (psychische) gezondheid van de vrouw.<sup>588</sup> Bovendien benadrukken zij dat het de morele verantwoordelijkheid van de overheid betreft om in te staan voor de bescherming van het ongeboren menselijk leven dat door middel van de invoering van een procedurele vereiste (de beraadtermijn) is vormgegeven.<sup>589</sup>

Voorts kunnen volgens de tegenstanders de externe druk en de heftige emoties die gepaard gaan met een overweging tot een zwangerschapsafbreking bijzonder zwaar wegen waardoor de betrokkene nauwelijks meer in staat is om te komen tot een autonome, geïnformeerde en weloverwogen keuze.<sup>590</sup> De verplichte minimale beraadtermijn vormt een uitvoerbare waarborg die recht doet aan de vooropgestelde evenwichtsoefening uit de Wafz en zorgt er net voor dat de vrouw de mogelijkheid verkrijgt om een individuele en aangepaste keuze te maken die recht doet

---

<sup>582</sup> *Kamerstukken II 2020/21, 35737, nr. 3, 10.*

<sup>583</sup> *Ibid.*, 13.

<sup>584</sup> *Ibid.*

<sup>585</sup> Dit zijn bepaalde leden van de fracties VVD, SGP, CDA, D66 en ChristenUnie. Zie voor de kritische bedenkingen en vragen met betrekking tot het wetsvoorstel: Voorlopig verslag bij het voorstel van wet van de leden Paternotte, Kuiken, Ellemeet en Tellegen tot wijziging van Wet afbreking zwangerschap in verband met het afschaffen van de verplichte minimale beraadtermijn voor de afbreking van zwangerschappen, *Kamerstukken I 2021/22, 35737, nr. B* (hierna: *Kamerstukken I 2021/22, 35737, nr. B*); MvA bij het voorstel van wet van de leden Paternotte, Kuiken, Ellemeet en Tellegen tot wijziging van Wet afbreking zwangerschap in verband met het afschaffen van de verplichte minimale beraadtermijn voor de afbreking van zwangerschappen, *Kamerstukken I 2021/22, 35737, nr. D*. Zie hiervoor ook: E. GROENENBOOM en A. VAN WOLFWINKEL, "Die vijf dagen bedenktijd bij abortus blijven hard nodig voor een zorgvuldige keuze", *TROUW* 28 april 2021, <https://www.trouw.nl/opinie/die-vijf-dagen-bedenktijd-bij-abortus-blijven-hard-nodig-voor-een-zorgvuldige-keuze~b7af7d63/>; BERAADTERMIJN, "Het manifest 'Beraad!", <https://beraadtermijn.nl/>; SCHREEUW OM LEVEN, "Afschaffing bedenktijd bij abortus dreigt!", 26 januari 2022, <https://www.schreeuwomleven.nl/nieuws/166/afschaffing-bedenktijd-bij-abortus-dreigt-/> [Laatst geraadpleegd op 28 april 2022].

<sup>586</sup> *Kamerstukken I 2021/22, 35737, nr. B, 4.*

<sup>587</sup> *Ibid.*, 6.

<sup>588</sup> *Ibid.*

<sup>589</sup> *Ibid.*

<sup>590</sup> *Ibid.*, 7-8.

naargelang haar persoonlijke situatie.<sup>591</sup> Een flexibilisering van de beraadtermijn zorgt er volgens hen voor dat de vrouw elke waarborg op een autonome keuze verliest.<sup>592</sup>

### 3.3 Discussie in de rechtsleer

**131.** Zowel uit grondig wetenschappelijk evaluatieonderzoek van de Wafz als uit nieuwe parlementaire wetsinitiatieven zijn bepaalde knelpunten in de huidige regelgeving blootgelegd. De voornaamste discussiepunten in de rechtsleer aangaande de functionering en de inhoud van de Wafz betreffen op dit moment de wenselijkheid van de verplichte beraadtermijn.<sup>593</sup> Ook de uiterste termijn voor de zwangerschapsafbreking en de invulling van het begrip noodtoestand staan ter discussie.<sup>594</sup>

**132.** Uit het eerste evaluatieonderzoek van 2005 is naar voren gekomen dat de toepassing van de wettelijke beraadtermijn altijd onderwerp van discussie is geweest met een bijzondere focus op de noodzakelijkheid ervan.<sup>595</sup> Uit de resultaten van het onderzoek blijkt dat zowel door verschillende organisaties die abortushulpverlening aanbieden als personen, waaronder huisartsen, voornamelijk wordt aangegeven dat de toepassing ervan overbodig is.<sup>596</sup> Voorts wordt het vaak als nodeloos belemmerend ervaren indien de zwangere vrouw zeker is van haar stuk.<sup>597</sup> Bovendien komen de bezwaren tegen een vaste beraadtermijn hoofdzakelijk van abortusklinieken en in mindere mate van ziekenhuizen vanwege een hoger aantal abortusverzoeken bij eerstgenoemde instantie.<sup>598</sup> VISSER e.a. zijn de mening toegedaan om de verplichte beraadtermijn beter te flexibiliseren naar een zodanige bedenktijd die kan worden gehanteerd als nodig wordt geacht door de zwangere vrouw om in de gegeven omstandigheden te komen tot een weloverwogen besluit.<sup>599</sup> Een dergelijke flexibilisering van de beraadtermijn brengt bijgevolg de nodige eisen met zich mee inzake de gespreksvoering in het kader van de hulpverleningsplicht van de arts waarbij de hulpverlener goed moet kunnen inschatten welke bedenktijd de zwangere vrouw wenst of nodig heeft.<sup>600</sup>

Uit het tweede evaluatieonderzoek van 2020 is opnieuw gebleken dat de wenselijkheid van de huidige verplichte beraadtermijn de nodige vraagtekens oproept.<sup>601</sup> Desondanks is de aanbeveling uit het eerste evaluatieonderzoek voor de aanpassing naar een flexibele beraadtermijn door de regering niet in overweging genomen, met een uitzondering in de overtijdperiode waar er geen vaste termijn van toepassing is.<sup>602</sup> PLOEM e.a. merken hierbij op dat uit de huidige abortuspraktijken en realiteit opnieuw blijkt dat de hantering van een vaste beraadtermijn in welbepaalde gevallen voor problemen

---

<sup>591</sup> *Ibid.*

<sup>592</sup> *Ibid.*

<sup>593</sup> J.K. DE BREE, "Bezint eer ge begint: de beraadtermijn voor abortus in gezondheidsrechtelijk perspectief", *TvGR* 2021, afl. 4, (374) 374 en 377-378; M.C. PLOEM, E. KROL, J. LEGEMAATE en H.B. WINTER, "Tweede evaluatie van de Wet afbreking zwangerschap", *TvGR* 2022, afl. 1, (6) 24-25.

<sup>594</sup> T.A.M. TE BRAAKE, "Juridische mogelijkheden en grenzen van late zwangerschapsafbreking", *TvGR* 1992, vol. 16, afl. 8, (137) 141-143; C. LOCKEFEEER-MAAS, "Einde van een liberale dwaling. Abortuswetgeving herzien", *Liberaal Reveil* 2015, jg. 56, nr. 4, (175) 177-180; W.J. DONDORP en G.M.W.R. DE WERT, "De foetus of het toekomstige kind?", *TvGR* 2022, afl. 2, (114) 118-120.

<sup>595</sup> M.R.M. VISSER e.a., *Evaluatie Wet afbreking zwangerschap*, Den Haag, ZonMw, 2005, 158.

<sup>596</sup> *Ibid.*

<sup>597</sup> *Ibid.*

<sup>598</sup> *Ibid.*

<sup>599</sup> *Ibid.*, 159-160.

<sup>600</sup> *Ibid.*

<sup>601</sup> *Ibid.*, 151.

<sup>602</sup> *Ibid.*

kan zorgen die gerelateerd zijn aan de overschrijding van wettelijke termijnen.<sup>603</sup> Het is volgens hen aanbevelenswaardig om een concrete afweging te maken tussen de voor- en nadelen van de verplichte beraadtermijn, en deze te laten vervallen indien blijkt dat de voordelen ervan niet meer opwegen tegen de nadelen.<sup>604</sup> De auteurs benadrukken dat het besluitvormingsproces reeds over voldoende waarborgen beschikt en dat hulpverleners, wanneer zij dat nodig achten in samenspraak met de zwangere vrouw, een voldoende lange bedenktijd zullen hanteren.<sup>605</sup>

DE BREE is van mening dat een vervanging van de huidige beraadtermijn in een flexibele vorm een goed alternatief uitmaakt, aangezien er geen minimum- of maximumdagen opgelegd worden.<sup>606</sup> Op die manier beschikt de zwangere vrouw over een volledig individueel keuzerecht over het al dan niet hanteren van een bedenktijd volgens haar noden en behoeften. Deze gedachtegang is volgens DE BREE vooral positief omdat het beter past bij de hedendaagse maatschappelijke en juridische visie op de autonomie van de vrouw enerzijds en op het ongeboren leven anderzijds.<sup>607</sup> Bovendien is zij ook een voorstander van een berustingsperiode, aangezien het haar nut en relevantie de voorbije jaren in welbepaalde gevallen heeft aangetoond. Een verplichte minimale beraadtermijn is volgens haar dus niet de juiste maatregel.<sup>608</sup> Zij wijst hiervoor expliciet naar het wetsvoorstel van DIJKSTRA waarbij de voorgestelde belangenafweging tussen de conflicterende waarden meer aanleunen bij de huidige juridische en praktische realiteit van de zwangerschapsafbreking (*supra*, nrs. 127-130).<sup>609</sup> Deze visie lijkt mijns inziens verdedigbaar omdat een flexibele beraadtermijn, zoals DE BREE aanhaalt, een adequate oplossing biedt voor éénieder die in aanraking komt met een ongewenste zwangerschap. Het voorgestelde alternatief geeft volgens mij uiting aan de individuele noden en verschillen tussen de betrokkenen zodat de zwangere vrouw in gezamenlijk overleg met de arts hierop kan inspelen zonder enige vorm van verplichting.

Daarentegen is de juristenvereniging *Pro Vita* (hierna: JPV) hier resoluut tegen en vinden zij de afschaffing onwenselijk voor zowel de zwangere vrouw als het ongeboren kind. JPV bemerkt hierbij dat het wetsvoorstel een gevaar betekent voor het delicate evenwicht in de Wafz. In hun ogen verdwijnt de aandacht voor het waarborgen van de belangen van het ongeboren leven en ligt de nadruk enkel op het belang van de autonomie van de vrouw.<sup>610</sup> Bovendien komt ook de zorgvuldige besluitvorming, die vooral van belang is voor de kwetsbare vrouwen, onder druk te staan omdat de verplichte minimale beraadtermijn een cruciaal onderdeel vormt van deze zorgvuldigheid.<sup>611</sup> Bij de opvatting van de JPV kan ik mij deels in terugvinden, aangezien zij terecht opmerken dat de verplichte beraadtermijn tot één van de belangrijkste stappen behoort in het zorgvuldige besluitvormingsproces van de vrouw. Ook het feit dat een potentiële afschaffing een gevaar zou

---

<sup>603</sup> *Ibid.*

<sup>604</sup> *Ibid.*

<sup>605</sup> M.C. PLOEM e.a., *Tweede evaluatie Wet afbreking zwangerschap*, Den Haag, ZonMw, 2020, 151.

<sup>606</sup> J.K. DE BREE, "Bezint eer ge begint: de beraadtermijn voor abortus in gezondheidsrechtelijk perspectief", *TvGR* 2021, afl. 4, (374) 378.

<sup>607</sup> *Ibid.*

<sup>608</sup> *Ibid.*

<sup>609</sup> *Ibid.*, 379.

<sup>610</sup> JURISTENVERENIGING PRO VITA (JPV), "Afschaffing beraadtermijn bij abortus: onwenselijk voor vrouw en kind", *PRO VITA HUMANA* 9 februari 2022, <https://provita.nl/publicaties/afschaffing-beraadtermijn-bij-abortus-onwenselijk-voor-vrouw-en-kind/> [Laatst geraadpleegd op 28 april 2022].

<sup>611</sup> *Ibid.*

vormen voor het uitgangspunt van de Wafz, waaronder de rechtsbescherming van het ongeboren leven, vind ik niet onbelangrijk. Persoonlijk vind ik het een moeilijke discussie omdat zowel de voor- als tegenstanders van het debat duidelijke onderbouwde argumenten aanhalen en het uiteindelijk aan de wetgever toekomt om de knoop door te hakken.

**133.** Een ander knelpunt binnen de Wafz heeft betrekking op de uiterste zwangerschapstermijn. Volgens LOCKEFEER-MAAS roept de betekenis van de term 'levensvatbaar' veel vragen op. In haar ogen bezitten de foetus, het embryo en de bevruchte eicel reeds over een recht van leven, zoals het geboren leven, en zijn ze daar niet slechts vatbaar voor.<sup>612</sup> Het kleinste embryo dient als waardevol te worden bestempeld en niet pas vanaf een welbepaalde grens zoals 24 weken krachtens de Wafz.<sup>613</sup> Het nogal pijnlijk gegeven dat een kinderleven in de meest kwetsbare fase volledig afhankelijk is aan de levensomstandigheden en de wil van de zwangere vrouw maakt voor haar eveneens een ongemakkelijke waarheid uit.<sup>614</sup>

LEENEN e.a. vinden dat naar huidige juridische en ethische opvattingen de beschermwaardige belangen van het ongeboren kind reeds voor het bereiken van de levensvatbaarheidsgrens van 24 weken in het geding kunnen zijn.<sup>615</sup> Zij staven hun zienswijze door te stellen dat, gezien de ontwikkelingen binnen de huidige stand van de medische wetenschap, er geen goede argumenten aanwezig zijn om de vrucht in deze fase minder bescherming te bieden dan in een latere fase van de zwangerschap.<sup>616</sup> Volgens hen is het inzicht in de medische wetenschap, sinds de totstandkoming van de Wafz, dermate gegroeid dat de vrucht zonder adequate preventie eveneens in de vroege fase van de zwangerschap ernstige gezondheidsschade kan leiden.<sup>617</sup>

Een soortgelijke visie wordt ook door CEDER geuit, waarbij hij opmerkt dat de Wafz zelfs in strijd is met het Wetboek van Strafrecht. Hij haalt vooral aan dat een correcte interpretatie van de huidige stand van de medische wetenschap en van het Wetboek van Strafrecht er toe leiden dat een aanpassing van de Wafz op dit gebied noodzakelijk is.<sup>618</sup> Persoonlijk volg ik het standpunt van LEENEN e.a., maar niet van LOCKEFEER-MAAS. LEENEN e.a. halen terecht aan dat volgens nieuwe inzichten en ontwikkelingen in de medische wetenschap de wettelijk bepaalde levensvatbaarheidsgrens van 1981 achterhaald blijkt zodat daar rekening mee moet worden gehouden. In mijn ogen is de zienswijze van LOCKEFEER-MAAS niet verdedigbaar, aangezien uit de parlementaire werken blijkt dat de Nederlandse wetgever de foetus geen recht op leven heeft willen toekennen vanaf de conceptie. De wetgever heeft de bescherming van het ongeboren leven verzekerd door de invoering van een aantal procedurele vereisten, wat mijns inziens niet onbelangrijk is en de nodige waarborgen biedt voor een zorgvuldige belangenafweging in hoofde van de zwangere vrouw.

---

<sup>612</sup> C. LOCKEFEER-MAAS, "Einde van een liberale dwaling. Abortuswetgeving herzien", *Liberaal Reveil* 2015, jg. 56, nr. 4, (175) 177.

<sup>613</sup> *Ibid.*, 177-178.

<sup>614</sup> *Ibid.*, 178.

<sup>615</sup> H.J.J. LEENEN e.a., *Handboek gezondheidsrecht*, Den Haag, Boom Juridische uitgevers, 2020, 357-358.

<sup>616</sup> *Ibid.*

<sup>617</sup> *Ibid.*

<sup>618</sup> D. CEDER, "Vermist: de rechtsbescherming van het ongeboren kind", *Pro Vita Humana* 2014, jg. 21, nr. 1, (1) 4-5.



Daarentegen deelt TE BRAAKE deze opvatting niet. Hij meent dat de keuze voor de zelfstandige levensvatbaarheidsgrens niet willekeurig is bepaald en uitgaat van zowel een evenwichtige belangenafweging als van een progressieve rechtsbescherming.<sup>619</sup> Hij onderstreept daarbij dat iedere andere gekozen grens willekeuriger zou zijn. Bovendien zou het uitblijven van een uiterlijke grens voor hem geen oplossing bieden, aangezien een zwangerschapafbreking dan ofwel helemaal niet ofwel gedurende de gehele zwangerschap toegelaten moet zijn. Volgens hem zullen geen van beide mogelijkheden zorgen voor een evenwichtigere belangenafweging tussen de wettelijk bepaalde uitgangspunten van enerzijds het recht op hulp van de vrouw in nood en anderzijds de rechtsbescherming van de vrucht.<sup>620</sup>

**134.** Als laatste bestaat er ook onenigheid over de invulling van de term 'noodsituatie'. Voor DE BEAUFORT is de discussie over wat moreel gezien al dan niet goede redenen zijn voor een zwangerschapsafbreking een bijzaak. Hij is de mening toegedaan dat een noodsituatie een rekbaar begrip is en het voor hem een zinloze discussie betreft, aangezien een zwangerschapsafbreking ongeacht de redenen gebeurt.<sup>621</sup> Ook is uit het tweede evaluatieonderzoek van de Wafz gebleken dat de overgrote meerderheid van de hulpverleners en belangenorganisaties vinden dat het begrip 'noodsituatie' een open begrip zou moeten blijven. Bovendien zijn ze er volledig tegen dat de wetgever een nadere concretisering van het begrip, door middel van een lijst met redenen in de Wafz, zou opnemen.<sup>622</sup> Een nadere invulling van de term lijkt mijns inziens onwenselijk, zoals aangehaald in het tweede evaluatieonderzoek, omdat het hier om een individuele en strikt persoonsgebonden aangelegenheid gaat.

Dit wordt anders geïnterpreteerd door LOCKEFEER-MAAS. De ongedefinieerde term 'noodsituatie' zou haar inziens een strikte interpretatie moeten kennen waarbij de Wafz slechts voorziet in uitzonderingsgevallen zoals de gezondheid en het leven van de vrouw.<sup>623</sup> Ter ondersteuning van dit standpunt sluit zij zich aan bij de liberale mensvisie dat ieder mensenleven in zichzelf waardevol is ongeacht de beperkingen waardoor zij het niet onbelangrijk vindt om de gevolgen en effecten van de ruime beschikbaarheid van prenatale screenings voldoende in vraag te trekken. De toepassing ervan dient volgens haar met de nodige zorgvuldigheid te worden gehanteerd, aangezien de levenskwaliteit van een mensenleven op het spel staat.<sup>624</sup>

**135.** Bovendien is LOCKEFEER-MAAS de mening toegedaan dat de Wafz over het algemeen strijdig is met vele liberale principes en dat de discussie aangaande de wenselijkheid van abortus opnieuw aan belang moet inwinnen.<sup>625</sup> Zij verzet zich tegen het argument dat een belangenafweging, en in het bijzonder de autonome beslissing of het leven zich in de baarmoeder mag ontwikkelen, enkel

---

<sup>619</sup> T.A.M. TE BRAAKE, "Juridische mogelijkheden en grenzen van late zwangerschapsafbreking", *TvGR* 1992, vol. 16, afl. 8, (137) 141.

<sup>620</sup> *Ibid.*

<sup>621</sup> I.D. DE BEAUFORT, "Individuele autonomie, paternalisme en maatschappelijke verantwoordelijkheid", *TvGR* 1991, vol. 15, nr. 1, (2) 7.

<sup>622</sup> M.C. PLOEM e.a., *Tweede evaluatie Wet afbreking zwangerschap*, Den Haag, ZonMw, 2020, 92.

<sup>623</sup> C. LOCKEFEER-MAAS, "Einde van een liberale dwaling. Abortuswetgeving herzien", *Liberaal Reveil* 2015, jg. 56, nr. 4, (175) 179.

<sup>624</sup> *Ibid.*, 178-179.

<sup>625</sup> *Ibid.*, 175.

een zaak is van de vrouw en vindt dit niet langer houdbaar.<sup>626</sup> De gehanteerde redenen voor een zwangerschapsafbreking acht zij bovendien een ongemakkelijke waarheid vanwege het feit dat in de praktijk elke vorm van noodsituatie in hoofde van de vrouw een levensbeëindiging rechtvaardigt.<sup>627</sup> Aldus doet een keuze tot abortus het belangrijkste principe dat ieder individueel mensenleven geacht wordt waardevol te zijn teniet.<sup>628</sup> Deze visie wordt ook door de anti-abortusorganisaties gedeeld. Zij zijn wel een voorstander van een verdere concretisering van het ruime begrip 'noodsituatie' en wensen een opname van een limitatief aantal geformuleerde redenen voor de toelaatbaarheid van zwangerschapsafbrekingen in de Wafz.<sup>629</sup>

### 3.4 Conclusie

**136.** Ook in Nederland ging abortus gepaard met de illegaliteit en de daarmee samenhangende strafbepalingen (*supra*, nrs. 111-116). Zowel de illegale abortuspraktijken in de abortusklinieken, de inconsistente rechtspraak als de gebrekkige handhaving van het strafrecht vormden belangrijke signalen voor de totstandkoming van een wettelijk kader voor abortus. Bovendien ontstonden doorheen de jaren veranderingen in de perceptie en opvatting over abortus. Dit gegeven versterkte de nood van een abortuswet die er uiteindelijk ook in 1981 is gekomen, maar pas in 1984 in werking is getreden. Het uitgangspunt van de wetgever bestond in het voorzien van enerzijds de rechtsbescherming van het ongeboren menselijk leven en anderzijds het recht van de vrouw op hulpverlening die door een ongewenste zwangerschap in een noodsituatie verkeerde. Bovendien werd voorzien in bijkomende procedurele vereisten voor zowel de arts als de zwangere vrouw ter bescherming van enerzijds het ongeboren leven en anderzijds het bieden van een voldoende waarborg voor een zorgvuldige besluitvormingsproces in hoofde van de zwangere vrouw (*supra*, nrs. 118-126). De wetgever achtte dit noodzakelijk, aangezien een zwangerschapsafbreking een zeer ernstige en ingrijpende maatregel uitmaakte dat slechts omwille van een onontkoombare nood in hoofde van de zwangere vrouw kon worden toegelaten. Dit uitte zich in onder meer de invoering van de voorwaarde van de noodsituatie, een bijkomende verplichte minimale beraadtermijn van vijf dagen en strikte voorwaarden inzake de hulpverleningsplicht in hoofde van de arts (*supra*, nrs. 118-123 en 125-126).

**137.** Ondanks dat de zwangere vrouw zich in een noodsituatie diende te bevinden en de wetgever hiervoor geen definitie voorzag, kende het begrip een ruime invulling zodat abortus omwille van sociale of economische redenen werd toegelaten. In Nederland vormde de zwangerschapsduur voor de wetgever een belangrijke factor, zodat er een absolute grens van 24 weken werd gehanteerd voor een abortusverzoek. Dit stond in het teken van zowel de progressieve beschermwaardigheid van de foetus als door de stand van de medische wetenschap die er van uitging dat vruchten van minder dan 24 weken als niet levensvatbaar werden beschouwd. Na deze grens was abortus strafbaar tenzij de zwangere vrouw zich beriep op de noodtoestand als rechtvaardigingsgrond van overmacht (*supra*, nr. 120). Naast de inhoudelijke vereiste van de noodsituatie, die bovendien een ruime invulling toekomt, de schriftelijke toestemming en de vrije wil in hoofde van de vrouw dienen

---

<sup>626</sup> *Ibid.*, 177.

<sup>627</sup> *Ibid.*

<sup>628</sup> *Ibid.*

<sup>629</sup> M.C. PLOEM e.a., *Tweede evaluatie Wet afbreking zwangerschap*, Den Haag, ZonMw, 2020, 92.

eveneens enkele procedurele vereisten te worden vervuld voor een geldige abortusverzoek. De arts beschikt over de verplichting om de nodige voorlichting met betrekking tot alternatieven te verstrekken, controle uit te oefenen over de omstandigheden en het besluitvormingsproces van de zwangere vrouw en om voldoende nazorg te bieden. Bovendien dient de zwangere vrouw eerst een verplichte minimale beraadtermijn van vijf dagen te respecteren met als doel om te komen tot een zorgvuldige en weloverwogen besluitvorming. Voorts werden er door de wetgever bijkomende eisen geformuleerd bij een zwangerschapsafbreking vanaf dertien weken vanwege de daarmee gekoppelde gezondheidsrisico's voor de vrouw (*supra*, nr. 119). De Wafz is sindsdien ongewijzigd gebleven en nog steeds, conform de toenmalige visies en uitgangspunten van de Nederlandse wetgever, van toepassing.

**138.** Concluderend kan er gesteld worden dat Nederland over een ruime abortuswetgeving beschikt dat de zwangere vrouw een volwaardig recht op abortus toekent tot aan 24 weken van de zwangerschap, met een kleine nuance in de praktijk waar de grens doorgaans op 22 weken ligt (*supra*, nrs. 31 en 119, vn. 508). Voorts is Nederland van plan om het zelfbeschikkingsrecht inzake abortus verder te versterken door middel van een goedkeuring van het wetsvoorstel tot afschaffing van de verplichte minimale beraadtermijn (*supra*, nrs. 127-130). Een flexibilisering van de beraadtermijn sluit volgens de wetgever beter aan bij zowel de individuele noden en behoeften van de zwangere vrouw als bij de hedendaagse maatschappelijke en juridische visie op de autonomie van de vrouw. Bovendien zouden er voldoende waarborgen bestaan voor een weloverwogen besluitvormingsproces door de zwangere vrouw op basis van de informatieverplichtingen in hoofde van de arts. Indien een flexibele beraadtermijn eraan komt, betekent dit daadwerkelijk dat er sprake zal zijn van een grotere zelfbeschikkingsrecht inzake abortus en verkrijgt de zwangere vrouw een individueel keuzerecht over de wenselijkheid van een beraadtermijn naargelang haar concrete situatie.



## 4 Poolse abortuswetgeving

**156.** In het vierde hoofdstuk komt de Poolse abortuswetgeving aan bod. Vooreerst wordt de huidige problematiek en de abortuscijfers in Polen geschetst. Daarna volgt er een bespreking van respectievelijk de ontstaansgeschiedenis van de abortuswet, het huidige wetgevend kader en de toepasselijke abortusvoorwaarden (*infra*, Bijlage 3). Ook zal aandacht worden besteed aan de ingediende wetgevingsinitiatieven doorheen de jaren tot nu. Bovendien komen de verschillende standpunten en opvattingen in de rechtsleer over zowel de inhoud van de huidige abortuswetgeving als de gevolgen van de laatste wetwijziging van 2021 ter sprake. Op het einde volgt er een conclusie met een weergave van de belangrijkste bevindingen uit het hoofdstuk.

### 4.1 Abortus in Polen: inleidend kader

#### 4.1.1 Situering en problematiek

**157.** Polen kent op dit moment één van de restrictiefste abortuswetgeving van Europa.<sup>630</sup> De verstrengde wetwijziging van 27 januari 2021<sup>631</sup> heeft het zelfbeschikkingsrecht inzake abortus van de Poolse vrouwen aanzienlijk beperkt (*infra*, nr. 169).<sup>632</sup> Het Grondwettelijk Hof in Polen oordeelde op 22 oktober 2020<sup>633</sup> dat abortus wegens ernstige, ongeneeslijke en dodelijke foetale afwijkingen ongrondwettelijk is.<sup>634</sup> Het arrest betekent letterlijk het einde van bijna alle legale abortussen<sup>635</sup> in Polen, aangezien de overgrote meerderheid van de ongewenst zwangere vrouwen omwille van deze specifieke reden een abortus laten uitvoeren.<sup>636</sup> Als gevolg hiervan manifesteren in veel Poolse

<sup>630</sup> I. KORALEWSKA and K. ZIELIŃSKA, "Defending the unborn", 'protecting women' and 'preserving culture and nation': anti-abortion discourse in the Polish right-wing press", *Culture, Health & Sexuality* 2021, (1) 1-2; K. ZARĘBA, K., HERMAN, E., KOŁB-SIELECKA and G. JAKIEL, "Abortion in Countries with Restrictive Abortion Laws - Possible Directions and Solutions from the Perspective of Poland", *Healthcare* 2021, vol. 9, no. 11, (1) 5.

<sup>631</sup> Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 22 października 2020 r. sygn. akt K 1/20 [Wetwijziging naar aanleiding van het arrest van het Grondwettelijk Hof van 22 oktober 2020, ref. nr. K 1/20], Dz.U. 2021 poz. 175, <http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20210000175/O/D20210175.pdf>.

<sup>632</sup> K. WEZYK, *Aborcja jest [Abortus is er]*, Warszawa, Abedik, 2021, 27-28 en 116; A. GLISZCZYŃSKA-GRABIAS and W. SADURSKI, "The Judgment That Wasn't (But Which Nearly Brought Poland to a Standstill). 'Judgment' of the Polish Constitutional Tribunal of 22 October 2020, K1/20", *Eur. Const. Law Rev.* 2021, vol. 17, no. 1, (130) 130-131.

<sup>633</sup> Zie hierover: Wyrok TK z 22.10.2020 r. (K 1/20) w sprawie planowanie rodziny, ochrona płodu ludzkiego i warunki dopuszczalności przerywania ciąży [Arrest van het Grondwettelijk Hof van 22 oktober 2020 (K 1/20) betreffende de gezinsplanning, de bescherming van de menselijke foetus en de voorwaarden voor de toelaatbaarheid van zwangerschapsafbreking], OTK ZU 2021, poz. 4, Dz.U. z 2021 r. poz. 175, <http://otkzu.trybunal.gov.pl/2021/A/4> en <http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20210000175/O/D20210175.pdf> (hierna: Arrest 22.10.2020 K 1/20).

<sup>634</sup> A. CIURA, "Sens normatywny przepisów ustawowych wprowadzających przesłanki dopuszczalności przerywania ciąży w kontekście orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego z 22 października 2020 r. w sprawie o sygn. K 1/20 [De normatieve betekenis van de wettelijke bepalingen tot invoering van de voorwaarden voor de toelaatbaarheid van zwangerschapsafbreking in het kader van de uitspraak van het Grondwettelijk Hof van 22 oktober 2020 in de zaak K 1/20]", *Progress* 2021, nr. 9-10, (86) 86-88 (hierna: A. CIURA, *Sens normatywny*).

<sup>635</sup> In Polen wordt onder abortus de "opzettelijke beëindiging van de zwangerschap, gecombineerd met de verwijdering van het embryo of de foetus uit het lichaam van de vrouw" verstaan (zie J. SZCZEPANKIEWICZ-BATTEK, "Religie świata wobec problemów reprodukcji [Wereldgodsdiensten in het licht van de voortplantingsproblemen]" w A. SZLAGOWSKIEJ (red.), *Problemy zdrowia reprodukcyjnego kobiet. Zdrowie reprodukcyjne w kontekście zmian społeczno-kulturowych na przestrzeni wieków [Reproductieve gezondheidsproblemen bij vrouwen. Reproductieve gezondheid in de context van sociaal-culturele veranderingen doorheen de eeuwen]*, Wrocław, Uniwersytet Medyczny [Universiteit voor Medische Wetenschappen], 2020, (23) 36).

<sup>636</sup> J. KUIPER, *Polen: geen land van fietsers en vegetariërs*, Eindhoven, Dato, 2018, 180; M. BUCHOLC and M. KOMORNIK, "Abortion ban on demand", *Eurozine* 2020, <https://www.eurozine.com/abortion-ban-on-demand/?pdf>, (1) 1; K. WEZYK, *Aborcja jest [Abortus is er]*, Warszawa, Abedik, 2021, 11 en 27-28; D. SITNICKA, "Polska piekłem kobiet. PiS i Trybunał Julii Przyłębskiej wprowadzili zakaz aborcji" [Polen is een hel voor vrouwen.

steden tienduizenden demonstranten nu reeds meer dan een jaar lang tegen één van de strengste abortuswetten in Europa.<sup>637</sup> Deze situatie kenmerkt de impact van het gevolg van de invoering van een zeer conservatief gerichte visie inzake abortus en blijft daardoor een zeer gevoelig en gepolariseerd thema.<sup>638</sup> Dit valt te verklaren doordat Polen zich in korte tijd geleidelijk aan ontwikkelde van een liberale democratie naar een meer nationaal conservatief bewind sinds de verkiezingsoverwinningen van de conservatief-rechtse politieke partij PiS (*Prawo i Sprawiedliwość* of Recht en Rechtvaardigheid) in 2015.<sup>639</sup>

**158.** Sinds de machtsovername door PiS is er een duidelijk conservatieve en meer populistische beweging aan de gang.<sup>640</sup> Zo zijn er niet enkel sociale hervormingen doorgevoerd, maar is ook de onafhankelijkheid van de Poolse justitie in gevaar en onder druk komen te staan.<sup>641</sup> Vooral het Grondwettelijk Hof wordt door PiS<sup>642</sup> gevisieerd waarbij zij de onafhankelijke rechtspraak ondermijnen, zoals opgemerkt bij het abortusarrest (*infra*, nrs. 169 en 191).<sup>643</sup> Het Grondwettelijk Hof is daarmee niet langer een neutrale en onafhankelijke waakhond van mensenrechten zoals verankerd in de Poolse grondwet.<sup>644</sup> Dit betekent concreet dat er geen sprake meer is van een

---

PiS en het tribunaal van Julia Przylebska hebben een verbod op abortus ingevoerd], *OKO.press* 22 października 2020 [22 oktober 2020], <https://oko.press/polska-pieklem-kobiet-pis-i-trybunal-julii-przylebskiej-wprowadzili-zakaz-aborcji/> [laatst geraadpleegd op 5 april 2022].

<sup>637</sup> A. KRAJEWSKA, "Connecting Reproductive Rights, Democracy, and the Rule of Law: Lessons from Poland in Times of COVID-19", *German Law Journal* 2021, vol. 22, no. 6, (1072) 1077-1078; A. SULIKOWSKI, "Wyrok TK w sprawie K 1/20. Hegemonia, 'histeria', agonizm" [Arrest van het Grondwettelijk Hof betreffende de zaak K 1/20. Hegemonie, 'hysterie', agonisme], *Państwo i Prawo [Staat en Recht]* 2021, nr. 8, (24) 24-25.

<sup>638</sup> K. WEZYK, *Aborcja jest [Abortus is er]*, Warszawa, Abedik, 2021, 11 en 27-28; P. GRZEBYK, "Ogólnopolski Strajk Kobiet, aborcja i prawo do strajku [Nationale vrouwenstaking, abortus en stakingsrecht]", *Państwo i Prawo [Staat en Recht]* 2021, (184) 184-185.

<sup>639</sup> J. KUIPER, *Polen: geen land van fietsers en vegetariërs*, Eindhoven, Dato, 2018, 11-12, 23-24 en 27; T. DRINÓCZI and A. BIEN-KACAŁA, "Illiberal Constitutionalism: The Case of Hungary and Poland", *German Law Journal* 2019, vol. 20, no. 8, (1140) 1146; EUROPA NU, "Politieke situatie Polen", [https://www.europa-nu.nl/id/viihjn09m9we/politieke\\_situatie\\_polen](https://www.europa-nu.nl/id/viihjn09m9we/politieke_situatie_polen) [laatst geraadpleegd op 5 april 2022].

<sup>640</sup> J. KUIPER, *Polen: geen land van fietsers en vegetariërs*, Eindhoven, Dato, 2018, 12-13; W. SADURSKI, "Populism and Human Rights in Poland" in G.L. NEUMAN (ed.), *Human Rights in a Time of Populism: Challenges and Responses*, Cambridge, Cambridge University Press, 2020, (60) 60.

<sup>641</sup> J. KUIPER, *Polen: geen land van fietsers en vegetariërs*, Eindhoven, Dato, 2018, 27-32; A. BODNAR, "Protection of Human Rights after the Constitutional Crisis in Poland" in S. BAER, O. LEPSIUS, C. SCHÖNBERGER, C. WALDHOF and C. WALTER, *Jahrbuch des öffentlichen Rechts der Gegenwart*, Tübingen, Mohr Siebeck, 2018, (639) 639-644 en 647-650; W. SADURSKI, "Populism and Human Rights in Poland" in G.L. NEUMAN (ed.), *Human Rights in a Time of Populism: Challenges and Responses*, Cambridge, Cambridge University Press, 2020, (60) 60-61.

<sup>642</sup> PiS, voornamelijk in naam van de president Andrzej Duda, veruitwendigt dit door bijvoorbeeld de weigering om bepaalde rechters, benoemd door de vorige regering, te beëdigen. Ook zouden vonnissen worden geweigerd ter publicatie indien ze niet in lijn liggen met de visie van PiS (zie J. KUIPER, *Polen: geen land van fietsers en vegetariërs*, Eindhoven, Dato, 2018, 30-34).

<sup>643</sup> J. KUIPER, *Polen: geen land van fietsers en vegetariërs*, Eindhoven, Dato, 2018, 30-31; W. SADURSKI, "Polish Constitutional Tribunal Under PiS: From an Activist Court, to a Paralysed Tribunal, to a Governmental Enabler", *Hague J. Rule Law* 2018, vol. 11, no. 1, (63) 63-65; M. BUCHOLC and M. KOMORNIK, "Abortion ban on demand", *Eurozine* 2020, <https://www.eurozine.com/abortion-ban-on-demand/?pdf>, (1) 3; A. KRAJEWSKA, "Connecting Reproductive Rights, Democracy, and the Rule of Law: Lessons from Poland in Times of COVID-19", *German Law Journal* 2021, vol. 22, no. 6, (1072) 1077; D. SZUMIŁO-KULCZYCKA i K. KOZUB-CIEMBRONIEWICZ, "Konsekwencje uchybień w obsadzie TK (uwagi na tle orzeczenia w sprawie K 1/20)" [Gevolgen van het personeelstekort bij het Grondwettelijk Hof (opmerkingen over de achtergrond van het arrest K 1/20)], *Państwo i Prawo [Staat en Recht]* 2021, nr. 8, (81) 81-83 (hierna: D. SZUMIŁO-KULCZYCKA i K. KOZUB-CIEMBRONIEWICZ, *Konsekwencje*).

<sup>644</sup> A. BODNAR, "Protection of Human Rights after the Constitutional Crisis in Poland" in S. BAER, O. LEPSIUS, C. SCHÖNBERGER, C. WALDHOF and C. WALTER, *Jahrbuch des öffentlichen Rechts der Gegenwart*, Tübingen, Mohr Siebeck, 2018, (639) 651-652; W. SADURSKI, "Populism and Human Rights in Poland" in G.L. NEUMAN (ed.), *Human Rights in a Time of Populism: Challenges and Responses*, Cambridge, Cambridge University Press, 2020, (60) 60-61.

effectieve scheiding der machten en Polen dus geen onafhankelijke rechtsstaat meer uitmaakt.<sup>645</sup> De verdeeldheid in het land is op die manier zeer aanwezig, waarbij zowel het principe van de rechtsstaat als de bescherming van de mensenrechten op de proef worden gesteld.<sup>646</sup> Zo oordeelde het Grondwettelijke Hof op 7 oktober 2021<sup>647</sup> dat zowel een aantal bepalingen uit het Verdrag betreffende de Europese Unie als bepaalde uitspraken van het Europees Hof van Justitie in strijd zijn met de Poolse grondwet met als gevolg dat het nationaal recht voorrang verkrijgt op het Europees recht.<sup>648</sup> Dit bevestigt het tegenstrijdig beleid in Polen met de grondbeginselen en de kernprincipes van de Europese Unie.<sup>649</sup> Polen versterkt daarmee zijn tegendraads parcours tegen alle verwachtingen in.<sup>650</sup>

**159.** Nu is het afwachten welke volgende stappen het Pools parlement zal nemen in het kader van het recht op abortus. Voorlopig heerst er vooral een sterke tendens naar verdere restricties van het zelfbeschikkingsrecht van de zwangere vrouw ingegeven door pro-life geïnspireerde argumenten en initiatieven.<sup>651</sup> De toekomst is tweeledig, ofwel is er (nog) meer verstrenging op komst conform de bestaande anti-abortusbeweging ofwel is het tij gekeerd voor versoepelingen geactiveerd door de massale straatprotesten en sterke opmars van 'pro-choice' burgerinitiatieven door verschillende organisaties (*infra*, nrs. 185-186).<sup>652</sup>

#### 4.1.2 Abortuscijfers

**160.** Het laatste verslag van de Ministerraad aangaande de uitvoering en de gevolgen van de uitvoering van de Poolse abortuswet dateert van 15 juni 2021 en betreffen de abortuscijfers van 2019.<sup>653</sup> De officiële statistieken tonen aan dat er een sterke toename merkbaar is van het aantal

---

<sup>645</sup> J. KUIPER, *Polen: geen land van fietsers en vegetariërs*, Eindhoven, Dato, 2018, 31; W. SADURSKI, "Populism and Human Rights in Poland" in G.L. NEUMAN (ed.), *Human Rights in a Time of Populism: Challenges and Responses*, Cambridge, Cambridge University Press, 2020, (60) 61.

<sup>646</sup> A. BODNAR, "Protection of Human Rights after the Constitutional Crisis in Poland" in S. BAER, O. LEPSIUS, C. SCHÖNBERGER, C. WALDHOFF and C. WALTER, *Jahrbuch des öffentlichen Rechts der Gegenwart*, Tübingen, Mohr Siebeck, 2018, (639) 639-641 en 650-651; A. SULIKOWSKI, "Wyrok TK w sprawie K 1/20. Hegemonia, 'histeria', agonizm [Arrest van het Grondwettelijk Hof betreffende de zaak K 1/20. Hegemonie, 'hysterie', agonisme]", *Państwo i Prawo [Staat en Recht]* 2021, nr. 8, (24) 24-25.

<sup>647</sup> Zie hierover: Wyrok TK z 7.10.2021 r. (K 3/21) w sprawie ocena zgodności z Konstytucją RP wybranych przepisów Traktatu o Unii Europejskiej [Arrest van het Grondwettelijk Hof van 7 oktober 2021 (K 3/21) betreffende de beoordeling van de verenigbaarheid met de Poolse grondwet van een aantal bepalingen van het Verdrag betreffende de Europese Unie], Dz.U. z 2021 r. poz. 1852, <http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20210001852/O/D20211852.pdf>.

<sup>648</sup> L. HODGE, "Grondwettelijk Hof in Polen beslist dat Pools recht zwaarder weegt dan Europees recht, EU reageert misnoegd", *VRT NWS* 7 oktober 2021, <https://www.vrt.be/vrtnws/nl/2021/10/07/grondwettelijk-hof-in-polen-beslist-dat-poolse-recht-zwaarder-we/> [laatst geraadpleegd op 5 april 2022]; A. MATŁACZ i K. ŻACZKIEWICZ-ZBORSKA, "TK: Prawo traktatowe Unii Europejskiej jest sprzeczne z Konstytucją RP [Het Grondwettelijk Hof: het EU-verdragsrecht is in strijd met de Poolse grondwet]", *PRAWO* 7 października 2021 [RECHT 7 oktober 2021], <https://www.prawo.pl/prawnicy-sady/wyzszosc-prawa-unijnego-nad-krajowym-w-tk,510780.html> [laatst geraadpleegd op 5 april 2022].

<sup>649</sup> J. KUIPER, *Polen: geen land van fietsers en vegetariërs*, Eindhoven, Dato, 2018, 31-34; T. DRINÓCZI and A. BIEN-KACAŁA, "Illiberal Constitutionalism: The Case of Hungary and Poland", *German Law Journal* 2019, vol. 20, no. 8, (1140) 1146-1147.

<sup>650</sup> J. KUIPER, *Polen: geen land van fietsers en vegetariërs*, Eindhoven, Dato, 2018, 31-34.

<sup>651</sup> I. KORALEWSKA and K. ZIELIŃSKA, "'Defending the unborn', 'protecting women' and 'preserving culture and nation': anti-abortion discourse in the Polish right-wing press", *Culture, Health & Sexuality* 2021, (1) 5-7.

<sup>652</sup> A. GLISZCZYŃSKA-GRABIAS and W. SADURSKI, "The Judgment That Wasn't (But Which Nearly Brought Poland to a Standstill). 'Judgment' of the Polish Constitutional Tribunal of 22 October 2020, K1/20", *Eur. Const. Law Rev.* 2021, vol. 17, no. 1, (130) 132-134.

<sup>653</sup> Zie uitgebreid: Sprawozdanie Rady Ministrów z wykonywania oraz o skutkach stosowania w 2019 ustawy z dnia 7 stycznia 1993 r. o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży [Verslag van de Ministerraad over de uitvoering en de gevolgen van de toepassing in 2019 van de wet van

zwangerschapsafbrekingen sinds 2010.<sup>654</sup> In 2010 waren er gemiddeld in totaal 641 zwangerschapsafbrekingen terwijl dit in 2019 1110 bedroeg.<sup>655</sup>

Uit de laatste cijfers van het verslag blijkt eveneens dat er bijna een verdubbeling heeft plaatsgevonden van het aantal abortussen omwille van foetale afwijkingen met 614 in 2010 en 1074 in 2019 met een lichte toename sinds 2016.<sup>656</sup> Dit maakt dat in totaal 97% van alle in 2019 uitgevoerde abortussen omwille van deze grond werden uitgevoerd.<sup>657</sup> Voor de andere abortusgronden is dit getal over de jaren heen constant gebleven met respectievelijk 27 (in 2010) en 33 (in 2019) uitgevoerde abortussen op grond van een bedreiging van het leven of de gezondheid van de zwangere vrouw en respectievelijk 0 (in 2010) en 3 (in 2019) voor abortussen ingeval van een strafbaar feit.<sup>658</sup> Bovendien tonen de abortuscijfers uit 2019 dat de meeste zwangerschapsafbrekingen zich situeren boven de leeftijd van 35 jaar met een aantal van 441 in vergelijking met 18 (18-20 jaar), 84 (21-24 jaar), 212 (25-29 jaar) en 337 (30-34 jaar).<sup>659</sup> Een belangrijke opmerking dat hierbij dient te worden gemaakt is dat deze cijfers uit het rapport betrekking hebben op openbare ziekenhuizen die onder toezicht staan van de Minister van Defensie en er dus sprake is van een onderrapportering.<sup>660</sup> Officiële cijfers van de overheid geven jaarlijks als het ware een vertekend beeld van de ware omvang van het aantal uitgevoerde abortussen in Polen en zijn dus ook niet realistisch.<sup>661</sup>

**161.** Tegelijkertijd zouden het aantal illegale en buitenlandse abortusingrepen sinds de laatste verstrenging aanzienlijk zijn gestegen en zijn de concrete cijfers hieromtrent moeilijk te achterhalen.<sup>662</sup> De restrictieve abortuswet heeft in Polen reeds sinds 1993 jarenlang gezorgd voor het fenomeen van 'podziemie aborcynje'<sup>663</sup> (ondergrondse abortus).<sup>664</sup> Deze praktijken leiden alvast

---

7 januari 1993 betreffende de gezinsplanning, de bescherming van de menselijke foetus en de voorwaarden voor de toelaatbaarheid van zwangerschapsafbreking], Druk nr. 1332, <https://orka.sejm.gov.pl/Druki9ka.nsf/0/E3A8B0D34BEFF42BC12586FD003A09AE/%24File/1332.pdf> (hierna: Verslag Ministerraad).

<sup>654</sup> Verslag Ministerraad, *supra* vn. 653, 115.

<sup>655</sup> *Ibid.*

<sup>656</sup> *Ibid.*

<sup>657</sup> Verslag Ministerraad, *supra* vn. 653, 115; M. BUCHOLC and M. KOMORNIK, "Abortion ban on demand", *Eurozine* 2020, <https://www.eurozine.com/abortion-ban-on-demand/?pdf>, (1) 1.

<sup>658</sup> Verslag Ministerraad, *supra* vn. 653, 115.

<sup>659</sup> *Ibid.*, 116.

<sup>660</sup> *Ibid.*, 117-118.

<sup>661</sup> J.D. CAYTAS, "Women's Reproductive Rights as a Political Price of Postcommunist Transformation in Poland", *Amsterdam Law Forum* 2013, vol. 5, no. 2, (64) 73-75.

<sup>662</sup> R. ADAMUS, "Przesłanka eugeniczna (embriopatologiczna) jako przesłanka legalnego przerywania ciąży – glosa do wyroku Trybunału Konstytucyjnego z 22.10.2020 r. (K 1/20) [De eugenetische (embryopathologische) grond als wettelijke voorwaarde voor een zwangerschapsafbreking – noot onder het arrest van het Grondwettelijk Hof van 22.10.2020 (K 1/20)]", *Palestra* 2020, nr. 11, (94) 105-106.

<sup>663</sup> Dit is de situatie waarbij er in Polen ondergrondse (niet-geregistreerde) klinieken verschenen waar artsen of ander medisch personeel (al dan niet met de nodige kwalificaties) hulp aanboden aan zwangere vrouwen voor het uitvoeren van abortussen. Dit was vooral in de jaren negentig de meest gebruikte manier om (in het geheim) te ontsnappen aan ongewenste zwangerschappen. Dit ging ook gepaard met de blootstelling aan mogelijke gezondheidsrisico's, onhygiënische omstandigheden of zelfs ongekwalificeerd personeel (zie A. GRZYWACZ, B. JAWIEŃ, K. KACPURA, K. WIĘCKIEWICZ i M. ZIMNIEWSKA, *20 lat tzw. ustawy antyaborcyjnej w Polsce. Raport 2013 [20 jaar anti-abortuswet in Polen. Rapport van 2013]*, Warszawa, Federacja na rzecz Kobiet i Planowania Rodziny [Federatie voor Vrouwen en Gezinsplanning], 2013, [https://federa.org.pl/wp-content/uploads/2017/07/raport\\_federacja\\_2013.pdf](https://federa.org.pl/wp-content/uploads/2017/07/raport_federacja_2013.pdf), 20-21).

<sup>664</sup> A. GRZYWACZ, B. JAWIEŃ, K. KACPURA, K. WIĘCKIEWICZ i M. ZIMNIEWSKA, *20 lat tzw. ustawy antyaborcyjnej w Polsce. Raport 2013 [20 jaar anti-abortuswet in Polen. Rapport van 2013]*, Warszawa, Federacja na rzecz Kobiet i Planowania Rodziny [Federatie voor Vrouwen en Gezinsplanning], 2013, [https://federa.org.pl/wp-content/uploads/2017/07/raport\\_federacja\\_2013.pdf](https://federa.org.pl/wp-content/uploads/2017/07/raport_federacja_2013.pdf), 20-26.



tot het teniet doen van de beoogde doelstellingen van de abortuswet, namelijk het beperken van abortus, en bevorderen de illegale abortusindustrie nog meer.<sup>665</sup> Vrouwen zullen dit blijven doen ongeacht de beslissingen van de wetgever, vertegenwoordigers van de Katholieke Kerk of de samenleving.<sup>666</sup> Door de hoge kosten zijn illegale of buitenlandse abortussen slechts toegankelijk voor vrouwen in gunstige socio-economische omstandigheden.<sup>667</sup>

Om hieraan tegemoet te komen hebben zes verschillende feministische en sociale organisaties waaronder *Aborcjny Dream Team*<sup>668</sup> (Abortion Dream Team), *Abortion Support Network*<sup>669</sup> (ASN) en *Abortion Network Amsterdam*<sup>670</sup> (ANA) op 11 december 2019 het initiatief *Aborcja Bez Granic*<sup>671</sup> (Abortion Without Borders) gelanceerd dat voorziet in toegankelijke en veilige toegang tot abortussen in het buitenland, zoals in Nederland, België, Duitsland of Oostenrijk.<sup>672</sup> Als gevolg hiervan wordt de problematiek van het abortustoerisme zichtbaarder dan ooit en des te meer gepromoot.<sup>673</sup> Zo heeft *Aborcja Bez Granic* sinds een jaar na de bestreden uitspraak van het Grondwettelijk Hof ruim 34.000 Poolse vrouwen geholpen om toegang tot veilige abortus te verkrijgen in het buitenland.<sup>674</sup>

---

<sup>665</sup> J.D. CAYTAS, "Women's Reproductive Rights as a Political Price of Postcommunist Transformation in Poland", *Amsterdam Law Forum* 2013, vol. 5, no. 2, (64) 74-75.

<sup>666</sup> A. GRZYWACZ, B. JAWIEŃ, K. KACPURA, K. WIĘCKIEWICZ i M. ZIMNIEWSKA, *20 lat tzw. ustawy antyaborcyjnej w Polsce. Raport 2013 [20 jaar anti-abortuswet in Polen. Rapport van 2013]*, Warszawa, Federacja na rzecz Kobiet i Planowania Rodziny [Federatie voor Vrouwen en Gezinsplanning], 2013, [https://federa.org.pl/wp-content/uploads/2017/07/raport\\_federacja\\_2013.pdf](https://federa.org.pl/wp-content/uploads/2017/07/raport_federacja_2013.pdf), 20-26.

<sup>667</sup> Ibid.

<sup>668</sup> Zie ABORCYJNY DREAM TEAM [ABORTION DREAM TEAM], <https://aborcyjnydreamteam.pl/> [laatst geraadpleegd op 12 april 2022].

<sup>669</sup> Zie ABORTION SUPPORT NETWORK (ASN), <https://www.asn.org.uk/> [laatst geraadpleegd op 12 april 2022].

<sup>670</sup> Zie ABORTION NETWORK AMSTERDAM (ANA), <https://anamsterdam.noblogs.org/> [laatst geraadpleegd op 12 april 2022].

<sup>671</sup> Deze zes organisaties zijn Aborcjny Dream Team (Abortion Dream Team), Abortion Network Amsterdam (ANA), Abortion Support Network (ASN), Kobiety w sieci (Women on Web), Ciocia Basia (Aunty Basia), Women Help Women (WHW) en Abortion Network Amsterdam (ANA). Zie ABORCJA BEZ GRANIC [ABORTION WITHOUT BORDERS], <https://abortion.eu/pl/> [laatst geraadpleegd op 12 april 2022].

<sup>672</sup> Zie hierover: ABORCJA BEZ GRANIC [ABORTION WITHOUT BORDERS], <https://abortion.eu/pl/>; ABORCYJNY DREAM TEAM [ABORTION DREAM TEAM], "Aborcja – musisz wiedzieć [Abortus – wat je moet weten]", <https://aborcyjnydreamteam.pl/aborcja-musisz-wiedziec/>; ABORCYJNY DREAM TEAM [ABORTION DREAM TEAM], "Aborcja za granicą [Abortus in het buitenland]", <https://aborcyjnydreamteam.pl/aborcja-musisz-wiedziec/aborcja-za-granica/> [laatst geraadpleegd op 12 april 2022].

<sup>673</sup> Zie ABORCJA BEZ GRANIC [ABORTION WITHOUT BORDERS], <https://abortion.eu/pl/> [laatst geraadpleegd op 12 april 2022].

<sup>674</sup> Ook kondigden de Belgische minister van Volksgezondheid Frank Vandenbroucke en de staatssecretaris voor Gendergelijkheid, Gelijke Kansen en Diversiteit Sarah Schlitz aan op 28 september 2021 (Internationale Dag voor Veilige Abortus) een schenking te zullen doen van 10.000 euro aan *Aborcja Bez Granic* ter ondersteuning van mensen die in Polen geen toegang hebben tot veilige abortus. Zie hierover: S. SCHLITZ, "Safe Abortion Day: Solidariteit met Poolse vrouwen die hun zwangerschap niet kunnen afbreken", 29 september 2021, <https://sarahschlitz.be/nl/journee-internationale-pour-un-avortement-sur-solidaires-avec-les-femmes-polonaises-qui-nont-pas-la-possibilite-dinterrompre-leur-grossesse/>; ABORCYJNY DREAM TEAM [ABORTION DREAM TEAM], "Aborcja Bez Granic pomogła 34 tysiącom osób w dostępie do aborcji od wyroku TK [Abortion Without Borders heeft 34.000 mensen geholpen om toegang te krijgen tot abortus sinds de uitspraak van het Grondwettelijk Hof]", 21 października 2021 [21 oktober 2021], <https://aborcyjnydreamteam.pl/2021/10/aborcja-bez-granic-pomogla-34-tysiacom-osob-w-dostepie-do-aborcji-od-wyroku-tk/> [laatst geraadpleegd op 12 april 2022].

## 4.2 Abortuswetgeving: stand van zaken

### 4.2.1 Totstandkoming abortuswet

**162.** Sinds de onafhankelijkheid van Polen in 1918 kreeg een in het leven geroepen Codificatiecommissie<sup>675</sup> op 3 juni 1919 de taak om een nieuw Strafwetboek op te stellen in het licht van de gewijzigde maatschappelijke behoeften.<sup>676</sup> Het ontwerp van het Strafwetboek voorzag voor het eerst strafbepalingen voor een zwangerschapsafbreking zowel voor de vrouw als voor derden zonder enige uitzondering voor de legalisatie van abortus. Dit was gezien de verwachtingen van de regering en de samenleving te restrictief zodat een gedeeltelijke legalisatie noodzakelijk was mede als gevolg van de opmars van illegale abortuspraktijken.<sup>677</sup> Om dit tegen te gaan en de daarmee gepaard gaande gezondheidsrisico's voor zwangere vrouwen te voorkomen bepaalde de Codificatiecommissie uiteindelijk twee uitzonderingen<sup>678</sup> voor legale abortussen.<sup>679</sup> Deze situatie zorgde ervoor dat abortus in Polen lange tijd illegaal en strafrechtelijk werd geregeld.<sup>680</sup> Op basis van de artikelen 231 t.e.m. 234 van het Strafwetboek<sup>681</sup> was een zwangerschapsafbreking strafbaar met drie tot tien jaar gevangenisstraf.<sup>682</sup> Uitzonderingen op deze strafbaarstelling vormden een bedreiging van de gezondheid van de vrouw of ingeval de zwangerschap een gevolg was van een strafbaar feit waaronder verkrachting of incest.<sup>683</sup> Een vrouw riskeerde een gevangenisstraf van ten hoogste drie jaar voor elke uitgevoerde vrijwillige zwangerschapsafbreking zonder medische

---

<sup>675</sup> Ustawa z dnia 3 czerwca 1919 r. o komisji kodyfikacyjnej [Wet van 3 juni 1919 betreffende de codificatiecommissie], Dz.U. z 1919 r. nr. 44, poz. 315, <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19190440315/T/D19190315L.pdf>.

<sup>676</sup> W. NOWICKA, "The Struggle for Abortion Rights in Poland" in R. PARKER, R. PETCHESKY and R. SEMBER (eds.), *SexPolitics: Reports from the Front Lines*, Sexuality Policy Watch, 2008, (167) 169; A. GAŁĘSKA-ŚLIWKA, "Prawo do świadomego planowania rodziny – wybrane zagadnienia [Het recht op een bewuste gezinsplanning – geselecteerde kwesties]", *Prokuratura i Prawo [Openbaar Ministerie en Recht]* 2021, nr. 2, (78) 87.

<sup>677</sup> A. GAŁĘSKA-ŚLIWKA, "Prawo do świadomego planowania rodziny – wybrane zagadnienia [Het recht op een bewuste gezinsplanning – geselecteerde kwesties]", *Prokuratura i Prawo [Openbaar Ministerie en Recht]* 2021, nr. 2, (78) 87.

<sup>678</sup> Een derde uitzondering dat op tafel lag was de moeilijke materiële (economische) situatie van de zwangere vrouw, maar werd uiteindelijk niet opgenomen in het ontwerp van Strafwetboek. Later in 1956 kwam de opname van deze grond als rechtvaardiging voor een abortus terug ter sprake (zie A. GAŁĘSKA-ŚLIWKA, "Prawo do świadomego planowania rodziny – wybrane zagadnienia [Het recht op een bewuste gezinsplanning – geselecteerde kwesties]", *Prokuratura i Prawo [Openbaar Ministerie en Recht]* 2021, nr. 2, (78) 87-88).

<sup>679</sup> M. FUSZARA, "Abortion and the Formation of the Public Sphere in Poland" in N. FUNK and M. MUELLER (eds.), *Gender Politics and Post-Communism. Reflections from Eastern Europe and the Former Soviet Union*, London, Routledge, 1993, (241) 241; W. NOWICKA, "The Struggle for Abortion Rights in Poland" in R. PARKER, R. PETCHESKY and R. SEMBER (eds.), *SexPolitics: Reports from the Front Lines*, Sexuality Policy Watch, 2008, (167) 169; A. GAŁĘSKA-ŚLIWKA, "Prawo do świadomego planowania rodziny – wybrane zagadnienia [Het recht op een bewuste gezinsplanning – geselecteerde kwesties]", *Prokuratura i Prawo [Openbaar Ministerie en Recht]* 2021, nr. 2, (78) 87.

<sup>680</sup> J.D. CAYTAS, "Women's Reproductive Rights as a Political Price of Postcommunist Transformation in Poland", *Amsterdam Law Forum* 2013, vol. 5, no. 2, (64) 65.

<sup>681</sup> Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 11 lipca 1932 r. - Kodeks karny [Verordening van de president van de Republiek van 11 juli 1932 - Strafwetboek], Dz.U. z 1932 r. nr. 60, poz. 571, <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19320600571/O/D19320571.pdf> (hierna: Pools Strafwetboek 1932).

<sup>682</sup> Zie artt. 231, 232 en 234 Pools Strafwetboek 1932; R. KRAJEWSKI, "Zmiany prawa polskiego w zakresie przesłanek dopuszczalności przerywania ciąży [Wijzigingen in de Poolse wet betreffende de voorwaarden voor de toelaatbaarheid van zwangerschapsafbreking]" w D. JAROSZEWSKA-CHORAŚ, A. KILIŃSKA-PĘKACZ i A. WEDEŁ-DOMARADZKA (red.), *Prawa dziecka: perspektywa publiczno-prawna [Rechten van het kind: een publiekrechtelijk perspectief]*, Bydgoszcz, Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego [Uitgeverij Kazimierz Wielki Universiteit], 2019, (263) 265 (hierna: R. KRAJEWSKI, *Zmiany prawa polskiego*).

<sup>683</sup> Art. 233, a) en b) Pools Strafwetboek 1932. Vereist was dat de abortusingreep door een arts werd uitgevoerd met de toestemming van twee bijkomende artsen (zie D. NAPPI, "Demokracja and Aborcja: Poland's New Democracy and the Tyranny of Women's Human Rights", *Women's Rights Law Report*. 2005, vol. 26, no. 1, (53) 57).

grond.<sup>684</sup> De persoon die met toestemming van de vrouw een abortus uitvoerde of haar bijstand verleende, riskeerde een gevangenisstraf van ten hoogste vijf jaar.<sup>685</sup> Terwijl bij het uitvoeren van een abortus zonder toestemming van de zwangere vrouw de dader werd gestraft met een gevangenisstraf van ten hoogste tien jaar.<sup>686</sup> Deze strafbepalingen bleven bestaan tot aan de naoorlogse situatie die de opvatting over abortus veranderde.<sup>687</sup>

**163.** De wet van 27 april 1956<sup>688</sup> kwam tot stand en vormde de initiële abortuswet waarbij de voorgaande strafbepalingen werden ingetrokken.<sup>689</sup> Ook hier was de hoofdreden voor het bestaan van de abortuswet ingegeven ter bescherming van de gezondheid van zwangere vrouwen tegen illegale en onveilige abortuspraktijken uitgevoerd door ongekwalificeerde personen.<sup>690</sup> Een abortuswet was in die tijd noodzakelijk voor het redden van vrouwenlevens en was dus niet ingegeven door een erkenning van het recht van vrouwen op autonomie of zelfbeschikking.<sup>691</sup> Deze progressieve abortuswet voegde een nieuwe grond toe waarbij een zwangerschapsafbreking om sociale redenen mogelijk was, namelijk 'wegens moeilijke levensomstandigheden' bij de zwangere vrouw.<sup>692</sup> De bijkomende niet-medische grond was een vaag begrip, maar werd ruim geïnterpreteerd zodat ook abortus omwille van foetale afwijkingen daaronder viel.<sup>693</sup> Om de interpretatie van de abortuswet te duiden kondigde de Minister van Volksgezondheid in 1959 een verordening<sup>694</sup> af om de procedure voor de artsen te vereenvoudigen.<sup>695</sup> Dit uitte zich enerzijds door een onmiddellijke acceptatie van de arts over de verklaring van de vrouw over haar moeilijke levensomstandigheden zonder daartoe bijkomende vragen te stellen en anderzijds door te voorzien in een

---

<sup>684</sup> Art. 231 Pools Strafwetboek 1932.

<sup>685</sup> Art. 232 Pools Strafwetboek 1932.

<sup>686</sup> Art. 234 Pools Strafwetboek 1932.

<sup>687</sup> D. NAPPI, "Demokracja and Aborcja: Poland's New Democracy and the Tyranny of Women's Human Rights", *Women's Rights Law Report*. 2005, vol. 26, no. 1, (53) 57; A. GAŁĘSKA-ŚLIWKA, "Prawo do świadomego planowania rodziny – wybrane zagadnienia [Het recht op een bewuste gezinsplanning – geselecteerde kwesties]", *Prokuratura i Prawo [Openbaar Ministerie en Recht]* 2021, nr. 2, (78) 87.

<sup>688</sup> Ustawa z dnia 27 kwietnia 1956 r. o warunkach dopuszczalności przerywania ciąży [Wet van 27 april 1956 betreffende de voorwaarden voor de toelaatbaarheid van zwangerschapsafbreking], Dz.U. z 1956 r. nr. 12, poz. 61, <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19560120061/O/D19560061.pdf> (hierna: Poolse abortuswet 1956). De wet trad op 8 mei 1956 in werking. Zie voor een kritische studie over deze wet: J. SZWARC i J. ŚLIWOWSKI, "Uwagi krytyczne w związku z ustawą z dn. 27 kwietnia 1956 r. o warunkach dopuszczalności przerywania ciąży [Kritische opmerkingen in verband met de wet van 27 april 1956 betreffende de voorwaarden voor de toelaatbaarheid van zwangerschapsafbreking]", *Palestra* 1957, nr. 1, 45-55.

<sup>689</sup> Art. 6, tweede lid Poolse abortuswet 1956; A. GAŁĘSKA-ŚLIWKA, "Prawo do świadomego planowania rodziny – wybrane zagadnienia [Het recht op een bewuste gezinsplanning – geselecteerde kwesties]", *Prokuratura i Prawo [Openbaar Ministerie en Recht]* 2021, nr. 2, (78) 88. De nieuwe strafbepalingen werden nu geregeld in de artt. 3, 4 en 5 van de Poolse abortuswet 1956 met gevangenisstraffen van drie tot ten hoogste vijf jaar. Strafbare handelingen waren het dwingen van een zwangere vrouw tot abortus (art. 3), het uitvoeren van een abortus met toestemming van de vrouw, maar in strijd met art. 1 (art. 4) en het verlenen van hulp aan een zwangere vrouw bij het uitvoeren van een abortus in strijd met art. 1 (art. 5).

<sup>690</sup> Preambule Poolse abortuswet 1956.

<sup>691</sup> W. NOWICKA, "The Struggle for Abortion Rights in Poland" in R. PARKER, R. PETCHESKY and R. SEMBER (eds.), *SexPolitics: Reports from the Front Lines*, Sexuality Policy Watch, 2008, (167) 169 en 172-173.

<sup>692</sup> Art. 1, eerste lid, 1), b) Poolse abortuswet 1956; B.J. LESLIE, "Poland, Abortion, and the Roman Catholic Church", *B.C. Int'l & Comp. L. Rev.* 1994, vol. 17, no. 2, (453) 457.

<sup>693</sup> M. FUSZARA, "Abortion and the Formation of the Public Sphere in Poland" in N. FUNK and M. MUELLER (eds.), *Gender Politics and Post-Communism. Reflections from Eastern Europe and the Former Soviet Union*, London, Routledge, 1993, (241) 242; D. NAPPI, "Demokracja and Aborcja: Poland's New Democracy and the Tyranny of Women's Human Rights", *Women's Rights Law Report*. 2005, vol. 26, no. 1, (53) 57; R. KRAJEWSKI, *Zmiany prawa polskiego*, supra vn. 682, (263) 266.

<sup>694</sup> Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 19 grudnia 1959 w sprawie przerywania ciąży [Verordening van de Minister van Volksgezondheid van 19 december 1959 betreffende de zwangerschapsafbreking], Dz.U. 1960 r. nr. 2, poz. 15, <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19600020015/O/D19600015.pdf> (hierna: Verordening Minister van Volksgezondheid 1959).

<sup>695</sup> B.J. LESLIE, "Poland, Abortion, and the Roman Catholic Church", *B.C. Int'l & Comp. L. Rev.* 1994, vol. 17, no. 2, (453) 457.

informatieverplichting over anticonceptiemethoden.<sup>696</sup> Het besluit was ingegeven om de praktijk van ondergrondse abortus tegen te gaan vanwege de vrees dat de abortuswet van 1956 dit fenomeen niet zou stoppen.<sup>697</sup> Abortus was vanaf toen mogelijk op grond van drie redenen, namelijk (1) wanneer de zwangerschapsafbreking werd ingegeven door medische overwegingen, (2) door moeilijke levensomstandigheden bij de zwangere vrouw of (3) wanneer er een vermoeden bestond dat de zwangerschap het gevolg was van een strafbaar feit.<sup>698</sup> Deze situatie zorgde bijna veertig jaar lang voor een *de facto* legalisering van abortus op verzoek dat in elk stadium van de zwangerschap en op verschillende gronden door een daartoe gespecialiseerde arts in openbare ziekenhuizen en privépraktijken mogelijk was.<sup>699</sup>

**164.** Opnieuw werden sinds 1989<sup>700</sup> onder grote invloed vanuit de Katholieke Kerk en conservatieve parlementsleden plannen geuit om de abortuswet van 1956 grondig te wijzigen met de bedoeling om legale abortussen sterk te beperken.<sup>701</sup> Het verzet diende als conservatief politiek instrument tegen het gebruik van abortus als methode voor gezinsplanning.<sup>702</sup> De reden hiervoor was dat het land sterk had geleden onder het communisme met een groot verlies aan populatie en dit diende te worden hersteld door de voortplantingsrol van vrouwen als symboliek voor de *'Matka Polka'*<sup>703</sup> (Poolse moeder) te benadrukken.<sup>704</sup> De versterkte rechtspositie van de Katholieke Kerk valt te verklaren door enerzijds de overheersende Poolse tradities en morele waarden en anderzijds doordat

---

<sup>696</sup> Zie §1, tweede lid, §2, eerste en tweede lid, §3, eerste lid, 1) en 2) Verordening Minister van Volksgezondheid 1959, *supra* vn. 694, 1; B.J. LESLIE, "Poland, Abortion, and the Roman Catholic Church", *B.C. Int'l & Comp. L. Rev.* 1994, vol. 17, no. 2, (453) 457.

<sup>697</sup> B.J. LESLIE, "Poland, Abortion, and the Roman Catholic Church", *B.C. Int'l & Comp. L. Rev.* 1994, vol. 17, no. 2, (453) 457.

<sup>698</sup> Art. 1, eerste lid, 1), a) en b) en 2) Poolse abortuswet 1956

<sup>699</sup> Zie art. 1, eerste lid, 1), a) en b) en 2) Poolse abortuswet 1956; §9 Verordening Minister van Volksgezondheid 1959, *supra* vn. 694, 1; B.J. LESLIE, "Poland, Abortion, and the Roman Catholic Church", *B.C. Int'l & Comp. L. Rev.* 1994, vol. 17, no. 2, (453) 453 en 457; D. NAPPI, "Demokracja and Aborcja: Poland's New Democracy and the Tyranny of Women's Human Rights", *Women's Rights Law Report*. 2005, vol. 26, no. 1, (53) 57; W. NOWICKA, "The Struggle for Abortion Rights in Poland" in R. PARKER, R. PETCHESKY and R. SEMBER (eds.), *SexPolitics: Reports from the Front Lines*, Sexuality Policy Watch, 2008, (167) 169; J.D. CAYTAS, "Women's Reproductive Rights as a Political Price of Postcommunist Transformation in Poland", *Amsterdam Law Forum* 2013, vol. 5, no. 2, (64) 65.

<sup>700</sup> Zie voor een weergave van de tijdlijn van zowel parlementaire als burgerinitiatieven met betrekking tot de abortuswetgeving vanaf de eerste t.e.m. de zevende ambtstermijn van de Sejm (1991-2015): A. GRZYWACZ, B. JAWIEŃ, K. KACPURA, K. WIĘCKIEWICZ i M. ZIMNIEWSKA, *20 lat tzw. ustawy antyaborcyjnej w Polsce. Raport 2013 [20 jaar anti-abortuswet in Polen. Rapport van 2013]*, Warszawa, Federacja na rzecz Kobiet i Planowania Rodziny [Federatie voor Vrouwen en Gezinsplanning], 2013, [https://federa.org.pl/wp-content/uploads/2017/07/raport\\_federacja\\_2013.pdf](https://federa.org.pl/wp-content/uploads/2017/07/raport_federacja_2013.pdf), 52-58.

<sup>701</sup> W. STOJANOWSKA, "Poland: The Abortion Dilemma", *J. Fam. L.* 1991-92, vol. 30, no. 2, (381) 382; W. NOWICKA, "The Struggle for Abortion Rights in Poland" in R. PARKER, R. PETCHESKY and R. SEMBER (eds.), *SexPolitics: Reports from the Front Lines*, Sexuality Policy Watch, 2008, (167) 170-171.

<sup>702</sup> W. NOWICKA, "The Struggle for Abortion Rights in Poland" in R. PARKER, R. PETCHESKY and R. SEMBER (eds.), *SexPolitics: Reports from the Front Lines*, Sexuality Policy Watch, 2008, (167) 177-182; J.D. CAYTAS, "Women's Reproductive Rights as a Political Price of Postcommunist Transformation in Poland", *Amsterdam Law Forum* 2013, vol. 5, no. 2, (64) 65-66.

<sup>703</sup> In Polen staat de Matka Polka symbool voor moederschap en idealiseert het vrouwen als heiligen in plaats van als menselijke wezens waarbij het opvoeden van kinderen wordt gezien als een patriottische daad. Het weerspiegelt de opoffering van de vrouw in het teken van het gezin, de gemeenschap en de natie (zie W. NOWICKA, "The Struggle for Abortion Rights in Poland" in R. PARKER, R. PETCHESKY and R. SEMBER (eds.), *SexPolitics: Reports from the Front Lines*, Sexuality Policy Watch, 2008, (167) 177-179).

<sup>704</sup> M. FUSZARA, "Abortion and the Formation of the Public Sphere in Poland" in N. FUNK and M. MUELLER (eds.), *Gender Politics and Post-Communism. Reflections from Eastern Europe and the Former Soviet Union*, London, Routledge, 1993, (241) 242; W. NOWICKA, "The Struggle for Abortion Rights in Poland" in R. PARKER, R. PETCHESKY and R. SEMBER (eds.), *SexPolitics: Reports from the Front Lines*, Sexuality Policy Watch, 2008, (167) 177-182.

de werking van de Katholieke Kerk binnen het communisme werd onderdrukt door de Sovjet-Unie.<sup>705</sup> Door de overgang naar een democratie in de jaren negentig werd er in het land geen sociale dialoog gevoerd over abortusrechten waardoor de Katholieke Kerk hierop een grote invloed uitoefende.<sup>706</sup> Daardoor werd het zelfbeschikkingsrecht inzake abortus ingeperkt in overeenstemming met de standpunten van het Vaticaan en de Poolse clerus zonder rekening te houden met de heersende maatschappelijke standpunten inzake vrouwenrechten en de bescherming van reproductieve rechten.<sup>707</sup> De stem van de vrouw verdween volledig uit het debat en abortus veranderde van een medische ingreep naar het 'doden van een mensenleven'.<sup>708</sup> Voor de Katholieke Kerk is abortus moord omdat zij een foetus vanaf het moment van de conceptie als een menselijk wezen aanschouwen dat onafhankelijk van de wil van de vrouw bestaat.<sup>709</sup> Zij zien abortus als een rechtstreekse schending van het recht op leven dat ieder mens bezit en eisen dat iedere abortus moet worden verboden zelfs indien het leven van de vrouw in gevaar is.<sup>710</sup>

**165.** Het wetsvoorstel<sup>711</sup> van 25 maart 1992 vormde de basis voor de nieuwe anti-abortuswet van 7 januari 1993<sup>712</sup> en trad op 14 maart 1993 in werking.<sup>713</sup> Deze wet bestond uit een compromis

---

<sup>705</sup> M. FUSZARA, "Abortion and the Formation of the Public Sphere in Poland" in N. FUNK and M. MUELLER (eds.), *Gender Politics and Post-Communism. Reflections from Eastern Europe and the Former Soviet Union*, London, Routledge, 1993, (241) 248-249; B.J. LESLIE, "Poland, Abortion, and the Roman Catholic Church", *B.C. Int'l & Comp. L. Rev.* 1994, vol. 17, no. 2, (453) 453-457; K. DANIEL, "The Church-State Situation in Poland after the Collapse of Communism", *Brigh. Young Univ. Law Rev.* 1995, no. 2, (401) 401-404; W. NOWICKA, "The Struggle for Abortion Rights in Poland" in R. PARKER, R. PETCHESKY and R. SEMBER (eds.), *SexPolitics: Reports from the Front Lines*, Sexuality Policy Watch, 2008, (167) 183-185 en 194-195.

<sup>706</sup> A. GLISZCZYŃSKA-GRABIAS and W. SADURSKI, "The Judgment That Wasn't (But Which Nearly Brought Poland to a Standstill). 'Judgment' of the Polish Constitutional Tribunal of 22 October 2020, K1/20", *Eur. Const. Law Rev.* 2021, vol. 17, no. 1, (130) 133.

<sup>707</sup> W. NOWICKA, "The Struggle for Abortion Rights in Poland" in R. PARKER, R. PETCHESKY and R. SEMBER (eds.), *SexPolitics: Reports from the Front Lines*, Sexuality Policy Watch, 2008, (167) 168 en 170-171; A. GLISZCZYŃSKA-GRABIAS and W. SADURSKI, "The Judgment That Wasn't (But Which Nearly Brought Poland to a Standstill). 'Judgment' of the Polish Constitutional Tribunal of 22 October 2020, K1/20", *Eur. Const. Law Rev.* 2021, vol. 17, no. 1, (130) 133. Voor een uitgebreide bespreking over de invloeden van de Katholieke Kerk op de abortuswetgeving zie: A. KULCZYCKI, "Abortion Policy in Postcommunist Europe: The Conflict in Poland", *Popul. Dev. Rev.* 1995, vol. 21, no. 3, 471-505.

<sup>708</sup> M. FUSZARA, "Abortion and the Formation of the Public Sphere in Poland" in N. FUNK and M. MUELLER (eds.), *Gender Politics and Post-Communism. Reflections from Eastern Europe and the Former Soviet Union*, London, Routledge, 1993, (241) 242-247; I. KORALEWSKA and K. ZIELIŃSKA, "'Defending the unborn', 'protecting women' and 'preserving culture and nation': anti-abortion discourse in the Polish right-wing press", *Culture, Health & Sexuality* 2021, (1) 3.

<sup>709</sup> M. FUSZARA, "Abortion and the Formation of the Public Sphere in Poland" in N. FUNK and M. MUELLER (eds.), *Gender Politics and Post-Communism. Reflections from Eastern Europe and the Former Soviet Union*, London, Routledge, 1993, (241) 242-243; B.J. LESLIE, "Poland, Abortion, and the Roman Catholic Church", *B.C. Int'l & Comp. L. Rev.* 1994, vol. 17, no. 2, (453) 459.

<sup>710</sup> B.J. LESLIE, "Poland, Abortion, and the Roman Catholic Church", *B.C. Int'l & Comp. L. Rev.* 1994, vol. 17, no. 2, (453) 459.

<sup>711</sup> Poselski projekt ustawy z dnia 25 marca 1992 r. o ochronie prawnej dziecka poczętego [Parlementair wetsvoorstel van 25 maart 1992 betreffende de rechtsbescherming van het ongeboren kind], Druk nr. 190, <https://orka.sejm.gov.pl/proc1.nsf/opisy/190.htm>.

<sup>712</sup> Ustawa z dnia 7 stycznia 1993 r. o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży [Wet van 7 januari 1993 betreffende de gezinsplanning, de bescherming van de menselijke foetus en de voorwaarden voor de toelaatbaarheid van zwangerschapsafbreking], Dz.U. z 1993 r. nr. 17, poz. 78, <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19930170078/U/D19930078Lj.pdf> (hierna: Poolse abortuswet 1993).

<sup>713</sup> J.D. CAYTAS, "Women's Reproductive Rights as a Political Price of Postcommunist Transformation in Poland", *Amsterdam Law Forum* 2013, vol. 5, no. 2, (64) 69-70; A. CIŻYŃSKA, "Życie dziecka kontra prawo do samostanowienia: czyli kilka uwag o relacji aborcji i prawa konstytucyjnego [Het leven van het kind versus het zelfbeschikkingsrecht: enkele opmerkingen over de verhouding tussen abortus en het grondwettelijk recht]", *Internetowy Przegląd Prawniczy TBSP UJ [Online juridisch overzicht TBSP UJ]* 2017, nr. 2, (22) 29-30.

tussen de Katholieke Kerk en de staat en werd gekenmerkt door pro-life argumenten.<sup>714</sup> Het abortuscompromis weerspiegelde zowel een maatschappelijk compromis als een teken van redelijkheid door de wetgever.<sup>715</sup> Deze vernieuwde abortuswet was van essentieel belang gebleken voor de bescherming van de foetus, aangezien het leven als een fundamenteel goed van de mens werd aanschouwd waarvan de zorg als plicht werd toevertrouwd aan de staat, de samenleving en de burger.<sup>716</sup> De wet beschermde het menselijk leven vanaf de conceptie en kende aan het ongeboren kind burgerrechten toe.<sup>717</sup> Met als gevolg dat de wet het toestaan van abortus op grond van moeilijke levensomstandigheden van de vrouw beëindigde.<sup>718</sup> De reden van de schrapping was dat er vaak misbruik van werd gemaakt.<sup>719</sup> Abortus was in principe nog steeds verboden, maar de wet voorzag in drie specifieke uitzonderingen, namelijk (1) wanneer de zwangerschap een bedreiging vormde voor het leven of de gezondheid van de vrouw, (2) wanneer uit prenatale tests bleek dat de foetus een ernstige en onomkeerbare ziekte of afwijking had of (3) wanneer de zwangerschap het gevolg was van een strafbaar feit.<sup>720</sup>

Voor de toelaatbaarheid van abortus op basis van de voorziene gronden kende deze wet geen tijdslimiet, wat in de richting wees dat de wetgever het verwekte wezen een uniforme status toe verleende vanaf de conceptie tot de geboorte.<sup>721</sup> Een bijkomende vereiste was dat een abortus diende te worden uitgevoerd door een arts in een instelling voor openbare gezondheidszorg, aangezien particuliere artspraktijken toen verboden waren.<sup>722</sup> Een andere vereiste voor de zwangerschapsafbreking was het beschikken over een verklaring van ofwel twee andere artsen ofwel een verklaring van de officier van justitie ingeval van een strafbaar feit.<sup>723</sup>

**166.** Nieuwe parlementsverkiezingen in 1995 zorgden voor een linkse meerderheid waarbij het parlement in 1996 opnieuw de kans kreeg om over een door de regering ingediend progressief wetsvoorstel te stemmen.<sup>724</sup> De wetswijziging van 30 augustus 1996<sup>725</sup> betekende een ommekeer,

---

<sup>714</sup> J.D. CAYTAS, "Women's Reproductive Rights as a Political Price of Postcommunist Transformation in Poland", *Amsterdam Law Forum* 2013, vol. 5, no. 2, (64) 69-70; M. BUCHOLC and M. KOMORNIK, "Abortion ban on demand", *Eurozine* 2020, <https://www.eurozine.com/abortion-ban-on-demand/?pdf>, (1) 1-2.

<sup>715</sup> R. KRAJEWSKI, *Zmiany prawa polskiego, supra* vn. 682, (263) 271.

<sup>716</sup> A. GAŁĘSKA-ŚLIWKA, "Prawo do świadomego planowania rodziny – wybrane zagadnienia [Het recht op een bewuste gezinsplanning – geselecteerde kwesties]", *Prokuratura i Prawo [Openbaar Ministerie en Recht]* 2021, nr. 2, (78) 89-90.

<sup>717</sup> Oud preambule, art. 1 en art. 6 Poolse abortuswet 1993; J.D. CAYTAS, "Women's Reproductive Rights as a Political Price of Postcommunist Transformation in Poland", *Amsterdam Law Forum* 2013, vol. 5, no. 2, (64) 69-70.

<sup>718</sup> W. STOJANOWSKA, "The New 'Anti-abortion' Law", *U. Louisville J. Fam. L.* 1994-95, vol. 33, no. 2, (471) 475; M. BUCHOLC and M. KOMORNIK, "Abortion ban on demand", *Eurozine* 2020, <https://www.eurozine.com/abortion-ban-on-demand/?pdf>, (1) 1-2.

<sup>719</sup> W. STOJANOWSKA, "The New 'Anti-abortion' Law", *U. Louisville J. Fam. L.* 1994-95, vol. 33, no. 2, (471) 475.

<sup>720</sup> J.D. CAYTAS, "Women's Reproductive Rights as a Political Price of Postcommunist Transformation in Poland", *Amsterdam Law Forum* 2013, vol. 5, no. 2, (64) 69-70.

<sup>721</sup> W. STOJANOWSKA, "The New Abortion Law in Poland (The Liberalisation of the Anti-Abortion Law)", *Int'l Surv. Fam. L.* 1996, (335) 336.

<sup>722</sup> W. STOJANOWSKA, "The New 'Anti-abortion' Law", *U. Louisville J. Fam. L.* 1994-95, vol. 33, no. 2, (471) 474; R. KRAJEWSKI, *Zmiany prawa polskiego, supra* vn. 682, (263) 266.

<sup>723</sup> Art. 4a, vijfde lid Poolse abortuswet 1993.

<sup>724</sup> D. NAPPI, "Demokracja and Aborcja: Poland's New Democracy and the Tyranny of Women's Human Rights", *Women's Rights Law Report.* 2005, vol. 26, no. 1, (53) 58; J.D. CAYTAS, "Women's Reproductive Rights as a Political Price of Postcommunist Transformation in Poland", *Amsterdam Law Forum* 2013, vol. 5, no. 2, (64) 70-71.

<sup>725</sup> Ustawa z dnia 30 sierpnia 1996 r. o zmianie ustawy o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży o zmianie niektórych innych ustaw [Wet van 30 augustus 1996 tot wijziging van de wet betreffende de gezinsplanning, de bescherming van de menselijke foetus en de voorwaarden

aangezien het een essentiële verandering aanbracht in de wet van 1993 aangaande de abortusgronden.<sup>726</sup> Het werd gekenmerkt als 'pro-abortus' omdat vanaf toen ook een zwangerschapsafbreking mogelijk werd op grond van sociale redenen, namelijk ingeval van 'moeilijke levensomstandigheden of de persoonlijke situatie van de zwangere vrouw' tot de twaalfde week van de zwangerschap.<sup>727</sup> Hieronder viel ook een tijdelijke en kortstondige verslechtering van de levenssituatie van de zwangere vrouw dat een zwangerschapsonderbreking op deze grond kon rechtvaardigen.<sup>728</sup> De reden van de wetgever voor deze bijkomende grond was ingegeven door de bescherming van de financiële situatie van de zwangere vrouw die door een mogelijke zwangerschap en geboorte van een kind zou kunnen verslechteren.<sup>729</sup>

De invoering van deze vierde sociale grond was een overwinning voor de autonomie van de vrouw.<sup>730</sup> De zwangere vrouw verkreeg hierdoor een grondwettelijk beschermd recht om niet in haar materiële situatie te worden aangetast door zowel haar levensomstandigheden vrij te bepalen als te voorzien in de eigen materiële behoeften binnen haar gezin.<sup>731</sup> Voorts veranderde de wet ook op inhoudelijk vlak de bewoordingen van de preambule<sup>732</sup> en het eerste artikel<sup>733</sup> uit 1993 naar een meer liberale benadering van zowel de abortusvoorwaarden als de bescherming van het leven in de prenatale fase waarop wettelijke beperkingen waren toegestaan.<sup>734</sup>

---

voor de toelaatbaarheid van zwangerschapsafbreking], Dz.U. z 1996 nr. 139, poz. 646, <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19961390646/T/D19960646L.pdf> (hierna: Wet van 30 augustus 1996). De wet trad op 4 januari 1997 in werking.

<sup>726</sup> W. STOJANOWSKA, "The New Abortion Law in Poland (The Liberalisation of the Anti-Abortion Law)", *Int'l Surv. Fam. L.* 1996, (335) 335.

<sup>727</sup> Art. 1, 5) Wet van 30 augustus 1996; W. STOJANOWSKA, "The New Abortion Law in Poland (The Liberalisation of the Anti-Abortion Law)", *Int'l Surv. Fam. L.* 1996, (335) 335-336. Andere bijkomende vereisten voor een abortus waren onder andere het inwinnen van advies en informatie, een schriftelijk toestemming van de zwangere vrouw en een verplichte wachttijd van drie dagen (zie hiervoor: art 1, 3) en 5) Wet van 30 augustus 1996).

<sup>728</sup> A. GAŁĘSKA-ŚLIWKA, "Prawo do świadomego planowania rodziny – wybrane zagadnienia [Het recht op een bewuste gezinsplanning – geselecteerde kwesties]", *Prokuratura i Prawo [Openbaar Ministerie en Recht]* 2021, nr. 2, (78) 95-96.

<sup>729</sup> *Ibid.*, 94.

<sup>730</sup> *Ibid.*, 90-91.

<sup>731</sup> *Ibid.*, 94-95.

<sup>732</sup> Art. 1, 1) Wet van 30 augustus 1996. De tekst van de preambule voorzag in 1996 in de volgende bewoordingen: "Uznając, że życie jest fundamentalnym dobrem człowieka, a troska o życie i zdrowie należy do podstawowych obowiązków państwa, społeczeństwa i obywatela; uznając prawo każdego do odpowiedzialnego decydowania o posiadaniu dzieci [...] [Erkende dat het leven een fundamenteel menselijk goed is en dat de zorg voor het leven en de gezondheid één van de fundamentele plichten van de staat, de samenleving en de burger is; erkende dat éénieder het recht heeft op verantwoorde wijze kinderen te krijgen [...] ]".

<sup>733</sup> Art. 1, 2) Wet van 30 augustus 1996. In de abortuswet van 1993 luidde art. 1, eerste lid als volgt: "Każda istota ludzka ma od chwili poczęcia przyrodzone prawo do życia [Ieder mens heeft vanaf het tijdstip van de conceptie het inherente recht op leven]". Art. 1, tweede lid luidde als volgt: "Życie i zdrowie dziecka od chwili jego poczęcia pozostaje pod ochroną prawną [Het leven en de gezondheid van een kind vanaf het tijdstip van de conceptie worden door de wet beschermd]". In 1996 luidde art. 1 als volgt: "Prawo do życia podlega ochronie, w tym również w fazie prenatalnej w granicach określonych w ustawie [Het recht op leven wordt, ook in de prenatale fase, binnen de bij de wet gestelde grenzen beschermd]".

<sup>734</sup> W. STOJANOWSKA, "The New Abortion Law in Poland (The Liberalisation of the Anti-Abortion Law)", *Int'l Surv. Fam. L.* 1996, (335) 338; J.D. CAYTAS, "Women's Reproductive Rights as a Political Price of Postcommunist Transformation in Poland", *Amsterdam Law Forum* 2013, vol. 5, no. 2, (64) 70-71; A. CIŻYŃSKA, "Życie dziecka kontra prawo do samostanowienia: czyli kilka uwag o relacji aborcji i prawa konstytucyjnego [Het leven van het kind versus het zelfbeschikkingsrecht: enkele opmerkingen over de verhouding tussen abortus en het grondwettelijk recht]", *Internetowy Przegląd Prawniczy TBSP UJ [Online juridisch overzicht TBSP UJ]* 2017, nr. 2, (22) 29-30; A. GAŁĘSKA-ŚLIWKA, "Prawo do świadomego planowania rodziny – wybrane zagadnienia [Het recht op een bewuste gezinsplanning – geselecteerde kwesties]", *Prokuratura i Prawo [Openbaar Ministerie en Recht]* 2021, nr. 2, (78) 90.

**167.** Een korte tijd later na de wetwijziging van 1996 ontstond er opnieuw spanning rond de verenigbaarheid van enkele bepalingen<sup>735</sup> van de abortuswet met de Poolse grondwet.<sup>736</sup> Vlak voor de parlementsverkiezingen dienden een groep van 37 senatoren op 20 december 1996 een verzoekschrift in bij het Grondwettelijk Hof voor nader onderzoek.<sup>737</sup> De reden voor deze aanvechting lag in het feit dat de wetgever met de bestreden bepalingen zowel de status van mens bij het verwekte kind had ontnomen als de rechtsbescherming van het recht op leven in de prenatale fase volledig had afgeschaft en dit dus neerkwam op een schending van de rechten van de foetus.<sup>738</sup> Ook het feit dat er misbruik werd gemaakt van de wettelijke bescherming van de materiële en levenssituatie van de vrouw in het nadeel van het recht op leven van een verwekt kind vormde daartoe een belangrijk uitgangspunt.<sup>739</sup> Op die manier had de wetgever met de bestreden abortusgrond voorrang gegeven aan de belangen van de vrouw boven het recht op leven van het kind. Een dergelijke keuze is in strijd met de beginselen van rechtvaardigheid, aangezien dit de behoeften van een goed van geringere waarde hoger inschat ten koste van een goed van grotere waarde.<sup>740</sup>

**168.** Vervolgens oordeelde het Grondwettelijk Hof in zijn arrest op 28 mei 1997<sup>741</sup> dat abortus op basis van sociale redenen ontoelaatbaar en ongrondwettelijk was in het belang van de grondwettelijk beschermde mensenrechten van de foetus.<sup>742</sup> Het Hof was van mening dat het recht op bescherming van het leven wordt erkend als een grondwettelijke waarde en eveneens betrekking heeft in de prenatale fase zodat geen onderscheid kan worden gemaakt tussen de waarde van het leven in de verschillende ontwikkelingsstadia.<sup>743</sup> Het Hof verklaarde<sup>744</sup> de bestreden abortusgrond

---

<sup>735</sup> Dit betrof specifiek art. 1, tweede en vierde lid, b) en c) en vijfde lid met art. 4a, eerste lid, 4), art. 2, eerste en tweede lid en art. 3, eerste, tweede en vierde lid Wet van 30 augustus 1996 met art. 1, art. 67, eerste en tweede lid en art. 79, eerste lid Poolse grondwet.

<sup>736</sup> D. NAPPI, "Demokracja and Aborcja: Poland's New Democracy and the Tyranny of Women's Human Rights", *Women's Rights Law Report*. 2005, vol. 26, no. 1, (53) 58; W. NOWICKA, "The Struggle for Abortion Rights in Poland" in R. PARKER, R. PETCHESKY and R. SEMBER (eds.), *SexPolitics: Reports from the Front Lines*, Sexuality Policy Watch, 2008, (167) 171; A. GAŁĘSKA-ŚLIWKA, "Prawo do świadomego planowania rodziny – wybrane zagadnienia [Het recht op een bewuste gezinsplanning – geselecteerde kwesties]", *Prokuratura i Prawo [Openbaar Ministerie en Recht]* 2021, nr. 2, (78) 91-92.

<sup>737</sup> Wyrok TK z 28.05.1997 r. (K 26/96) w sprawie zasady ochrony życia ludzkiego jako wartości konstytucyjnej; niezgodności ustawy "antyaborcyjnej" z Małą Konstytucją [Arrest van het Grondwettelijk Hof van 28 mei 1997 (K 26/96) betreffende het beginsel van de bescherming van het menselijk leven als constitutionele waarde; onverenigbaarheid van de "anti-abortus"-wet met de kleine grondwet], OTK ZU 1997, nr. 2, poz. 19, <https://otkzu.trybunal.gov.pl/1997/2/19> (hierna: Arrest 28.05.1997 K 26/96), overw. 1.1; J.D. CAYTAS, "Women's Reproductive Rights as a Political Price of Postcommunist Transformation in Poland", *Amsterdam Law Forum* 2013, vol. 5, no. 2, (64) 71; A. GAŁĘSKA-ŚLIWKA, "Prawo do świadomego planowania rodziny – wybrane zagadnienia [Het recht op een bewuste gezinsplanning – geselecteerde kwesties]", *Prokuratura i Prawo [Openbaar Ministerie en Recht]* 2021, nr. 2, (78) 91.

<sup>738</sup> Arrest 28.05.1997 K 26/96, *supra* vn. 737, overw. 1.1; J.D. CAYTAS, "Women's Reproductive Rights as a Political Price of Postcommunist Transformation in Poland", *Amsterdam Law Forum* 2013, vol. 5, no. 2, (64) 71.

<sup>739</sup> R. KRAJEWSKI, *Zmiany prawa polskiego*, *supra* vn. 682, (263) 268.

<sup>740</sup> Arrest 28.05.1997 K 26/96, *supra* vn. 737, overw. 3.

<sup>741</sup> Wyrok TK z 28.05.1997 r. (K 26/96) w sprawie zasady ochrony życia ludzkiego jako wartości konstytucyjnej; niezgodności ustawy "antyaborcyjnej" z Małą Konstytucją [Arrest van het Grondwettelijk Hof van 28 mei 1997 (K 26/96) betreffende het beginsel van de bescherming van het menselijk leven als constitutionele waarde; onverenigbaarheid van de "anti-abortus"-wet met de kleine grondwet], OTK ZU 1997, nr. 2, poz. 19, <https://otkzu.trybunal.gov.pl/1997/2/19>.

<sup>742</sup> Arrest 28.05.1997 K 26/96, *supra* vn. 737, overw. 3; J.D. CAYTAS, "Women's Reproductive Rights as a Political Price of Postcommunist Transformation in Poland", *Amsterdam Law Forum* 2013, vol. 5, no. 2, (64) 71.

<sup>743</sup> Arrest 28.05.1997 K 26/96, *supra* vn. 737, overw. 3; A. CIŻYŃSKA, "Życie dziecka kontra prawo do samostanowienia: czyli kilka uwag o relacji aborcji i prawa konstytucyjnego [Het leven van het kind versus het zelfbeschikkingsrecht: enkele opmerkingen over de verhouding tussen abortus en het grondwettelijk recht]", *Internetowy Przegląd Prawniczy TBSP UJ [Online juridisch overzicht TBSP UJ]* 2017, nr. 2, (22) 26-27 en 30-31.

<sup>744</sup> Het Hof haalde hiervoor de volgende argumenten aan: "De in Polen bindende grondwettelijke bepalingen bevatten geen bepaling die rechtstreeks betrekking heeft op de bescherming van het leven. Dit betekent echter



ongrondwettig omdat een zwangerschapsafbreking werd gelegaliseerd op basis van onvoldoende gerechtvaardigde redenen voor de noodzaak om een andere grondwettelijke waarde, recht of vrijheid te beschermen.<sup>745</sup> Voorts werd het begrip abortus eveneens gehanteerd als een grondwettelijk recht of een grondwettelijke vrijheid.<sup>746</sup> Het Hof bepaalde dat de waarde van het menselijk leven als een grondwettelijk beschermd rechtsgoed niet kon worden gedifferentieerd op basis van voldoende nauwkeurige en gerechtvaardigde criteria die een onderscheid naargelang de ontwikkelingsfase van het menselijk leven mogelijk maken. Bovendien kon de abortuswet geen specifiek censuur en schorsing van de geldigheid van grondwettelijke normen teweegbrengen en had de wetgever slechts de bevoegdheid om te voorzien in uitzonderingen wanneer de opoffering van één van de conflicterende goederen met grondwettelijke bescherming noodzakelijk was.<sup>747</sup>

In december 1997<sup>748</sup> werd de abortuswet in het licht van deze uitspraak opnieuw het voorwerp van een wijziging dat door de nieuw verkozen conservatieve regering werd doorgevoerd met ingang op 23 december 1997.<sup>749</sup> Als gevolg van de uitspraak van het Hof was er ophef en protest ontstaan onder de bevolking waarbij de tegenstanders aanhaalden dat het recht op leven geen absoluut karakter bezit overeenkomstig zowel de nationale geldende regelgeving als internationale verdragsbepalingen.<sup>750</sup>

---

*niet dat het menselijk leven geen grondwettelijke waarde heeft. De basisbepaling waaruit de grondwettelijke bescherming van het menselijk leven moet worden afgeleid, is artikel 1 van de gehandhaafde grondwettelijke bepalingen, en in het bijzonder het beginsel van een democratische rechtsstaat. Een dergelijke staat wordt immers uitsluitend gerealiseerd als een gemeenschap van mensen, en alleen mensen kunnen de eigenlijke subjecten zijn van de rechten en verplichtingen die in een dergelijke staat zijn neergelegd. De fundamentele eigenschap van een mens is zijn of haar leven. Het ontnemen van het leven vernietigt dus tegelijkertijd de mens als subject van rechten en plichten [...] Een democratische rechtsstaat stelt de mens en zijn kostbaarste bezit als hoogste waarden. Een dergelijk goed is het leven, dat in een democratische rechtsstaat in elk stadium van zijn ontwikkeling onder grondwettelijke bescherming moet blijven staan" (zie arrest 28.05.1997 K 26/96), overw. 3).*  
<sup>745</sup> Arrest 28.05.1997 K 26/96, *supra* vn. 737, overw. 3; R. KRAJEWSKI, *Zmiany prawa polskiego*, *supra* vn. 682, (263) 269.

<sup>746</sup> *Ibid.*

<sup>747</sup> Arrest 28.05.1997 K 26/96, *supra* vn. 737, overw. 3; A. CIŻYŃSKA, "Życie dziecka kontra prawo do samostanowienia: czyli kilka uwag o relacji aborcji i prawa konstytucyjnego [Het leven van het kind versus het zelfbeschikkingsrecht: enkele opmerkingen over de verhouding tussen abortus en het grondwettelijk recht]", *Internetowy Przegląd Prawniczy TBSP UJ [Online juridisch overzicht TBSP UJ]* 2017, nr. 2, (22) 26-27. In de rechtsleer wordt alsook aangehaald dat de suprematie van het menselijk leven ervoor zorgt dat de aanvaarding van de regel 'in dubio pro vita humana', waarbij ingeval van twijfel dit in het voordeel van de bescherming van het menselijk leven, moet worden geïnterpreteerd (zie A. CIŻYŃSKA, "Życie dziecka kontra prawo do samostanowienia: czyli kilka uwag o relacji aborcji i prawa konstytucyjnego [Het leven van het kind versus het zelfbeschikkingsrecht: enkele opmerkingen over de verhouding tussen abortus en het grondwettelijk recht]", *Internetowy Przegląd Prawniczy TBSP UJ [Online juridisch overzicht TBSP UJ]* 2017, nr. 2, (22) 26-27).

<sup>748</sup> Zie Obwieszczenie Prezesa Trybunału Konstytucyjnego z dnia 18 grudnia 1997 r. o utracie mocy obowiązującej art. 1 pkt 2, art. 1 pkt 5, art. 2 pkt 2, art. 3 pkt 1 i art. 3 pkt 4 ustawy o zmianie ustawy o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży oraz o zmianie niektórych innych ustaw [Mededeling van de voorzitter van het Grondwettelijk Hof van 18 december 1997 over het verlies van de bindende kracht van art. 1, punt 2, art. 1, punt 5, art. 2, punt 2, art. 3, punt 1, en art. 3, punt 4, van de wet tot wijziging van de wet betreffende de gezinsplanning, de bescherming van de menselijke foetus en de voorwaarden voor de toelaatbaarheid van zwangerschapsafbreking en tot wijziging van bepaalde andere wetten], Dz.U. z 1997 r. nr. 157 poz. 1040, <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19971571040/T/D19971040L.pdf>.

<sup>749</sup> J.D. CAYTAS, "Women's Reproductive Rights as a Political Price of Postcommunist Transformation in Poland", *Amsterdam Law Forum* 2013, vol. 5, no. 2, (64) 71. Zie hierover ook: Obwieszczenie Prezesa Trybunału Konstytucyjnego z dnia 18 grudnia 1997 r. o utracie mocy obowiązującej art. 1 pkt 2, art. 1 pkt 5, art. 2 pkt 2, art. 3 pkt 1 i art. 3 pkt 4 ustawy o zmianie ustawy o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży oraz o zmianie niektórych innych ustaw [Mededeling van de voorzitter van het Grondwettelijk Hof van 18 december 1997 over het verlies van de bindende kracht van art. 1, punt 2, art. 1, punt 5, art. 2, punt 2, art. 3, punt 1, en art. 3, punt 4, van de wet tot wijziging van de wet betreffende de gezinsplanning, de bescherming van de menselijke foetus en de voorwaarden voor de toelaatbaarheid van zwangerschapsafbreking en tot wijziging van bepaalde andere wetten], Dz.U. z 1997 r. nr. 157 poz. 1040, <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19971571040/T/D19971040L.pdf>.

<sup>750</sup> A. CIŻYŃSKA, "Życie dziecka kontra prawo do samostanowienia: czyli kilka uwag o relacji aborcji i prawa konstytucyjnego [Het leven van het kind versus het zelfbeschikkingsrecht: enkele opmerkingen over de

**169.** Een laatste drastische wetswijziging<sup>751</sup> is er gekomen onder invloed van een arrest<sup>752</sup> van het Grondwettelijk Hof van 22 oktober 2020. De abortusuitspraak kwam er nadat een groep van 119 conservatieve parlementsleden, met een meerderheid uit de politieke partij PiS, op 19 november 2019 vlak na de parlementsverkiezingen een verzoekschrift bij het Hof hadden ingediend.<sup>753</sup> Het doel was om een specifieke bepaling<sup>754</sup> van de abortuswet onverenigbaar te laten verklaren met de Poolse grondwet omdat het bestreden artikel de eugenetische praktijken ten aanzien van een ongeborn kind legaliseerde waardoor het respect voor en de bescherming van de menselijke waardigheid werd ontzegd.<sup>755</sup> Deze handeling weerspiegelde de betrokkenheid van PiS bij de traditioneel rechtse katholieke electoraat en vormde een zeer belangrijk politiek middel.<sup>756</sup>

*In casu* ging het om de vraag of een zwangerschapsafbreking vanwege foetale afwijkingen grondwettelijk geoorloofd is.<sup>757</sup> Het Hof oordeelde<sup>758</sup> dat de abortusgrond strijdig was met de grondwettelijke bepaling van de onschendbaarheid van het menselijk leven, aangezien de

---

verhouding tussen abortus en het grondwettelijk recht]", *Internetowy Przegląd Prawniczy TBSP UJ [Online juridisch overzicht TBSP UJ]* 2017, nr. 2, (22) 31.

<sup>751</sup> Zie Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 22 października 2020 r. sygn. akt K 1/20 [Wetswijziging naar aanleiding van het arrest van het Grondwettelijk Hof van 22 oktober 2020, ref. nr. K 1/20], Dz.U. 2021 poz. 175, <http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20210000175/O/D20210175.pdf>.

<sup>752</sup> Wyrok TK z 22.10.2020 r. (K 1/20) w sprawie planowanie rodziny, ochrona płodu ludzkiego i warunki dopuszczalności przerywania ciąży [Arrest van het Grondwettelijk Hof van 22 oktober 2020 K 1/20 betreffende de gezinsplanning, de bescherming van de menselijke foetus en de voorwaarden voor de toelaatbaarheid van zwangerschapsafbreking], OTK ZU 2021, poz. 4, Dz.U. z 2021 r. poz. 175, <http://otkzu.trybunal.gov.pl/2021/A/4> en <http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20210000175/O/D20210175.pdf>.

<sup>753</sup> M. BUCHOLC and M. KOMORNIK, "Abortion ban on demand", *Eurozine* 2020, <https://www.eurozine.com/abortion-ban-on-demand/?pdf>, (1) 1-2; G. PUPPINCK, "Opinia amicus curiae przekazana Trybunałowi Konstytucyjnemu RP w sprawie K 1/20 dotyczącej aborcji eugenicznej" [Standpunt amicus curiae over het Pools Grondwettelijk Hof in de zaak K 1/20 betreffende eugenetische abortus], *ECLJ* 2020, (1) 1.

<sup>754</sup> Dit was art. 4a, eerste lid, 2) en tweede lid Poolse abortuswet 1993.

<sup>755</sup> G. PUPPINCK, "Opinia amicus curiae przekazana Trybunałowi Konstytucyjnemu RP w sprawie K 1/20 dotyczącej aborcji eugenicznej" [Standpunt amicus curiae over het Pools Grondwettelijk Hof in de zaak K 1/20 betreffende eugenetische abortus], *ECLJ* 2020, (1) 1.

<sup>756</sup> M. BUCHOLC and M. KOMORNIK, "Abortion ban on demand", *Eurozine* 2020, <https://www.eurozine.com/abortion-ban-on-demand/?pdf>, (1) 1-2.

<sup>757</sup> Concreet heeft het Hof in zijn arrest de grondwettelijke verenigbaarheid van de abortusgrond betreffende de gezondheidstoestand van het kind onderzocht in het licht van een afweging van de conflicterende waarden conform de artt. 38, 30 en 31, derde lid van de Poolse grondwet (zie hierover: arrest 22.10.2020 K 1/20, *supra* vn. 633, overw. III.4.2.; M. SONIEWICKA, "Spór o dopuszczalność przerywania ciąży z perspektywy etycznej i filozoficzno-prawnej (komentarz do wyroku TK w sprawie K 1/20) [Discussie over de toelaatbaarheid van zwangerschapsafbreking vanuit ethisch en filosofisch-juridisch oogpunt (commentaar bij het arrest van het Grondwettelijk Hof betreffende de zaak K 1/20)", *Państwo i Prawo [Staat en Recht]* 2021, nr. 8, (6) 7-8).

<sup>758</sup> Ter staving van het arrest hanteert het Hof de volgende argumenten: "Het Hof merkt op dat uit de bewoordingen van artikel 38 juncto artikel 30 juncto artikel 31, lid 3, van de grondwet volgt dat omstandigheden die verband houden met de gezondheidstoestand van het kind geen zelfstandige grond voor zwangerschapsafbreking kunnen vormen. De wet geeft als vereiste niet een toestand van diagnostische zekerheid, maar slechts een "hoge waarschijnlijkheid" van een ernstige en onomkeerbare afwijking of een ongeneeslijke levensbedreigende ziekte. Op grond van artikel 31, lid 3, eerste zin, van de grondwet is het echter niet geoorloofd de gezondheid van een mens tegenover zijn leven te stellen, aangezien het probleem van de afweging van de goederen niet aan de orde kan zijn wanneer zowel het goed dat wordt opgeofferd als het goed dat wordt gered tot één en hetzelfde subject behoren. Tegelijkertijd is het Hof van oordeel dat in het geval van de in artikel 4a, lid 1, punt 2 van de wet gestelde voorwaarden "het feit dat de foetus ongeneeslijk ziek is (ongeneeslijke ziekte) alleen kan niet bepalend zijn voor de toelaatbaarheid van zwangerschapsafbreking vanuit grondwettelijk oogpunt. Noch de zorg om de kwaliteit van de overgedragen genetische code (eugenetische voorwaarde *sensu stricto*), noch de overweging van het mogelijke ongemak van het leven van een ziek kind kan de beslissing rechtvaardigen om handelingen te verrichten die zijn dood tot doel hebben [...] Des te meer kan een gebeurtenis die slechts met grote waarschijnlijkheid kan plaatsvinden, geen reden zijn om het leven te beëindigen" (zie arrest 22.10.2020 K 1/20, *supra* vn. 633, overw. III.4.2.).

rechtsbescherming ervan vanaf de conceptie werd gewaarborgd.<sup>759</sup> Voorts was er niet voldaan aan het vereiste van gelijkwaardigheid van de betrokken belangen, aangezien een beperking van de rechtsbescherming van het menselijk leven vereiste dat er sprake moet zijn van een gerechtvaardigde bescherming van een analoog goed.<sup>760</sup> Volgens het Hof voldeed een beperking van de rechtsbescherming van het leven niet aan de eisen van nuttigheid, noodzakelijkheid en evenredigheid *sensu stricto* waardoor de legalisering van een zwangerschapsafbreking op dergelijke grond geen grondwettelijke rechtvaardiging bezat.<sup>761</sup> Het arrest maakte een einde aan het abortuscompromis uit 1993 met een *de facto* feitelijke afschaffing van het recht op legale zwangerschapsafbrekingen op grond van embryopathologische gronden.<sup>762</sup> Het recht op een zwangerschapsafbreking vormt nu een onbetwistbare uitzondering op het beginsel van de bescherming van het menselijk leven in de prenatale fase.<sup>763</sup>

## 4.2.2 Bespreking huidig wetgevend kader

### 4.2.2.1 Inleiding

**170.** Sinds de val van het communisme is Polen op 4 juni 1989 veranderd naar een democratie.<sup>764</sup> Dit ging mede gepaard met een herschrijving van de Poolse grondwet<sup>765</sup> in het licht van nieuwe democratische beginselen.<sup>766</sup> De Katholieke Kerk maakte van deze gewijzigde situatie gebruik om zowel de regering als de opbouw van de nieuwe Poolse grondwet te beïnvloeden.<sup>767</sup> Ook andere wetten, aangenomen onder het communistische bewind en die het recht op abortus beschermden, werden ingetrokken en aangepast om de nieuwe Poolse samenleving te weerspiegelen.<sup>768</sup> De toen eerder progressieve abortuswet van 1956 wijzigde snel naar een drastische inperking van de

<sup>759</sup> Arrest 22.10.2020 K 1/20, *supra* vn. 633, overw. III.4.2.; A. CIŻYŃSKA, "Życie dziecka kontra prawo do samostanowienia: czyli kilka uwag o relacji aborcji i prawa konstytucyjnego [Het leven van het kind versus het zelfbeschikkingsrecht: enkele opmerkingen over de verhouding tussen abortus en het grondwettelijk recht]", *Internetowy Przegląd Prawniczy TBSP UJ [Online juridisch overzicht TBSP UJ]* 2017, nr. 2, (22) 22-23.

<sup>760</sup> Arrest 22.10.2020 K 1/20, *supra* vn. 633, overw. III.3.3.1. en III.4.2.; M. SONIEWICKA, "Spór o dopuszczalność przerywania ciąży z perspektywy etycznej i filozoficznoprawnej (komentarz do wyroku TK w sprawie K 1/20) [Discussie over de toelaatbaarheid van zwangerschapsafbreking vanuit ethisch en filosofisch-juridisch oogpunt (commentaar bij het arrest van het Grondwettelijk Hof betreffende de zaak K 1/20)", *Państwo i Prawo [Staat en Recht]* 2021, nr. 8, (6) 7-8.

<sup>761</sup> Arrest 22.10.2020 K 1/20, *supra* vn. 633, overw. III.4.2.

<sup>762</sup> M. BUCHOLC and M. KOMORNIK, "Abortion ban on demand", *Eurozine* 2020, <https://www.eurozine.com/abortion-ban-on-demand/?pdf>, (1) 1; A. GLISZCZYŃSKA-GRABIAS and W. SADURSKI, "The Judgment That Wasn't (But Which Nearly Brought Poland to a Standstill). 'Judgment' of the Polish Constitutional Tribunal of 22 October 2020, K1/20", *Eur. Const. Law Rev.* 2021, vol. 17, no. 1, (130) 134-135.

<sup>763</sup> R. ADAMUS, "Przesłanka eugeniczna (embriopatologiczna) jako przesłanka legalnego przerywania ciąży – glosa do wyroku Trybunału Konstytucyjnego z 22.10.2020 r. (K 1/20) [De eugenetische (embryopathologische) grond als wettelijke voorwaarde voor een zwangerschapsafbreking – noot onder het arrest van het Grondwettelijk Hof van 22.10.2020 (K 1/20)]", *Palestra* 2020, nr. 11, (94) 101.

<sup>764</sup> D. NAPPI, "Demokracja and Aborcja: Poland's New Democracy and the Tyranny of Women's Human Rights", *Women's Rights Law Report.* 2005, vol. 26, no. 1, (53) 54.

<sup>765</sup> De huidige Poolse grondwet is: Ustawa z dnia 2 kwietnia 1997 r. - Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej [Wet van 2 april 1997 - Grondwet van de Republiek Polen], Dz.U. 1997 r. nr. 78, poz. 483. <http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19970780483/U/D19970483Lj.pdf> (Hierna: Poolse grondwet 1997).

<sup>766</sup> D. NAPPI, "Demokracja and Aborcja: Poland's New Democracy and the Tyranny of Women's Human Rights", *Women's Rights Law Report.* 2005, vol. 26, no. 1, (53) 54.

<sup>767</sup> B.J. LESLIE, "Poland, Abortion, and the Roman Catholic Church", *B.C. Int'l & Comp. L. Rev.* 1994, vol. 17, no. 2, (453) 453-457; K. DANIEL, "The Church-State Situation in Poland after the Collapse of Communism", *Brigh. Young Univ. Law Rev.* 1995, no. 2, (401) 401-404; D. NAPPI, "Demokracja and Aborcja: Poland's New Democracy and the Tyranny of Women's Human Rights", *Women's Rights Law Report.* 2005, vol. 26, no. 1, (53) 54.

<sup>768</sup> D. NAPPI, "Demokracja and Aborcja: Poland's New Democracy and the Tyranny of Women's Human Rights", *Women's Rights Law Report.* 2005, vol. 26, no. 1, (53) 54.

autonomie van vrouwen en hun fundamenteel recht om zelf te beschikken over hun eigen lichaam en het krijgen van kinderen.<sup>769</sup> Dit betekende letterlijk de evolutie van een zeer progressieve naar één van de strengste abortuswetgevingen binnen Europa.<sup>770</sup> Later is de abortuswet van 1993 herhaaldelijk het voorwerp geweest van wetswijzigingen en pogingen hiertoe (*supra*, nrs. 166-169).<sup>771</sup> In tegenstelling tot de meeste andere Europese landen waar het zelfbeschikkingsrecht inzake abortus als vanzelfsprekend wordt beschouwd, is dat in Polen niet het geval.<sup>772</sup> Dit valt te verklaren doordat Polen een katholiek sterk verdeeld land is tussen enerzijds de liberale pro-Europese gezinde en anderzijds de conservatieve diepgelovigen.<sup>773</sup> In Polen is maar liefst 90 tot 95% van de bevolking katholiek.<sup>774</sup> Polen is ook zeer patriarchaal als het op de erkenning van de individuele rechten van vrouwen aankomt. De voortplantingsfunctie van vrouwen is geen individuele kwestie, maar is ondergeschikt aan de rechten van het gezin en onderworpen aan controle door de gemeenschap.<sup>775</sup> Bovendien bevestigt deze zienswijze de instrumentalisering van het vrouwelijk lichaam waarbij de foetus wordt gelijkgesteld met geboren kinderen en dient te worden beschermd door de staat.<sup>776</sup>

**171.** De belangrijkste actoren binnen heel het abortusdebat zijn enerzijds de 'pro-choice' organisaties en anderzijds de Katholieke Kerk en de 'pro-life' organisaties die elk afzonderlijk hun impact hebben uitgeoefend op het anti-abortus wetgevend parcours van de laatste jaren.<sup>777</sup> Voorstanders van de 'pro-life' beweging verdedigen het recht op leven<sup>778</sup> van de foetus met de Katholieke Kerk als grootste aanhanger.<sup>779</sup> Volgens de Katholieke Kerk is abortus moreel

---

<sup>769</sup> D. NAPPI, "Demokracja and Aborcja: Poland's New Democracy and the Tyranny of Women's Human Rights", *Women's Rights Law Report*. 2005, vol. 26, no. 1, (53) 54; W. NOWICKA, "The Struggle for Abortion Rights in Poland" in R. PARKER, R. PETCHESKY and R. SEMBER (eds.), *SexPolitics: Reports from the Front Lines*, Sexuality Policy Watch, 2008, (167) 168 en 170-171; J. KUIPER, *Polen: geen land van fietsers en vegetariërs*, Eindhoven, Dato, 2018, 180.

<sup>770</sup> J. KUIPER, *Polen: geen land van fietsers en vegetariërs*, Eindhoven, Dato, 2018, 180; A. KRAJEWSKA, "Connecting Reproductive Rights, Democracy, and the Rule of Law: Lessons from Poland in Times of COVID-19", *German Law Journal* 2021, vol. 22, no. 6, (1072) 1077-1078.

<sup>771</sup> Zie voor een weergave van de verschillende ingediende initiatieven: S. SZOŁUCHA i R. RZEPLIŃSKA, "Kalendarium zmian w prawie o warunkach przerywania ciąży [Kalender van wetswijzigingen betreffende de voorwaarden voor een zwangerschapsafbreking]", *MAM PRAWO WIEDZIEC* 4 listopada 2020 [*IK HEB HET RECHT OM TE WETEN* 4 november 2020], <https://mamprawowiedziec.pl/czytelnia/artykul/1445> [laatst geraadpleegd op 10 april 2022].

<sup>772</sup> D. NAPPI, "Demokracja and Aborcja: Poland's New Democracy and the Tyranny of Women's Human Rights", *Women's Rights Law Report*. 2005, vol. 26, no. 1, (53) 54-55.

<sup>773</sup> J. KUIPER, *Polen: geen land van fietsers en vegetariërs*, Eindhoven, Dato, 2018, 11-14 en 23-24.

<sup>774</sup> M. FUSZARA, "Abortion and the Formation of the Public Sphere in Poland" in N. FUNK and M. MUELLER (eds.), *Gender Politics and Post-Communism. Reflections from Eastern Europe and the Former Soviet Union*, London, Routledge, 1993, (241) 243; M. BUCHOLC and M. KOMORNIK, "Abortion ban on demand", *Eurozine* 2020, <https://www.eurozine.com/abortion-ban-on-demand/?pdf>, (1) 1-2.

<sup>775</sup> W. NOWICKA, "The Struggle for Abortion Rights in Poland" in R. PARKER, R. PETCHESKY and R. SEMBER (eds.), *SexPolitics: Reports from the Front Lines*, Sexuality Policy Watch, 2008, (167) 177-179.

<sup>776</sup> Arrest 28.05.1997 K 26/96, *supra* vn. 737, overw. 1.1; W. NOWICKA, "The Struggle for Abortion Rights in Poland" in R. PARKER, R. PETCHESKY and R. SEMBER (eds.), *SexPolitics: Reports from the Front Lines*, Sexuality Policy Watch, 2008, (167) 182-183.

<sup>777</sup> D. NAPPI, "Demokracja and Aborcja: Poland's New Democracy and the Tyranny of Women's Human Rights", *Women's Rights Law Report*. 2005, vol. 26, no. 1, (53) 53; K. KOWALCZYK, "Parliamentary Parties and the Anti-Abortion Laws in Poland (1991-2019)", *Polish Pol. Sci. Y.B.* 2021, vol. 50, no. 2, (27) 27.

<sup>778</sup> In art. 38 van de Poolse grondwet 1997 wordt dit recht als volgt vermeld: "Rzeczpospolita Polska zapewnia każdemu człowiekowi prawną ochronę życia [De Republiek Polen draagt zorg voor de wettelijke bescherming van het leven van ieder menselijk wezen]". Art. 30 van de Poolse grondwet 1997 bepaalt het volgende: "Przyrodzona i niezbywalna godność człowieka stanowi źródło wolności i praw człowieka i obywatela. Jest ona nienaruszalna, a jej poszanowanie i ochrona jest obowiązkiem władz publicznych" [De inherente en onvervreembare waardigheid van de menselijke persoon is de bron van menselijke en burgerlijke vrijheden en rechten. Het is onschendbaar en het respect en de bescherming daarvan is een taak van de overheid].

<sup>779</sup> D. NAPPI, "Demokracja and Aborcja: Poland's New Democracy and the Tyranny of Women's Human Rights", *Women's Rights Law Report*. 2005, vol. 26, no. 1, (53) 53-54.

onaanvaardbaar en te aanschouwen als moord dat wettelijk en moreel gezien moet worden bestraft. Zij menen dat het recht op bescherming van het leven reeds begint vanaf de prenatale fase omdat de ontwikkeling van de conceptie tot de geboorte een continu proces uitmaakt van het mens zijn.<sup>780</sup> Voor hun argumenten baseren ze zich zowel op de katholieke waarden, de bevindingen uit de medische wetenschap die ervan uitgaan dat het leven start vanaf de conceptie als de wetgevende rol voor de beperkingen op de toelaatbaarheid van abortus.<sup>781</sup> Volgens de woorden van de voormalige Poolse paus Johannes Paulus II is abortus een "afschuwelijke misdaad" en vindt hij dat "Het menselijk wezen moet geëerbiedigd worden en behandeld als een persoon vanaf het ogenblik van de conceptie; en daarom moeten vanaf datzelfde moment zijn rechten als persoon worden erkend, waaronder in de eerste plaats het onaantastbare recht op leven is van ieder onschuldig menselijk wezen".<sup>782</sup> De paus benadrukt dat het menselijk leven op ieder moment van zijn bestaan heilig en onaantastbaar is, inclusief de beginfase die aan de geboorte vooraf gaat.<sup>783</sup>

**172.** Voorstanders van de 'pro-choice' beweging beschermen de rechten en belangen van de vrouw. Abortus moet volgens hen worden geassocieerd met termen als emancipatie, een keuze, een levensnoodzaak, een medische procedure en vooral een fundamenteel recht van de vrouw.<sup>784</sup> Zij stellen zowel het recht van de vrouw op moederschap en de vrijheid om over haar lot te beslissen als het gebrek aan precisie in de medische wetenschap over het begin van het menselijk leven centraal.<sup>785</sup> De voorstanders zijn tegen het argument van een vermenselijking of personificatie van de mens in de prenatale ontwikkelingsstadium en beschouwen dit niet als legitiem omdat de foetus volgens hen geen menselijke waardigheid bezit.<sup>786</sup> Bovendien verwerpen zij alle emotionele formuleringen en uitdrukkingen zoals een 'mens in de prenatale fase', een 'klein mensje', een 'vrucht van de liefde' of een 'wonder van het leven' ten stelligste.<sup>787</sup> De nadruk op sentimentaliteit bij het gehanteerde taalgebruik is onaanvaardbaar en heeft een enorme invloed op de sociale perceptie rond abortus.<sup>788</sup> Zij wijzen erop dat vrouwen hierin de grootste slachtoffers vormen van het kerkelijk patriarchaal geweld.

---

<sup>780</sup> A. CIŻYŃSKA, "Życie dziecka kontra prawo do samostanowienia: czyli kilka uwag o relacji aborcji i prawa konstytucyjnego [Het leven van het kind versus het zelfbeschikkingsrecht: enkele opmerkingen over de verhouding tussen abortus en het grondwettelijk recht]", *Internetowy Przegląd Prawniczy TBSP UJ [Online juridisch overzicht TBSP UJ]* 2017, nr. 2, (22) 27-29.

<sup>781</sup> K. KOWALCZYK, "Parliamentary Parties and the Anti-Abortion Laws in Poland (1991-2019)", *Polish Pol. Sci. Y.B.* 2021, vol. 50, no. 2, (27) 34.

<sup>782</sup> IOANNES PAULUS PP. II, "Evangelium vitae", *VATICAN* 25 maart 1995, [https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/nl/encyclicals/documents/hf\\_jp-ii\\_enc\\_25031995\\_evangelium-vitae.pdf](https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/nl/encyclicals/documents/hf_jp-ii_enc_25031995_evangelium-vitae.pdf), 48 en 51.

<sup>783</sup> *Ibid.*, 51.

<sup>784</sup> D. NAPPI, "Demokracja and Aborcja: Poland's New Democracy and the Tyranny of Women's Human Rights", *Women's Rights Law Report*. 2005, vol. 26, no. 1, (53) 54; F. CIEPŁY, "Ocena prawna wypowiedzi dehumanizujących ludzi w prenatalnej fazie rozwoju w kontekście postulatów legalizacji aborcji w Polsce [Juridische beoordeling van de verklaringen inzake de ontmenselijking van personen in de prenatale ontwikkelingsfase in de context van oproeping tot legalisering van abortus in Polen]", *Studia Prawnicze KUL [Juridische studies KUL]* 2021, nr. 3, (47) 54-55.

<sup>785</sup> K. KOWALCZYK, "Parliamentary Parties and the Anti-Abortion Laws in Poland (1991-2019)", *Polish Pol. Sci. Y.B.* 2021, vol. 50, no. 2, (27) 34.

<sup>786</sup> F. CIEPŁY, "Ocena prawna wypowiedzi dehumanizujących ludzi w prenatalnej fazie rozwoju w kontekście postulatów legalizacji aborcji w Polsce [Juridische beoordeling van de verklaringen inzake de ontmenselijking van personen in de prenatale ontwikkelingsfase in de context van oproeping tot legalisering van abortus in Polen]", *Studia Prawnicze KUL [Juridische studies KUL]* 2021, nr. 3, (47) 48.

<sup>787</sup> *Ibid.*, 54-55.

<sup>788</sup> *Ibid.*

Alle acties die gericht zijn op het verbieden van iedere toegang tot legale abortus zijn volgens hen middelen om het lijden van vrouwen te hyperboliseren en het belang van het menselijk leven te benadrukken.<sup>789</sup> Polen is in hun ogen een duivelse staat geworden, met de invoering van een *de facto* abortusverbod is het een ware terreur en een hel voor vrouwen. Een vrouw mag niet beschouwd worden als een broedmachine, ze heeft ook het recht om te kiezen, aangezien het haar lichaam betreft en niet een zaak van het vaderland.<sup>790</sup>

**173.** De *Federacja na rzecz Kobiet i Planowanie Rodziny* (Federatie voor Vrouwen en Gezinsplanning) is sinds 1991 één van de belangrijkste organisaties die de 'pro-choice' beweging in Polen vertegenwoordigt.<sup>791</sup> Zij menen dat iedere beslissing om een zwangerschap al dan niet voort te zetten een privé-aangelegenheid<sup>792</sup> uitmaakt waarover de zwangere vrouw zelf moet kunnen beslissen en niet de overheid.<sup>793</sup> Volgens hen zijn anti-abortuswetten discriminerend voor de uiterst kwetsbaren alsook bezwarend, aangezien vrouwen op die manier blootgesteld worden aan mogelijke gezondheidsrisico's door complicaties van onhygiënische en onveilige abortuspraktijken.<sup>794</sup>

**174.** Bovendien variëren de standpunten aangaande het wettelijk kader voor abortus naargelang het beschermde goed. Enerzijds ijveren de tegenstanders van abortus, vanwege de onschendbaarheid van het menselijk leven, op een absoluut verbod op abortus of een zeer strenge inperking door abortus slechts toe te staan in welbepaalde specifieke gevallen die de vrouw daartoe dwingen (*infra*, nrs. 188-189).<sup>795</sup> Anderzijds eisen de voorstanders van abortus de mogelijkheid van een abortus op verzoek tot op een bepaald moment van de zwangerschap (*infra*, nrs. 185-187).<sup>796</sup>

#### 4.2.2.2 Analyse van de abortusvoorwaarden

##### 4.2.2.2.1 Abortustermijn en -gronden

**175.** Als gevolg van het arrest van het Grondwettelijk Hof op 22 oktober 2020 is abortus in Polen op dit moment slechts mogelijk in twee bijzondere gevallen.<sup>797</sup> Enerzijds indien de voortzetting van de zwangerschap een gevaar zou betekenen voor het leven of de gezondheid<sup>798</sup> van de zwangere

---

<sup>789</sup> *Ibid.*, 57.

<sup>790</sup> *Ibid.*

<sup>791</sup> FEDERACJA NA RZECZ KOBIEŃ I PLANOWANIA RODZINY (FEDERA) [FEDERATIE VOOR VROUWEN EN GEZINSPLANNING], "O nas [Over ons]", <https://federa.org.pl/o-nas/> [laatst geraadpleegd op 10 april 2022].

<sup>792</sup> Art. 47 van de Poolse grondwet 1997 omschrijft dit recht als volgt: "*Każdy ma prawo do ochrony prawnej życia prywatnego, rodzinnego, czci i dobrego imienia oraz do decydowania o swoim życiu osobistym [Één ieder heeft het recht op wettelijke bescherming van zijn privé- en gezinsleven, van zijn eer en goede naam om beslissingen te nemen over zijn persoonlijk leven]*".

<sup>793</sup> D. NAPPI, "Demokracja and Aborcja: Poland's New Democracy and the Tyranny of Women's Human Rights", *Women's Rights Law Report*. 2005, vol. 26, no. 1, (53) 54.

<sup>794</sup> *Ibid.*

<sup>795</sup> A. CIŻYŃSKA, "Życie dziecka kontra prawo do samostanowienia: czyli kilka uwag o relacji aborcji i prawa konstytucyjnego [Het leven van het kind versus het zelfbeschikkingsrecht: enkele opmerkingen over de verhouding tussen abortus en het grondwettelijk recht]", *Internetowy Przegląd Prawniczy TBSP UJ [Online juridisch overzicht TBSP UJ]* 2017, nr. 2, (22) 22.

<sup>796</sup> *Ibid.*

<sup>797</sup> K. WEZYK, *Aborcja jest [Abortus is er]*, Warszawa, Abedik, 2021, 116; P. GRZEBYK, "Ogólnopolski Strajk Kobiet, aborcja i prawo do strajku [Nationale vrouwenstaking, abortus en stakingsrecht]", *Państwo i Prawo [Staat en Recht]* 2021, (184) 184-185.

<sup>798</sup> Het begrip gezondheid wordt breed geïnterpreteerd zodat ook de psychische gezondheid van de vrouw hieronder valt (zie A. DZIERGAWKA, "Prawna ochrona życia dziecka poczętego w aspekcie prawa kobiety do aborcji – glosa do wyroku Trybunału Konstytucyjnego z 22.10.2020 r. (K 1/20) [Wettelijke bescherming van het

vrouw en anderzijds indien er een gerechtvaardigd vermoeden bestaat dat de zwangerschap het gevolg is van een strafbaar feit, zoals verkrachting of incest.<sup>799</sup> In het eerste geval is er geen uiterlijke grens bepaald en kan dit ongeacht het ontwikkelingsstadium van de foetus plaatsvinden, maar in het tweede geval kan een abortus slechts tot twaalf weken van de zwangerschap.<sup>800</sup> De toelaatbaarheid van zwangerschapsafbreking op basis van deze twee specifieke gronden, zelfs indien er sprake is van een gezonde foetus, is door de wetgever ingegeven door de grondwettelijke bescherming van de inherente waardigheid<sup>801</sup> van de vrouw en de specifieke toestand van ernstige noodzaak.<sup>802</sup>

**176.** Voor de laatste wetwijziging was een abortus ook mogelijk wanneer uit prenatale tests of andere medische indicaties bleek dat er een grote waarschijnlijkheid bestond op een ernstige en onomkeerbare foetale afwijking of een ongeneeslijke levensbedreigende ziekte bij de foetus (ook de eugenetische of embryopathologische abortus genoemd).<sup>803</sup> Een 'ernstige en onomkeerbare foetale afwijking' hield in dat er sprake moest zijn van een aanzienlijke en blijvende beperking van de lichamelijke of geestelijke vermogens en waarbij het onmogelijk was om hiervan te herstellen door middel van therapie.<sup>804</sup> Onder een 'ongeneeslijke ziekte' werden ernstige pathofysiologische processen verstaan die niet geheel zouden verdwijnen door het volgen van behandelingen of die pas na een langere tijd weer zouden verdwijnen.<sup>805</sup> De uiterlijke grens waarop een abortus op basis van deze grond kon worden uitgevoerd, was het moment waarop de foetus het vermogen had bereikt

---

leven van een verwekt kind in het kader van het recht van de vrouw op abortus – noot onder het arrest van het Grondwettelijk Hof van 22.10.2020 (K 1/20)]", *Palestra* 2021, nr. 5, (96) 109-110).

<sup>799</sup> Art. 4a, eerste lid, 1) en 3) Poolse abortuswet 1993; D. NAPPI, "Demokracja and Aborcja: Poland's New Democracy and the Tyranny of Women's Human Rights", *Women's Rights Law Report*. 2005, vol. 26, no. 1, (53) 57.

<sup>800</sup> Art. 4a, tweede lid Poolse abortuswet 1993; K. KMAK, "Nakłanianie lub udzielanie pomocy do przerwania ciąży z naruszeniem przepisów ustawy [Het aanzetten tot of helpen bij een zwangerschapsafbreking in strijd met de wet]", *Prokuratura i Prawo [Openbaar Ministerie en Recht]* 2018, nr. 2, (52) 70.

<sup>801</sup> Zie art. 30 Poolse grondwet 1997.

<sup>802</sup> R. ADAMUS, "Przesłanka eugeniczna (embriopatologiczna) jako przesłanka legalnego przerywania ciąży – glosa do wyroku Trybunału Konstytucyjnego z 22.10.2020 r. (K 1/20) [De eugenetische (embryopathologische) grond als wettelijke voorwaarde voor een zwangerschapsafbreking – noot onder het arrest van het Grondwettelijk Hof van 22.10.2020 (K 1/20)]", *Palestra* 2020, nr. 11, (94) 104-105.

<sup>803</sup> Oud art. 4a, eerste lid, 2) Poolse abortuswet 1993; M. STYCH, "Legalność aborcji eugenicznej w prawie polskim [De legaliteit van eugenetische abortus in het Poolse recht]" w A. SZLAGOWSKIEJ (red.), *Problemy zdrowia reprodukcyjnego kobiet. Zdrowie reprodukcyjne w kontekście zmian społeczno-kulturowych na przestrzeni wieków [Reproductieve gezondheidsproblemen bij vrouwen. Reproductieve gezondheid in de context van sociaal-culturele veranderingen doorheen de eeuwen]*, Wrocław, Uniwersytet Medyczny [Universiteit voor Medische Wetenschappen], 2020 (hierna: M. STYCH, *Legalność aborcji eugenicznej w prawie polskim*), (95) 101-102. Voor een weergave van het aantal zwangerschapsafbrekingen uitgevoerd in het jaar 2018 op basis van deze grond en de specifieke foetale afwijkingen en ziektes zie: verslag Ministerraad, *supra* vn. 653, 116-117.

<sup>804</sup> M. STYCH, *Legalność aborcji eugenicznej w prawie polskim*, *supra* vn. 803, (95) 104-108; A. GLISZCZYŃSKA-GRABIAS and W. SADURSKI, "The Judgment That Wasn't (But Which Nearly Brought Poland to a Standstill). 'Judgment' of the Polish Constitutional Tribunal of 22 October 2020, K1/20", *Eur. Const. Law Rev.* 2021, vol. 17, no. 1, (130) 97-98.

<sup>805</sup> M. STYCH, *Legalność aborcji eugenicznej w prawie polskim*, *supra* vn. 803, (95) 104-108; A. GLISZCZYŃSKA-GRABIAS and W. SADURSKI, "The Judgment That Wasn't (But Which Nearly Brought Poland to a Standstill). 'Judgment' of the Polish Constitutional Tribunal of 22 October 2020, K1/20", *Eur. Const. Law Rev.* 2021, vol. 17, no. 1, (130) 98.

om buiten het lichaam van de vrouw zelfstandig te leven (ook wel de levensvatbaarheidsgrens<sup>806</sup> genoemd).<sup>807</sup>

De invoering van de grond was een middel voor het reguleren van geboortebepkeringen van kinderen met ernstige lichamelijke afwijkingen of met ernstige ziekten waardoor hun normale levenskwaliteit of verdere overlevingskansen nagenoeg onmogelijk waren geworden.<sup>808</sup> De wetgever wilde met deze abortusgrond niet enkel tegemoetkomen aan de belangen van de zwangere vrouw ter voorkoming van een mogelijke trauma bij de geboorte van een kind met ernstige ontwikkelingsstoornissen, maar wilde ook de belangen van het kind beschermen waaronder het voorkomen van een lijdensweg.<sup>809</sup> Bovendien zou de reden van de wetgever om de uitzondering van de eugenetische abortus in te voeren ingegeven zijn om een evenwicht te bewerkstelligen tussen de aanwezige verschillen in de Poolse conservatieve abortuswetgeving en andere Europese rechtsstelsels.<sup>810</sup> Voor een toelichting van de beweegredenen voor de schrapping van deze abortusgrond zie *supra*, nr. 169.

#### 4.2.2.2 Verplichte formele vereisten voor de arts

**177.** Ook de arts<sup>811</sup> is aan bepaalde wettelijke formaliteiten onderworpen vooraleer een zwangerschapsafbreking mag worden uitgevoerd. De uitvoerende arts<sup>812</sup> moet in de eerste plaats

---

<sup>806</sup> De periode wordt in de wet niet bepaald waardoor het criterium evaluatief wordt ingevuld en afhankelijk is van zowel de technische en medische mogelijkheden als de individuele omstandigheden van de foetus. Over het algemeen wordt aangenomen dat een foetus geschikt wordt geacht om buiten het lichaam van de zwangere vrouw te leven als hij ten minste 22 weken oud is of ten minste 500 gram weegt, zoals vastgesteld werd door de Wereldgezondheidsorganisatie (zie hierover: M. STYCH, *Legalność aborcji eugenicznej w prawie polskim*, *supra* vn. 803, (95) 108; M. SONIEWICKA, "Spór o dopuszczalność przerywania ciąży z perspektywy etycznej i filozoficzno-prawnej (komentarz do wyroku TK w sprawie K 1/20) [Discussie over de toelaatbaarheid van zwangerschapsafbreking vanuit ethisch en filosofisch-juridisch oogpunt (commentaar bij het arrest van het Grondwettelijk Hof betreffende de zaak K 1/20)]", *Państwo i Prawo [Staat en Recht]* 2021, nr. 8, (6) 6). In de rechtsleer wordt soms ook gesproken over 23 weken (zie A. GAŁĘSKA-ŚLIWKA, "Prawo do świadomego planowania rodziny – wybrane zagadnienia [Het recht op een bewuste gezinsplanning – geselecteerde kwesties]", *Prokuratura i Prawo [Openbaar Ministerie en Recht]* 2021, nr. 2, (78) 100-101). Voor het Hoogerechtshof in Polen is de beëindiging ervan om deze redenen toelaatbaar tot 24 weken (zie hierover: M. STYCH, *Legalność aborcji eugenicznej w prawie polskim*, *supra* vn. 803, (95) 104-105 en de aldaar aangehaalde verwijzingen).

<sup>807</sup> Art. 4a, 2 Poolse abortuswet 1993; W. STOJANOWSKA, "The New Abortion Law in Poland (The Liberalisation of the Anti-Abortion Law)", *Int'l Surv. Fam. L.* 1996, (335) 339; K. KMAK, "Nakłanianie lub udzielanie pomocy do przerywania ciąży z naruszeniem przepisów ustawy [Het aanzetten tot of helpen bij een zwangerschapsafbreking in strijd met de wet]", *Prokuratura i Prawo [Openbaar Ministerie en Recht]* 2018, nr. 2, (52) 70.

<sup>808</sup> M. STYCH, *Legalność aborcji eugenicznej w prawie polskim*, *supra* vn. 803, (95) 101-102.

<sup>809</sup> A. GAŁĘSKA-ŚLIWKA, "Prawo do świadomego planowania rodziny – wybrane zagadnienia [Het recht op een bewuste gezinsplanning – geselecteerde kwesties]", *Prokuratura i Prawo [Openbaar Ministerie en Recht]* 2021, nr. 2, (78) 97-98.

<sup>810</sup> R. ADAMUS, "Przesłanka eugeniczna (embriopatologiczna) jako przesłanka legalnego przerywania ciąży – glosa do wyroku Trybunału Konstytucyjnego z 22.10.2020 r. (K 1/20) [De eugenetische (embryopathologische) grond als wettelijke voorwaarde voor een zwangerschapsafbreking – noot onder het arrest van het Grondwettelijk Hof van 22.10.2020 (K 1/20)]", *Palestra* 2020, nr. 11, (94) 105.

<sup>811</sup> Zie voor de beroepskwalificaties van de arts die een abortus mag uitvoeren: Rozporządzenie Ministra Zdrowia i Opieki Społecznej z dnia 22 stycznia 1997 r. w sprawie kwalifikacji zawodowych lekarzy, uprawniających do dokonania przerwania ciąży oraz stwierdzenia, że ciąża zagraża życiu lub zdrowiu kobiety lub wskazuje na duże prawdopodobieństwo ciężkiego i nieodwracalnego upośledzenia płodu albo nieuleczalnej choroby zagrażającej jego życiu [Verordening van de Minister van Volksgezondheid en Welzijn van 22 januari 1997 betreffende de beroepskwalificaties van artsen die bevoegd zijn om zwangerschapsafbrekingen uit te voeren of vaststellingen te doen dat de zwangerschap het leven of de gezondheid van de vrouw in gevaar brengt of wijst op een grote waarschijnlijkheid van ernstige en onomkeerbare afwijkingen bij de foetus of een ongeneeslijke ziekte die het leven van de foetus bedreigt], Dz. U. 1997 r. nr. 9, poz. 49, <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19970090049/O/D19970049.pdf> (hierna: Verordening Minister van Volksgezondheid en Welzijn 1997).

<sup>812</sup> De arts heeft bovendien de mogelijkheid om zich te beroepen op de gewetensclausule zodat hij kan afzien van de behandeling. In dit geval dient een andere arts of instelling te worden aangewezen, door het hoofd van de afdeling of de directeur van het ziekenhuis, die de zwangerschapsafbreking zal uitvoeren (zie FEDERACJA NA



daartoe gespecialiseerd zijn en in het bezit zijn van de vereiste beroepskwalificaties van specialist in de verloskunde en gynaecologie.<sup>813</sup> Dit is bedoeld als garantie voor de veilige uitvoering van een abortus die volgens de medische kennis en procedures moet verlopen.<sup>814</sup> Vervolgens dient de arts ingeval van een zwangerschapsafbreking omwille van een bedreiging van het leven of de gezondheid van de vrouw deze uit te voeren in een ziekenhuis.<sup>815</sup> De reden hiervoor is dat het de gezondheidstoestand van de zwangere vrouw betreft die door haar zwangerschap aan gevaarlijke gezondheidsrisico's kan worden blootgesteld en hiervoor gespecialiseerde en noodzakelijke hulp dient te verkrijgen.<sup>816</sup>

**178.** Bovendien is vereist dat een tweede arts het bestaan van de omstandigheden die erop wijzen dat de zwangerschap een bedreiging vormt voor het leven of de gezondheid van de zwangere vrouw vaststelt.<sup>817</sup> Dit moet worden vastgesteld door een arts die in het bezit is van een diploma van specialist in de geneeskunde dat passend is voor de aard van de ziekte of aandoening van de zwangere vrouw.<sup>818</sup> Een uitzondering hierop is van toepassing indien de zwangerschap het leven van de vrouw ernstig in gevaar brengt.<sup>819</sup> Ingeval van een zwangerschapsafbreking op basis van een vermoeden van een strafbaar feit moet dit worden vastgesteld door de officier van justitie (openbare aanklager).<sup>820</sup> Voor deze abortusgrond kan de uitvoering door de arts ook plaatsvinden in een privékliniek of in een openbare instelling van gezondheidszorg.<sup>821</sup> De particuliere artspraktijken zijn bijkomend onderworpen aan afzonderlijke wettelijke bepalingen inzake de beroepsethiek, hygiëne, uitrusting van lokalen en medische documentatie.<sup>822</sup>

#### 4.2.2.2.3 Vereisten voor de zwangere vrouw

**179.** Voor een zwangerschapsafbreking is het noodzakelijk dat de zwangere vrouw voorafgaand aan de ingreep haar schriftelijke toestemming geeft aan de uitvoerende arts.<sup>823</sup> Ook hier is dit ingegeven door het feit dat de arts met volkomen zekerheid de weloverwogen beslissing van de vrouw kan bevestigen.<sup>824</sup>

---

RZECZ KOBIET I PLANOWANIA RODZINY (FEDERA) [FEDERATIE VOOR VROUWEN EN GEZINSPLANNING], "Potrzebuję aborcji – poradnik" [Ik heb een abortus nodig – een gids], 27 kwietnia 2022 [27 april 2022], <https://federa.org.pl/aborcja-poradnik/> [laatst geraadpleegd op 30 april 2022]).

<sup>813</sup> §1, eerste lid, 1) en 2) en tweede lid Verordening Minister van Volksgezondheid en Welzijn 1997, *supra* vn. 811, 2.

<sup>814</sup> M. MAŁECKI, "Przerwanie ciąży wyłączające winę [Zwangerschapsafbreking zonder schuldgevoel]", *Państwo i Prawo [Staat en Recht]* 2021, nr. 8, (196) 203.

<sup>815</sup> Art. 4a, derde lid Poolse abortuswet 1993.

<sup>816</sup> M. MAŁECKI, "Przerwanie ciąży wyłączające winę [Zwangerschapsafbreking zonder schuldgevoel]", *Państwo i Prawo [Staat en Recht]* 2021, nr. 8, (196) 203.

<sup>817</sup> Art. 4a, vijfde lid Poolse abortuswet 1993.

<sup>818</sup> §2, eerste lid Verordening Minister van Volksgezondheid en Welzijn 1997, *supra* vn. 811, 2.

<sup>819</sup> Art. 4a, vijfde lid Poolse abortuswet 1993.

<sup>820</sup> *Ibid.*

<sup>821</sup> D. NAPPI, "Demokracja and Aborcja: Poland's New Democracy and the Tyranny of Women's Human Rights", *Women's Rights Law Report*. 2005, vol. 26, no. 1, (53) 57-58; K. KMAK, "Nakłanianie lub udzielanie pomocy do przerwania ciąży z naruszeniem przepisów ustawy [Het aanzetten tot of helpen bij een zwangerschapsafbreking in strijd met de wet]", *Prokuratura i Prawo [Openbaar Ministerie en Recht]* 2018, nr. 2, (52) 70.

<sup>822</sup> Art. 4a, achtste lid Poolse abortuswet 1993.

<sup>823</sup> Art. 4a, vierde lid Poolse abortuswet 1993.

<sup>824</sup> M. MAŁECKI, "Przerwanie ciąży wyłączające winę [Zwangerschapsafbreking zonder schuldgevoel]", *Państwo i Prawo [Staat en Recht]* 2021, nr. 8, (196) 199-202.

#### 4.2.2.2.4 Verplichte wachttermijn

**180.** De Poolse abortuswet voorziet niet meer in een wachttermijn na een eerste raadpleging. De reden hiervoor is eenvoudig, aangezien de wet dit niet bepaalt voor de bestaande abortusgronden.<sup>825</sup> Dit was wel het geval bij een abortusverzoek omwille van sociale redenen, namelijk door 'moeilijke levensomstandigheden of een moeilijke persoonlijke situatie'.<sup>826</sup> Dan bedroeg de wachttermijn drie dagen na de eerste consultatie met een andere arts of gemachtigde persoon.<sup>827</sup> Het doel van de wachttermijn was zowel ingegeven om de gezondheids- en levenssituatie van de vrouw vast te stellen, haar hulpverlening aan te bieden door te wijzen op de mogelijke vormen van bijstand als de informatieverstrekking inzake de grondwettelijke bescherming van het leven in de prenatale fase, de medische aspecten van de zwangerschapsafbreking en de anticonceptiemiddelen en -methoden.<sup>828</sup> Dit is sinds 23 december 1997 niet meer het geval omwille van de afschaffing van de desbetreffende abortusgrond op basis van de aankondiging door de voorzitter van het Grondwettelijk Hof op 18 december 1997 naar aanleiding van het arrest op 28 mei 1997 (*supra*, nr. 168).<sup>829</sup>

### 4.2.3 Toekomstperspectief: aandacht voor versoepelingen

#### 4.2.3.1 Inleiding

**181.** Sinds de machtsovername door PiS en het burgerinitiatief 'Stop Aborcji'<sup>830</sup> voor een aanscherping van de Poolse abortuswet door de christelijke organisatie *Ordo Iuris*, gesteund door de

<sup>825</sup> Zie oud art. 4a, eerste lid, 4) en zesde lid Poolse abortuswet 1993.

<sup>826</sup> Oud art. 4a, eerste lid, 4) en zesde lid Poolse abortuswet 1993; D. NAPPI, "Democracja and Aborcja: Poland's New Democracy and the Tyranny of Women's Human Rights", *Women's Rights Law Report*. 2005, vol. 26, no. 1, (53) 58.

<sup>827</sup> Art. 4a, zesde lid Poolse abortuswet 1993. De gemachtigde personen voor de te verrichten raadpleging zijn de huisarts, psycholoog, maatschappelijk werker en vroedvrouw. De gemachtigde persoon overhandigt de zwangere vrouw een schriftelijke verklaring inzake de consultatie over het voornemen en de motieven tot zwangerschapsafbreking wegens ernstige levensomstandigheden of moeilijke persoonlijke situatie en met de bijbehorende persoonsgegevens van de vrouw. Zie hiervoor: §1, 1), 2) en 3) en §5, eerste lid Rozporządzenie Ministra Zdrowia i Opieki Społecznej z dnia 13 lutego 1997 r. w sprawie kwalifikacji osób innych niż lekarz, uprawnionych do przeprowadzania konsultacji z kobietą ciężarną zamierzającą dokonać przerwania ciąży, tworzenia list osób konsultujących oraz sposobu i trybu przeprowadzania konsultacji [Verordening van de Minister van Volksgezondheid en Welzijn van 13 februari 1997 betreffende de kwalificatie van andere personen dan een arts die bevoegd zijn om een zwangere vrouw die haar zwangerschap wil afbreken te consulteren, het opstellen van lijsten van consulenten en de wijze van en de procedure voor het verrichten van consultaties], Dz.U. 1997 r. nr. 18, poz. 104,

<https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19970180104/O/D19970104.pdf>, 1-2.

<sup>828</sup> Art. 4a, zevende lid Poolse abortuswet 1993.

<sup>829</sup> Zie hierover: Obwieszczenie Prezesa Trybunału Konstytucyjnego z dnia 18 grudnia 1997 r. o utracie mocy obowiązującej art. 1 pkt 2, art. 1 pkt 5, art. 2 pkt 2, art. 3 pkt 1 i art. 3 pkt 4 ustawy o zmianie ustawy o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży oraz o zmianie niektórych innych ustaw [Mededeling van de voorzitter van het Grondwettelijk Hof van 18 december 1997 betreffende het verlies van de bindende kracht van artikel 1, punt 2, artikel 1, punt 5, artikel 2, punt 2, artikel 3, punt 1, en artikel 3, punt 4, van de wet tot wijziging van de wet betreffende de gezinsplanning, de bescherming van de menselijke foetus en de voorwaarden voor de toelaatbaarheid van zwangerschapsafbreking en tot wijziging van bepaalde andere wetten], Dz.U. z 1997 r. nr 157 poz. 1040, <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19971571040/T/D19971040L.pdf>.

<sup>830</sup> Het project had tot doel om de drie abortusgronden volledig te schrappen en een totaalverbod op abortus in te voeren. De organisatie beschermt het ongeboren leven en de gelijke rechten voor alle kinderen zowel vóór als na de geboorte. Zie hierover uitgebreid: ORDO IURIS, "Civic Legislation Initiative: Equal legal protection for children before and after birth", 3 April 2016, <https://en.ordoiuris.pl/life-protection/civic-legislation-initiative-equal-legal-protection-children-and-after-birth> [laatst geraadpleegd op 10 april 2022]; Obywatelski projekt ustawy z dnia 19 sierpnia 2016 o zmianie ustawy z dnia 7 stycznia 1993 r. o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży oraz ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. - Kodeks karny [Burgerlijk wetsvoorstel van 19 augustus 2016 tot wijziging van de wet van 7 januari 1993 betreffende de gezinsplanning, de bescherming van de menselijke foetus en de voorwaarden voor de toelaatbaarheid van

Katholieke Kerk, kwam het debat over de abortuskwestie in een versnelling.<sup>831</sup> Door middel van acties<sup>832</sup> in kerken en openbare ruimtes verzamelde de organisatie voldoende handtekeningen<sup>833</sup> zodat het Poolse parlement op 19 augustus 2016 het wetsvoorstel in behandeling nam.<sup>834</sup> Als gevolg hiervan kwamen (zwartgeklede) vrouwen in heel Polen massaal protesteren als teken van hun verontwaardiging en onderlinge solidariteit.<sup>835</sup> Deze protestbeweging werd ook het 'czarny protest' (zwarte protest) genoemd en nam een ongeziene omvang aan op 3 oktober 2016 gekend als 'Czarny Poniedziałek' (zwarte maandag).<sup>836</sup> De strijd was succesvol, aangezien het Poolse parlement het project bij de tweede lezing op 6 oktober 2016 had verworpen.<sup>837</sup> Ondanks de overwinning en de aanzet om machthebbers te dwingen om hun plannen te wijzigen, zijn verdere pogingen voor een aanscherping van de abortuswet niet gestopt na 2016.<sup>838</sup>

**182.** Op 30 november 2017<sup>839</sup> kwam er eveneens een gelijkaardig project 'Zatrzymaj aborcję' (Stop Abortus) onder leiding van de ultraconservatieve Kaja Godek<sup>840</sup> naar het Parlement, maar de

---

zwangerschapsafbreking en van de wet van 6 juni 1997 - Strafwetboek], Druk nr. 784, <https://orka.sejm.gov.pl/Druki8ka.nsf/0/CDB8B631C2EFE830C1258014002A4E47/%24File/784.pdf>.

<sup>831</sup> J. KUIPER, *Polen: geen land van fietsers en vegetariërs*, Eindhoven, Dato, 2018, 180; B. KOWALSKA i R. NAWOJSKI, "Uwaga, uwaga, tu obywatelki! Obywatelstwo jako praktyka w Czarnych Protestach i Strajkach Kobiet [Aandacht, aandacht, hier zijn burgers! Burgerschap als praktijk in zwarte protesten en vrouwenstakingen]" in E. KOROLCZUK, B. KOWALSKA, J. RAMME i C. SNOCHOWSKA-GONZALEZ (red.), *Bunt kobiet. Czarne Protesty i Strajki Kobiet [Vrouwenopstand. Zwarte protesten en vrouwenstakingen]*, Gdańsk, Europejski centrum solidarności (ECC) [Europees solidariteitscentrum], 2019, (43) 47-52 (hierna: B. KOWALSKA i R. NAWOJSKI, *Uwaga, uwaga, tu obywatelki!*); E. KOROLCZUK, B. KOWALSKA, J. RAMME i C. SNOCHOWSKA-GONZALEZ (red.), *Bunt kobiet. Czarne Protesty i Strajki Kobiet [Vrouwenopstand. Zwarte protesten en vrouwenstakingen]*, Gdańsk, Europejski centrum solidarności (ECC) [Europees solidariteitscentrum], 2019, 6-8 en 18-20 (hierna: E. KOROLCZUK e.a., *Bunt kobiet*); K. WEZYK, *Aborcja jest [Abortus is er]*, Warszawa, Abedik, 2021, 422-424.

<sup>832</sup> Dit uitte zich in een anti-abortuspropaganda door het tonen van spandoeken en posters van bloederige beelden van geaborteerde foetussen (zie J. KUIPER, *Polen: geen land van fietsers en vegetariërs*, Eindhoven, Dato, 2018, 180).

<sup>833</sup> Art. 118, tweede lid van de Poolse grondwet 1997 vereist een inzameling van minstens 100.000 handtekeningen alvorens een wetgevingsinitiatief door een groep burgers aan het Parlement mag worden voorgelegd.

<sup>834</sup> E. KOROLCZUK e.a., *Bunt kobiet*, supra vn. 831, 6-8; J. KUIPER, *Polen: geen land van fietsers en vegetariërs*, Eindhoven, Dato, 2018, 180-181.

<sup>835</sup> E. KOROLCZUK, "Bunt kobiet AD 2016: skąd się wzięły i czego nas uczą? [Vrouwenopstand AD 2016: waar komen ze vandaan en wat leren ze ons?]" in A. CZARNACKA, (red.), *Przebudzona rewolucja, Prawa reprodukcyjne kobiet w Polsce. Raport 2016 [Ontwaakte revolutie, reproductieve rechten van vrouwen in Polen. Verslag 2016]*, Warszawa, Fundacja im. Izabeli Jarugi-Nowackiej [Stichting Izabela Jaruga-Nowacka], 2016, (31) 31-32 (hierna: E. KOROLCZUK, *Bunt kobiet AD 2016*); B. KOWALSKA i R. NAWOJSKI, *Uwaga, uwaga, tu obywatelki!*, supra vn. 831, (43) 47-52; J. HUSSEIN, J. COTTINGHAM, W. NOWICKA and E. KISMODI, "Abortion in Poland: politics, progression and regression", *RHM* 2018, vol. 26, no. 52, (11) 11.

<sup>836</sup> E. KOROLCZUK, *Bunt kobiet AD 2016*, supra vn. 835, (31) 31-32; J. KUIPER, *Polen: geen land van fietsers en vegetariërs*, Eindhoven, Dato, 2018, 181; K. WEZYK, *Aborcja jest [Abortus is er]*, Warszawa, Abedik, 2021, 422-424.

<sup>837</sup> E. KOROLCZUK, *Bunt kobiet AD 2016*, supra vn. 835, (31) 31-32; E. KOROLCZUK e.a., *Bunt kobiet*, supra vn. 831, 6-8; J. KUIPER, *Polen: geen land van fietsers en vegetariërs*, Eindhoven, Dato, 2018, 181.

<sup>838</sup> E. KOROLCZUK, *Bunt kobiet AD 2016*, supra vn. 835, (31) 31-32; E. KOROLCZUK e.a., *Bunt kobiet*, supra vn. 831, 6-15.

<sup>839</sup> Het project betreft een invoering van een verbod op abortus wanneer uit prenatale tests of andere medische indicaties blijkt dat er een aanzienlijke kans bestaat op een ernstige en onomkeerbare foetale afwijking of een ongeneeslijke levensbedreigende ziekte. Zie hierover: Obywatelski projekt ustawy z dnia 30 listopada 2017 r. o zmianie ustawy z dnia 7 stycznia 1993 r. o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży [Burgerlijk wetsvoorstel van 30 november 2017 tot wijziging van de wet van 7 januari 1993 betreffende de gezinsplanning, de bescherming van de menselijke foetus en de voorwaarden voor de toelaatbaarheid van zwangerschapsafbreking], Druk nr. 36, <https://orka.sejm.gov.pl/Druki9ka.nsf/0/BCD189DEECEDC8ECC12584BA0040FA02/%24File/36.pdf>.

<sup>840</sup> Kaja Godek is een ultraconservatieve activiste en een anti-abortus (pro-life) aanhanger. Bovendien staat zij aan het hoofd van de *Fundacji Życie i Rodzina* (Stichting Leven en Gezin) die zij in november 2015 heeft opgericht (zie hierover: FUNDACJI ŻYCIE I RODZINA [STICHTING LEVEN EN GEZIN], "O nas [Over ons]", <https://www.zycierodzina.pl/o-nas/> [laatst geraadpleegd op 10 april 2022]).

werkzaamheden werden toen na een eerste lezing op 16 april 2020 opgeschort.<sup>841</sup> Vanwege de vrouwenopstand ('*Strajk Kobiet*') en de verschuiving van de aandacht naar de positie van de vrouw versterkte de vrouwenbeweging binnen het publieke debat.<sup>842</sup> Dit maakte vrouwen bewuster over de grote impact van verdere beperkingen op hun reproductieve rechten en de drang naar erkenning.<sup>843</sup> Ook verschillende 'pro-choice' geïnspireerde burgerinitiatieven bleven gedurende de voorbije jaren niet onopgemerkt binnen het wetgevend proces, maar kregen geen gevolg.<sup>844</sup> Zij wezen vooral op de verantwoordelijkheid van de staat en eisten dringende maatregelen die hun verlangens en behoeften inzake het zelfbeschikkingsrecht realiseren.<sup>845</sup>

**183.** De laatste verstrenging van de abortuswet naar aanleiding van de uitspraak van het Grondwettelijk Hof heeft in Polen wederom voor veel ophef en protesten gezorgd onder de bevolking.<sup>846</sup> Verschillende organisaties zijn daarom opnieuw met burgerinitiatieven gestart met de vraag om een aanpassing van de huidige strikte abortuswetgeving.<sup>847</sup> Zowel onder de voor- als tegenstanders zijn er bedenkingen die meespelen om de abortuswet grondig te hervormen. Voorstanders eisen meer autonomie en vertrouwen inzake de beslissingsbekwaamheid van de zwangere vrouw.<sup>848</sup> Tegenstanders trekken alle verdere stappen voor meer zelfbeschikking sterk in twijfel en plaatsen de foetus in heel het abortusverhaal centraal.<sup>849</sup> Deze spanningsveld is *anno* 2022 nog nooit zo sterk aanwezig geweest sinds de uitspraak van het Grondwettelijk Hof eind 2020.<sup>850</sup>

**184.** Het is op dit moment onduidelijk hoe Polen verder in de toekomst zal evolueren in zijn abortuswetgeving.<sup>851</sup> Het strikte beleid van de conservatieve regeringspartij PiS liggen in lijn met de

---

<sup>841</sup> K. WEZYK, *Aborcja jest [Abortus is er]*, Warszawa, Abedik, 2021, 10-11; SEJM RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ [HET PARLEMENT VAN DE REPUBLIEK POLEN], "Przebieg procesu legislacyjnego - druk nr. 36 [Verloop wetgevingsprocedure - nr. 36]", <https://www.sejm.gov.pl/Sejm9.nsf/PrzebiegProc.xsp?nr=36> [laatst geraadpleegd op 10 april 2022].

<sup>842</sup> E. KOROLCZUK, "Odzyskiwanie języka, czyli jak zmieniła się debata o aborcji w kontekście Czarnych Protestów i Strajków Kobiet [Herovering van de taal, of hoe het abortusdebat is veranderd in de context van zwarte protesten en vrouwenstakingen]" in E. KOROLCZUK, B. KOWALSKA, J. RAMME i C. SNOCHOWSKA-GONZALEZ (red.), *Bunt kobiet. Czarne Protesty i Strajki Kobiet [Vrouwenopstand. Zwarte protesten en vrouwenstakingen]*, Gdańsk, Europejski centrum solidarności (ECC) [Europees solidariteitscentrum], 2019, (119) 147-153 (hierna: E. KOROLCZUK, *Odzyskiwanie języka*).

<sup>843</sup> E. KOROLCZUK, *Odzyskiwanie języka*, *supra* vn. 842, (119) 147-153.

<sup>844</sup> E. KOROLCZUK e.a., *Bunt kobiet*, *supra* vn. 831, 6-15.

<sup>845</sup> E. KOROLCZUK, *Odzyskiwanie języka*, *supra* vn. 842, (119) 147-153.

<sup>846</sup> K. WEZYK, *Aborcja jest [Abortus is er]*, Warszawa, Abedik, 2021, 27-28 en 424; A. GLISZCZYŃSKA-GRABIAS and W. SADURSKI, "The Judgment That Wasn't (But Which Nearly Brought Poland to a Standstill). 'Judgment' of the Polish Constitutional Tribunal of 22 October 2020, K1/20", *Eur. Const. Law Rev.* 2021, vol. 17, no. 1, (130) 134-135; A. GAŁĘSKA-ŚLIWKA, "Prawo do świadomego planowania rodziny - wybrane zagadnienia [Het recht op een bewuste gezinsplanning - geselecteerde kwesties]", *Prokuratura i Prawo [Openbaar Ministerie en Recht]* 2021, nr. 2, (78) 110

<sup>847</sup> Zie hierover: KOMITET LEGALNA ABORCJA BEZ KOMPROMISÓW [COMITÉ LEGALE ABORTUS ZONDER COMPROMISSEN], "Projekt ustawy Legalna aborcja. Bez compromiséw [Wetsvoorstel Legale abortus zonder compromissen]", <https://legalnaaborcjabezkompromisow.pl/>; FUNDACJI ŻYCIE I RODZINA [STICHTING LEVEN EN GEZIN], "Projekt ustawy Aborcja to zabójstwo [Wetsvoorstel Abortus is moord]", <https://aborcjatozabojstwo.pl/> [laatst geraadpleegd op 10 april 2022].

<sup>848</sup> KOMITET LEGALNA ABORCJA BEZ KOMPROMISÓW [COMITÉ LEGALE ABORTUS ZONDER COMPROMISSEN], "Projekt ustawy Legalna aborcja. Bez compromiséw [Wetsvoorstel Legale abortus zonder compromissen]", <https://legalnaaborcjabezkompromisow.pl/> [laatst geraadpleegd op 10 april 2022].

<sup>849</sup> FUNDACJI ŻYCIE I RODZINA [STICHTING LEVEN EN GEZIN], "Projekt ustawy Aborcja to zabójstwo [Wetsvoorstel Abortus is moord]", <https://aborcjatozabojstwo.pl/> [laatst geraadpleegd op 10 april 2022].

<sup>850</sup> K. WEZYK, *Aborcja jest [Abortus is er]*, Warszawa, Abedik, 2021, 24-28.

<sup>851</sup> A. GLISZCZYŃSKA-GRABIAS and W. SADURSKI, "The Judgment That Wasn't (But Which Nearly Brought Poland to a Standstill). 'Judgment' of the Polish Constitutional Tribunal of 22 October 2020, K1/20", *Eur. Const. Law Rev.* 2021, vol. 17, no. 1, (130) 153.

anti-abortusbeweging.<sup>852</sup> Hoe het parlement de contraire initiatieven zal beoordelen is nog een groot vraagteken en allesbehalve een uitgemaakte zaak.<sup>853</sup> Toch wijst alles richting een mogelijke ommekeer, aangezien een voormalig anti-abortus initiatief van de ultraconservatieve Kaja Godek al eind 2021 werd afgekeurd na de eindstemming ervan (*infra*, nr. 188). Men kan zich de vraag stellen of dit een voorteken betreft om het tij te doen keren naar een eerste versoepeling dat geleden is van 1996 of slechts een wankel stap betreft van oppositieleden binnen het parlement.<sup>854</sup> Voorspeld wordt dat slechts een verandering van de heersende macht de kans op een heroverwinning van het recht op abortus zal doen slagen.<sup>855</sup>

#### 4.2.3.2 Standpunten over aanpassing abortusvoorwaarden

##### 4.2.3.2.1 Versoepeling abortuswet

**185.** Als gevolg van de hele protestbeweging en escalatie onder de bevolking heeft de Poolse president Andrzej Duda op 30 oktober 2020 een eigen wetsvoorstel<sup>856</sup> voorgesteld dat een compromisoplossing voor de huidige nadelige toestand zou inhouden.<sup>857</sup> Het werd op 3 november 2020 ter lezing voorgelegd aan de Commissie Justitie en Mensenrechten en de Commissie Volksgezondheid.<sup>858</sup>

Het wetsvoorstel voorziet in een recht op zwangerschapsafbreking ingeval dat "*prenatale tests of andere medische indicaties erop wijzen dat er een grote waarschijnlijkheid bestaat dat het kind dood zal worden geboren of zal zijn belast met een ongeneeslijke ziekte of afwijking die onvermijdelijk en rechtstreeks tot de dood van het kind leidt, ongeacht de therapeutische maatregelen die worden toegepast*".<sup>859</sup> De toevoeging van deze nieuwe grond maakt abortus mogelijk bij het optreden van dodelijke afwijkingen bij het kind en zou volgens de president in overeenstemming zijn met de

---

<sup>852</sup> J. KUIPER, *Polen: geen land van fietsers en vegetariërs*, Eindhoven, Dato, 2018, 180-185.

<sup>853</sup> A. GLISZCZYŃSKA-GRABIAS and W. SADURSKI, "The Judgment That Wasn't (But Which Nearly Brought Poland to a Standstill). 'Judgment' of the Polish Constitutional Tribunal of 22 October 2020, K1/20", *Eur. Const. Law Rev.* 2021, vol. 17, no. 1, (130) 153.

<sup>854</sup> A. GLISZCZYŃSKA-GRABIAS and W. SADURSKI, "The Judgment That Wasn't (But Which Nearly Brought Poland to a Standstill). 'Judgment' of the Polish Constitutional Tribunal of 22 October 2020, K1/20", *Eur. Const. Law Rev.* 2021, vol. 17, no. 1, (130) 153.

<sup>855</sup> *Ibid.*

<sup>856</sup> Prezydencki projekt ustawy z dnia 30 października 2020 r. o zmiany ustawy o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży [Wetsvoorstel van de president van 30 oktober 2020 tot wijziging van de wet betreffende de gezinsplanning, de bescherming van de menselijke foetus en de voorwaarden voor de toelaatbaarheid van zwangerschapsafbreking], Druk nr. 727, <http://orka.sejm.gov.pl/Druki9ka.nsf/0/483A50FD9E14D216C1258614003DC76E/%24File/727.pdf> (hierna: Wetsvoorstel van de president).

<sup>857</sup> Art. 1, 1) wetsvoorstel van de president, *supra* vn. 856, 2. Zie hierover uitgebreid: PREZYDENTA RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ [DE PRESIDENT VAN DE REPUBLIEK POLEN], "Prezydencki projekt zmiany ustawy o planowaniu rodziny [Wetsvoorstel van de president betreffende de wijziging van de wet betreffende de gezinsplanning]", PREZYDENT 30 października 2020 [PRESIDENT 30 oktober 2020], <https://www.prezydent.pl/prawo/wniesione-do-sejmu/prezydencki-projekt-zmiany-ustawy-o-planowaniu-rodziny,25646> [laatst geraadpleegd op 11 april 2022].

<sup>858</sup> SEJM RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ [HET PARLEMENT VAN DE REPUBLIEK POLEN], "Przebieg procesu legislacyjnego - druk nr. 727 [Verloop wetgevingsprocedure - nr. 727]", <https://sejm.gov.pl/Sejm9.nsf/PrzebiegProc.xsp?nr=727> [laatst geraadpleegd op 11 april 2022].

<sup>859</sup> A. GAŁĘSKA-ŚLIWKA, "Prawo do świadomego planowania rodziny – wybrane zagadnienia [Het recht op een bewuste gezinsplanning – geselecteerde kwesties]", *Prokuratura i Prawo [Openbaar Ministerie en Recht]* 2021, nr. 2, (78) 110-111.

grondwettelijke beginselen.<sup>860</sup> Slechts zogenaamde dodelijke afwijkingen vormen hierbij de uitzondering die recht geven op een zwangerschapsafbreking door de vrouw zodat andere gevallen van ontwikkelingsstoornissen uitgesloten blijven.<sup>861</sup> De reden voor een dergelijke grond ligt vervat in het feit dat de bescherming van doodgeboren kinderen veel verder gaat dan wat menselijkerwijs mogelijk is, aangezien de dood van een kind een onvermijdelijk gevolg uitmaakt in deze situatie, zelfs als het levend geboren wordt.<sup>862</sup> De overtuiging dat het recht op leven een waarde is die onvoorwaardelijk moet worden beschermd gaat hier dus aan voorbij.<sup>863</sup> Bovendien zou de zwangerschapsafbreking slechts mogelijk blijven totdat de foetus het vermogen heeft gekregen om een zelfstandig leven te leiden buiten het lichaam van de zwangere vrouw.<sup>864</sup> Desondanks verkrijgt het wetsvoorstel geen steun vanuit de oppositiepartijen alsook binnen de regeringscoalitie bestaat er geen volledige eensgezindheid.<sup>865</sup>

**186.** Ook onder de sociale organisaties zijn er burgerinitiatieven geuit voor een progressieve abortuswetgeving. Voorstanders van een versoepeling van de huidige strenge abortuswet willen met het wetsvoorstel<sup>866</sup> 'Legalna aborcja. Bez kompromisów' (Legale abortus zonder compromissen) aandacht voor meer autonomie en zelfbeschikking in hoofde van de zwangere vrouw.<sup>867</sup> Dit burgerinitiatief is in juli 2021 tot stand gekomen onder leiding van de *Obywatelski Komitet Inicjatywy Ustawodawczej* 'Legalna aborcja. Bez kompromisów'<sup>868</sup> (Burgercomité voor het wetgevingsinitiatief 'Legale abortus zonder compromissen') en op 31 maart 2022 voorgelegd ter lezing aan het parlement.<sup>869</sup> Het project heeft als doel om de Poolse bevolking toegang te verschaffen tot hun

---

<sup>860</sup> Toelichting wetsvoorstel van de president, *supra* vn. 856, 3 en 5; A. GAŁĘSKA-ŚLIWKA, "Prawo do świadomego planowania rodziny – wybrane zagadnienia [Het recht op een bewuste gezinsplanning – geselecteerde kwesties]", *Prokuratura i Prawo [Openbaar Ministerie en Recht]* 2021, nr. 2, (78) 110-111.

<sup>861</sup> Toelichting wetsvoorstel van de president, *supra* vn. 856, 4-5.

<sup>862</sup> *Ibid.*

<sup>863</sup> *Ibid.*

<sup>864</sup> *Ibid.*, 6.

<sup>865</sup> M. BUCHOLC and M. KOMORNIK, "Abortion ban on demand", *Eurozine* 2020, <https://www.eurozine.com/abortion-ban-on-demand/?pdf>, (1) 5-6; A. GAŁĘSKA-ŚLIWKA, "Prawo do świadomego planowania rodziny – wybrane zagadnienia [Het recht op een bewuste gezinsplanning – geselecteerde kwesties]", *Prokuratura i Prawo [Openbaar Ministerie en Recht]* 2021, nr. 2, (78) 111.

<sup>866</sup> Obywatelski projekt ustawy z dnia 2 maja 2022 r. o bezpiecznym przerywaniu ciąży i innych prawach reprodukcyjnych [Burgerlijk wetsvoorstel betreffende veilige zwangerschapsafbreking en andere reproductieve rechten], Druk nr. 2298, <https://orka.sejm.gov.pl/Druki9ka.nsf/0/F389103FD35E0130C1258855002E753E/%24File/2298.pdf> (hierna: wetsvoorstel Legale abortus zonder compromissen).

<sup>867</sup> Art. 1 wetsvoorstel Legale abortus zonder compromissen, *supra* vn. 866, 1; toelichting wetsvoorstel Legale abortus zonder compromissen, *supra* vn. 866, 6.

<sup>868</sup> Het Comité wordt gevormd door een brede coalitie van sociale organisaties en bestaat uit: Federacja na Rzecz Kobiet i Planowania Rodziny (Women's and Family Planning Federation), Strajk Kobiet (Women's Strike), Aborcjny Dream Team (Abortion Dream Team), Łódzkie Dziewuchy Dziewuchom (Gals4Gals Łódź), Wielka Koalicja za Równość i Wyborem (The Grand Coalition for Equality and Choice), Centrum Praw Kobiet (Centre for Women's Rights), Kobiety w Sieci (Women on Web), Akcja Demokracja (Action Democracy), Zieloni (The Greens) en afgevaardigden van Lewica (The Left). Voor meer informatie zie: KOMITET LEGALNA ABORCJA BEZ KOMPROMISÓW [COMITÉ LEGALE ABORTUS ZONDER COMPROMISSEN], "Projekt ustawy Legalna aborcja. Bez kompromisów [Wetsvoorstel Legale abortus zonder compromissen]", <https://legalnaaborcjabezkompromisow.pl/>.

<sup>869</sup> KOMITET LEGALNA ABORCJA BEZ KOMPROMISÓW [COMITÉ LEGALE ABORTUS ZONDER COMPROMISSEN], "Projekt ustawy Legalna aborcja. Bez kompromisów [Wetsvoorstel Legale abortus zonder compromissen]", <https://legalnaaborcjabezkompromisow.pl/> [laast geraadpleegd op 10 april 2022]. Het Burgercomité heeft de 201.735 verzamelde handtekeningen, die het project staven en ingezameld werden door burgers, vrijwilligers en vrouwenorganisaties, bij het parlement (Sejm) ingediend. Vanaf deze datum beschikt het parlement concreet over drie maanden om het project al dan niet in overweging te nemen (zie hierover: K. SOBCZAK, "Do Sejmu trafił obywatelski projekt w sprawie liberalizacji aborcji [Een burgerproject betreffende de liberalisering van abortus is ingediend bij de Sejm]", *PRAWO* 31 marca 2022 [RECHT 31 maart 2022], <https://www.prawo.pl/prawo/liberalizacja-aborcji-obywatelski-projekt-w-sejmie,514378.html> [laast geraadpleegd op 12 april 2022]).

reproductieve rechten, in het bijzonder het recht op bescherming van de gezondheid en eerbiediging van de vrijheid en privacy op het gebied van de voortplanting.<sup>870</sup> De beweegreden bevindt zich in het feit dat de huidige anti-abortusvoorwaarden onvoldoende garanties bieden voor een effectieve toegang tot veilige en legale abortus. Zij menen dat de hele nadelige situatie en de strafbaarstelling van abortus de stigmatisering verhoogt en een bron van groeiende sociale ongelijkheid teweegbrengt.<sup>871</sup> Bovendien is de abortuswet zeer restrictief in vergelijking met andere Europese landen zoals Nederland en België.<sup>872</sup>

De indieners beogen een grondige hervorming van de huidige abortusvoorwaarden naar een Europees standaard en stellen in het bijzonder het volgende voor:

- Een zwangerschapsafbreking tot het einde van de twaalfde week van de zwangerschap ongeacht de reden;
- Een zwangerschapsafbreking na twaalf weken indien de zwangerschap (1) een bedreiging vormt voor het leven of de lichamelijke of geestelijke gezondheid van de zwangere persoon of (2) indien indicaties wijzen op de aanwezigheid van ontwikkelingsstoornissen of genetische afwijkingen bij de foetus of (3) indien de zwangerschap het gevolg is van een strafbaar feit.<sup>873</sup>

**187.** Een ander aandachtspunt van het wetsvoorstel vormt de depenalisering van abortus omdat de bestaande strafbepalingen<sup>874</sup> een afschrikwekkend effect op artsen uitoefenen.<sup>875</sup> Opmerkelijk is dat na de publicatie van het arrest van het Grondwettelijk Hof, waarbij zwangerschapsafbreking onmogelijk is gemaakt bij ernstige en onomkeerbare foetale afwijkingen, artsen een bevrozingseffect kennen vanwege hun risico op strafrechtelijke aansprakelijkheid.<sup>876</sup> Het gevolg hiervan is een gebrek aan effectieve handhaving van medische zorgen en het risico op bijkomende belemmeringen en misbruiken door artsen.<sup>877</sup> Om dit tegen te gaan ontbreken er in de huidige wet

---

Het project 'Legalna aborcja. Bez kompromisów' (LABK) [Legale abortus zonder compromissen] werd uiteindelijk in een eerste lezing op donderdag 23 juni 2022 door het parlement afgewezen. Van de in totaal 444 uitgebrachte stemmen waren 265 parlementsleden (waarvan 225 PiS-aanhangers) voor een verwerping van het project en waren 175 leden tegen de verwerping. Hiervan hadden 4 leden zich onthouden en hadden 16 leden niet deelgenomen aan de stemming. Zie hierover uitgebreid: SEJM RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ [HET PARLEMENT VAN DE REPUBLIEK POLEN], "Przebieg procesu legislacyjnego - druk nr. 2298 [Verloop wetgevingsprocedure - nr. 2298]", <https://www.sejm.gov.pl/Sejm9.nsf/PrzebiegProc.xsp?nr=2298>; K. SOBCZAK, "Sejm odrzucił obywatelski projekt w sprawie liberalizacji aborcji [De Sejm verwerpt het burgerproject betreffende de liberalisering van abortus]", *PRAWO* 23 czerwca 2022 [RECHT 23 juni 2022], <https://www.prawo.pl/prawo/liberalizacja-aborcji-obywatelski-projekt-w-sejmie,514378.html> [laatst geraadpleegd op 22 september 2022].

<sup>870</sup> Toelichting wetsvoorstel Legale abortus zonder compromissen, *supra* vn. 866, 6.

<sup>871</sup> *Ibid.*, 6-8.

<sup>872</sup> *Ibid.*, 6-7.

<sup>873</sup> Art. 2, eerste en tweede lid, 1), 2) en 3) wetsvoorstel van 22 september 2021, *supra* vn. 879, 1-2.

<sup>874</sup> Zie artt. 152 t.e.m. 154 en art. 157a ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. - Kodeks Karny [Wet van 6 juni 1997 - Strafwetboek], Dz.U. 1997 r. nr. 88, poz. 553, <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19970880553/U/D19970553Lj.pdf> (hierna: Pools Strafwetboek 1997). Concreet vragen de indieners de volledige intrekking van de huidige geldende strafbepalingen (artt. 152 en 157a) die voorzien in de aansprakelijkheid van artsen en derden voor de verlening van bijstand en de uitvoering van zwangerschapsafbrekingen (zie art. 6 wetsvoorstel Legale abortus zonder compromissen, *supra* vn. 866, 3-4).

<sup>875</sup> Toelichting wetsvoorstel Legale abortus zonder compromissen, *supra* vn. 866, 7-8 en 11-12.

<sup>876</sup> *Ibid.*

<sup>877</sup> *Ibid.*, 7-9.

sancties voor de weigering van noodzakelijke gezondheidszorg in de vorm van zwangerschapsafbrekingen.<sup>878</sup>

#### 4.2.3.2.2 Verstrenging abortuswet

**188.** Tegenstanders die een versoepeling van de huidige abortuswet absoluut willen tegenhouden hebben ook reeds enkele burgerinitiatieven tot een verdere verstrenging tot stand gebracht. Een eerste wetsvoorstel<sup>879</sup> 'Stop Aborcji' (Stop Abortus) van *Fundacji Pro - Prawo do życia*<sup>880</sup> (Stichting Recht op leven) werd op 22 september 2021 ingediend door *Komitet Inicjatywy Ustawodawczej 'Stop Aborcji'* (Comité van het wetgevingsinitiatief 'Stop Abortus') voor een eerste lezing, maar werd door het parlement op 2 december 2021 niet weerhouden.<sup>881</sup> Met het project beogen de indieners een absoluut verbod op abortus in te voeren zonder uitzonderingen en het Strafwetboek zodanig aan te passen dat vrouwen, artsen en abortus lobbyisten gestraft worden voor elke zwangerschapsafbreking omdat het gelijk staat aan moord.<sup>882</sup> De straf zou volgens hen tussen de 5 en 25 jaar of levenslang moeten bedragen.<sup>883</sup> Als redenen halen zij aan dat het arrest van het Grondwettelijk Hof van 22 oktober 2020 een onvoldoende belemmering uitmaakt voor alle bestaande abortusmisdrijven en dat de grondwettelijke bescherming van het ongeboren leven, zoals vastgelegd in artikel 38 van de Poolse grondwet, nog steeds een fictie is in Polen.<sup>884</sup>

**189.** Op 24 februari 2022 is een volgend wetsvoorstel<sup>885</sup> van *Fundacji Życie i Rodzina* (Stichting Leven en Gezin) onder de naam 'Aborcja to Zabójstwo' (Abortus is moord) in het leven geroepen. De reden voor dit project is ingegeven door het feit dat artsen de abortuswet omzeilen door abortus te propageren vanwege een winst oogmerk en geld verdienen aan het doden van onschuldige kinderen.<sup>886</sup> Het doel van het wetsvoorstel is om een einde te stellen aan de leugenachtige

---

<sup>878</sup> *Ibid.*, 7-8.

<sup>879</sup> Obywatelski projekt ustawy z dnia 22 września 2021 r. o zmianie ustawy - Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw [Burgerlijk wetsvoorstel van 22 september 2021 tot wijziging van de wet - Strafwetboek en bepaalde andere wetten], Druk nr. 1693, <https://orka.sejm.gov.pl/Druki9ka.nsf/0/711C9A67B618B3D1C125877D003AA3F8/%24File/1693.pdf> (hierna: wetsvoorstel van 22 september 2021).

<sup>880</sup> Ook deze stichting voorziet in anti-abortuspropaganda op verschillende publieke plaatsen door middel van het tonen van bloederige afbeeldingen van geaborteerde foetussen. Deze foto's dienen sterke emoties en reacties van afkeer en walging op te roepen om verzet tegen de dood te veroorzaken. Zie FUNDACJI PRO - PRAWO DO ŻYCIA [STICHTING RECHT OP LEVEN], "Wystawy 'wybierz życie' [Exposities 'kies voor het leven']", <https://stronazycia.pl/fundacja/wystawy/> [laatst geraadpleegd op 10 april 2022].

<sup>881</sup> SEJM RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ [HET PARLEMENT VAN DE REPUBLIEK POLEN], "Przebieg procesu legislacyjnego - druk nr. 1693 [Verloop wetgevingsprocedure - nr. 1693]", <https://www.sejm.gov.pl/sejm9.nsf/PrzebiegProc.xsp?nr=1693>.

<sup>882</sup> Art. 1 wetsvoorstel van 22 september 2021, *supra* vn. 879, 1; toelichting wetsvoorstel van 22 september 2021, *supra* vn. 879, 5-7.

<sup>883</sup> Art. 1 wetsvoorstel van 22 september 2021, *supra* vn. 879, 1.

<sup>884</sup> Toelichting wetsvoorstel van 22 september 2021, *supra* vn. 879, 5-6.

<sup>885</sup> Obywatelski projekt ustawy o zmianie ustawy z dnia 7 stycznia 1993 r. o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży oraz innych ustaw [Burgerlijk wetsvoorstel tot wijziging van de wet van 7 januari 1993 betreffende de gezinsplanning, de bescherming van de menselijke foetus en de voorwaarden voor de toelaatbaarheid van zwangerschapsafbreking en andere wetten], <https://aborcjatozabojstwo.pl/wp-content/uploads/2022/03/projekt-ustawy-AtZ-final.pdf> (hierna: wetsvoorstel Abortus is moord).

<sup>886</sup> Uzasadnienie projekt ustawy o zmianie ustawy z dnia 7 stycznia 1993 r. o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży oraz innych ustaw [Toelichting bij het burgerlijk wetsvoorstel tot wijziging van de wet van 7 januari 1993 betreffende de gezinsplanning, de bescherming van de menselijke foetus en de voorwaarden voor de toelaatbaarheid van zwangerschapsafbreking en andere wetten], <https://aborcjatozabojstwo.pl/wp-content/uploads/2022/03/uzasadnienie-AtZ-final.pdf> (hierna: toelichting wetsvoorstel Abortus is moord), 1-3.



abortuspropaganda die abortus voorstelt als een 'behandeling', een 'veilige zwangerschapsonderbreking' en een 'recht van de vrouw'.<sup>887</sup> Met dit project willen de initiatiefnemers benadrukken dat iedere vorm van propaganda, hulpverlening, aanmoediging en bevordering van het uitvoeren van abortussen strafbaar is en waarbij straffen worden voorzien tot acht jaar gevangenisstraf.<sup>888</sup> De centrale gedachtegang vormt opnieuw de bescherming van het ongeboren leven. Zij ervaren iedere foetus als gelijkwaardig aan een mensenleven dat absolute rechtsbescherming geniet, zoals voorzien in de Poolse grondwet, zodat elke abortus als moord wordt beschouwd.<sup>889</sup>

### 4.3 Discussie in de rechtsleer

**190.** Sinds de verstrenging bestaat er binnen de rechtsleer opnieuw onenigheid over zowel de inhoudelijke en procedurele elementen van het abortusarrest van het Grondwettelijk Hof als de invulling van de huidige abortusvoorwaarden.

**191.** GLISZCZYŃSKA-GRABIAS en SADURSKI zijn de mening toegedaan dat het arrest van 22 oktober 2020 ernstige procedurele gebreken vertoont en daarmee *ab initio* als ongeldig moet worden beschouwd omwille van drie belangrijke redenen.<sup>890</sup> *Ten eerste* is het bestreden arrest gewezen door een panel van dertien rechters waarbij er drie ten onrechte zijn benoemd en dus niet gerechtigd waren om deel te nemen aan de procedure.<sup>891</sup> De benoeming door de Sejm<sup>892</sup> in 2016 van de drie 'quasi-rechters' was het gevolg van een gebrekkig verkiezingsproces beïnvloed door de president Andrzej Duda en een nieuwe parlementaire meerderheid dat ook gesteund werd door de partij PiS.<sup>893</sup> *Ten tweede* werd het panel van rechters voorgezeten door een ten onrechte verkozen voorzitter van het Hof. Niet de rechtspositie als rechter stond hier ter discussie, maar wel het verkiezingsproces in 2016 bezat tal van procedurele onregelmatigheden.<sup>894</sup> *Ten derde* werd het arrest met een te grote vertraging gepubliceerd in het Pools Staatsblad met als gevolg dat het te laat in werking trad. Dit is in strijd met bepaalde grondwettelijke vereisten.<sup>895</sup> Een uitspraak van het Grondwettelijk Hof dient onverwijld te worden bekendgemaakt en verkrijgt op het tijdstip van de bekendmaking ervan rechtskracht.<sup>896</sup> Het arrest werd pas drie maanden na de mondelinge aankondiging ervan op 22

---

<sup>887</sup> Art. 1 wetsvoorstel Abortus is moord, *supra* vn. 885, 1; toelichting wetsvoorstel Abortus is moord, *supra* vn. 885, 3; FUNDACJI ŻYCIE I RODZINA [STICHTING LEVEN EN GEZIN], "Projekt ustawy Aborcja to zabójstwo [Wetsvoorstel Abortus is moord]", <https://aborcjatozabojstwo.pl/> [laatst geraadpleegd op 10 april 2022].

<sup>888</sup> Art. 1 en 2 wetsvoorstel Abortus is moord, *supra* vn. 885, 1; toelichting wetsvoorstel Abortus is moord, *supra* vn. 885, 1-3.

<sup>889</sup> Toelichting wetsvoorstel Abortus is moord, *supra* vn. 885, 1-3.

<sup>890</sup> A. GLISZCZYŃSKA-GRABIAS and W. SADURSKI, "The Judgment That Wasn't (But Which Nearly Brought Poland to a Standstill). 'Judgment' of the Polish Constitutional Tribunal of 22 October 2020, K1/20", *Eur. Const. Law Rev.* 2021, vol. 17, no. 1, (130) 135.

<sup>891</sup> *Ibid.*, 135-136.

<sup>892</sup> In Polen behoort de wetgevende macht toe aan de Sejm en de Senaat. Het parlement wordt gekenmerkt door een tweekamerstructuur waarbij de wetgevende bevoegdheid van beide Kamers niet symmetrisch is. De Sejm verkrijgt krachtens de Poolse grondwet een dominante rol in het wetgevingsproces. De Sejm maakt ook deel uit van het regeringsstelsel in Polen en kan de Raad van Ministers controleren. Zie hierover: SEJM OF THE REPUBLIC OF POLAND, "Sejm in the system of power", <https://www.sejm.gov.pl/english/sejm/sejm.htm> [laatst geraadpleegd op 13 april 2022].

<sup>893</sup> A. GLISZCZYŃSKA-GRABIAS and W. SADURSKI, "The Judgment That Wasn't (But Which Nearly Brought Poland to a Standstill). 'Judgment' of the Polish Constitutional Tribunal of 22 October 2020, K1/20", *Eur. Const. Law Rev.* 2021, vol. 17, no. 1, (130) 135-137.

<sup>894</sup> *Ibid.*, 135 en 137-138.

<sup>895</sup> *Ibid.*, 135.

<sup>896</sup> Art. 190, tweede en derde lid Poolse grondwet.

oktober 2020 officieel gepubliceerd op 27 januari 2021.<sup>897</sup> Het punt is dat de regering niet over de bevoegdheid beschikt om de publicatie uit te stellen of op te schorten totdat de schriftelijke motivering van het arrest is voltooid.<sup>898</sup>

Een soortgelijk standpunt aangaande de procedurele gebreken wordt eveneens ingenomen door PIOTROWSKI. Enerzijds vanwege zijn grote twijfels over de grondwettelijke status van het Hof als gevolg van de parlementaire ondersteuning en anderzijds over de status van het oordeel doordat ook niet-rechters hebben deelgenomen aan het proces.<sup>899</sup> Hij merkt daarbij vooral op dat de gevolgen van het arrest neerkomen op een wetswijziging die de wetgever in de eerste plaats niet heeft willen aannemen.<sup>900</sup> De reden is dat de politieke omstandigheden die aanleiding hebben gegeven tot het arrest erop wijzen dat het Hof *in casu* de rol van plaatsvervangende wetgever heeft ingenomen en die vervolgens door de parlementaire meerderheid is aanvaard. Dit gegeven maakt voor hem een voorbeeld uit van een handeling te kwader trouw die fundamentele bezwaren oproept.<sup>901</sup> Hij vindt dat ingeval er ook niet-rechters deelnemen aan de uitspraak de procedure conform de wettelijke regels ongeldig moet worden verklaard waardoor er hier sprake is van een onbestaand arrest.<sup>902</sup> Voor hem leidt deze gehele situatie bovendien tot een tweedimensionaliteit van de grondwettelijke orde vanwege de onmogelijkheid om de legitimiteit en het definitief karakter van het arrest aan te vechten. Het arrest is zijns inziens daarom een weerspiegeling van wetteloosheid.<sup>903</sup>

**192.** Ook op inhoudelijk vlak kunnen volgens GLISZCZYŃSKA-GRABIAS en SADURSKI de nodige vraagtekens bij het arrest worden geplaatst. Zo stellen ze onder meer dat de motivering van het arrest, waarbij een verwijzing wordt gemaakt naar grondwettelijke bepalingen en bijbehorende rechtspraak van het Grondwettelijk Hof, behoorlijk verregaand was en veeleer een daad van rechterlijk activisme.<sup>904</sup> Zij beargumenteren dit door te wijzen op een tegenstrijdigheid tussen de bevoegdheid van het Grondwettelijk Hof, dat erin bestaat zich op gezaghebbende wijze uit te spreken over de al dan niet verenigbaarheid van het positieve recht met de Poolse grondwet, en de uiteindelijke motivering van het arrest.<sup>905</sup> Bij nader toezien blijkt dat de grondwettelijke bepalingen de conclusie niet dragen, aangezien de Poolse grondwet zwangerschapsafbreking niet expliciet verbiedt. De auteurs menen dat er in artikel 38 van de Poolse grondwet geen sprake is van een 'recht op leven', maar dat het wel gaat om een 'grondwettelijke bescherming van het leven' voor iedereen.<sup>906</sup> Bijgevolg betekent dit dat de bewering dat het 'recht op leven' tot een quasi-absoluut

---

<sup>897</sup> A. GLISZCZYŃSKA-GRABIAS and W. SADURSKI, "The Judgment That Wasn't (But Which Nearly Brought Poland to a Standstill). 'Judgment' of the Polish Constitutional Tribunal of 22 October 2020, K1/20", *Eur. Const. Law Rev.* 2021, vol. 17, no. 1, (130) 135 en 138.

<sup>898</sup> *Ibid.*

<sup>899</sup> R. PIOTROWSKI, "Nowa regulacja przerywania ciąży w świetle Konstytucji [Nieuwe regelgeving betreffende de zwangerschapsafbreking in het licht van de grondwet]", *Państwo i Prawo [Staat en Recht]* 2021, nr. 8, (62) 62-63 en 76-77.

<sup>900</sup> *Ibid.*

<sup>901</sup> *Ibid.*, 62-63.

<sup>902</sup> R. PIOTROWSKI, "Nowa regulacja przerywania ciąży w świetle Konstytucji [Nieuwe regelgeving betreffende de zwangerschapsafbreking in het licht van de grondwet]", *Państwo i Prawo [Staat en Recht]* 2021, nr. 8, (62) 62-63 en 76-77.

<sup>903</sup> *Ibid.*

<sup>904</sup> A. GLISZCZYŃSKA-GRABIAS and W. SADURSKI, "The Judgment That Wasn't (But Which Nearly Brought Poland to a Standstill). 'Judgment' of the Polish Constitutional Tribunal of 22 October 2020, K1/20", *Eur. Const. Law Rev.* 2021, vol. 17, no. 1, (130) 138-139.

<sup>905</sup> *Ibid.*, 139.

<sup>906</sup> *Ibid.*, 139-140.

recht is verheven niet klopt vanuit grondwettelijk perspectief.<sup>907</sup> De opstellers van de Poolse grondwet hebben aan artikel 38 bewust een open en dubbelzinnige interpretatie gegeven wat betreft het begin en einde van het leven met als gevolg dat het niet rechtstreeks verwijst naar de prenatale fase zodat deze kwestie een wetgevende beoordelingsvrijheid van het parlement uitmaakt.<sup>908</sup> Het bestreden arrest zou volgens de auteurs dus rechtstreeks een inbreuk uitmaken op de wetgevende bevoegdheden van het parlement.<sup>909</sup>

**193.** Ook merken GLISZCZYŃSKA-GRABIAS en SADURSKI op dat een belangrijk arrest uit 1997<sup>910</sup> van het Grondwettelijk Hof een prominente rol speelt in de motivering en dit omwille van het feit dat de aangehaalde argumenten er op wijzen dat het bestreden arrest een noodzakelijke voortzetting is van de beslissing uit 1997. Een beroep op het arrest van 1997 als ondersteuning is volgens de auteurs op basis van drie redenen in ieder geval niet geschikt.<sup>911</sup> Zij wijzen in *eerste instantie* op het feit dat het arrest van 28 mei 1997 niet op dezelfde Poolse grondwet is gebaseerd als het bestreden arrest van 22 oktober 2020, aangezien de nieuwe Poolse grondwet (aangenomen in juli 1997) pas op 17 oktober 1997 in werking is getreden.<sup>912</sup> In *tweede instantie* is de conclusie van het bestreden arrest volledig anders dan het arrest uit 1997 dat de toelaatbaarheid van abortus op een vierde niet-medische grond ('moeilijke levensomstandigheden of een moeilijke persoonlijke situatie' van de zwangere vrouw) beoordeelde en ongrondwettelijk verklaarde.<sup>913</sup> Dit betekent dat er in het arrest van 1997 van uitgegaan is dat abortus op grond van foetale afwijkingen vanuit grondwettelijk perspectief gerechtvaardigd is, zoals de andere twee toelaatbare abortusgronden, terwijl dit in het bestreden arrest van 2020 ter discussie staat.<sup>914</sup> De gedachtegang waarbij in 2020 één van de drie resterende abortusgronden ('foetale afwijkingen') wordt geschrapt vanwege het ongrondwettelijk karakter ervan en dit gelijkaardig beschouwen met andere ontoelaatbare abortusgronden (zoals de 'moeilijke levensomstandigheden') is volgens de auteurs in strijd met de logica en uitkomst van het arrest van 1997.<sup>915</sup> Dit wordt ook door PIOTROWSKI bevestigd waarbij hij ermee eens is dat deze uitspraak niet in lijn ligt met het arrest van 1997 dat hier onlosmakelijk mee verbonden is en hierop voortbouwt. Dit heeft volgens hem tot gevolg dat, indien de ongrondwettig geachte wetsbepaling aan de hand van dezelfde maatstaf (inzake de 'aard en intensiteit van de rechtsbescherming') zou worden beoordeeld, dit de uitkomst van het arrest volledig zou veranderen en de bestreden wetsbepaling wel in overeenstemming zou zijn met de Poolse grondwet.<sup>916</sup> In *derde instantie* verwerpen GLISZCZYŃSKA-GRABIAS en SADURSKI de vergelijking die het Grondwettelijk Hof

---

<sup>907</sup> *Ibid.*, 139-141.

<sup>908</sup> *Ibid.*, 143-144.

<sup>909</sup> *Ibid.*, 144.

<sup>910</sup> Wyrok TK z 28.05.1997 r. (K 26/96) w sprawie zasady ochrony życia ludzkiego jako wartości konstytucyjnej; niezgodności ustawy "antyaborcyjnej" z Małą Konstytucją [Arrest van het Grondwettelijk Hof van 28 mei 1997 (K 26/96) betreffende het beginsel van de bescherming van het menselijk leven als constitutionele waarde; onverenigbaarheid van de "anti-abortus"-wet met de kleine grondwet], OTK ZU 1997, nr. 2, poz. 19, <https://otkzu.trybunal.gov.pl/1997/2/19>.

<sup>911</sup> A. GLISZCZYŃSKA-GRABIAS and W. SADURSKI, "The Judgment That Wasn't (But Which Nearly Brought Poland to a Standstill). 'Judgment' of the Polish Constitutional Tribunal of 22 October 2020, K1/20", *Eur. Const. Law Rev.* 2021, vol. 17, no. 1, (130) 144-149.

<sup>912</sup> *Ibid.*, 145-149.

<sup>913</sup> *Ibid.*, 146-147.

<sup>914</sup> *Ibid.*

<sup>915</sup> *Ibid.*

<sup>916</sup> R. PIOTROWSKI, "Nowa regulacja przerywania ciąży w świetle Konstytucji [Nieuwe regelgeving betreffende de zwangerschapsafbreking in het licht van de grondwet]", *Państwo i Prawo [Staat en Recht]* 2021, nr. 8, (62) 64-66.

herhaaldelijk maakt tussen een zwangerschapsafbreking omwille van foetale afwijkingen met eugenetica<sup>917</sup> dat gekenmerkt wordt met een negatieve connotatie.<sup>918</sup> Dit bevestigt volgens hen de afwezigheid van een rechterlijke eerbiediging van de Poolse grondwet en de fundamentalistische ideologie die aan het bestreden arrest ten grondslag ligt.<sup>919</sup>

**194.** Voorts haalt PIOTROWSKI bovendien aan dat het arrest een belangrijke plaats inneemt in de rechtspraak. Voor hem is de gehanteerde methode door het Hof problematisch, aangezien uit de motivering van het arrest kan worden afgeleid dat de kwestie, en voornamelijk de vraag over de juridische status van het kind in de prenatale levensfase, tot één van de moeilijkste vraagstukken van het Hof behoort. Dit vanwege het feit dat het voor het Hof een retorische vraag betreft dat een antwoord vereist, maar waarbij de Poolse grondwet onvoldoende duidelijkheid verschaft.<sup>920</sup> Hij merkt op dat het Hof daardoor zich in de rol van schepper van grondwettelijke waarden heeft geplaatst en in zijn motivering verwijst naar een eigen visie van een democratische rechtsstaat doordat het grondwettelijke begrippen een eigen betekenis toekent wat tegenstrijdig is met het beginsel van rechterlijke terughoudendheid.<sup>921</sup>

**195.** Volgens GRABOWSKA-MOROZ en ŁAKOMIEC maakt de uitspraak één van de belangrijkste arresten uit van de Poolse geschiedenis na 1989 gezien de omvang en intensiteit van de publieke reactie.<sup>922</sup> Ondanks dit gegeven merken de auteurs ook op dat zowel de betrouwbaarheid van het arrest als de werking van het Hof in vraag kunnen worden gesteld. In verband met de inhoud van het arrest duiden zij op de gebrekkige doorgevoerde evenredigheidstoets van artikel 31, derde lid van de Poolse grondwet.<sup>923</sup> Problematisch is het feit dat het Hof de eisen van nuttigheid, noodzakelijkheid en evenredigheid *sensu stricto* niet eens grondig heeft onderzocht waarbij het volgens hen niet klopt dat het Hof concludeert dat de bestreden bepaling hier niet aan voldoet.<sup>924</sup> Er is door het Hof eveneens verzuimt om het verband tussen de toegang tot de bestreden abortusgrond en het welzijn van de zwangere vrouw te onderzoeken. Het begrip 'welzijn van een zwangere vrouw' werd zelfs niet volgens de grondwettelijke waarden conform artikel 30 en 47 van de Poolse grondwet (zoals de persoonlijke waardigheid of de beslissingsautonomie van de vrouw) geïnterpreteerd. Dit

---

<sup>917</sup> Deze term dient vanuit het perspectief van de liberale eugenetica te worden benaderd en betekent concreet dat het gaat om de eugenetica waarbij een overheid enkel instaat voor de bevordering van gezonde en competente burgers. De vrouw kan hierbij zelf kiezen of zij al dan niet een ongezond kind, dat eventueel bijkomende zorgen behoeft, wenst ter wereld te brengen en op te voeden (zie arrest 22.10.2020 K 1/20, *supra* vn. 633, overw. III.4.2.). Bovendien wordt in de rechtsleer door STYCH aangehaald dat een abortus omwille van deze grond in de praktijk kan betekenen dat er sprake is van een 'selectie vóór de geboorte' wat discriminerend kan zijn voor gehandicapten. Het wegwerken van verschillende vormen van invaliditeit, ziekten en handicaps door middel van een zwangerschapsafbreking versterkt volgens haar nog meer de sociale onaanvaardbaarheid ervan (zie hiervoor: M. STYCH, *Legalność aborcji eugenicznej w prawie polskim*, *supra* vn. 803, (95) 109-110).

<sup>918</sup> A. GLISZCZYŃSKA-GRABIAS and W. SADURSKI, "The Judgment That Wasn't (But Which Nearly Brought Poland to a Standstill). 'Judgment' of the Polish Constitutional Tribunal of 22 October 2020, K1/20", *Eur. Const. Law Rev.* 2021, vol. 17, no. 1, (130) 147-149.

<sup>919</sup> *Ibid.*, 148-149.

<sup>920</sup> R. PIOTROWSKI, "Nowa regulacja przerywania ciąży w świetle Konstytucji [Nieuwe regelgeving betreffende de zwangerschapsafbreking in het licht van de grondwet]", *Państwo i Prawo [Staat en Recht]* 2021, nr. 8, (62) 64.

<sup>921</sup> *Ibid.*, 66-68

<sup>922</sup> B. GRABOWSKA-MOROZ i K. ŁAKOMIEC, "(Nie)dopuszczalność aborcji. Glosa do wyroku TK z 22.10.2020 r., K 1/20 [(On)toelaatbaarheid van abortus. Noot onder het arrest van het Grondwettelijk Hof van 22.10.2020, K 1/20]", *Państwo i Prawo [Staat en Recht]* 2021, nr. 8, (251) 251-252.

<sup>923</sup> *Ibid.*, 251-253.

<sup>924</sup> *Ibid.*, 252-255.

maakt dat er helemaal geen sprake was van een gedetailleerde analyse over de grondwettelijke status van de zwangere vrouw. In dit debat werden haar rechten geminimaliseerd in het voordeel van een grondig onderzoek naar de grondwettelijke verplichting tot bescherming van het leven.<sup>925</sup> Het Hof is alsook voorbijgegaan aan het feit dat het gebrek aan legale toegang tot abortus een bepaalde mate van lijden kan veroorzaken dat als een schending van het verbod op foltering of op vernederende en onmenselijke behandelingen kan worden gekwalificeerd.<sup>926</sup> Volgens de auteurs mag in deze context verwacht worden dat het Hof gebruik maakt van betrouwbare informatie en gegevens die gebaseerd zijn op de huidige wetenschappelijke kennis, de meningen van experts en een grondige studie van de huidige abortuspraktijk in Polen.<sup>927</sup>

Deze zienswijze wordt ook door PIOTROWSKI gevolgd. Naar zijn mening heeft het Hof in strijd met het evenredigheidsbeginsel gehandeld, aangezien de te bereiken doelstellingen van de abortuswet (beperking van abortus) geen rechtvaardiging uitmaken voor de zeer verregaande beperkingen ter opoffering van de rechten van de burgers.<sup>928</sup> Dit is voor hem geen regeling die strookt met het maatschappelijk rechtsgevoel, maar eerder de uiting van (politieke) macht dat door de burger als ongerechtvaardigd geweld wordt ervaren.<sup>929</sup> De logica van het Hof berust in zijn ogen op de veronderstelling dat religieuze overwegingen de aangevochten abortusgrond uitsluiten en de burger op grond van de bevelen uitgaande van de politiek moet lijden.<sup>930</sup> Persoonlijk vind ik de argumenten met betrekking tot de religieuze overwegingen die PIOTROWSKI aanhaalt in deze context zeer opvallend en opmerkelijk, aangezien het voor een rechterlijke instantie onmogelijk is om zulke redenen ter staving van haar motivering te gebruiken. Mijns inziens moet een Hof zich steeds volgens de regels van de kunst gedragen wat inhoudt dat er een onafhankelijke en onpartijdige houding van verwacht mag worden. De visie dat het Hof op grond van religieuze gronden in plaats van objectieve criteria haar oordeel velt, is mijns inziens te verregaand. Ik veronderstel dat het Hof eerder een zeer strikte toepassing aan de Poolse grondwet heeft gegeven, dat raakpunten bevat met religieuze waarden (zoals de grondwettelijke bescherming van het menselijk leven). Op dit punt ben ik het niet eens met de analyse van PIOTROWSKI, maar wel met de opvatting dat de motivering niet strookt met de maatschappelijke realiteit en het rechtsgevoel bij de burger. Dit valt volgens mij te verklaren door aan te halen dat de overgrote meerderheid (ongeveer 97% in 2019) van de uitgevoerde zwangerschapsafbrekingen vanwege foetale afwijkingen plaatsvindt, zoals GRABOWSKA-MOROZ en ŁAKOMIEC iets later in de discussie opmerken. Naar mijn mening vormt dit reeds sinds 1993 een algemeen aanvaarde praktijk, aangezien de betwiste abortusgrond nooit eerder het voorwerp is geweest van een procedure voor het Hof tot in oktober 2020.

Ook DZIERGAWKA is de mening toegedaan dat de motivering van het arrest inconsistent is omdat het Hof enerzijds wijst op de noodzaak van ingrijpende wetswijzigingen en anderzijds de wetgever onvoldoende tijd laat om de wijzigingen door te voeren. Volgens haar is dit een teken van een

---

<sup>925</sup> *Ibid.*

<sup>926</sup> *Ibid.*, 255-257.

<sup>927</sup> *Ibid.*, 256-257.

<sup>928</sup> R. PIOTROWSKI, "Nowa regulacja przerywania ciąży w świetle Konstytucji [Nieuwe regelgeving betreffende de zwangerschapsafbreking in het licht van de grondwet]", *Państwo i Prawo [Staat en Recht]* 2021, nr. 8, (62) 71-73.

<sup>929</sup> *Ibid.*

<sup>930</sup> *Ibid.*, 72-73.

onvolledige en onsamenhangende stand van het huidige recht.<sup>931</sup> Volgens haar kan men zich bovendien ten stelligste afvragen of het arrest zelf niet strijdig is met het vertrouwensbeginsel, aangezien hier sprake is van een abrupte wetswijziging op basis van een arrest van het Grondwettelijk Hof aangaande de grondrechten van burgers. De essentie van het beginsel is het creëren van vertrouwen bij de burger in zowel de overheid als het recht waarbij niet abrupt mag worden teruggekomen op gedane beloften of vastgestelde gedragsregels.<sup>932</sup> In het kader van dit arrest kan mijns inziens de opgeworpen vraag door DZIERGAWKA weleens positief worden beantwoord op grond van dezelfde redenering reeds hierboven aangehaald onder het standpunt bij PIOTROWSKI.

**196.** Een andere bezorgdheid binnen de rechtsleer betreft het bestaansrecht en de invulling van de huidige abortusvoorwaarden naar aanleiding van het arrest. Zo haalt STOJANOWSKA hierover aan dat veranderingen aan de inhoud van de abortuswet nauw verbonden zijn met de politieke verhoudingen en meerderheid binnen een zittingsperiode van het parlement. De evolutie naar een anti-abortuswet in 1993 valt te verklaren doordat de politieke meerderheid uit rechtse partijen bestond terwijl de wetswijziging van 1996 daarentegen het resultaat was van een politieke verandering en overwinning door de linkse coalitie.<sup>933</sup> Volgens haar geeft dit gegeven aanleiding tot ernstige politieke bezorgdheid, aangezien het abortusdebat niet zou mogen afhangen van de politieke wil van de wetgevende instantie. Het is volgens haar aanbevelenswaardig dat deze problematiek op basis van de adviezen van deskundigen moet worden benaderd en een constructief debat verdient.<sup>934</sup> Dezelfde lijn kan volgens GLISZCZYŃSKA-GRABIAS en SADURSKI worden doorgetrokken bij de huidige parlementaire meerderheid waarbij voornamelijk de conservatieve politieke partijen, zoals PiS, een grootgewicht vormen en hun anti-abortusstandpunten doordrukken.<sup>935</sup> Aangezien het een zeer omstreden juridische kwestie betreft, is het volgens KRAJEWSKI zelfs onmogelijk om op dit gebied rechtsregels te ontwikkelen die alle politieke actoren in gelijke mate zouden accepteren.<sup>936</sup>

Ook GAŁĘSKA-ŚLIWKA benadrukt eveneens dat een liberalisering van de abortuswetgeving volgens bepaalde politici een mogelijk antwoord zou bieden op de massaprotesten en de daaruit voortvloeiende maatschappelijke verwachtingen.<sup>937</sup> Gezien de publieke weerstand van de laatste wetswijziging zal dit onderwerp in haar ogen de volgende jaren op wetgevend vlak zeker niet van het toneel verdwijnen. Voorts valt het in haar ogen moeilijk te voorspellen of de volgende regeringen de huidige rechtsorde op het gebied van de abortusrechten zullen handhaven.<sup>938</sup> In de standpunten

---

<sup>931</sup> A. DZIERGAWKA, "Prawna ochrona życia dziecka poczętego w aspekcie prawa kobiety do aborcji – glosa do wyroku Trybunału Konstytucyjnego z 22.10.2020 r. (K 1/20) [Wettelijke bescherming van het leven van een verwekt kind in het kader van het recht van de vrouw op abortus – noot onder het arrest van het Grondwettelijk Hof van 22.10.2020 (K 1/20)]", *Palestra* 2021, nr. 5, (96) 99-100.

<sup>932</sup> *Ibid.*, 98-99.

<sup>933</sup> W. STOJANOWSKA, "The New Abortion Law in Poland (The Liberalisation of the Anti-Abortion Law)", *Int'l Surv. Fam. L.* 1996, (335) 343-344.

<sup>934</sup> *Ibid.*

<sup>935</sup> A. GLISZCZYŃSKA-GRABIAS and W. SADURSKI, "The Judgment That Wasn't (But Which Nearly Brought Poland to a Standstill). 'Judgment' of the Polish Constitutional Tribunal of 22 October 2020, K1/20", *Eur. Const. Law Rev.* 2021, vol. 17, no. 1, (130) 130-132.

<sup>936</sup> R. KRAJEWSKI, *Zmiany prawa polskiego, supra* vn. 682, (263) 263.

<sup>937</sup> A. GAŁĘSKA-ŚLIWKA, "Prawo do świadomego planowania rodziny – wybrane zagadnienia [Het recht op een bewuste gezinsplanning – geselecteerde kwesties]", *Prokuratura i Prawo [Openbaar Ministerie en Recht]* 2021, nr. 2, (78) 112.

<sup>938</sup> *Ibid.*, 114.

van bovenstaande auteurs, en vooral dat van GAŁĘSKA-ŚLIWKA, kan ik mij volledig in vinden, aangezien de parlementaire samenstelling volledig afhankelijk is van de verkiezingsoverwinningen en populariteit van de politieke partijen onder het publiek (zoals STOJANOWSKA hierboven al aanhaalde). Het is volgens mij, zoals KRAJEWSKI en GAŁĘSKA-ŚLIWKA aanhalen, onvoorspelbaar wat de toekomst zal brengen voor het verdere verloop van de Poolse abortuswetgeving. Alleszins zou het mijns inziens wenselijk zijn dat het wetgevend kader, in het licht van het zelfbeschikkingsrecht inzake abortus, op korte termijn opnieuw de pro-abortus parcours aanleunt zoals in de situatie van 1956 (*supra*, nr. 163).

**197.** SONIEWICKA merkt hierbij op dat na de uitspraak van 22 oktober 2020 de abortuswet een zeer conservatief karakter heeft verkregen omdat een zwangerschapsafbreking nu slechts wordt toegestaan op twee specifieke gronden. De motivering van het arrest is gebaseerd op uiterst conservatieve argumenten met opnieuw een grote belangstelling voor de grondwettelijke bescherming van het leven van de foetus.<sup>939</sup> Zo vindt zij dat in het licht van de gehanteerde conservatieve argumentatie door het Hof slechts één grond de evenredigheidstoets zal doorstaan, namelijk de grond waarbij een zwangerschapsafbreking wordt toegestaan wanneer het leven (en niet de gezondheid) van de vrouw in gevaar is. Voorts zal, net zoals bij de bestreden embryopathologische grond, de abortusgrond waarbij een zwangerschapsafbreking ten gevolge van een strafbaar feit wordt toegestaan de toets niet doorstaan. Zij merkt op dat op basis van de huidige gehanteerde argumentatie de volledige wettelijke bepaling<sup>940</sup> met de toelaatbare abortusgronden op die manier met succes zou kunnen worden aangevochten.<sup>941</sup> Deze zienswijze vind ik persoonlijk zeer scherp omdat het Hof in het arrest van 22 oktober 2020 (*supra*, nr. 169) heeft aangehaald dat de enige gronden die van een hogere waarde kunnen zijn dan het recht op leven van de foetus de twee overgebleven abortusgronden zijn. Vanwege de bevestiging ervan door het Hof in het arrest volg ik de mening van SONIEWICKA niet, aangezien het recht op leven geen absoluut recht uitmaakt en uitzonderingen erop mogelijk blijven (zoals het leven en de gezondheid van de vrouw of een strafbaar feit).

**198.** In het kader van de bestreden abortusgrond is STYCH van oordeel dat van alle Poolse rechtsregels kan worden vastgesteld dat er geen enkele grondslag bestaat om de waarde en de wettelijke bescherming van het menselijk leven te beperken op grond van een handicap, een slechte gezondheid of een terminale ziekte. Dit komt volgens haar door het feit dat aan het begrip 'mens' een zeer ruime interpretatie wordt toegestaan zonder enige vorm van uitsluiting. Wat betekent dat ieder wezen dat tot de menselijke soort behoort en ongeacht zijn gezondheidstoestand, ontwikkelingsgebreken en ontwikkelingsstadium automatisch tot de categorie van mens behoort.<sup>942</sup>

---

<sup>939</sup> M. SONIEWICKA, "Spór o dopuszczalność przerywania ciąży z perspektywy etycznej i filozoficznoprawnej (komentarz do wyroku TK w sprawie K 1/20) [Discussie over de toelaatbaarheid van zwangerschapsafbreking vanuit ethisch en filosofisch-juridisch oogpunt (commentaar bij het arrest van het Grondwettelijk Hof betreffende de zaak K 1/20)]", *Państwo i Prawo [Staat en Recht]* 2021, nr. 8, (6) 6-8.

<sup>940</sup> Dit is art. 4a, eerste lid, 1) en 3) Poolse abortuswet 1993.

<sup>941</sup> M. SONIEWICKA, "Spór o dopuszczalność przerywania ciąży z perspektywy etycznej i filozoficznoprawnej (komentarz do wyroku TK w sprawie K 1/20) [Discussie over de toelaatbaarheid van zwangerschapsafbreking vanuit ethisch en filosofisch-juridisch oogpunt (commentaar bij het arrest van het Grondwettelijk Hof betreffende de zaak K 1/20)]", *Państwo i Prawo [Staat en Recht]* 2021, nr. 8, (6) 7-8.

<sup>942</sup> M. STYCH, *Legalność aborcji eugenicznej w prawie polskim*, *supra* vn. 803, (95) 109-110.

Ook bepaalt de Poolse grondwet dat de zorg voor de menselijke gezondheid in de prenatale levensfase een wettelijke verplichting uitmaakt.<sup>943</sup>

Bovendien moet volgens STYCH binnen deze problematiek expliciet gewezen worden op de wettelijke bescherming van de rechten van zwangere vrouwen die verantwoordelijk zijn voor de biologische ontwikkeling en het leven van het verwekt kind.<sup>944</sup> De botsing tussen de conflicterende belangen van de moeder en het verwekte kind moet in het licht van het evenredigheidsbeginsel worden geëvalueerd. Deze belangen weerspiegelen de bescherming van het leven en de gezondheid van respectievelijk de moeder en de gehandicapte foetus. Een zwangerschapsafbreking zou in haar ogen dus slechts gerechtvaardigd kunnen zijn door ofwel een risico op verlies van het leven of ernstige schade aan de gezondheid van de zwangere vrouw ofwel door een ernstige foetale afwijking of een ernstige en ongeneeslijke ziekte bij de foetus.<sup>945</sup> Bovenstaande zienswijze van STYCH bevestigt mijns inziens opnieuw dat de uitspraak van het Hof een grote denkfout bezit aangaande de toepassing van de evenredigheidstoets en de problematiek daardoor veel te restrictief werd benaderd in het nadeel van de rechten en belangen van de zwangere vrouw.

Naar het oordeel van ADAMUS betreft een zwangerschapsafbreking omwille van ernstige foetale afwijkingen altijd een ernstig moreel dilemma waarbij dit recht individueel toekomt aan iedere vrouw.<sup>946</sup> Het bestreden arrest van 2020 zorgde volgens hem ontegensprekelijk voor een ommekeer waarbij de staat deze individuele keuzemogelijkheid van de vrouw resoluut overneemt. Het is Polen die sinds *anno* 2021 hierover eenzijdig de beslissing draagt dat een vrouw absoluut een kind ter wereld moet brengen zelfs indien er sprake is van ernstige en onomkeerbare foetale afwijkingen of een ongeneeslijke levensbedreigende ziekte bij de foetus.<sup>947</sup> Vervolgens haalt ADAMUS twee belangrijke redenen aan voor een handhaving van de verworpen abortusgrond. Enerzijds is dit noodzakelijk in het kader van de bescherming van de fundamentele belangen van de vrouw en anderzijds vanwege de potentiële ernstige schade aan de foetus zelf.<sup>948</sup> Hij is bovendien van mening dat het hier over een volledig objectieve situatie gaat. Hierin spelen volgens hem niet alleen de behoeften, rechten en vrijheden van de vrouw of haar subjectieve overtuigingen over de mogelijke bedreigingen van haar financiële situatie of strikt persoonlijke relaties in mee, maar betreft het überhaupt een bredere context.<sup>949</sup>

**199.** Bovendien wijzen GRABOWSKA-MOROZ en ŁAKOMIEC erop dat de uitspraak een einde maakte aan een wettelijke norm die al sinds 1993 van kracht was en voor 97% van de legaal uitgevoerde abortussen (in 2019) van toepassing was. Legale abortussen zijn in Polen al meer dan een jaar

---

<sup>943</sup> Dit is art. 68, eerste lid *jo.* art. 30 van de Poolse grondwet 1997.

<sup>944</sup> M. STYCH, *Legalność aborcji eugenicznej w prawie polskim*, *supra* vn. 803, (95) 109-110.

<sup>945</sup> *Ibid.*

<sup>946</sup> R. ADAMUS, "Przesłanka eugeniczna (embriopatologiczna) jako przesłanka legalnego przerywania ciąży – glosa do wyroku Trybunału Konstytucyjnego z 22.10.2020 r. (K 1/20) [De eugenetische (embryopathologische) grond als wettelijke voorwaarde voor een zwangerschapsafbreking – noot onder het arrest van het Grondwettelijk Hof van 22.10.2020 (K 1/20)]", *Palestra* 2020, nr. 11, (94) 103-104.

<sup>947</sup> *Ibid.*

<sup>948</sup> *Ibid.*, 104-105.

<sup>949</sup> *Ibid.*



onmogelijk gemaakt wat de rechtstoestand inzake reproductieve rechten resoluut verslechterde.<sup>950</sup> Een verbod op eugenetische abortussen zal volgens ADAMUS in alle waarschijnlijkheid leiden tot een versterking van het fenomeen van abortustoerisme en risico's van illegale abortussen. Hij wijst erop dat de dodelijke slachtoffers die hieronder vallen niet alleen de foetussen, maar ook de vrouwen betreffen.<sup>951</sup> Zeer strenge abortuswetten ter bescherming van het ongeboren leven hebben een averechts effect en zijn volgens hem gedoemd om te mislukken in het nadeel van het beschermde goed.<sup>952</sup> Binnen de huidige maatschappelijke invloeden moet er volgens hem meer rekening worden gehouden met de regelgeving van andere rechtsstelsels die een gunstigere situatie creëren voor vrouwen als het op abortusrechten aankomt.<sup>953</sup>

Eenzelfde redenering wordt ook opgemerkt door KRAJEWSKI. Zij wijst eveneens op het feit dat een (eventuele) invoering van een absoluut verbod op abortus niet steunt op enige inhoudelijke of juridische rechtvaardiging, zelfs niet op basis van artikel 38 van de Poolse grondwet.<sup>954</sup> Het al lang bestaande abortuscompromis van 1993 moet volgens haar blijven voortbestaan en mag (in de toekomst) dus ook niet het voorwerp uitmaken van enige vernietiging met een beperking van de abortusgronden tot gevolg.<sup>955</sup> Een goedkeuring van een dergelijke actie zou volgens haar neerkomen op een *de facto* abortusverbod wat Polen in een onmogelijke situatie zou brengen.<sup>956</sup> Ze benadrukt hierbij, zoals volgens de visie van ADAMUS, dat een restrictievere abortusregeling het gebied van de illegale abortussen nog meer zal vergroten. Zij wijst op de noodzaak van een liberalisering van de abortuswet om minstens deze problematiek op te lossen met als aangehaald argument dat dit niet zal leiden tot meer abortussen, integendeel zelfs.<sup>957</sup> Mijns inziens zijn bovenstaande standpunten van ADAMUS en KRAJEWSKI veelzeggend en roepen ze allerhande vragen op over de huidige bestaande toestand in Polen waarbij veel vrouwen reeds het slachtoffer van zijn geworden door de ingevoerde beperking. De auteurs maken zich mijns inziens ook terecht zorgen over de toestroom aan illegale en onveilige abortuspraktijken waar niet snel een oplossing voor zal komen. Persoonlijk vind ik het lovenswaardig dat er in Polen een groot aantal feministische organisaties bestaan die financiële hulp bieden aan vrouwen voor het toegankelijk maken van buitenlandse abortusingrepen (*supra*, nr. 161). Naar mijn mening biedt deze oplossing op dit moment als enige soelaas waar vele zwangere vrouwen hoop uit halen gezien de onvoorspelbare toekomst betreffende de Poolse abortuswetgeving zoals al hoger aangehaald door GAŁĘSKA-ŚLIWKA. Bovendien volg ik alsook de meningen van GRABOWSKA-MOROZ en ŁAKOMIEC, aangezien deze situatie ontegensprekelijk een enorme impact en zelfs een aanslag creëert op de Poolse gezondheidszorg en reproductieve rechten in het algemeen.

---

<sup>950</sup> B. GRABOWSKA-MOROZ i K. ŁAKOMIEC, "(Nie)dopuszczalność aborcji. Glosa do wyroku TK z 22.10.2020 r., K 1/20 [(On)toelaatbaarheid van abortus. Noot onder het arrest van het Grondwettelijk Hof van 22.10.2020, K 1/20]", *Państwo i Prawo [Staat en Recht]* 2021, nr. 8, (251) 257.

<sup>951</sup> R. ADAMUS, "Przesłanka eugeniczna (embriopatologiczna) jako przesłanka legalnego przerywania ciąży – glosa do wyroku Trybunału Konstytucyjnego z 22.10.2020 r. (K 1/20) [De eugenetische (embryopathologische) grond als wettelijke voorwaarde voor een zwangerschapsafbreking – noot onder het arrest van het Grondwettelijk Hof van 22.10.2020 (K 1/20)]", *Palestra* 2020, nr. 11, (94) 105-106.

<sup>952</sup> *Ibid.*

<sup>953</sup> *Ibid.*

<sup>954</sup> R. KRAJEWSKI, *Zmiany prawa polskiego*, *supra* vn. 682, (263) 271.

<sup>955</sup> *Ibid.*, 270-171.

<sup>956</sup> *Ibid.*, 270.

<sup>957</sup> *Ibid.*, 271.

#### 4.4 Conclusie

**219.** De abortuskwestie in Polen is lange tijd een moeilijke strijd geweest met een zeer aanwezig spanningsveld tussen de Poolse wetgevende macht en de Katholieke Kerk. Religieuze invloeden hebben hun plaats gekend in zowel de totstandkoming als latere wetswijzigingen van de Poolse abortuswet. Abortus was gedurende lange tijd illegaal en strafrechtelijk geregeld (*supra*, nr. 162). Sinds het jaar 1932 werd in het Strafwetboek voorzien in twee uitzonderingen voor legale zwangerschapsafbrekingen, namelijk de gezondheidstoestand van de vrouw en de aanwezigheid van een strafbaar feit. Het doel van de wetgever was ingegeven om het fenomeen van de illegale en onveilige abortuspraktijken tegen te gaan ter bescherming van de gezondheid van vrouwen. De wetgever had toen geen aandacht voor de autonomie en het zelfbeschikkingsrecht van de vrouw. De initiële Poolse abortuswet dateerde van 27 april 1956 met opnieuw het uitbannen van illegale abortuspraktijken ter bescherming van de gezondheid van zwangere vrouwen als beweegredenen en voorzag in totaal in drie abortusgronden omwille van medische (gezondheidstoestand), juridische (strafbaar feit) en sociale indicaties (moeilijke levensomstandigheden). De abortuswet werd gekenmerkt als zeer liberaal. Tot 1993 was abortus, vanwege de ruime interpretatie van het begrip 'moeilijke levensomstandigheden', zelfs mogelijk op verzoek en dit tot twaalf weken van de zwangerschap (*supra*, nr. 163).

**220.** Op 7 januari 1993 zag de anti-abortuswet het licht dat tot vandaag van kracht is. Het vormde een abortuscompromis tussen de staat en de Katholieke Kerk geïnspireerd op pro-life argumenten dat abortus toeliet op drie specifieke gronden. Dit waren (1) de gezondheid en het leven van de vrouw, (2) foetale afwijkingen en (3) een strafbaar feit. De wet weerspiegelde de traditionele Poolse waarden en de voortplantingsrol van de vrouw met aandacht voor de bescherming van het recht op leven in de prenatale levensfase. De autonomie van de vrouw bleef op de achtergrond en werd drastisch beperkt. De wet onderging vanaf dan nog drie andere wetswijzigingen (*supra*, nrs. 166-169). Een eerste aanpassing vond plaats in 1996 dat vooral in het teken stond van de autonomie en het zelfbeschikkingsrecht van de zwangere vrouw. Abortus werd opnieuw mogelijk gemaakt op grond van sociale indicaties. De andere twee wetswijzigingen van 1997 en 2020 stonden in het teken van verstrengingen.

**221.** De verstrengingen aan de abortuswet werden doorgevoerd naar aanleiding van rechtspraak van het Grondwettelijk Hof die de bestreden abortusgronden ongrondwettelijk verklaarde. Bij de belangenafweging van de conflicterende waarden verkreeg de bescherming van het recht op leven van de foetus een groter gewicht dan de bescherming van de rechten en belangen van de zwangere vrouw. Een abortus omwille van sociale redenen vormde geen gerechtvaardigde noodzaak, terwijl een abortus omwille van ernstige foetale afwijkingen geen analoog gerechtvaardigd goed uitmaakte. De verklaring hiervoor is het feit dat aan de foetus een bijzondere grondwettelijke waarde en waardigheid is toegekend waarbij abortus slechts is toegestaan ingeval het leven of de gezondheidstoestand van de vrouw in gevaar is (of ingeval van een strafbaar feit). Zo een situatie was bij elk van de bestreden gronden niet aan de orde. Bovendien vormt het een grondwettelijke plicht van de staat om de bescherming van het leven aan ieder menselijk wezen, inclusief het ongeboren leven, te waarborgen (*supra*, nr. 170). Omwille van deze redenen volgde eerst een

afschaffing van de sociale grond (in 1997) en later de grond waarbij abortus mogelijk was omwille van ernstige foetale afwijkingen (in 2020).

**222.** Op dit moment laat de huidige abortuswet een zwangerschapsafbreking slechts toe indien (1) de zwangerschap een bedreiging vormt voor het leven of de gezondheid van de vrouw of (2) indien de zwangerschap het gevolg is van een strafbaar feit (zoals verkrachting of incest). Enkel aan deze laatste grond is een tijdslimiet van twaalf weken gekoppeld. De laatste aanpassing aan de abortuswet ging op 27 januari 2021 van kracht en maakte een einde aan het abortuscompromis uit 1993. Dit heeft in heel het land een golf van massaprotesten en verzet onder de bevolking veroorzaakt (*supra*, nr. 181). Polen kent nu één van de restrictiefste abortuswetgevingen binnen Europa.

**223.** In het algemeen kan worden geconcludeerd dat in de huidige Poolse wetgeving en rechtsorde een vrouw niet over een autonoom recht beschikt om zelf te beslissen wat er met haar lichaam gebeurt ingeval van een ongewenste zwangerschap. Het zelfbeschikkingsrecht inzake abortus is aan een zeer verregaande beperking onderworpen in het voordeel van het ongeboren leven. Een constructief en samenhangend politiek en publiek debat tussen de voor- en tegenstanders van abortus is momenteel ver zoek. Op dit moment is het strikte beleid van de conservatieve regeringspartij PiS conform de visie van de anti-abortusbeweging waardoor versoepelingen aan de huidige abortuswet in de nabije toekomst onmogelijk worden gemaakt (*supra*, nr. 184). Enkel een verandering van de heersende politieke macht naar een linkse coalitie zou de kans op een heroverwinning van het recht op abortus doen slagen (*supra*, nr. 196). Dit maakt dat de strijd voor het 'recht op abortus' in Polen nog lang niet is gestreden en de komende jaren nog verder zal toenemen.



## 5 Vergelijking rechtsstelsels

**222.** Het vijfde hoofdstuk bestaat uit een vergelijkende analyse van de wetgevende kaders van België, Nederland en Polen. Aandacht gaat zowel uit naar een vergelijking van de aanleiding voor de totstandkoming van de abortuswetgeving als naar de invulling van de inhoudelijke abortusvoorwaarden. Hierbij ligt de focus op de verschillen en de gelijkenissen tussen de huidige bestaande wetgevende kaders (*infra*, Bijlage 4) en welke verklaring daarachter schuilgaat. Ook zal bij de kritische bedenkingen worden stilgestaan bij de huidige en toekomstige positie van België binnen het abortusthema (*infra*, Bijlage 5). Als laatste volgt er een besluit met een korte samenvatting over de belangrijkste bevindingen uit de vergelijkende studie.

### 5.1 Vergelijking wetgevend kader

#### 5.1.1 Aanleiding abortuswetgeving

**223.** Zowel België, Nederland en Polen hebben in de vorige eeuw aandacht geschonken voor de realisatie van een individueel abortusbeleid. De totstandkoming van de abortuswetgeving is respectievelijk in 1990 (in België), in 1981 (in Nederland) en in 1956 (in Polen) tot uiting gekomen (*supra*, nrs. 34, 116 en 163). Opmerkelijk hierbij was dat Polen, als een uiterst katholiek land, als eerste abortus legaliseerde onder strikte voorwaarden (*supra*, nr. 163). Polen beschikte toen zelfs over één van de meest liberale abortuswetgeving in tegenstelling tot de andere landen binnen Europa.<sup>958</sup> De hoofdreden voor de totstandkoming bestond hoofdzakelijk in de verdrijving van de onveilige en illegale abortuspraktijken dat in het teken stond van de bescherming van de gezondheid van vrouwen. Verder bood de wetgeving alsook een tegemoetkoming aan de inconsistente rechtspraak, de bestaande rechtsonzekerheid en de veranderende maatschappelijke opvattingen over het abortusthema. Het uiteindelijke uitgangspunt van de wetgever was om te komen tot een evenwichtige belangenafweging tussen enerzijds het zelfbeschikkingsrecht van de vrouw en anderzijds de rechtsbescherming van het ongeborn leven. Deze evenwichtsoefening noopte de wetgever tot het nemen van de nodige compromisoplossingen ter waarborging van beide conflicterende waarden.

**224.** Een opmerkelijk verschilpunt ligt in het feit dat de Poolse initiële abortuswet van 1956 in eerste instantie niet was ingegeven met de bedoeling om te voorzien in de autonomie en de zelfbeschikking van de vrouw (*supra*, nr. 163). Dit uitgangspunt vormde indertijd geen drijfveer voor de Poolse wetgever zelfs niet in de nieuwe anti-abortuswet van 1993. De totstandkoming was enkel ingegeven in het belang van de gezondheidstoestand van de zwangere vrouw waarbij de wetgever overtuigd werd van de noodzaak om vrouwenlevens te redden. Pas in het jaar 1996 met een meer liberale benadering van de situatie is er voor het eerst nagedacht over de autonomie van de vrouw vanwege de toevoeging van de mogelijkheid van de uitvoering van een zwangerschapsafbreking om sociale redenen (*supra*, nr. 166). In Nederland en België daarentegen heeft de wetgever onmiddellijk bij de totstandkoming van de abortuswet rekening gehouden met het zelfbeschikkingsrecht en de individuele vrijheid van de vrouw om over haar eigen lichaam te beslissen. Dit heeft zich vervolgens

---

<sup>958</sup> R. BOLAND, "Abortion Law in Europe in 1991-1992", *J.L. Med. & Ethics* 1993, vol. 21, no. 1, (72) 72.

ook veruitwendigd in de belangenafweging tussen de twee conflicterende waarden door middel van de invoering van zowel een absolute grens voor de toelaatbaarheid van abortus als de procedurele voorschriften (*supra*, nrs. 38-53 en 118-126).

## **5.1.2 Abortusvoorwaarden**

### **5.1.2.1 Inhoudelijke vereisten**

**225.** Bij een vergelijking van de abortusvoorwaarden van de drie verschillende wettelijke kaders valt onmiddellijk op dat elk land de toelaatbaarheid van zwangerschapsafbrekingen heeft begrensd door een aantal specifieke voorwaarden te bepalen. Zowel inhoudelijke als formele vereisten zijn hierbij door de wetgevers gehanteerd. Het grootste verschil situeert zich op het niveau van de inhoudelijke voorwaarden, namelijk in de bepaling van de abortusgronden en de toegestane termijnen. De toelaatbaarheid van zwangerschapsafbrekingen blijkt in de praktijk niet voor elk land een vanzelfsprekend recht te zijn. Voor België en Nederland is dit wel het geval en is er sprake van een progressieve abortuswetgeving dat zwangerschapsafbrekingen toestaat onder welbepaalde strikte voorwaarden (*infra*, nr. 235). In Polen is het huidig abortusbeleid helemaal niet progressief van aard en is er eerder sprake van een *de facto* abortusverbod gebaseerd op uiterst conservatieve standpunten en patriarchale waarden (*infra*, nr. 236). Vooral de voortplantingsfunctie van de vrouw speelt een cruciale rol dat ondergeschikt is aan de rechten van het gezin en onderworpen is aan overheidscontrole (*supra*, nrs. 164 en 170).

**226.** De keuze voor een progressief abortusbeleid valt te verklaren doordat België en Nederland een zekere scharniermoment hanteren voor de toepassing van de belangenafweging (*supra*, nrs. 38-40 en 119-120). Zowel de bescherming van het ongeboren leven als het recht op zelfbepaling van de vrouw spelen hierin een belangrijke rol. Toch heeft de wetgever geopteerd om toepassing te maken van de leer van de progressieve rechtsbescherming van het ongeboren leven. In Nederland is ervoor gekozen om het zelfbeschikkingsrecht van de vrouw te laten primeren tot aan de levensvatbaarheidsgrens (24-wekengrens) dat ingegeven is door enerzijds het Wetboek van Strafrecht (art. 82a Sr.), dat bescherming verleent aan de levensvatbare vrucht, en anderzijds de toenmalige stand van de medische wetenschap die er van uitgaat dat vruchten van minder dan 24 weken als niet levensvatbaar worden beschouwd (*supra*, nr. 119). In België is de wetgever iets minder ruim geweest en ligt de grens op twaalf weken dat als gevolg van een politiek compromis als een belangrijk scharniermoment wordt ervaren. Bovendien zou de termijn in verband staan met enerzijds de mogelijkheid van de medische wetenschap om op een dergelijk tijdstip foetale afwijkingen op te sporen en anderzijds de toenemende beschermwaardigheid van de foetus na de twaalfde week van de zwangerschap (*supra*, nr. 38). In beide landen is een zwangerschapsafbreking na deze absolute grens slechts mogelijk op grond van medische indicaties bij zowel de zwangere vrouw als de foetus (*supra*, nrs. 40-42 en 120). Dit heeft als gevolg dat de vrouw tot aan de wettelijke bepaalde grens over een grotere autonomie en zelfbeschikkingsrecht beschikt en de foetus pas na deze grens over een toenemende rechtsbescherming geniet (*supra*, nrs. 18-19). Vanaf dan is het

evenwicht tussen een inbreuk op het ongeboren leven en de vrijheid van de vrouw disproportioneel.<sup>959</sup>

**227.** In Polen bestaat dit principe niet waardoor abortus, ongeacht de redenen, als ontoelaatbaar wordt geacht. Toch heeft de Poolse wetgever ook voorzien in specifieke uitzonderingssituaties, dit ter bescherming van de belangen van de vrouw. Hierdoor verkrijgt de foetus vanaf de conceptie reeds over een 'recht op leven' en wordt er een zodanige rechtsbescherming toegekend ten koste van de autonomie en zelfbeschikking van de vrouw. Bovendien is er op dit moment zelfs helemaal geen sprake meer van een zelfbeschikkingsrecht inzake abortus in hoofde van de vrouw vanwege de zeer strikte geldende abortusgronden. Een abortus is slechts mogelijk op basis van twee specifieke gronden, namelijk ingeval van een gevaar voor het leven of de gezondheid van de vrouw of ingeval van een vermoeden dat de zwangerschap het gevolg is van een strafbaar feit (zoals verkrachting of incest). Bovendien is een abortus op basis van laatstgenoemde grond slechts mogelijk tot twaalf weken van de zwangerschap (*supra*, nr. 175). De redenen voor een keuze voor deze abortusgronden vormen hoofdzakelijk de grondwettelijke bescherming van de inherente waardigheid van de vrouw en de specifieke toestand van ernstige noodzaak. Een abortusverzoek in Polen is daarom zo goed als onmogelijk geworden, wat het fenomeen van het abortustoerisme voor de (late) zwangerschapsafbrekingen opnieuw heeft aangewakkerd (*supra*, nr. 161).

**228.** Voorts valt bij de inhoudelijke vereisten bovendien op dat in Nederland de vrouw zich in een noodsituatie moet bevinden (*supra*, nr. 118). De Nederlandse wetgever achtte dit noodzakelijk, aangezien een abortus als een zeer ernstige en ingrijpende maatregel wordt beschouwd vanwege de aantasting van het ongeboren menselijk leven. Toch bevat de wet geen definitie van de term, waardoor er een ruime interpretatie geldt en dus ook sociale of economische redenen hieronder vallen. Specifiek betreft het een subjectieve gemoedstoestand in hoofde van de vrouw dat niet objectiveerbaar is en waarbij de beoordeling ervan, in samenspraak met de zwangere vrouw, onder de controle staat van de arts. In België is deze inhoudelijke voorwaarde niet langer vereist sinds de wetwijziging van 2018, wat maakt dat enkel de vrije wil van de zwangere vrouw bepalend is (*supra*, nr. 38, vn. 176). In de Poolse wetgeving is eveneens geen sprake van een dergelijke voorwaarde.

#### **5.1.2.2 Procedurele vereisten**

**229.** Een gemeenschappelijk punt bij de vergeleken landen betreft de formele vereisten die zowel door de arts als de vrouw dienen te worden nageleefd vooraleer een zwangerschapsafbreking mogelijk is. Deze formele vereisten zijn voor België en Nederland voor een groot deel gelijkaardig, maar met enkele kleine verschilpunten zoals de concrete invulling van de formele vereisten van de (uitvoerende) artsen en de verplichte wachttermijn (*infra*, Bijlage 4). Polen maakt op dit vlak een uitzondering uit (*supra*, nr. 131).

---

<sup>959</sup> W.J. DONDORP en G.M.W.R. DE WERT, "De foetus of het toekomstige kind?", *TvGR* 2022, afl. 2, (114) 118-119.

**230.** Omtrent de procedurele vereisten voor de vrouw is het steeds noodzakelijk dat zij haar schriftelijke toestemming aan de arts verleent op de dag van de ingreep (*supra*, nrs. 50, 124 en 179). Dit vormt een cruciale formaliteit, aangezien de arts zich bij de niet-ervulling ervan strafbaar kan maken en een strafrechtelijke veroordeling riskeert. Bovendien is het van belang dat de vrouw op de dag van de ingreep vrijwillig en zonder (externe) druk toestemt met een zwangerschapsafbreking.

**231.** In hoofde van de arts zijn de procedurele vereisten voor Nederland en België grotendeels hetzelfde, maar zijn er op bepaalde vlakken wel enkele kleine verschillen merkbaar (*infra*, Bijlage 4). Aandacht voor procedurevoorschriften is vooral van belang om de vrouw voldoende waarborgen te bieden inzake een verantwoorde besluitvorming, voorlichting en nazorg. In beide landen is er een verplichte eerste consultatie bij de arts (of ook de huisarts in Nederland) voorgeschreven vooraleer de vrouw haar abortusverzoek kan meedelen. De functie van een dergelijke voorafgaande raadpleging bestaat erin dat de vrouw tot een zorgvuldige en weloverwogen besluitvormingsproces komt. Bovendien is het noodzakelijk dat de vrouw voldoende besef heeft en verantwoordelijkheid draagt voor zowel de potentiële medische gevolgen van de abortusingreep als de impact van haar keuze voor het ongeboren leven.

Dit is niet het geval voor Polen waarbij er een vrijblijvende consultatie bestaat voor de vrouw. Ook zijn de toepasselijke formele vereisten in Polen minder uitgebreid. Er geldt voornamelijk een verplichting voor de vaststelling van de desbetreffende omstandigheden die aanleiding geven voor een abortus (*supra*, nrs. 177-178). De specifieke omstandigheden moeten door ofwel een tweede arts (ingeval van een gevaar voor het leven of de gezondheid van de vrouw) ofwel door de officier van justitie (ingeval van een strafbaar feit) worden vastgesteld. Voorts vereist de wet dat de ingreep verplicht in een ziekenhuis moet plaatsvinden ingeval er sprake is van een (ernstige) bedreiging van het leven of de gezondheidstoestand van de vrouw. De reden hiervoor is om zowel de nodige kwaliteitseisen van de ingreep als gespecialiseerde en noodzakelijke hulp te kunnen garanderen. Voor de andere abortusgrond (strafbaar feit) is een abortus zowel mogelijk in een ziekenhuis als in een privépraktijk.

**232.** Een ander verschilpunt betreft de gehanteerde wachtermijn vooraleer een abortusingreep is toegelaten. In België geldt een wachtermijn van zes dagen, terwijl in Nederland een beraadtermijn van vijf dagen van toepassing is (*supra*, nrs. 51-53 en 125-126). De hoofdreden voor de Belgische wetgever was het feit dat de vrouw enerzijds met kennis van zaken en zonder druk een weloverwogen beslissing tot abortus zou kunnen nemen en anderzijds in het voorzien van bescherming voor de zwangere vrouw tegen impulsieve beslissingen. In Nederland is deze termijn eveneens ingegeven door de waarborg voor een zorgvuldige besluitvorming omtrent de zwangerschapsafbreking en vanwege de noodzaak ervan, dat het gevolg is van de bescherming van het ongeboren menselijk leven. De Nederlandse wetgever achtte het noodzakelijk dat er een zekere tijdsverloop tussen de dag waarop de vrouw haar voornemen om voor een zwangerschapsafbreking met een arts heeft besproken en de dag van de ingreep aanwezig is. De vijf-dagentermijn mag volgens de Nederlandse wetgever bovendien niet worden gezien als een 'wachttijd', maar als een actief gevulde beraadtermijn (*supra*, nr. 125). Dit zorgt er enerzijds voor dat de arts de nodige



adviezen kan inwinnen en anderzijds dat de vrouw de gelegenheid heeft om van deskundig hulp gebruik te maken in het kader van haar beslissing. Beide landen voorzien in een uitzondering op de toepassing van de wachttermijn. De termijn kan worden ingekort indien er sprake is van een dreigend gevaar voor het leven of de gezondheid van de vrouw (in Nederland) en van een dringende medische reden (in België). De arts bepaalt in België autonoom wat als een dringende medische reden mag worden beschouwd vanwege een gebrek aan een wettelijke definitie (*supra*, nr. 53).

**233.** Een cruciaal verschil in het kader van de wachttermijn is dat de termijn in België pas zal ingaan bij de eerste consultatie met de arts die de behandeling zal uitvoeren (*supra*, nr. 51). In Nederland wordt deze invulling veel soepeler geïnterpreteerd waarbij de termijn ook al begint te lopen vanaf een gesprek met de huisarts die de vrouw eventueel verder zal doorverwijzen naar de behandelende arts (*supra*, nr. 126). Voorts valt op dat er geen wettelijke reden bestaat waarom de termijn specifiek op vijf of zes dagen is vastgelegd door de wetgever, dit laat uitschijnen dat het gaat om een politiek compromis. In Polen wordt sinds de afschaffing in 1997 van een abortus op sociale gronden geen verplichte wachttermijn meer toegepast, aangezien abortus nu slechts mogelijk is in zeer uitzonderlijke gevallen dat aan specifieke eisen onderworpen is (*supra*, nrs. 175-176).

**234.** Een ander niet onbelangrijk element is dat de vrijwillige zwangerschapsafbreking in België uit het Strafwetboek is gehaald sinds de doorgevoerde wetswijziging in 2018. De specifieke toepasselijke strafbepalingen zijn daardoor overgeheveld naar een afzonderlijke wet, namelijk in de Wet Vrijwillige Zwangerschapsafbreking 2018 (*supra*, nrs. 35-37).<sup>960</sup> Enkel de onvrijwillige zwangerschapsafbreking blijft in het Strafwetboek geregeld.<sup>961</sup> In Nederland heeft de wetgever er onmiddellijk bij de totstandkoming van de Wafz voor geopteerd om de strafbepalingen<sup>962</sup> in de Wafz te regelen, maar toch wordt abortus strafbaar geacht in het Wetboek van Strafrecht indien niet aan de zorgvuldigheidseisen van de Wafz is voldaan.<sup>963</sup> In Polen is dit niet het geval en bevinden de strafbepalingen inzake de zwangerschapsafbreking zich in het Strafwetboek.<sup>964</sup> Dit heeft als gevolg dat abortus zowel in Nederland als in Polen nog steeds een stigmatiserend effect uitoefent op de vrouw.<sup>965</sup> Een belangrijk verschil met Nederland en Polen is dat in België de zwangere vrouw wel een strafsanctie kan riskeren indien niet aan de wettelijke voorwaarden voor een zwangerschapsafbreking is voldaan (*supra*, nr. 35).<sup>966</sup>

---

<sup>960</sup> Zie art. 3 Wet Vrijwillige Zwangerschapsafbreking 2018.

<sup>961</sup> Zie artt. 348, 349 en 352 Sw.

<sup>962</sup> Zie artt. 15 t.e.m. 18 Wafz.

<sup>963</sup> Zie art. 296, vijfde lid Sr.

<sup>964</sup> Zie artt. 152 t.e.m. 154 en art. 157a Pools Strafwetboek 1997.

<sup>965</sup> R. VAN DEN BERG, "Abortus: recht op leven, noodzaak of betutteling?", *Pro Vita Humana* 2008, jg. 15, nr. 1, (10) 12; toelichting wetsvoorstel Legale abortus zonder compromissen, *supra* vn. 866, 6-8.

<sup>966</sup> P. GARRÉ, "Kan de aangepaste Belgische abortuswet ook Nederland inspireren?", *TvGR* 2019, (340) 343.

## 5.2 Kritische bedenkingen

### 5.2.1 Huidige stand van zaken

**235.** Volgens SONIEWICKA kan een wettelijk kader voor abortus worden ingedeeld in verscheidene categorieën zoals een uiterst conservatief, conservatief, conservatief-liberaal, liberaal en extreem liberaal model.<sup>967</sup> Indien de vergeleken abortusregelgevingen gecategoriseerd dienen te worden in een dergelijk specifiek model<sup>968</sup>, blijkt dat de Nederlandse en de Belgische abortuswetgeving extreem liberaal van aard zijn en dat de Poolse abortuswet een conservatief model hanteert. Een conservatief model wordt gekenmerkt door de toelaatbaarheid van abortus op grond van een bedreiging van het leven of de gezondheid van de moeder of indien de zwangerschap het gevolg is van een strafbaar feit (zoals verkrachting of incest). Een extreem liberaal model laat een zwangerschapsafbreking toe zonder de opgave van redenen (abortus op verzoek), maar wel met beperkingen in tijdsduur zoals in Nederland en België het geval is.<sup>969</sup>

**236.** In België en Nederland is de abortuswet doorheen de jaren ongewijzigd gebleven, met een uitzondering voor België in 2018 (*supra*, nrs. 28 en 35-37). Terwijl de situatie in Polen, vanwege de vele verschillende wetswijzigingen en uiteenlopende opvattingen, een moeilijke en ingewikkelde evolutie heeft doorgemaakt. De Poolse abortuswetgeving kenmerkt zich sinds 1993 door een conservatief-liberaal model doordat zwangerschapsafbrekingen om gezondheidsredenen (voor zowel de zwangere vrouw als de foetus) en juridische redenen mogelijk waren (*supra*, nr. 165). Voor een korte tijdspanne kende de wet in 1996 een liberaal model omdat vanaf dan ook sociale redenen voor een zwangerschapsafbreking werden toegestaan (*supra*, nr. 166).<sup>970</sup> Dit was ook voor de wetgeving van 1956 aan de orde, aangezien zwangerschapsafbrekingen toen zowel om gezondheids-, juridische als sociale redenen werden toegelaten (*supra*, nr. 163). Na de uitspraak van het Grondwettelijk Hof op 22 oktober 2020 is de abortuswet van een conservatief-liberaal naar een conservatief model geëvolueerd (*supra*, nr. 169). Dit komt omdat een zwangerschapsafbreking nu slechts kan op grond van een bedreiging van het leven of de gezondheid van de vrouw en ingeval de zwangerschap het gevolg is van een strafbaar feit.<sup>971</sup> De argumentatie in de uitspraak is voornamelijk gebaseerd op uiterst conservatieve argumenten met opnieuw een zeer grote belangstelling voor de grondwettelijke

---

<sup>967</sup> M. SONIEWICKA, "Spór o dopuszczalność przerywania ciąży z perspektywy etycznej i filozoficznoprawnej (komentarz do wyroku TK w sprawie K 1/20) [Discussie over de toelaatbaarheid van zwangerschapsafbreking vanuit ethisch en filosofisch-juridisch oogpunt (commentaar bij het arrest van het Grondwettelijk Hof betreffende de zaak K 1/20)", *Państwo i Prawo [Staat en Recht]* 2021, nr. 8, (6) 6-7.

<sup>968</sup> Onder een uiterst conservatief model is er ofwel sprake van een volledig abortusverbod ofwel zal abortus enkel mogelijk zijn op grond van een bedreiging van het leven van de moeder. Een conservatief model laat abortus toe op grond van een bedreiging van het leven of de gezondheid van de moeder of indien een zwangerschap het gevolg is van een strafbaar feit (zoals verkrachting of incest). Bij een conservatief-liberaal model wordt abortus toegelaten om juridische- en gezondheidsredenen (bij zowel de zwangere vrouw als de foetus). Een liberaal model maakt abortus mogelijk omwille van juridische-, gezondheids- en sociale redenen. Bij een extreem liberaal model kan abortus zonder opgave van redenen (een abortus op verzoek), maar is het vaak gekoppeld aan een tijdslimiet (zie hierover uitgebreid: M. SONIEWICKA, "Spór o dopuszczalność przerywania ciąży z perspektywy etycznej i filozoficznoprawnej (komentarz do wyroku TK w sprawie K 1/20) [Discussie over de toelaatbaarheid van zwangerschapsafbreking vanuit ethisch en filosofisch-juridisch oogpunt (commentaar bij het arrest van het Grondwettelijk Hof betreffende de zaak K 1/20)", *Państwo i Prawo [Staat en Recht]* 2021, nr. 8, (6) 6-7).

<sup>969</sup> M. SONIEWICKA, "Spór o dopuszczalność przerywania ciąży z perspektywy etycznej i filozoficznoprawnej (komentarz do wyroku TK w sprawie K 1/20) [Discussie over de toelaatbaarheid van zwangerschapsafbreking vanuit ethisch en filosofisch-juridisch oogpunt (commentaar bij het arrest van het Grondwettelijk Hof betreffende de zaak K 1/20)", *Państwo i Prawo [Staat en Recht]* 2021, nr. 8, (6) 6-7.

<sup>970</sup> *Ibid.*

<sup>971</sup> *Ibid.*, 6-8.

bescherming van het ongeboren leven.<sup>972</sup> De evolutie in Polen verandert daarmee in de omgekeerde richting, van een voormalige progressief abortusbeleid naar een zeer restrictief abortusbeleid. Dit in tegenstelling tot Nederland en België (*infra*, nr. 242).

De huidige situatie in Polen valt voornamelijk te verklaren door enerzijds de overheersend politieke conservatieve samenstelling in de huidige Poolse zittingsperiode van de Sejm en anderzijds het bestaan van een juridische grondslag voor de rechtsbescherming van het ongeboren leven dat een verregaande inperking op het zelfbeschikkingsrecht van de vrouw rechtvaardigt (*supra*, nrs. 157-158). Het gevolg van een dergelijke evolutie is immens, aangezien de huidige Poolse situatie geen maatschappelijk draagvlak weerspiegelt door de massale straatprotesten en toegenomen burgerinitiatieven ter versoepeling van de huidige strenge abortuswet (*supra*, nrs. 181-183 en 186). Bovendien zorgt dit voor een sterke toename van zowel het abortustoerisme als de illegale abortuspraktijken (*supra*, nr. 161). Hieruit blijkt dat zeer restrictieve abortuswetgevingen geen vermindering van het aantal uitgevoerde abortussen teweegbrengt, integendeel.<sup>973</sup> Sterke conservatieve invloeden houden een grote rem in op het behoud en de ontwikkeling van vrouwenrechten, in het bijzonder het recht op abortus.<sup>974</sup> Gezien de groeiende maatschappelijke belangstelling voor de erkenning van abortusrechten in het land is het mijns inziens hoog tijd voor verandering om abortus bespreekbaarder te maken en uit de taboesfeer te halen. Dit is volgens mij slechts mogelijk door abortus op een gepaste wijze te kaderen binnen het menselijk bestaan zodat het niet onnodig door conservatieve politici met de vinger wordt gewezen als een misdrijf of onmenselijke daad.

**237.** Ondanks dat aan de lidstaten een ruime appreciatiemarge is toegekend inzake het abortusbeleid, is het vanuit Europees en internationaal perspectief noodzakelijk dat de landen de nodige mensenrechtelijke waarborgen in acht houden (*supra*, nrs. 20-23). Zo is het van belang dat er voldoende rekening wordt gehouden met een minimale garantie op veilige en kwalitatieve abortushulpverlening en toegang tot abortus als een volwaardig mensenrecht.<sup>975</sup> Een absoluut abortusverbod of disproportionele restricties op het recht op abortus zijn omwille van de risico's en nadelige gevolgen ervan niet wenselijk. Algemeen wordt aangenomen dat zeer restrictieve abortuswetten, zoals in Polen, in strijd zijn met internationale en Europese mensenrechteninstrumenten.<sup>976</sup> Dergelijke restrictieve wetgevingen kunnen grote risico's

---

<sup>972</sup> *Ibid.*

<sup>973</sup> Toelichting wetsvoorstel, *Parl.St.* Kamer 2017-18, nr. 54-3216/001, 4.

<sup>974</sup> Voorstel van resolutie, *Parl.St.* Kamer 2019-20, nr. 7-78/1, 1; Resolutie P9\_TA(2021)0314 van het Europees Parlement van 24 juni 2021 over de situatie op het gebied van seksuele en reproductieve gezondheid en rechten in de EU, in verband met de gezondheid van vrouwen, [https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2021-0314\\_NL.pdf](https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2021-0314_NL.pdf), 10-12.

<sup>975</sup> EHRM 26 mei 2011, nr. 27617/04, *R.R. t. Polen*, §§ 196-197; A. GUILLAUME and C. ROSSIER, "Abortion around the world. An overview of legislation, measures, trends, and consequences", *Population* 2018, vol. 73, no. 2, (217) 217-218.

<sup>976</sup> CENTER FOR REPRODUCTIVE RIGHTS, "The World's Abortion Laws", <https://reproductiverights.org/maps/worlds-abortion-laws/> [laatst geraadpleegd op 6 mei 2022]. Concreet hebben de lidstaten de verplichting om te voorzien in een effectieve abortushulpverlening en een veilige en legale toegang tot abortuspraktijken. De niet-nakoming hiervan kan leiden tot een schending van art. 8 EVRM (het recht op eerbiediging van het privé-leven) en kan bovendien leiden tot een situatie van onmenselijke en onterende toestanden waar de lidstaten zich schuldig aan kunnen maken (zie hierover: CENTER FOR REPRODUCTIVE RIGHTS, *R.R. v. Poland*, <https://reproductiverights.org/sites/default/files/documents/RR%20Polish.pdf>).

teweegbrengen voor de individuele vrijheid, gezondheid en levens van de vrouwen.<sup>977</sup> Ook verschillende internationale mensenrechtenorganisaties veroordelen dergelijke praktijken en vaardigen algemene richtlijnen uit omtrent de uitoefening en de invulling van het recht op abortus.<sup>978</sup> Mijns inziens blijft het noodzakelijk dat iedere abortuswet conform de mensenrechten ontstaat en bestaat, met als doelstelling om zowel de rechten van de zwangere vrouw als deze van de foetus op een adequate wijze te respecteren en te verwezenlijken. Blijvende aandacht voor het fundamenteel verband tussen een veilige toegang tot abortus en de naleving van deze mensenrechten is naar mijn mening essentieel en betekenisvol.

**238.** Nederland en België kennen via hun wetgeving voldoende zekerheden toe, maar dit is niet het geval in Polen. Polen miskent reeds gedurende enkele jaren, en voornamelijk na de aangescherpte abortuswet uit 2021, elke vorm van seksuele en reproductieve gezondheid en rechten.<sup>979</sup> Het verzet onder de bevolking is groot en uit zich vooral in massaprotesten en een snelle opmars aan zowel buitenlandse als illegale abortuspraktijken (*supra*, nr. 161).<sup>980</sup> Abortus is aldus in Polen onvoldoende tot zelfs niet toegankelijk meer voor Poolse vrouwen vanwege een zeer verregaande toepassing van het recht op leven.<sup>981</sup> In Polen is er daardoor helemaal geen sprake meer van een 'recht op abortus' sinds de verstrenge wetgeving van kracht ging in 2021. Zelfs voor de drastische wetswijziging was abortus überhaupt strikt geregeld met slechts drie uitzonderingen voor een toegelaten abortus. Dit gegeven vormde al een zeer strenge inperking van het zelfbeschikkingsrecht van de vrouw die op dit moment zelfs volledig is afgeschaft.<sup>982</sup> Een vrouw kan geen abortusverzoek meer indienen dan ingeval haar leven of gezondheid in gevaar is of vanwege een vermoeden dat de zwangerschap het gevolg is van een strafbaar feit (*supra*, nrs. 175-176).<sup>983</sup> Deze situaties doen zich in de praktijk eerder zelden voor, ongeveer 97% van de uitgevoerde abortussen is vanwege de afgeschafte grond, waardoor een *de facto* verbod op abortus werkelijkheid is geworden.<sup>984</sup>

---

<sup>977</sup> Resolutie P9\_TA(2021)0314 van het Europees Parlement van 24 juni 2021 over de situatie op het gebied van seksuele en reproductieve gezondheid en rechten in de EU, in verband met de gezondheid van vrouwen, [https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2021-0314\\_NL.pdf](https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2021-0314_NL.pdf), 10-12 en 19-20; AMNESTY INTERNATIONAL, "Polen: inperking recht op abortus heeft grote invloed op levens vrouwen", 27 januari 2022, <https://www.amnesty.nl/actueel/polen-inperking-recht-op-abortus-heeft-grote-invloed-op-levens-vrouwen> [laatst geraadpleegd op 6 mei 2022].

<sup>978</sup> Zie bv. AMNESTY INTERNATIONAL, *Amnesty International's policy on abortion*, 28 September 2020, POL 30/2846/2020, <https://www.amnesty.org/download/Documents/POL3028462020ENGLISH.pdf>; UNITED NATIONS HUMAN RIGHTS (UNHR), *Information series on sexual and reproductive health and rights. Abortion*, 2020, [https://www.ohchr.org/Documents/Issues/Women/WRGS/SexualHealth/INFO\\_Abortion\\_WEB.pdf](https://www.ohchr.org/Documents/Issues/Women/WRGS/SexualHealth/INFO_Abortion_WEB.pdf); WORLD HEALTH ORGANIZATION (WHO), *Abortion Care Guideline*, 2022, <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/349316/9789240039483-eng.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

<sup>979</sup> CENTER FOR REPRODUCTIVE RIGHTS, "Regression on Abortion Access Harms Women in Poland", 26 January 2022, <https://reproductiverights.org/regression-abortion-access-harms-women-poland/> [laatst geraadpleegd op 6 mei 2022].

<sup>980</sup> R. ADAMUS, "Przesłanka eugeniczna (embriopatologiczna) jako przesłanka legalnego przerywania ciąży – glosa do wyroku Trybunału Konstytucyjnego z 22.10.2020 r. (K 1/20) [De eugenetische (embryopathologische) grond als wettelijke voorwaarde voor een zwangerschapsafbreking – noot onder het arrest van het Grondwettelijk Hof van 22.10.2020 (K 1/20)]", *Palestra* 2020, nr. 11, (94) 105-106; K. WEZYK, *Aborcja jest [Abortus is er]*, Warszawa, Abedik, 2021, 27-28 en 424.

<sup>981</sup> I. KORALEWSKA and K. ZIELIŃSKA, "'Defending the unborn', 'protecting women' and 'preserving culture and nation': anti-abortion discourse in the Polish right-wing press", *Culture, Health & Sexuality* 2021, (1) 3.

<sup>982</sup> A. GLISZCZYŃSKA-GRABIAS and W. SADURSKI, "The Judgment That Wasn't (But Which Nearly Brought Poland to a Standstill). 'Judgment' of the Polish Constitutional Tribunal of 22 October 2020, K1/20", *Eur. Const. Law Rev.* 2021, vol. 17, no. 1, (130) 134-135.

<sup>983</sup> Zie art. 4a, eerste lid, 1) en 3) Poolse abortuswet 1993.

<sup>984</sup> Verslag Ministerraad, *supra* vn. 653, 115; M. BUCHOLC and M. KOMORNIK, "Abortion ban on demand", *Eurozine* 2020, <https://www.eurozine.com/abortion-ban-on-demand/?pdf>, (1) 1.

**239.** Polen verbiedt op dit moment elke autonomie waardoor het zich in de plaats stelt van de vrouw conform patriarchale waarden en opvattingen ter bescherming van het ongeboren leven (*supra*, nrs. 164 en 170).<sup>985</sup> Het alomtegenwoordig stigma rond abortus bemoeilijkt iedere vorm van vooruitgang. Ook de aanwezige terughoudendheid van de artsen in de verlening van medische gezondheidszorg, onder meer door een beroep op de gewetensclausule en de vrees voor strafvervolging, versterkt deze onhoudbare en bezwarende situatie.<sup>986</sup> Dit is bovendien een uiting van gendergerelateerd geweld tegen alle Poolse vrouwen waaraan de staat zich schuldig maakt.<sup>987</sup> De huidige nadelige Poolse toestand zet volgens mij aan tot een kritische reflectie en dringende bewustwording ten aanzien van het zelfbeschikkingsrecht in het kader van abortus. Mijns inziens tolereert geen enkele moderne vrouw *anno* 2022 de onnodige verstrengingen van reeds verworven abortusrechten. Dit is al gebleken door de massale protesten onder de slogan "Moje ciało, mój wybór" ("Mijn lichaam, mijn keuze"). Persoonlijk vind ik het de taak en de verplichting van iedere overheid om deze wensen te respecteren en te waarborgen. Hoe dit gebeurt en welke middelen hiervoor worden ingezet is naar mijn mening bijzaak, zolang het gewenste resultaat maar zichtbaar is en enige vorm van rechtszekerheid biedt.

**240.** De huidige positie van België met betrekking tot het zelfbeschikkingsrecht inzake abortus situeert zich tussen de Nederlandse en de Poolse situatie (*infra*, Bijlage 5). In België heeft de vrouw, in tegenstelling tot Polen, wel een volwaardig 'recht op abortus' tot twaalf weken van de zwangerschap. Dit wil zeggen dat de belangen van de vrouw *quasi* voorrang verkrijgen op de belangen van het ongeboren leven. In Nederland beschikt de zwangere vrouw eveneens over een volwaardig 'recht op abortus', maar is dit veel ruimer dan in België namelijk tot en met de levensvatbaarheidsgrens (24-wekengrens). Hierop dient een kleine nuance te worden gemaakt, aangezien de artsen in de praktijk een tijdslimiet van 22 weken hanteren vanwege de geavanceerdere diagnostische hulpmiddelen voor het bepalen van deze grens (*supra*, nrs. 31 en 119, vn. 508). In België vereist de wet, in tegenstelling tot in Nederland (*supra*, nr. 118), geen inhoudelijke voorwaarde van de noodsituatie (*supra*, nr. 38, vn. 176) meer waardoor enkel de vrije wil van de zwangere vrouw een doorslaggevend criterium vormt naast de vervulling van de procedurele vereisten. Dit duidt op een versterkte positie van de Belgische zwangere vrouwen gedurende de eerste twaalf weken van de zwangerschap. De mogelijkheid tot een abortus op verzoek stopt daarentegen abrupt naargelang de zwangerschap vordert tot aan de wettelijk bepaalde grens waardoor de foetus, conform de leer van de progressieve rechtsbescherming, meer beschermwaardigheid geniet naarmate het zich verder ontwikkelt. Vanaf dan zal abortus in beide landen slechts mogelijk zijn vanwege medische indicaties bij zowel de zwangere vrouw als bij de

---

<sup>985</sup> F. CIEPŁY, "Ocena prawna wypowiedzi dehumanizujących ludzi w prenatalnej fazie rozwoju w kontekście postulatów legalizacji aborcji w Polsce [Juridische beoordeling van de verklaringen inzake de ontmenselijking van personen in de prenatale ontwikkelingsfase in de context van oproeping tot legalisering van abortus in Polen]", *Studia Prawnicze KUL [Juridische studies KUL]* 2021, nr. 3, (47) 57.

<sup>986</sup> Zie CENTER FOR REPRODUCTIVE RIGHTS, *R.R. v. Poland*, <https://reproductiverights.org/sites/default/files/documents/RR%20Polish.pdf>, 2.

<sup>987</sup> Zie Resolutie P9\_TA(2021)0314 van het Europees Parlement van 24 juni 2021 over de situatie op het gebied van seksuele en reproductieve gezondheid en rechten in de EU, in verband met de gezondheid van vrouwen, [https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2021-0314\\_NL.pdf](https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2021-0314_NL.pdf), 19-20; HUMAN RIGHTS WATCH, "Poland: A Year On, Abortion Ruling Harms Women. Anniversary Marks Ongoing Assault on Women's Rights, Rule of Law", 19 October 2021, <https://www.hrw.org/news/2021/10/19/poland-year-abortion-ruling-harms-women> [laatst geraadpleegd op 6 mei 2022].

foetus (*supra*, nrs. 40-42 en 120), wat een serieuze inperking oplevert van het zelfbeschikkingsrecht van de vrouw. In Nederland is een zwangerschapsafbreking na de levensvatbaarheidsgrens in principe verboden, maar bestaat er een uitzondering op grond van een beroep op de rechtvaardigingsgrond van overmacht in de zin van de noodtoestand (*supra*, nr. 120, vn. 517).

**241.** Een ander niet onbelangrijk gegeven in België is dat de arts bij een beroep op de gewetensclausule sinds 2018 een doorverwijsplicht heeft (*supra*, nr. 18), terwijl dit in Nederland (*supra*, nr. 121, vn. 519) en in Polen (*supra*, nr. 177, vn. 812) niet aan de orde is.<sup>988</sup> In België betekent dit concreet dat iedere arts die de medewerking aan een abortusingreep weigert, verplicht is om de vrouw door te verwijzen en de contactgegevens van een andere arts, ziekenhuisdienst of een centrum voor zwangerschapsafbreking moet meedelen.<sup>989</sup> De verplichting kadert in het teken van een bevordering van het recht op toegang tot abortus zodanig dat de vrouw tijdig een andere arts kan raadplegen.<sup>990</sup>

### 5.2.2 Toekomstige ontwikkelingen

**242.** Zowel België, Nederland als Polen hebben op toekomstperspectief reeds enkele wetgevende initiatieven neergezet (*supra*, nrs. 54-65, 127-130 en 181-189). Een vergelijking van de drie landen levert een overzicht van een groot aantal verschillen op vlak van de gewaarborgde rechten inzake abortus. Hoewel België en Nederland éénzelfde trend volgen, namelijk een versterking van het zelfbeschikkingsrecht inzake abortus voor de zwangere vrouw, kiest Polen expliciet voor de omgekeerde trend door een conservatief gezinde aanpak voorop te stellen. In Polen is de strijd om de abortusrechten momenteel tweeledig, waarbij zowel pro-abortus als anti-abortusbewegingen hun standpunten doordrukken om te komen tot grondige hervormingen van de huidige abortuswet (*supra*, nrs. 185-189). De voorstanders van abortus eisen aandacht voor meer autonomie en zelfbeschikking in hoofde van de zwangere vrouw en zijn vragende partij voor een abortusbeleid conform een Europese standaard, waaronder een abortus op verzoek tot twaalf weken van de zwangerschap (*supra*, nrs. 185-186). De tegenstanders van abortus achten de foetus gelijkwaardig aan een mensenleven en zetten aan op een verdere verstrenging van de abortuswet door middel van enerzijds een verdere inperking van de abortusvoorwaarden (tot zelfs een totaal abortusverbod) en anderzijds het voorzien van strengere straffen (*supra*, nrs. 188-189).

Een richting naar een progressieve abortuswet lijkt mij op dit moment, vanwege de politieke impasse en machtsonevenwicht, uitgesloten en eerder een utopie rekening houdend met de realiteit. Polen kent haar bevolking momenteel geen abortusrechten toe en druist hiermee mijns inziens volkomen in tegen de realiteit en maatschappelijke verwachtingen van *anno* 2022 op het gebied van de abortusrechten. Het recht op abortus zou mijns inziens om die reden ook nooit mogen afhangen van enerzijds het beleid van uiterst conservatieve politici die resoluut tegen abortusrechten zijn en anderzijds door invloeden uit de rechtspraak. Dit gegeven versterkt volgens mij des te meer het onstabiel karakter van reeds verworven abortusrechten zodat het recht op abortus geen absolute zekerheid garandeert en steeds te allen tijde door de politiek kan worden ingeperkt. Dit vormt mijns

---

<sup>988</sup> P. GARRÉ, "Kan de aangepaste Belgische abortuswet ook Nederland inspireren?", *TvGR* 2019, (340) 351.

<sup>989</sup> Zie art. 2, 7° Wet Vrijwillige Zwangerschapsafbreking 2018.

<sup>990</sup> Verslag, *Parl.St.* Kamer 2017-18, nr. 54-3216/003, 15, 29, 75 en 131.

inziens alleszins een enorme inbreuk op de rechtszekerheid voor elke vrouw die ongewenst zwanger is.

**243.** Zowel Nederland als België uiten tegenwoordig opnieuw grote politieke plannen voor een verdere versterking van het zelfbeschikkingsrecht inzake abortus via versoepelingen aan de huidige abortusvoorwaarden. Voor Nederland is de afschaffing van de huidige verplichte minimale beraadtermijn van vijf dagen een belangrijk aspect op de politieke agenda (*supra*, nrs. 127-129). De wetswijziging waarin wordt voorzien in een flexibele beraadtermijn als alternatief kadert in het belang van de individuele noden en behoeften van de betrokken vrouwen. De reden voor deze wetswijziging is te vinden in het feit dat een individueel keuzerecht voor de vrouw een geschiktere maatregel vormt, aangezien het besluitvormingsproces voldoende wordt gewaarborgd door de informatieverplichtingen in hoofde van de arts en mits de beslissing in gezamenlijk overleg met de arts plaatsvindt (*supra*, nrs. 128-129). Deze ontwikkeling is mijns inziens een eerste stap in de goede richting en zal niet enkel een positief effect teweegbrengen op de autonomie van de Nederlandse vrouwen. Het zal volgens mij eveneens een grote invloed hebben op het (toekomstig) abortusbeleid van zowel België als Polen vanwege het feit dat Nederland hiermee een voortrekkersrol opneemt richting een verruiming van het zelfbeschikkingsrecht inzake abortus.

**244.** Voor België zijn de toekomstplannen omvangrijker. België voorziet in een aantal cruciale aanpassingen waardoor een sterk signaal wordt gegeven naar de erkenning en versterking van het zelfbeschikkingsrecht van de vrouw. De meerderheid van de parlementsleden benadrukken de noodzaak van een verdergaande versoepeling van de huidige abortuswet, met als hoofdreden dat de huidige abortuswet en -praktijk niet tegemoetkomt aan de maatschappelijke realiteit (*supra*, nrs. 54, 56, 58-60 en 63-64). Zowel de termijnverlenging naar achttien weken als een inkorting van de verplichte wachtermijn zorgen voor een positieve evolutie en expliciete bevestiging van de autonomie van de vrouw naar het voorbeeld van Nederland. Bovendien wijzen de afschaffing van enkele informatieverplichtingen in hoofde van de arts er op dat de keuze hoofdzakelijk toe komt aan de zwangere vrouw zodat geen al te grote inmenging van de arts verwacht mag worden. Indien het hangend wetsvoorstel werkelijkheid wordt, zal het tegemoetkomen aan enkele belangrijke pijnpunten binnen het abortusdebat (*supra*, nrs. 66-69 en 72).<sup>991</sup> Op dit moment is er door de huidige regering een rem geplaatst op de goedkeuring ervan omwille van diverse redenen (*supra*, nr. 55). De argumenten die hieromtrent door de politiek worden aangehaald zijn mijns inziens gedeeltelijk terechte bezorgdheden, maar vormen naar mijn mening een gemiste kans om een oplossing te bieden voor de problematiek omtrent het abortustoerisme (*supra*, nrs. 2 en 30).

Indien de beleidsmakers werk willen maken van een effectieve versterking en verruiming van het zelfbeschikkingsrecht inzake abortus is een goedkeuring van het hangend wetsvoorstel ter versoepeling van de huidige abortusvoorwaarden, door een sterke politieke meerderheid binnen het parlement, mijns inziens een cruciale eerste stap. Volgens DE MEYER en DE MULDER moet in ogeschouw worden genomen dat, in het licht van de ervaringen in Nederland, een termijuitbreiding naar achttien weken geenszins een toestroom van abortusverzoeken na twaalf weken zal

---

<sup>991</sup> F. DE MEYER en C. DE MULDER, "Een nieuw tijdperk voor abortus? Een analyse van het voorstel ter versoepeling van de Belgische abortuswet", *Family & Law* 2021, (1) 48.

veroorzaken.<sup>992</sup> Bovendien blijkt uit de jaarrapporten van Nederland dat het grootste aantal abortussen (85%) in het eerste trimester plaatsvinden (dit is gemiddeld op zes weken) (*supra*, nr. 110).<sup>993</sup> Dit nuanceert mijns inziens enigszins de bezorgdheden rond de voorgestelde versoepelingen in België, zodat onnodige remmingen onverantwoord zijn in het licht van deze bevindingen. Nederland kan bovendien grondig wetenschappelijk onderzoek over de Wafz en nauwkeurig cijfermateriaal voorleggen ter staving van deze resultaten (*supra*, nrs. 108-110).<sup>994</sup>

**245.** Het hangend wetsvoorstel is vernieuwend voor België en voorziet in een aantal krachtige en fundamentele wijzigingen (*supra*, nr. 54). Bovendien passen de voorgestelde wijzigingen binnen het uitgangspunt van de Wet Vrijwillige Zwangerschapsafbreking 2018. Het wijzigt de doelstellingen niet zozeer in grote mate, maar verschuift het scharniermoment naar een later stadium in de zwangerschap.<sup>995</sup> Het zelfbeschikkingsrecht primeert daardoor nog sterker op het belang van het ongeboren leven. De wijzigingen aan de abortusvoorwaarden zijn te verantwoorden in het licht van het uitgangspunt van de initiële abortuswet uit 1990, aangezien een uitdrukkelijke lezing van de wet abortus toelaat tot vlak vóór de geboorte (*supra*, nr. 70). Bovendien komt het ongeboren leven in België (nog) geen explicietieve (grondwettelijke) rechtsbescherming toe, zoals dat wel het geval is in Polen (*supra*, nr. 169).<sup>996</sup> Dit creëert de mogelijkheid om het zelfbeschikkingsrecht in België, conform de huidige maatschappelijke realiteit, verder te verruimen. Echter is het volgens DE MEYER en DE MULDER mogelijk dat het zelfbeschikkingsrecht in de toekomst kan worden beperkt zowel ter bescherming van het ongeboren leven als ter voorkoming van eugenetische praktijken.<sup>997</sup> Dit laatste is in Polen sinds 2021 bevestigd door de schrapping van de abortusgrond op basis van ernstige foetale afwijkingen omwille van de ongrondwettigheid ervan (*supra*, nr. 169). Eenzelfde uitkomst is mijns inziens in België op dit moment ondenkbaar en niet aan de orde vanwege de belangstelling voor een verdere versterking van het zelfbeschikkingsrecht inzake abortus door een meerderheid binnen de politiek.

Desondanks is het mogelijk dat aan het ongeboren leven<sup>998</sup> meer rechtsbescherming<sup>999</sup> wordt toegekend door middel van enerzijds een erkenning van rechtspersoonlijkheid aan ongeboren

---

<sup>992</sup> *Ibid.*, 14.

<sup>993</sup> INSPECTIE GEZONDHEIDSZORG EN JEUGD (IGJ), *Jaarrapportage 2020 Wet afbreking zwangerschap (Wafz): bijlagen*, november 2021, 8.

<sup>994</sup> P. GARRÉ, "Kan de aangepaste Belgische abortuswet ook Nederland inspireren?", *TvGR* 2019, (340) 351.

<sup>995</sup> F. DE MEYER en C. DE MULDER, "Een nieuw tijdperk voor abortus? Een analyse van het voorstel ter versoepeling van de Belgische abortuswet", *Family & Law* 2021, (1) 48-49 en 51.

<sup>996</sup> Zie L. STEVENS, "Ongeborene heeft geen grondwettelijk recht op eerbiediging integriteit", *Juristenkrant* 2011, nr. 237, (3) 3.

<sup>997</sup> F. DE MEYER en C. DE MULDER, "Een nieuw tijdperk voor abortus? Een analyse van het voorstel ter versoepeling van de Belgische abortuswet", *Family & Law* 2021, (1) 19.

<sup>998</sup> In België bezit het embryo of de foetus geen rechtspersoonlijkheid, waardoor het geen drager is van rechten of plichten. Er is pas sprake van een persoonlijkheid vanaf een levensvatbare geboorte, en niet vanaf de verwekking (zie O. COENEN en L. VAN ORSHOVEN, "Het Rechtsstatuut van het ongeboren kind in vergelijking met de Nederlandse, Duitse, Zwitserse wetgevingen", *RW* 1958, jg. 21, nr. 31, (1665) 1665-1666; P. SENAEVE en C. DECLERCK, *Compendium van het personen- en familierecht*, Leuven, Acco, 2017, 26-28).

<sup>999</sup> Zie bv. Wetsvoorstel van 13 februari 2020 tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek met het oog op prenatale rechtsbescherming (V. VAN PEEL en J. CROMBEZ), *Parl.st.* Kamer 2019-20, nr. 55-1029/001 (hierna: wetsvoorstel, *Parl.st.* Kamer 2019-20, nr. 55-1029/001). De indieners van het wetsvoorstel beogen een wettelijke basis voor de prenatale rechtsbescherming naar analogie met Nederland (art. 1:2 Nederlands BW) die het ongeboren leven rechtsbescherming biedt wanneer dit in zijn of haar belang is en op voorwaarde dat het levend wordt geboren. Het is volgens de indieners niet de bedoeling om rechtspersoonlijkheid te laten toekomen aan het ongeboren leven zodat geen afbreuk zal worden gedaan aan het recht op abortus van zwangere vrouwen. De indieners benadrukken dat het de bescherming van het toekomstig kind betreft en niet dat van de foetus (zie



kinderen en anderzijds via een verbod op abortus wegens geslachtsselectie.<sup>1000</sup> Het gevolg hiervan zou kunnen zijn dat de abortuswet een andere invulling zal toekomen door de focus te verleggen naar een grotere beschermwaardigheid van de foetus. Dit zou vervolgens kunnen zorgen voor een inbeperking van het zelfbeschikkingsrecht van de vrouw in het voordeel van de belangen van het ongeboren leven.<sup>1001</sup> Hoewel een dergelijke beleidskeuze volgens DE MEYER en DE MULDER legitiem is, zou dit inconsistent zijn met de uitgangspunten van de wetgever en het doel van de wetwijziging van 2018. Bovendien hebben de auteurs hierbij de nodige twijfels in verband met het nut en de proportionaliteit van een verbod op geslachtsselectie vanwege de beperkte afdwingbaarheid ervan (*supra*, nr. 55).<sup>1002</sup> Of dit enigszins zou leiden tot dezelfde drastische gevolgen als in Polen, zoals op dit moment aan de orde is, valt mijns inziens sterk te betwijfelen en is voer voor discussie. Doordat de Belgische wetgever met de wetwijziging in 2018 duidelijk voorrang heeft verleend aan de belangen van de vrouw, onder meer door een schrapting van de noodsituatie en de uitzonderingen op de verplichte wachttermijn, is er een sterk signaal gecreëerd voor het centraliseren van het zelfbeschikkingsrecht.<sup>1003</sup> Indien desondanks vanuit de politiek een signaal komt voor het volgen van éénzelfde trend als Polen, zullen de gevolgen ervan mijns inziens in grote mate voorspelbaar zijn. Een verstrenging en een daarmee gepaard gaande drastische inperking van het zelfbeschikkingsrecht roepen sterke negatieve emoties op bij de bevolking, aangezien een dergelijke beleidskeuze niet kan rekenen op een maatschappelijk draagvlak (*supra*, nrs. 181-183 en 236). Dit zou vervolgens ook leiden tot een escalatie van het fenomeen van abortustoerisme dat mijns inziens eveneens negatieve gevolgen zal teweegbrengen op de abortuspraktijken in Nederland. Het is algemeen bekend dat een verregaande verstrenging van de abortuswetgeving geen afname van het aantal abortussen tot gevolg heeft, integendeel zullen daarmee de illegale praktijken en het abortustoerisme in aantallen vooral toenemen.<sup>1004</sup>

**246.** Daarentegen zou een goedkeuring van het hangend wetsvoorstel betekenen dat België in de voetsporen zal treden van Nederland. Dit zou mijns inziens een grote stap in de goede richting uitmaken, aangezien dit een versterkte autonomie en een onbetwistbaar recht om over het eigen lichaam te beschikken zal inhouden. Een daadwerkelijke uitvoering ervan houdt bovendien een

---

toelichting wetsvoorstel, *Parl.st. Kamer 2019-20*, nr. 55-1029/001, 4-5). Zie voor kritiek op het wetsvoorstel: NATIONALE COMMISSIE VOOR DE RECHTEN VAN HET KIND (NCRK), *Advies betreffende het wetsvoorstel 55-1029/001 tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek met het oog op prenatale rechtsbescherming*, maart 2021, [https://ncrk-cnde.be/IMG/pdf/adv\\_placement\\_nl.pdf](https://ncrk-cnde.be/IMG/pdf/adv_placement_nl.pdf), 1-9; VROUWENRAAD, *Vrouwenraaddossier en aanbevelingen Prenatale rechtsbescherming*, 2021, <http://vrouwenraad.axoclub.be/file?file=89300&ssn=>, 11-15.

<sup>1000</sup> F. DE MEYER en C. DE MULDER, "Een nieuw tijdperk voor abortus? Een analyse van het voorstel ter versoepeling van de Belgische abortuswet", *Family & Law* 2021, (1) 19. Inzake de prenatale erkenning hoeft dit volgens DE MULDER geen aantasting van het recht op abortus te betekenen, aangezien het Belgische recht (nog) geen coherent juridisch kader bevat die zowel het juridisch statuut als de bescherming van het ongeboren menselijk leven duiden (zie C. DE MULDER, "De prenatale erkenning vanaf de verwekking en de invloed ervan op het juridisch statuut van ongeboren menselijk leven", *RW* 2017-2018, jg. 81, nr. 16, (637) 639-640).

<sup>1001</sup> F. DE MEYER en C. DE MULDER, "Een nieuw tijdperk voor abortus? Een analyse van het voorstel ter versoepeling van de Belgische abortuswet", *Family & Law* 2021, (1) 19.

<sup>1002</sup> *Ibid.*

<sup>1003</sup> P. GARRÉ, "De nieuwe abortuswet in België: een haast volwaardig recht op zwangerschapsafbreking in de eerste twaalf weken", *Ethische Perspectieven* 2019, vol. 29, nr. 1, (37) 37-38 en 46-47; P. GARRÉ, "Kan de aangepaste Belgische abortuswet ook Nederland inspireren?", *TvGR* 2019, (340) 344-346 en 350.

<sup>1004</sup> Toelichting wetsvoorstel, *Parl.St. Kamer 2017-18*, nr. 54-3216/001, 4; Resolutie P9\_TA(2021)0314 van het Europees Parlement van 24 juni 2021 over de situatie op het gebied van seksuele en reproductieve gezondheid en rechten in de EU, in verband met de gezondheid van vrouwen, [https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2021-0314\\_NL.pdf](https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2021-0314_NL.pdf), 10-12 en 19-20.

weerspiegeling in van de maatschappelijke realiteit *anno* 2022 en zal hoogstwaarschijnlijk tegemoetkomen aan de problematiek van het abortustoerisme (*supra*, nrs. 2 en 30-31). Het lot ligt dan tot achttien weken volledig in handen van de vrouw om al dan niet te kiezen voor een abortus, zoals in Nederland reeds tot 24 weken (in de praktijk tot 22 weken) het geval is. Zelfs indien het wetsvoorstel niet zou worden aangenomen, zullen dezelfde discussiepunten opnieuw het voorwerp uitmaken van een grondig politiek debat in de komende jaren.<sup>1005</sup> Dit zorgt mijns inziens enkel voor een verschuiving van het ethisch zwaar beladen onderwerp naar een later (onzeker) moment.

### 5.3 Conclusie

**247.** Uit de rechtsvergelijkende analyse is gebleken dat de drie landen gelijkaardige redenen hadden bij de totstandkoming van de abortuswetgeving (*supra*, nrs 123-124). Het tijdstip was voornamelijk afhankelijk van de maatschappelijke en politieke factoren en de bijkomende noodzaak voor een wettelijke regeling. De redenen voor een abortusbeleid lagen voornamelijk in de uitbanning van illegale en onveilige abortuspraktijken, het tegengaan van de rechtsonzekerheid als gevolg van inconsistente rechtspraak en het beschermen van de gezondheidstoestand van de vrouwen. Bovendien besteedden België en Nederland al bij de totstandkoming van de abortuswet aandacht voor de individuele vrijheid en autonomie van de vrouw, dit in tegenstelling tot Polen (*supra*, nr. 224). Het uitgangspunt lag voornamelijk in het vinden van een evenwicht tussen twee zwaarwegende belangen, namelijk de rechtsbescherming van het ongeboren leven en het zelfbeschikkingsrecht van de vrouw. Echter vormde iedere abortusingreep een ernstige en ingrijpende maatregel, waardoor de wetgever het wenselijk achtte om te voorzien in inhoudelijke en procedurele abortusvoorwaarden. Dit enerzijds vanwege de waarborg van een zorgvuldige en weloverwogen besluitvormingsproces in hoofde van de vrouw en anderzijds ter bescherming van het ongeboren leven.

**248.** Bij de invulling van de abortusvoorwaarden zijn er inhoudelijk grote verschillen op te merken (*supra*, nrs. 225-228). België en Nederland hanteren een uiterste tijdslimiet voor de uitvoering van een zwangerschapsafbreking. In België ligt de absolute grens op twaalf weken van de zwangerschap. In Nederland is dit tot de levensvatbaarheidsgrens (24-wekengrens), waarbij in de praktijk doorgaans een limiet van 22 weken geldt (*supra*, nrs. 31 en 119). Voor België was dit een politiek compromis terwijl dit voor Nederland was ingegeven door zowel het Wetboek van Strafrecht, ter bescherming van de levensvatbare vrucht, als door de toenmalige stand van de medische wetenschap die de levensvatbaarheid op 24 weken bepaalde (*supra*, nr. 226). In Polen is er geen abortus op verzoek toegestaan, maar gelden er specifieke uitzonderingsgronden (*supra*, nr. 227). Hieruit volgt dat abortus *de facto* is uitgesloten. Een zwangerschapsafbreking als gevolg van een strafbaar feit (zoals verkrachting of incest) kan tot uiterlijk twaalf weken van de zwangerschap worden uitgevoerd, voor een abortus omwille van een gevaar voor het leven of de gezondheid van de vrouw geldt geen tijdslimiet (*supra*, nr. 175).

**249.** Ook de procedurele vereisten verschillen onderling (*supra*, nrs. 229-234). De procedurele voorwaarden zijn in België en Nederland in grote mate gelijklopend, met enkele kleine verschillenpunten

---

<sup>1005</sup> F. DE MEYER en C. DE MULDER, "Een nieuw tijdperk voor abortus? Een analyse van het voorstel ter versoepeling van de Belgische abortuswet", *Family & Law* 2021, (1) 48.

zoals de duur van de verplichte wachttermijn en de concrete invulling van de informatieverplichtingen van de arts (*infra*, Bijlage 4). In Polen zijn de formele vereisten, omwille van de uitzonderingsgronden, eerder bewijsrechtelijk van aard waarbij de vrouw de nodige documenten van ofwel een tweede arts ofwel een officier van justitie dient te bemachtigen (*supra*, nr. 178). Bovendien gelden er geen bijkomende verplichte adviezen of raadplegingen voor de desbetreffende abortusgronden.

**250.** Uit de bovenstaande analyse kan worden geconcludeerd dat België zich situeert tussen de twee andere onderzochte landen, maar meer richting Nederland aanleunt op het vlak van de abortusrechten. België en Nederland kiezen voor een extreem liberaal abortusbeleid met een grote aandacht voor de autonomie en het zelfbeschikkingsrecht van de vrouw. Beide landen kennen de zwangere vrouw een volwaardig recht op abortus toe tot aan een wettelijk bepaalde grens, respectievelijk tot twaalf weken in België en tot de levensvatbaarheidsgrens (24-wekengrens) in Nederland. Daarentegen kiest Polen expliciet voor de omgekeerde richting vanwege een conservatief abortusbeleid. Polen is zeer restrictief op het vlak van de abortusrechten, waardoor de Poolse vrouwen nagenoeg in hun land geconfronteerd worden met een *de facto* abortusverbod. Enkel uitzonderlijke omstandigheden rechtvaardigen een abortusingreep. Dit is onwenselijk vanuit mensenrechtelijk perspectief en wordt ten stelligste veroordeeld vanwege de strijdigheid ervan met Europese en internationale mensenrechtelijke instrumenten.

**251.** Ook op toekomstperspectief heeft elk land bepaalde wetgevende initiatieven ter discussie staan (*supra*, nrs. 54-65, 127-130 en 185-189). België en Nederland leggen de tendens op een verdere versterking van het zelfbeschikkingsrecht van de vrouw en beogen een versoepeling van de bestaande abortusvoorwaarden. Nederland focust op de invoering van een flexibele beraadtermijn, terwijl België verschillende fundamentele wetwijzigingen wil doorvoeren. Zowel een termijuitbreiding naar achttien weken, een inkorting van de verplichte wachttermijn naar 48 uur als de afschaffing van enkele informatieverplichtingen in hoofde van de arts staan op de politieke agenda. Polen volgt de omgekeerde tendens en beperkt in zeer grote mate iedere vorm van autonomie van de zwangere vrouwen met betrekking tot het recht op abortus. In het land heerst er momenteel een verdeelde visie op de abortuskwestie waardoor zowel de voor- als tegenstanders van abortus wetgevingsinitiatieven op punt stellen voor een grondige hervorming van de huidige abortuswet.



## Algemene conclusie

**252.** Dit onderzoek formuleert een antwoord op de volgende centrale onderzoeksvraag: “*Wat is de achtergrond van het zelfbeschikkingsrecht inzake abortus in de Belgische abortuswetgeving en hoe verhoudt de huidige Belgische situatie zich tot de Nederlandse en de Poolse abortuswetgeving*”.

**253.** In België hebben verschillende redenen de aanleiding gevormd voor de invoering van een abortuswet in 1990 (*supra*, nrs. 33-34). Zowel de verdrijving van clandestiene abortuspraktijken, de gebrekkige handhaving van het strafrecht, de inconsistente rechtspraak en de daarmee gepaard gaande rechtsonzekerheid zijn hierbij de doorslaggevende factoren geweest. Ook de maatschappelijke veranderingen en de problematiek rond het abortustoerisme versterkten de noodzaak van een wetgevend kader. Voor de Belgische wetgever was het belangrijk om te komen tot een passend evenwicht tussen twee conflicterende belangen, enerzijds het recht op zelfbepaling van de zwangere vrouw in nood en anderzijds het recht op bescherming van het ongeboren leven (*supra*, nr. 34). Het strafbaar karakter van abortus en de waarborg op rechtsbescherming van het ongeboren leven vormden de centrale gedachtegang van de wetgever om het zelfbeschikkingsrecht te beperken. De wetgever achtte het daarom noodzakelijk om een zwangerschapsafbreking te beteugelen door middel van inhoudelijke en procedurele voorschriften, waaronder de eis van een noodsituatie van de vrouw, een schriftelijke toestemmingsvereiste, een verplichte wachttermijn van zes dagen na de eerste raadpleging en een informatieplicht in hoofde van de arts of de voorlichtingdienst verbonden aan een instelling voor gezondheidszorg (*supra*, nrs. 38-53). De reden hiervoor was dat de zwangere vrouw door voldoende geïnformeerd te zijn over onder andere haar alternatieven, contraceptie en medische risico's verbonden aan een zwangerschapsafbreking, komt tot een geïnformeerd en weloverwogen beslissing.

Uiteindelijk werd een politiek compromis onder de parlementsleden bereikt en een scharniermoment bepaald op twaalf weken. Tot aan deze grens verkrijgen de belangen van de vrouw voorrang op de belangen van de foetus en beschikt zij over een ruime autonomie over haar lichaam. Na twaalf weken verkrijgt de foetus een hogere beschermwaardigheid conform de leer van de progressieve rechtsbescherming en wordt een zwangerschapsafbreking begrensd door specifieke medische indicaties weliswaar zonder enig tijdslimiet (*supra*, nrs. 40-42).

Sinds 2018 heeft de Belgische wetgever beslist om het zelfbeschikkingsrecht van de vrouw opnieuw te versterken vanwege aanwezige knelpunten in de wet (*supra*, nrs. 35-37). Dit is tot uiting gekomen door enkele ingevoerde wetswijzigingen, zoals de schrapping van de vereiste noodsituatie, een versoepeling van de verplichte wachttermijn (wat een verlenging tot dertien weken mogelijk maakt of zelfs een afschaffing op grond van dringende medische redenen) en de verplichte doorverwijsplicht in hoofde van de weigerende arts (*supra*, nr. 18). Bovendien is de vrijwillige zwangerschapsafbreking niet langer in het Strafwetboek opgenomen, maar in een bijzondere wet (Wet Vrijwillige Zwangerschapsafbreking 2018).

Opnieuw is sinds enkele jaren geprobeerd het recht op abortus te versterken door middel van een versoepeling van de bestaande abortusvoorwaarden, waaronder een termijnverlenging naar achttien weken, een beperking van de informatieverplichtingen van de arts en een inkorting van de verplichte

wachttermijn naar 48 uur (*supra*, nr. 54). De hoofdredenen vormen voornamelijk de blijvende problematiek rond het abortustoerisme en het feit dat de abortuswet niet meer tegemoetkomt aan de maatschappelijke realiteit (*supra*, nr. 56). Tot op heden is er aan het hangend wetsvoorstel (*supra*, nr. 55) nog geen gevolg gegeven. De voorgestelde wijzigingen in het wetsvoorstel versterken het zelfbeschikkingsrecht van de vrouw op verschillende cruciale punten. De realisatie ervan zou betekenen dat België evolueert in de richting van het Nederlands recht dat de zwangere vrouw tot aan het einde van de tweede trimester een abortus op verzoek aanbiedt. Dit gegeven benadrukt het belang van een verdere centralisering en erkenning van het zelfbeschikkingsrecht inzake abortus in de Belgische wet en het daadwerkelijk bestaan van een volwaardig recht op abortus.

**254.** In Nederland zorgden zowel de veranderende maatschappelijke opvattingen over abortus, de gebrekkige handhaving van het Wetboek van Strafrecht, de inconsistente rechtspraak als de rechtsonzekerheid vanwege de onaangepaste toestand aan de maatschappelijke realiteit voor de totstandkoming van de abortuswet in 1981 (*supra*, nrs. 111-116). De Wafz trad uiteindelijk in 1984 in werking. Het uitgangspunt van de Wafz is eveneens gebaseerd op een precair evenwicht tussen enerzijds het recht op goede hulpverlening aan de vrouw die door een ongewenste zwangerschap in een noodsituatie verkeert en anderzijds het recht op bescherming van het ongeboren leven. De Nederlandse wetgever achtte het noodzakelijk om door middel van procedurele eisen voor zowel de arts als de vrouw aandacht te schenken aan een zorgvuldig en weloverwogen besluitvormingsproces (*supra*, nr. 116). Dit is ingegeven door het feit dat een beslissing tot een zwangerschapsafbreking niet lichtzinnig mag worden genomen, aangezien het een zeer ernstige en ingrijpende maatregel betreft dat slechts omwille van een onontkoombare nood in hoofde van de vrouw toelaatbaar is. Het ongeboren leven verdient daardoor een zekere vorm van respect. De procedurele vereisten die dit dienen te verzekeren, bestaan uit onder andere een verplichte minimale beraadtermijn van vijf dagen, toezicht op de besluitvorming, een voorlichtingsverplichting en het bieden van nazorg in hoofde van de arts. Door bovenstaande redenen is in Nederland ervoor gekozen dat een zwangerschapsafbreking mogelijk is tot aan de levensvatbaarheidsgrens (24-wekengrens) en mits de vrouw zich in een noodsituatie bevindt. Na deze absolute grens is een zwangerschapsafbreking in principe niet meer toegelaten en dus strafbaar, maar heeft de wetgever toch voorzien in enkele uitzonderingssituaties als rechtvaardigingsgrond (*supra*, nr. 120, vn. 517). De Wafz voorziet dus tot 24 weken (in de praktijk tot 22 weken) in een daadwerkelijk recht op abortus waardoor de belangen van het ongeboren leven in grote mate op de achtergrond verdwijnen.

Op dit moment zijn er in Nederland politieke plannen geuit voor een aanpassing van de huidige abortusvoorwaarden door een afschaffing van de verplichte minimale beraadtermijn van vijf dagen. Door het voorzien van een flexibele beraadtermijn in de Wafz, zal het zelfbeschikkingsrecht inzake abortus in de nabije toekomst nog verder worden versterkt (*supra*, nrs. 127-129). Deze wetswijziging bewijst nogmaals het belang van een absolute erkenning van het recht op abortus en de autonomie van de vrouw door de politiek. Nederland neemt hiermee een opmerkelijke voortrekkersrol en positie in ten aanzien van België en Polen.

**255.** Polen heeft een zeer bewogen politieke geschiedenis gekend als het om abortusrechten gaat (*supra*, nrs. 162-169). In 1956 is de initiële abortuswet ingevoerd met als hoofdreden de

bescherming van de gezondheidstoestand van vrouwen ter bestrijding van de illegale en onveilige abortuspraktijken. De wetgever heeft ook in de problematiek van de belangenafweging geopteerd voor compromisoplossingen. De eerder progressieve initiële abortuswet zorgde ervoor dat ook zwangerschapsafbrekingen om niet-medische gronden mogelijk waren (*supra*, nr. 163). Later maakte het thema reeds verscheidene keren het voorwerp uit van politieke discussies en wetswijzigingen voornamelijk onder invloed van de rechtspraak. De evolutie naar een anti-abortuswet in 1993 valt te verklaren door de overheersende conservatieve standpunten en patriarchale invloeden vanuit de Katholieke Kerk en de politiek. Deze gedachtegang werd tweemaal bevestigd door het Grondwettelijk Hof dat in 1997 en 2020 twee specifieke abortusgronden in strijd achtte met de Poolse grondwet (*supra*, nrs. 168-169). Bovendien zorgde de delicate evenwichtoefening tussen de twee conflicterende waarden er vanaf dan voor dat de belangen van de vrouw ondergeschikt waren aan de belangen van het ongeboren leven.

In Polen verkiest de huidige wetgever ervoor om voorrang te verlenen aan de grondwettelijke bescherming van het menselijk leven in de prenatale fase, ongeacht de ontwikkelingsstadium van de zwangerschap (*supra*, nr. 169). Slechts in zeer uitzonderlijke omstandigheden laat de wetgever abortus toe waardoor er, sinds het laatste arrest van het Grondwettelijk Hof in 2020, sprake is van een *de facto* abortusverbod. In Polen is op dit moment een zwangerschapsafbreking slechts mogelijk op basis van twee specifieke gronden, namelijk ingeval van een gevaar voor het leven of de gezondheid van de vrouw of ingeval van een vermoeden dat de zwangerschap het gevolg is van een strafbaar feit (zoals verkrachting of incest). Het recht op abortus is hierdoor onbestaande geworden en vormt nu een onbetwistbare uitzondering op de rechtsbescherming van de foetus. Het restrictief abortusbeleid veroorzaakt bovendien een sterke toename van zowel het abortustoerisme als de illegale abortuspraktijken in het land.

De Poolse situatie gaat uit van een omgekeerde richting. In plaats van de evolutie naar een progressieve abortuswetgeving, zoals reeds in 1956 en 1996 het geval was en gelijkaardig aan de huidige Belgische en Nederlandse situatie, ligt de nadruk overwegend op een restrictief abortusbeleid. De oorzaak van deze ontwikkelingen ligt in de dominante positie van de conservatieve politieke partijen binnen het wetgevingsproces. Dit gegeven creëert een sterke polarisatie en een actieve strijd van anti- en pro-abortusbewegingen (*supra*, nrs. 157-159). De abortuswetgeving zorgt sinds meer dan een jaar reeds voor de nodige controverse binnen zowel het politieke als publieke debat, waarbij de drang naar grondige wetswijzigingen tussen de voor- en tegenstanders opnieuw volop aan de gang is (*supra*, nr. 183). Slechts een verandering van de politieke samenstelling binnen het parlement zal de kans op een heroverwinning van het recht op abortus doen vergroten.

**256.** Uit de rechtsvergelijkende analyse valt op dat België, Nederland en Polen het abortusthema elk op een andere manier hebben benaderd en waarbij zowel de historische als politieke context een prominente rol hebben ingenomen. Ook de veranderende maatschappelijke realiteit had een grote invloed op de ontwikkelingen binnen het abortusdebat en beleid. Een vergelijking tussen België, Nederland en Polen maakt duidelijk dat België en Nederland opteren voor een extreem liberaal model, terwijl Polen de voorkeur geeft aan een conservatief model (*supra*, nrs. 235-236). De totstandkoming van de abortuswetgeving is op gelijkaardige beweegredenen gebaseerd, waarbij

voornamelijk de bescherming van de gezondheid van de vrouw en de verdrijving van illegale en onveilige abortuspraktijken primeerden (*supra*, nrs. 223-224). De wetgever heeft in elk geval met de wet willen komen tot een delicate evenwichtsoefening tussen twee conflicterende waarden, enerzijds het zelfbeschikkingsrecht van de vrouw en anderzijds de bescherming van het ongebooren leven. Bij de veruitwendiging hiervan hebben de wetgevers andere uitgangspunten aangenomen. Voor zowel de Belgische als Nederlandse wetgever spelen overwegend de belangen van de vrouw en haar zelfbeschikkingsrecht een overheersende rol. Voor de Poolse wetgever vormt de grondwettelijke bescherming van het menselijk leven een doorslaggevende factor, waarbij dit zelfs ten koste gaat van de belangen en reproductieve rechten van alle Poolse vrouwen. Dit komt voornamelijk tot uiting in de inhoudelijke abortusvoorwaarden (*infra*, Bijlage 3). België en Nederland kiezen ervoor om een abortusverzoek mogelijk te maken tot aan een wettelijk bepaalde grens, respectievelijk tot twaalf weken van de zwangerschap in België en tot de levensvatbaarheidsgrens (24-wekengrens) in Nederland. Na deze absolute grens zijn er strengere medische vereisten nodig voor een abortusingreep. In Polen is abortus slechts mogelijk in twee uitzonderlijke gevallen, die medisch (gezondheids- en levensgevaar bij de vrouw) en juridisch (strafbaar feit) van aard zijn. Hierbij kan een zwangerschapsafbreking wel plaatsvinden zonder tijdslimiet voor de eerste abortusgrond en tot twaalf weken van de zwangerschap voor de tweede abortusgrond. Dit maakt dat er in Polen geen abortus op verzoek mogelijk is en de keuze vooral is ingegeven door paternalistische waarden (*supra*, nrs. 170-171). Voor de bijkomende procedurele vereisten kan worden opgemerkt dat deze voor België en Nederland gelijkaardig lopen met kleine onderlinge verschillen (*supra*, nrs. 231-233). In Polen gelden andere formele vereisten die voornamelijk bewijsrechtelijk van aard zijn en waarbij in principe de tussenkomst van ofwel een tweede arts ofwel een officier van justitie noodzakelijk is (*supra*, nrs. 177-178 en 231). Ook geldt er in Polen geen verplichte wachtermijn voor de abortusingreep (*supra*, nr. 180) en zijn er bovendien geen andere verplichte adviezen of consultaties vereist voor de toegelaten abortusgronden. De reden hiervoor is dat een zwangerschapsafbreking slechts als een uitzonderlijke situatie wordt beschouwd en over het algemeen is uitgesloten.

**257.** Ook vanuit Europees en internationaal perspectief dienen de nodige garanties inzake de reproductieve gezondheidszorg en rechten te worden gewaarborgd (*supra*, nrs. 20-23 en 237). Algemeen wordt aanvaard dat restrictieve abortuswetten, zoals in Polen momenteel het geval is, strijdig zijn met internationale en Europese mensenrechtelijke instrumenten (*supra*, nr. 237). Een *de facto* abortusverbod of zeer restrictieve wetgevingen brengen grote risico's mee voor zowel de individuele vrijheid als de gezondheid van vrouwen en geven aanleiding tot gendergerelateerd geweld. België en Nederland vullen op dit vlak reeds een voorbeeldfunctie in, dit in tegenstelling tot Polen die het recht op abortus en het recht op essentiële abortushulpverlening drastisch inperkt. Dit gegeven zet aan tot een kritische reflectie met betrekking tot de waarborg voor reproductieve rechten.

**258.** Samenvattend kan worden gesteld dat België en Nederland de vrouw een volwaardig recht op abortus voorzien tot aan een wettelijke grens, mits de vervulling van enkele inhoudelijke en procedurele vereisten (*infra*, Bijlage 4). Nederland is op dit vlak zelfs vooruitstrevender dan België waardoor het een voorbeeldrol inneemt op het vlak van het zelfbeschikkingsrecht inzake abortus. Een belangrijk aandachtspunt die België van Nederland kan meenemen is de organisatie van



grondige wetenschappelijke evaluatieonderzoeken en jaarrapportages met recente en betrouwbare statistische cijfers over de werking van de Wafz en de abortuspraktijken. Dit maakt het mogelijk dat er steeds met de nodige kennis van zaken hervormingen aan de abortuswetgeving kunnen worden doorgevoerd. Naar het voorbeeld en de ervaringen van Nederland blijkt alleszins niet dat een termijuitbreiding een stijging van het aantal late zwangerschapsafbrekingen zou veroorzaken, aangezien de overgrote meerderheid van de uitgevoerde zwangerschapsafbrekingen in het eerste trimester plaatsvinden (*supra*, nr. 244). Onnodige remmingen op de versoepelingen van de abortuswetgeving in België lijken daarmee, op basis van deze bevindingen, onvoldoende verantwoord in het licht van de huidige maatschappelijke ontwikkelingen *anno* 2022. Uit Polen kan België enigszins meenemen dat een verschuiving van het evenwicht tussen de conflicterende waarden en een inperking van het recht op abortus door middel van een zeer restrictieve abortuswetgeving zeer kritisch wordt onthaald (*supra*, nrs. 183-184). Een *de facto* abortusverbod bezit geen maatschappelijk draagvlak en is bovendien strijdig met de mensenrechten op het vlak van het waarborgen van toegankelijke abortushulpverlening. De toekomst zal verder uitwijzen hoe en in welke mate zowel België, Nederland als Polen zich de komende jaren gaan ontwikkelen op het gebied van seksuele en reproductieve rechten van vrouwen.



## **Bibliografie**

### 1. Wetgeving

#### **Supranationaal**

Europees verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden van 4 november 1950, *BS* 19 augustus 1955.

Resolutie P9\_TA(2021)0314 van het Europees Parlement van 24 juni 2021 over de situatie op het gebied van seksuele en reproductieve gezondheid en rechten in de EU, in verband met de gezondheid van vrouwen.

#### **België**

[Oud] Burgerlijk Wetboek van 21 maart 1804, *BS* 3 september 1807, 0.

Strafwetboek van 8 juni 1867, *BS* 9 juni 1867, 3133.

Wet van 3 april 1990 betreffende de zwangerschapsafbreking, tot wijziging van de art. 348, 350, 351 en 352 van het Strafwetboek en tot opheffing van art. 353 van hetzelfde Wetboek, *BS* 5 april 1990, 6379.

Wet van 13 augustus 1990 houdende oprichting van een commissie voor de evaluatie van de wet van 3 april 1990 betreffende de zwangerschapsafbreking, tot wijziging van de artikelen 348, 350, 351 en 352 van het Strafwetboek en tot opheffing van artikel 353 van hetzelfde Wetboek, *BS* 20 oktober 1990, 20.101.

Gecoördineerde Grondwet van 17 februari 1994, *BS* 17 februari 1994, 4054.

Wet van 22 augustus 2002 betreffende de rechten van de patiënt, *BS* 26 september 2002, err., *BS* 20 december 2002, 43.719.

Wet van 16 juni 2016 tot wijziging van de wet van 13 augustus 1990 houdende oprichting van een commissie voor de evaluatie van de wet van 3 april 1990 betreffende de zwangerschapsafbreking, tot wijziging van de artikelen 348, 350, 351 en 352 van het Strafwetboek en tot opheffing van artikel 353 van hetzelfde Wetboek, *BS* 30 juni 2016, 39.646.

Wet van 15 oktober 2018 betreffende de vrijwillige zwangerschapsafbreking, tot opheffing van de artikelen 350 en 351 van het Strafwetboek, tot wijziging van de artikelen 352 en 383 van hetzelfde Wetboek en tot wijziging van diverse wetsbepalingen, *BS* 29 oktober 2019, 82.140.

Besluit van 3 april 1990 van de in Raad Verenigde Ministers, *BS* 4 april 1990, 6370.

Besluit van 4 april 1990 van de in Raad Verenigde Ministers houdende bijeenroeping van de Kamer van volksvertegenwoordigers en de Senaat in Verenigde Kamers, *BS* 5 april 1990, 6506.

#### Parlementaire stukken en voorbereidende werken

Wetsontwerp van 7 november 1989 betreffende de zwangerschapsafbreking strekkende om de artikelen 348, 350 en 351 van het Strafwetboek te wijzigen en de artikelen 352 en 353 van hetzelfde Wetboek op te heffen en over soortgelijke wetsvoorstellen, *Parl.St.* Kamer 1989-90, nr. 950/1.

Wetsontwerp van 4 oktober 2018 betreffende de vrijwillige zwangerschapsafbreking, tot opheffing van de artikelen 350 en 351 van het Strafwetboek, tot wijziging van de artikelen 352 en 383 van hetzelfde wetboek en tot wijziging van diverse wetsbepalingen, *Parl.St.* Kamer 2018-19, nr. 54-3216/009.

Wetsvoorstel van 6 maart 1986 betreffende de zwangerschapsafbreking, strekkende om de artikelen 348, 350 en 351 van het Strafwetboek te wijzigen en de artikelen 352 en 353 van hetzelfde Wetboek op te heffen (R. Lallemand en L. Herman-Michielsens e.a.), *Parl.St.* Senaat 1985-86, nr. 189/1.

Wetsvoorstel van 19 april 1988 betreffende de zwangerschapsafbreking, strekkende om de artikelen 348, 350, en 351 van het Strafwetboek te wijzigen de artikelen 352 en 353 van hetzelfde Wetboek op te heffen (L. HERMAN-MICHIELESEN en F. TRUFFAUT-DENEFF), *Parl.St.* Senaat 1988, nr. 247/1.

Wetsvoorstel van 10 mei 2016 tot wijziging van het Strafwetboek en van de wet van 22 augustus 2002 betreffende de rechten van de patiënt, teneinde vrijwillige zwangerschapsafbreking niet langer strafbaar te stellen (O. MAINGAIN en V. CAPRASSE), *Parl.St.* Kamer 2015-16, nr. 54-1823/1.

Wetsvoorstel van 31 mei 2016 teneinde vrijwillige zwangerschapsafbreking uit het Strafwetboek te lichten en op te nemen in de wet van 22 augustus 2002 betreffende de rechten van de patiënt (K. LALIEUX e.a.), *Parl.St.* Kamer 2015-16, nr. 54-1867/1.

Wetsvoorstel van 1 juli 2016 betreffende de vrijwillige zwangerschapsafbreking (M. GERKENS en E. WILLAERT), *Parl.St.* Kamer 2015-16, nr. 54-1947/001.

Wetsvoorstel van 18 januari 2017 betreffende de vrijwillige zwangerschapsafbreking (M. GERKENS en E. WILLAERT), *Parl.St.* Kamer 2017-18, nr. 54-2271/001.

Wetsvoorstel van 8 juni 2017 betreffende de vrijwillige zwangerschapsafbreking (M. VAN HEES en R. HEDEBOUW), *Parl.St.* Kamer 2017-18, nr. 54-2518/001.

Wetsvoorstel van 12 juni 2017 betreffende de vruchtafdrijving (C. VAN CAUTER), *Parl.St.* Kamer 2017-18, nr. 54-2527/001.

Wetsvoorstel van 27 juni 2017 betreffende de vrijwillige zwangerschapsafbreking (K. JIROFLÉE e.a.), *Parl.St.* Kamer 2017-18, nr. 54-2571/001.

Wetsvoorstel van 26 april 2018 betreffende het uit het strafrecht halen van de vrijwillige zwangerschapsonderbreking (K. JIROFLÉE e.a.), *Parl.St.* Kamer 2017-18, nr. 54-3059/001.

Wetsvoorstel van 29 mei 2018 betreffende de vrijwillige zwangerschapsafbreking (C. FONCK), *Parl.St.* Kamer 2017-18, nr. 54-3123/001.

Wetsvoorstel van 4 juli 2018 ertoe strekkende de vrijwillige zwangerschapsafbreking uit het Strafwetboek te lichten (K. LALIEUX, V. CAPRASSE, M. GERKENS, K. JIROFLÉE en M. VAN HEES), *Parl.St.* Kamer 2017-18, nr. 54-3215/001.

Wetsvoorstel van 4 juli 2018 betreffende de vrijwillige zwangerschapsafbreking (D. CLARINVAL, C. VAN CAUTER, V. VAN PEEL en E. VAN HOOFF), *Parl.St.* Kamer 2017-18, nr. 54-3216/001.

Wetsvoorstel van 16 juli 2019 tot versoepeling van de voorwaarden om tot een zwangerschapsafbreking over te gaan (E. TILLIEUX e.a.), *Parl.St.* Kamer 2019, nr. 55-0158/001.

Wetsvoorstel van 17 september 2019 teneinde vrijwillige zwangerschapsafbreking niet langer strafbaar te stellen en de uitvoeringsvoorwaarden ervan te versoepelen (S. ROHONYI en F. DE SMET), *Parl.St.* Kamer 2019-20, nr. 55-0385/001.

Wetsvoorstel van 30 september 2019 betreffende het schrappen van abortus uit het strafrecht en het actualiseren van de wetgeving inzake vrijwillige zwangerschapsafbreking (M. VAN HEES e.a.), *Parl.St.* Kamer 2019-20, nr. 55-0458/001.

Wetsvoorstel van 16 oktober 2019 teneinde vrijwillige zwangerschapsafbreking niet langer strafbaar te stellen (S. SCHLITZ en J. SOORS e.a.), *Parl.St.* Kamer 2019-20, nr. 55-0614/001.

Wetsvoorstel van 22 oktober 2019 betreffende de vruchtafdrijving (K. GABRIELS, E. LACHAERT en G. LIEKENS), *Parl.St.* Kamer 2019-20, nr. 55-0652/001.

Wetsvoorstel van 23 oktober 2019 tot versoepeling van de voorwaarden om tot een zwangerschapsafbreking over te gaan (K. JIROFLEE), *Parl.St.* Kamer 2019-20, nr. 55-0676/001.

Wetsvoorstel van 12 november 2019 betreffende de vrijwillige zwangerschapsafbreking (K. JADIN e.a.), *Parl.St.* Kamer 2019-20, nr. 55-0740/001.

Wetsvoorstel van 12 februari 2020 tot wijziging van diverse bepalingen met betrekking tot zwangerschapsafbreking (E. VAN HOOFF e.a.), *Parl.St.* Kamer 2019-20, nr. 55-1012/001.

Wetsvoorstel van 13 februari 2020 tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek met het oog op prenatale rechtsbescherming (V. VAN PEEL en J. CROMBEZ), *Parl.st.* Kamer 2019-20, nr. 55-1029/001.

Voorstel (8 oktober 2019) van resolutie betreffende het recht van vrouwen op vrijwillige zwangerschapsafbreking (VZA) in de Europese Unie (A. FREDERIC e.a.), *Parl.St.* Kamer 2019-20, nr. 7-78/1.

Amendementen nr. 2 t.e.m. 6 van 13 november 2019 op het wetsvoorstel tot versoepeling van de voorwaarden om tot een zwangerschapsafbreking over te gaan (E. TILLIEUX e.a.), *Parl.St.* Kamer 2019-20, nr. 55-0158/003.

Amendementen nr. 17 t.e.m. 47 van 12 maart 2020 op het wetsvoorstel tot versoepeling van de voorwaarden om tot een zwangerschapsafbreking over te gaan (E. VANHOOF, S. VERHERSTRAETEN e.a.), *Parl.St.* Kamer 2019-20, nr. 55-0158/011.

Verslag (7 juli 1989) over voorstellen van wet betreffende de zwangerschapsafbreking (J. MAYENCE-GOOSSENS en L. LIETEN-CROES), *Parl.St.* Senaat 1989-90, nr. 247/2.

Verslag (8 maart 1990) over het wetsontwerp betreffende de zwangerschapsafbreking strekkende om de artikelen 348, 350 en 351 van het Strafwetboek te wijzigen en de artikelen 352 en 353 van hetzelfde Wetboek op te heffen en over soortgelijke wetsvoorstellen (L. ONKELINX en A.-M. NEYTS-UYTTEBROECK), *Parl.St.* Kamer 1989-90, nr. 950/9.

Verslag (1 augustus 2018) van de eerste lezing over het wetsvoorstel betreffende de vrijwillige zwangerschapsafbreking (C. BROTCORNE en G. CALOMNE), *Parl.St.* Kamer 2017-18, nr. 54-3216/003.

Verslag (28 september 2018) van de tweede lezing over het wetsvoorstel betreffende de vrijwillige zwangerschapsafbreking (L. ONKELINX), *Parl.St.* Kamer 2017-18, nr. 54-3216/006.

Verslag (6 december 2019) van de eerste lezing over het wetsvoorstel tot versoepeling van de voorwaarden om tot een zwangerschapsafbreking over te gaan (S. VAN HECKE), *Parl.St.* Kamer 2019-20, nr. 55-0158/004.

Verslag (30 december 2019) van de tweede lezing over het wetsvoorstel tot versoepeling van de voorwaarden om tot een zwangerschapsafbreking over te gaan (V. VAN PEEL), *Parl.St.* Kamer 2019-20, nr. 55-0158/008.

Verslag (28 april 2020) van de tweejaarlijkse rapporten van de nationale commissie voor de evaluatie van de wet van 3 april 1990 betreffende de zwangerschapsafbreking (K. JIROFLEE), *Parl.St.* Kamer 2019-20, nr. 55-1201/001.

Adv.RvS van 27 oktober 1989 bij het wetsvoorstel betreffende de zwangerschapsafbreking, strekkende om de artikelen 348, 350, en 351 van het Strafwetboek te wijzigen de artikelen 352 en 353 van hetzelfde Wetboek op te heffen, *Parl.St.* Senaat 1989, nr. 247/8.

Adv.RvS van 8 januari 1990 bij het wetsontwerp betreffende de zwangerschapsafbreking, strekkende om de artikelen 348, 350, en 351 van het Strafwetboek te wijzigen de artikelen 352 en 353 van hetzelfde Wetboek op te heffen, *Parl.St.* Kamer 1989-90, nr. 950/5.

Adv.RvS nr. 66.881/AV van 24 februari 2020 bij het wetsvoorstel tot versoepeling van de voorwaarden om tot een zwangerschapsafbreking over te gaan, *Parl.St.* Kamer 2019-20, nr. 55-0158/010.

Adv.RvS nr. 67.122/AV van 19 juni 2020 bij het wetsvoorstel tot wijziging van diverse wetsbepalingen teneinde de voorwaarden om tot een vrijwillige zwangerschapsafbreking over te gaan te versoepelen, *Parl.St.* Kamer 2019-20, nr. 55-0158/012.

Adv.RvS nr. 67.732/AV van 10 juli 2020 bij het wetsvoorstel tot wijziging van diverse wetsbepalingen teneinde de voorwaarden om tot een vrijwillige zwangerschapsafbreking over te gaan te versoepelen, *Parl.St.* Kamer 2019-20, nr. 55-0158/014.

Adv.RvS nr. 67.806/AV van 9 november 2020 bij het wetsvoorstel tot wijziging van diverse wetsbepalingen teneinde de voorwaarden om tot een vrijwillige zwangerschapsafbreking over te gaan te versoepelen, *Parl.St.* Kamer 2019-20, nr. 55-0158/016.

## **Nederland**

Wetboek van Strafrecht van 3 maart 1881, *Stb.* 1881, 35.

Burgerlijk Wetboek Boek 1 van 28 mei 1969, *Stb.* 1969, 257.

Wet van 1 mei 1981 houdende regelen met betrekking tot het afbreken van zwangerschap, *Stb.* 1981, 257.

Wet van 15 april 1886 houdende bepalingen, regelende het in werking treden van het bij de wet van 3 maart 1881 vastgestelde Wetboek van Strafrecht en den overgang van de oude tot de nieuwe strafwetgeving, alsmede om overeenstemming te brengen tusschen de bestaande wetten en het nieuwe wetboek, *Stb.* 1886, 64.

Wet van 22 augustus 2022 houdende voorstel van wet van de leden Paternotte, Kuiken, Ellemeet en Tellegen tot wijziging van Wet afbreking zwangerschap in verband met het afschaffen van de verplichte minimale beraadtermijn voor de afbreking van zwangerschappen, *Stb.* 2022, 326.

Besluit van 17 mei 1984 houdende vaststelling van een algemene maatregel van bestuur ter uitvoering van de Wet afbreking zwangerschap, *Stb.* 1984, 218.

Aanwijzing vervolgingsbeslissing inzake late zwangerschapsafbreking en levensbeëindiging bij pasgeborenen van 1 december 2017, *Stcrt.* 2017, nr. 69.445.

Parlementaire stukken en voorbereidende werken

Ontwerp van wet bij de regelen met betrekking tot het afbreken van zwangerschap, *Kamerstukken II 1978/79*, 15475, nr. 2.

Voorstel van wet van de leden Ellemeet en Dijksma tot wijziging van de Wet afbreking zwangerschap en het Wetboek van Strafrecht in verband met de legale medicamenteuze afbreking van de zwangerschap via de huisarts, *Kamerstukken II 2017/18*, 34891, nr. 2.

Voorstel van wet (initiatiefvoorstel) van het lid Pia Dijkstra tot wijziging van de Wet afbreking zwangerschap in verband met het afschaffen van de verplichte minimale beraadtermijn voor de afbreking van zwangerschappen, *Kamerstukken II 2020/21*, 35737, nr. 2.

Voorstel van wet zoals gewijzigd naar aanleiding van het advies van de Afdeling Advisering Raad van State bij het voorstel van wet van het lid Pia Dijkstra tot wijziging van Wet afbreking zwangerschap in verband met het afschaffen van de verplichte minimale beraadtermijn voor de afbreking van zwangerschappen, *Kamerstukken II 2020/21*, 35737, nr. 6.

Gewijzigd voorstel van wet bij het voorstel van wet van de leden Paternotte, Kuiken, Ellemeet en Tellegen tot wijziging van Wet afbreking zwangerschap in verband met het afschaffen van de verplichte minimale beraadtermijn voor de afbreking van zwangerschappen, *Kamerstukken I 2021/22*, 35737, nr. A.

Memorie van Toelichting bij de regelen met betrekking tot het afbreken van zwangerschap, *Kamerstukken II 1978/79*, 15475, nr. 3.

Bijlagen bij de Memorie van Toelichting bij de regelen met betrekking tot het afbreken van zwangerschap, *Kamerstukken II 1979/80*, 15475, nr. 4.

Memorie van Toelichting bij het voorstel van wet van het lid Pia Dijkstra tot wijziging van Wet afbreking zwangerschap in verband met het afschaffen van de verplichte minimale beraadtermijn voor de afbreking van zwangerschappen, *Kamerstukken II 2020/21*, 35737, nr. 3.

Memorie van Antwoord bij de regelen met betrekking tot het afbreken van zwangerschap, *Kamerstukken II 1979/80*, 15475, nr. 6.

Memorie van Antwoord bij de regelen met betrekking tot het afbreken van zwangerschap, *Kamerstukken I 1980/81*, 15475, nr. 59b.

Memorie van Antwoord bij het voorstel van wet van de leden Paternotte, Kuiken, Ellemeet en Tellegen tot wijziging van Wet afbreking zwangerschap in verband met het afschaffen van de verplichte minimale beraadtermijn voor de afbreking van zwangerschappen, *Kamerstukken I 2021/22*, 35737, nr. D.

Nota naar aanleiding van het eindverslag bij de regelen met betrekking tot het afbreken van zwangerschap, *Kamerstukken II 1980/81*, 15475, nr. 10.

Voorlopig verslag bij het voorstel van wet van de leden Paternotte, Kuiken, Ellemeet en Tellegen tot wijziging van Wet afbreking zwangerschap in verband met het afschaffen van de verplichte minimale beraadtermijn voor de afbreking van zwangerschappen, *Kamerstukken I 2021/22*, 35737, nr. B.

Brief van het lid Jetten inzake overname van de verdediging van het initiatiefvoorstel bij het voorstel van wet van het lid Pia Dijkstra tot wijziging van Wet afbreking zwangerschap in verband met het

afschaffen van de verplichte minimale beraadtermijn voor de afbreking van zwangerschappen, *Kamerstukken II 2020/21, 35737, nr. 4.*

Brief van het lid Paternotte inzake overname van de verdediging van het initiatiefvoorstel bij het voorstel van wet van het lid Pia Dijkstra tot wijziging van Wet afbreking zwangerschap in verband met het afschaffen van de verplichte minimale beraadtermijn voor de afbreking van zwangerschappen, *Kamerstukken II 2020/21, 35737, nr. 9.*

## **Polen**

Ustawa z dnia 3 czerwca 1919 r. o komisji kodyfikacyjnej [Wet van 3 juni 1919 betreffende de codificatiecommissie], Dz.U. z 1919 r. nr. 44, poz. 315, <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19190440315/T/D19190315L.pdf>.

Ustawa z dnia 27 kwietnia 1956 r. o warunkach dopuszczalności przerywania ciąży [Wet van 27 april 1956 betreffende de voorwaarden voor de toelaatbaarheid van zwangerschapsafbreking], Dz.U. z 1956 r. nr. 12, poz. 61, <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19560120061/O/D19560061.pdf>.

Ustawa z dnia 19 kwietnia 1969 r. - Kodeks karny [Wet van 19 april 1969 - Strafwetboek], Dz.U. z 1969 r. nr. 13, poz. 94, <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19690130094/U/D19690094Lj.pdf>.

Ustawa z dnia 7 stycznia 1993 r. o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży [Wet van 7 januari 1993 betreffende de gezinsplanning, de bescherming van de menselijke foetus en de voorwaarden voor de toelaatbaarheid van zwangerschapsafbreking], Dz.U. z 1993 r. nr. 17, poz. 78, <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19930170078/U/D19930078Lj.pdf>.

Ustawa z dnia 30 sierpnia 1996 r. o zmianie ustawy o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży o zmianie niektórych innych ustaw [Wet van 30 augustus 1996 tot wijziging van de wet betreffende de gezinsplanning, de bescherming van de menselijke foetus en de voorwaarden voor de toelaatbaarheid van zwangerschapsafbreking], Dz.U. z 1996 r. nr. 139, poz. 646, <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19961390646/T/D19960646L.pdf>.

Ustawa z dnia 2 kwietnia 1997 r. - Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej [Wet van 2 april 1997 - Grondwet van de Republiek Polen], Dz.U. 1997 r. nr. 78, poz. 483, <http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19970780483/U/D19970483Lj.pdf>.

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. - Kodeks Karny [Wet van 6 juni 1997 - Strafwetboek], Dz.U. 1997 r. nr. 88, poz. 553, <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19970880553/U/D19970553Lj.pdf>.

Ustawa z dnia 1 października 2021 r. o zmianie niektórych ustaw w celu poprawy spójności terminologicznej systemu prawnego [Wet van 1 oktober 2021 tot wijziging van bepaalde wetten ter verbetering van de terminologische coherentie van het rechtsstelsel], Dz.U. 2021 r. poz. 2052, <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20210002052/T/D20212052L.pdf>.

Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 22 października 2020 r. sygn. akt K 1/20 [Wetswijziging naar aanleiding van het arrest van het Grondwettelijk Hof van 22 oktober 2020, ref. nr. K 1/20], Dz.U. 2021 r. poz. 175, <http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20210000175/O/D20210175.pdf>.



Obwieszczenie Prezesa Trybunału Konstytucyjnego z dnia 18 grudnia 1997 r. o utracie mocy obowiązującej art. 1 pkt 2, art. 1 pkt 5, art. 2 pkt 2, art. 3 pkt 1 i art. 3 pkt 4 ustawy o zmianie ustawy o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży oraz o zmianie niektórych innych ustaw [Mededeling van de voorzitter van het Grondwettelijk Hof van 18 december 1997 over het verlies van de bindende kracht van art. 1, punt 2, art. 1, punt 5, art. 2, punt 2, art. 3, punt 1, en art. 3, punt 4, van de wet tot wijziging van de wet betreffende de gezinsplanning, de bescherming van de menselijke foetus en de voorwaarden voor de toelaatbaarheid van zwangerschapsafbreking en tot wijziging van bepaalde andere wetten], Dz.U. z 1997 r. nr. 157 poz. 1040, <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19971571040/T/D19971040L.pdf>.

Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 11 lipca 1932 r. - Kodeks karny [Verordening van de president van de Republiek van 11 juli 1932 - Strafwetboek], Dz.U. z 1932 r. nr. 60, poz. 571, <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19320600571/O/D19320571.pdf>.

Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 19 grudnia 1959 w sprawie przerywania ciąży [Verordening van de Minister van Volksgezondheid van 19 december 1959 betreffende de zwangerschapsafbreking], Dz.U. 1960 r. nr. 2, poz. 15, <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19600020015/O/D19600015.pdf>.

Rozporządzenie Ministra Zdrowia i Opieki Społecznej z dnia 22 stycznia 1997 r. w sprawie kwalifikacji zawodowych lekarzy, uprawniających do dokonania przerwania ciąży oraz stwierdzenia, że ciąża zagraża życiu lub zdrowiu kobiety lub wskazuje na duże prawdopodobieństwo ciężkiego i nieodwracalnego upośledzenia płodu albo nieuleczalnej choroby zagrażającej jego życiu [Verordening van de Minister van Volksgezondheid en Welzijn van 22 januari 1997 betreffende de beroepskwalificaties van artsen die bevoegd zijn om zwangerschapsafbrekingen uit te voeren of vaststellingen te doen dat de zwangerschap het leven of de gezondheid van de vrouw in gevaar brengt of wijst op een grote waarschijnlijkheid van ernstige en onomkeerbare afwijkingen bij de foetus of een ongeneeslijke ziekte die het leven van de foetus bedreigt], Dz.U. 1997 r. nr. 9, poz. 49, <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19970090049/O/D19970049.pdf>.

Rozporządzenie Ministra Zdrowia i Opieki Społecznej z dnia 13 lutego 1997 r. w sprawie kwalifikacji osób innych niż lekarz, uprawnionych do przeprowadzania konsultacji z kobietą ciężarną zamierzającą dokonać przerwania ciąży, tworzenia list osób konsultujących oraz sposobu i trybu przeprowadzania konsultacji [Verordening van de Minister van Volksgezondheid en Welzijn van 13 februari 1997 betreffende de kwalificatie van andere personen dan een arts die bevoegd zijn om een zwangere vrouw die haar zwangerschap wil afbreken te consulteren, het opstellen van lijsten van consulteren en de wijze van en de procedure voor het verrichten van consultaties], Dz.U. 1997 r. nr. 18, poz. 104, <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19970180104/O/D19970104.pdf>.

#### Parlementaire stukken en voorbereidende werken

Poselski projekt ustawy z dnia 25 marca 1992 r. o ochronie prawnej dziecka poczętego [Parlementair wetsvoorstel van 25 maart 1992 betreffende de rechtsbescherming van het ongeboren kind], Druk nr. 190, <https://orka.sejm.gov.pl/proc1.nsf/opisy/190.htm>.

Obywatelski projekt ustawy z dnia 19 sierpnia 2016 r. o zmianie ustawy z dnia 7 stycznia 1993 r. o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży oraz ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. - Kodeks karny [Burgerlijk wetsvoorstel van 19 augustus 2016 tot wijziging van de wet van 7 januari 1993 betreffende de gezinsplanning, de bescherming van de menselijke foetus en de voorwaarden voor de toelaatbaarheid van zwangerschapsafbreking en van de wet van 6 juni 1997 - Strafwetboek], Druk nr. 784, <https://orka.sejm.gov.pl/Druki8ka.nsf/0/CDB8B631C2EFE830C1258014002A4E47/%24File/784.pdf>.

Obywatelski projekt ustawy z dnia 30 listopada 2017 r. o zmianie ustawy z dnia 7 stycznia 1993 r. o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży [Burgerlijk wetsvoorstel van 30 november 2017 tot wijziging van de wet van 7 januari 1993 betreffende de gezinsplanning, de bescherming van de menselijke foetus en de voorwaarden voor de toelaatbaarheid van zwangerschapsafbreking], Druk nr. 36, <https://orka.sejm.gov.pl/Druki9ka.nsf/0/BCD189DEECEDC8ECC12584BA0040FA02/%24File/36.pdf>

Prezydencki projekt ustawy z dnia 30 października 2020 r. o zmiany ustawy o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży [Wetsvoorstel van de president van 30 oktober 2020 tot wijziging van de wet betreffende de gezinsplanning, de bescherming van de menselijke foetus en de voorwaarden voor de toelaatbaarheid van zwangerschapsafbreking], Druk nr. 727, <http://orka.sejm.gov.pl/Druki9ka.nsf/0/483A50FD9E14D216C1258614003DC76E/%24File/727.pdf>.

Obywatelski projekt ustawy z dnia 22 września 2021 r. o zmianie ustawy - Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw [Burgerlijk wetsvoorstel van 22 september 2021 tot wijziging van de wet – Strafwetboek en bepaalde andere wetten], Druk nr. 1693, <https://orka.sejm.gov.pl/Druki9ka.nsf/0/711C9A67B618B3D1C125877D003AA3F8/%24File/1693.pdf>.

Obywatelski projekt ustawy z dnia 2 maja 2022 r. o bezpiecznym przerywaniu ciąży i innych prawach reprodukcyjnych [Burgerlijk wetsvoorstel betreffende de veilige beëindiging van een zwangerschap en andere reproductieve rechten], Druk nr. 2298, <https://orka.sejm.gov.pl/Druki9ka.nsf/0/F389103FD35E0130C1258855002E753E/%24File/2298.pdf>.

Obywatelski projekt ustawy o zmianie ustawy z dnia 7 stycznia 1993 r. o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży oraz innych ustaw [Burgerlijk wetsvoorstel tot wijziging van de wet van 7 januari 1993 betreffende de gezinsplanning, de bescherming van de menselijke foetus en de voorwaarden voor de toelaatbaarheid van zwangerschapsafbreking en andere wetten], <https://aborcjatozabojstwo.pl/wp-content/uploads/2022/03/projekt-ustawy-AtZ-final.pdf>.

Uzasadnienie projekt ustawy o zmianie ustawy z dnia 7 stycznia 1993 r. o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży oraz innych ustaw [Toelichting bij het burgerlijk wetsvoorstel tot wijziging van de wet van 7 januari 1993 betreffende de gezinsplanning, de bescherming van de menselijke foetus en de voorwaarden voor de toelaatbaarheid van zwangerschapsafbreking en andere wetten], <https://aborcjatozabojstwo.pl/wp-content/uploads/2022/03/uzasadnienie-AtZ-final.pdf>.

## **Overige**

Abortion act 1967, <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1967/87>.

Abortlag (1974:595), [https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/abortlag-1974595\\_sfs-1974-595](https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/abortlag-1974595_sfs-1974-595).

## 2. Rechtspraak

### **Supranationaal**

ECRM 19 mei 1976, nr. 6959/75, *Brüggemann en Scheuten t. Duitsland*.

ECRM 13 mei 1980, nr. 8416/78, *X. t. Verenigd Koninkrijk*.

ECRM 19 mei 1992, nr. 17004/90, *H. t. Noorwegen*.

EHRM 28 november 1988, nr. 10929/84, *Nielsen t. Denemarken*.

EHRM 12 juli 2001, nr. 25702/94, *K en T t. Finland*.

EHRM 29 april 2002, nr. 2346/02, *Pretty t. Verenigd Koninkrijk*.

EHRM 16 juli 2002, nr. 56547/00, *P, C en S t. Verenigd Koninkrijk*.

EHRM 5 september 2002, nr. 50490/99, *Boso t. Italië*.

EHRM 29 april 2004, nr. 11057/02, *Haase t. Duitsland*.

EHRM 8 juli 2004, nr. 53924/00, *Vo t. Frankrijk*.

EHRM 20 maart 2007, nr. 5410/03, *Tysiac t. Polen*.

EHRM 10 april 2007, nr. 6339/05, *Evans t. Verenigd Koninkrijk*.

EHRM 16 december 2010, nr. 25579/05, *A, B & C t. Ierland*.

EHRM 26 mei 2011, nr. 27617/04, *R.R. t. Polen*.

EHRM 30 oktober 2012, nr. 57375/08, *P. en S. t. Polen*.

EHRM 13 november 2012, nr. 46132/08, *Z. t. Polen*.

## **België**

GwH 5 oktober 2011, nr. 146/2011.

GwH 24 september 2020, nr. 122/2020.

Cass. 19 juni 1980, *Arr.Cass.* 1979-80, 1309 en *Pas.* 1980, I, 1290.

Cass. 5 februari 1985, *Arr.Cass.* 1984-85, 749 en *Pas.* 1985, 670.

Cass. 30 juni 2006, *Arr.Cass.* 2006, 1548, *Pas.* 2006, I, 1569 en *T.Gez./Rev.dr.santé* 2007-08, 306, noot LUTTE, I.

Brussel 28 september 1988, *JLMB* 1988, 1448.

Gent 3 november 2011, *T.Gez./Rev.dr.santé* 2011-12, 205, noot HUYGENS, A.

Rb. Brussel 21 april 2004, *TBBR* 2006, 108, noot MARCHETTI, R., MONTERO, E. en PUTZ, A. en *JT* 2004, 716.

Rb. Brugge 7 februari 2006, *T.Gez./Rev.dr.santé* 2006-07, 186, noot VEYS, M.-N.

Rb. Hasselt 16 oktober 2006, *T.Gez./Rev.dr.santé* 2012-13, 49, noot X.

Rb. Kortrijk 18 februari 2010, *T.Gez./Rev.dr.santé* 2011-12, 198, noot HUYGENS, A.

## **Nederland**

Arrondissementsrechtbank Amsterdam 5 februari 1942, *NJ* 1942, 244.

Arrondissementsrechtbank Amsterdam 20 januari 1949, *NJ* 1949, 596.

Arrondissementsrechtbank Amsterdam 26 maart 1953, *NJ* 1953, 377.

Arrondissementsrechtbank Amsterdam 8 juli 1976, *NJ* 1977, 477.

## **Polen**

Wyrok TK z 28.05.1997 r. (K 26/96) w sprawie zasady ochrony życia ludzkiego jako wartości konstytucyjnej; niezgodności ustawy "antyaborcyjnej" z Małą Konstytucją [Arrest van het Grondwettelijk Hof van 28 mei 1997 (K 26/96) betreffende het beginsel van de bescherming van het menselijk leven als constitutionele waarde; onverenigbaarheid van de "anti-abortus"-wet met de kleine grondwet], OTK ZU 1997, nr. 2, poz. 19, <https://otkzu.trybunal.gov.pl/1997/2/19>.

Wyrok TK z 22.10.2020 r. (K 1/20) w sprawie planowanie rodziny, ochrona płodu ludzkiego i warunki dopuszczalności przerywania ciąży [Arrest van het Grondwettelijk Hof van 22 oktober 2020 (K 1/20) betreffende de gezinsplanning, de bescherming van de menselijke foetus en de voorwaarden voor de toelaatbaarheid van zwangerschapsafbreking], OTK ZU 2021, poz. 4, Dz.U. z 2021 r. poz. 175, <http://otkzu.trybunal.gov.pl/2021/A/4>.

Wyrok TK z 7.10.2021 r. (K 3/21) w sprawie ocena zgodności z Konstytucją RP wybranych przepisów Traktatu o Unii Europejskiej [Arrest van het Grondwettelijk Hof van 7 oktober 2021 (K3/21) betreffende de beoordeling van de verenigbaarheid met de Poolse grondwet van een aantal bepalingen van het Verdrag betreffende de Europese Unie], Dz.U. z 2021 r. poz. 1852, <http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20210001852/O/D20211852.pdf>.

### 3. Rechtsleer

## **Handboeken**

### **België**

AMY, J.-J., *'Anoniem' is een vrouw. De strijd voor gelijke rechten*, Brussel, VUBPress, 2019, 231 p.

COENE, G. en BOLLEN, S. (red.), *Nog altijd baas in eigen buik? Een kritische doorlichting van de Belgische abortuswetgeving en -praktijk*, Brussel, VUBPress, 2013, 136 p.

GENICOT, G., *Droit médical et biomédical*, Brussel, Larcier, 2016, 858 p.

KESTEMONT, L., SCHOUKENS, P., HENDRICKX, K. en TERRY, E. (red.), *Rechtswetenschappelijk schrijven*, Leuven, Acco, 2017, 144 p.

NYS, H., *Medical Law in Belgium*, Nederland, Kluwer Law International, 2021, 248 p.

REYNAERT, P., TAELS, J. en VANHEESWIJCK, G., *Over zichzelf beschikken? Juridische en ethische bijdragen over het leven, het lichaam en de dood*, Antwerpen, Maklu, 1996, 628 p.

SENAEVE, P. en DECLERCK, C., *Compendium van het personen- en familierecht*, Leuven, Acco, 2017, 713 p.

VANSWEEVELT, T., DEWALLENS, F. en LIERMAN, S. (red.), *Handboek gezondheidsrecht. Overdruk studenten KU Leuven*, Antwerpen, Intersentia, 2018, 999 p.

## **Nederland**

KUIPER, J., *Polen: geen land van fietsers en vegetariërs*, Eindhoven, Dato, 2018, 231 p.

LEENEN, H.J.J. e.a., *Handboek gezondheidsrecht*, Den Haag, Boom Juridische uitgevers, 2020, 928 p.

PLOEM, M.C. e.a., *Tweede evaluatie Wet afbreking zwangerschap*, Den Haag, ZonMw, 2020, 224 p.

VISSER, M.R.M. e.a., *Evaluatie Wet afbreking zwangerschap*, Den Haag, ZonMw, 2005, 318 p.

WIJSEN, C., VAN LEE, L. en KOOLSTRA, H., *Abortus in Nederland 2001-2005*, Delft, Eburon, 2007, 94 p.

X., *Achtergrondstudies Zelfbeschikking in de zorg*, Den Haag, ZonMw, 2013, 414 p.

## **Polen**

KOROLCZUK, E., KOWALSKA, B., RAMME, J. i SNOCHOWSKA-GONZALEZ, C. (red.), *Bunt kobiet. Czarne Protesty i Strajki Kobiet [Vrouwenopstand. Zwarte protesten en vrouwenstakingen]*, Gdańsk, Europejski centrum solidarności (ECC) [Europees solidariteitscentrum], 2019, 208 p.

WEZYK, K. *Aborcja jest [Abortus is er]*, Warszawa, Abedik, 2021, 464 p.

## **Overige**

GREER, S., *The margin of appreciation: interpretation and discretion under the European Convention on Human Rights*, Strasbourg, Council of Europe Publishing, 2000, 58 p.

KORF, D., *The right to life. A guide to the implementation of Article 2 of the European Convention on Human Rights*, Strasbourg, Council of Europe Publishing, 2006, 92 p.

## **Bijdragen in verzamelwerken (en reeksen)**

### **België**

COENE, G., "Inleiding: van misdrijf tot recht" in COENE, G. en BOLLEN, S. (red.), *Nog altijd baas in eigen buik?: een kritische doorlichting van de Belgische abortuswetgeving en -praktijk*, Brussel, VUBPress, 2013, 7-22.

DE HERT, P., COLETTE, M., COSYNS, M. en VAN CROMBRUGGE, L., "Een nationaal- en internationaalrechtelijk perspectief op abortus en het zelfbeschikkingsrecht van de vrouw" in COENE, G. en BOLLEN, S. (red.), *Nog altijd baas in eigen buik?: een kritische doorlichting van de Belgische abortuswetgeving en -praktijk*, Brussel, VUBPress, 2013, 65-108.

NYS, H., "Zelfbeschikkingsrecht en zwangerschapsafbreking" in REYNAERT, P., TAELS, J., en VANHEESWIJCK, G., *Over zichzelf beschikken? Juridische en ethische bijdragen over het leven, het lichaam en de dood*, Antwerpen, Maklu, 1996, 209-220.

VAN NESTE, F., "Het abortusdossier, anno 1989" in *Ter wille van mensen*, Antwerpen, Maklu, 1997, 119-130.

VANSWEEVELT, T., "Abortus" in VANSWEEVELT, T., DEWALLENS, F. en LIERMAN, S. (red.), *Handboek gezondheidsrecht. Overdruk studenten KU Leuven*, Antwerpen, Intersentia, 2018, 425-501.

VELAERS, J., "Het menselijk lichaam en de grondrechten" in REYNAERT, P., TAELS, J., en VANHEESWIJCK, G., *Over zichzelf beschikken? Juridische en ethische bijdragen over het leven, het lichaam en de dood*, Antwerpen, Maklu, 1996, 117-208.

## **Nederland**

GERARDS, J., KOFFEMAN, N. en HENDRIK, A., "Zelfbeschikking in het recht van de Raad van Europa" in X., *Achtergrondstudies Zelfbeschikking in de zorg*, Den Haag, ZonMw, 2013, 23-62.

## **Polen**

FUSZARA, M., "Abortion and the Formation of the Public Sphere in Poland" in FUNK, N. and MUELLER, M. (eds.), *Gender Politics and Post-Communism. Reflections from Eastern Europe and the Former Soviet Union*, London, Routledge, 1993, 241-252.

KOROLCZUK, E., "Bunt kobiet AD 2016: skąd się wzięły i czego nas uczą? [Vrouwenopstand AD 2016: waar komen ze vandaan en wat leren ze ons?]" in CZARNACKA, A. (red.), *Przebudzona rewolucja, Prawa reprodukcyjne kobiet w Polsce. Raport 2016 [Ontwaakte revolutie, reproductieve rechten van vrouwen in Polen. Verslag 2016]*, Warszawa, Fundacja im. Izabeli Jarugi-Nowackiej [Stichting Izabela Jaruga-Nowacka], 2016, 31-43.

KOROLCZUK, E., "Odzyskiwanie języka, czyli jak zmieniła się debata o aborcji w kontekście Czarnych Protestów i Strajków Kobiet [Herovering van de taal, of hoe het abortusdebat is veranderd in de context van zwarte protesten en vrouwenstakingen]" in KOROLCZUK, E., KOWALSKA, B., RAMME, J. i SNOCHOWSKA-GONZALEZ, C. (red.), *Bunt kobiet. Czarne Protesty i Strajki Kobiet [Vrouwenopstand. Zwarte protesten en vrouwenstakingen]*, Gdańsk, Europejski centrum solidarności (ECC) [Europees solidariteitscentrum], 2019, 119-153.

KOWALCZYK, K., "Parliamentary Parties and the Anti-Abortion Laws in Poland (1991-2019)", *Polish Pol. Sci. Y.B.* 2021, vol. 50, no. 2, 27-36.

KOWALSKA, B. i NAWOJSKI, R., "Uwaga, uwaga, tu obywatelki! Obywatelstwo jako praktyka w Czarnych Protestach i Strajkach Kobiet [Aandacht, aandacht, hier zijn burgers! Burgerschap als praktijk in zwarte protesten en vrouwenstakingen]" in KOROLCZUK, E., KOWALSKA, B., RAMME, J. i SNOCHOWSKA-GONZALEZ, C. (red.), *Bunt kobiet. Czarne Protesty i Strajki Kobiet [Vrouwenopstand. Zwarte protesten en vrouwenstakingen]*, Gdańsk, Europejski centrum solidarności (ECC) [Europees solidariteitscentrum], 2019, 43-81.

KRAJEWSKI, R., "Zmiany prawa polskiego w zakresie przesłanek dopuszczalności przerywania ciąży [Wijzigingen in de Poolse wet betreffende de voorwaarden voor de toelaatbaarheid van zwangerschapsafbreking]" w JAROSZEWSKA-CHORAŚ, D., KILIŃSKA-PĘKACZ, A. i WEDEŁ-DOMARADZKA, A. (red.), *Prawa dziecka: perspektywa publiczno-prawna [Rechten van het kind: een*

*publiekrechtelijk perspectief*], Bydgoszcz, Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego [Uitgeverij Kazimierz Wielki Universiteit], 2019, 263-272.

STYCH, M., "Legalność aborcji eugenicznej w prawie polskim [De legaliteit van eugenetische abortus in het Poolse recht]" w SZLAGOWSKIEJ, A. (red.), *Problemy zdrowia reprodukcyjnego kobiet. Zdrowie reprodukcyjne w kontekście zmian społeczno-kulturowych na przestrzeni wieków [Reproductieve gezondheidsproblemen bij vrouwen. Reproductieve gezondheid in de context van sociaal-culturele veranderingen doorheen de eeuwen]*, Wrocław, Uniwersytet Medyczny [Universiteit voor Medische Wetenschappen], 2020, 95-113.

SZCZEPANKIEWICZ-BATTEK, J., "Religie świata wobec problemów reprodukcji [Wereldgodsdiensten in het licht van de voortplantingsproblemen]" w SZLAGOWSKIEJ, A. (red.), *Problemy zdrowia reprodukcyjnego kobiet. Zdrowie reprodukcyjne w kontekście zmian społeczno-kulturowych na przestrzeni wieków [Reproductieve gezondheidsproblemen bij vrouwen. Reproductieve gezondheid in de context van sociaal-culturele veranderingen doorheen de eeuwen]*, Wrocław, Uniwersytet Medyczny [Universiteit voor Medische Wetenschappen], 2020, 23-56.

## **Overige**

BODNAR, A., "Protection of Human Rights after the Constitutional Crisis in Poland" in BAER, S., LEPSIUS, O., SCHÖNBERGER, C., WALDHOFF, C. and WALTER, C., *Jahrbuch des öffentlichen Rechts der Gegenwart*, Tübingen, Mohr Siebeck, 2018, 639-662.

NOWICKA, W., "The Struggle for Abortion Rights in Poland" in PARKER, R., PETCHESKY, R. and SEMBER, R. (eds.), *SexPolitics: Reports from the Front Lines*, Sexuality Policy Watch, 2008, 167-196.

SADURSKI, W., "Populism and Human Rights in Poland" in NEUMAN, G.L. (ed.), *Human Rights in a Time of Populism: Challenges and Responses*, Cambridge, Cambridge University Press, 2020, 60-80.

## **Bijdragen in wetenschappelijke tijdschriften**

### **België**

CASSIERS, A., "L'évolution de la jurisprudence de la Commission européenne des droits de l'homme et de la Cour européenne des droits de l'homme sur la question de l'avortement", *Family & Law* 2021, 1-41.

COENEN, O. en VAN ORSHOVEN, L., "Het Rechtsstatuut van het ongeboren kind in vergelijking met de Nederlandse, Duitse, Zwitserse wetgevingen", *RW* 1958, jg. 21, nr. 31, 1665-1682.

COLETTE, M. en DE HERT, P., "Waarom individualisering abortus ons niet (helemaal) bekoort", *Juristenkrant* 2018, nr. 377, 15.

DE KEFER, F., "La naissance d'un enfant après l'échec d'un avortement est-elle constitutive d'un préjudice?", *JT* 1990, nr. 5564, 644-646.

DE KOEKELAERE, A., "Geneeskunde, bio-ethiek en recht", *RW* 1993-94, jg. 57, nr. 15, 481-505.

DE MULDER, C., "De prenatale erkenning vanaf de verwekking en de invloed ervan op het juridisch statuut van ongeboren menselijk leven", *RW* 2017-2018, jg. 81, nr. 16, 637-640.

- GARRÉ, P., "De nieuwe abortuswet in België: een haast volwaardig recht op zwangerschapsafbreking in de eerste twaalf weken", *Ethische Perspectieven* 2019, vol. 29, nr. 1, 37-49.
- GENICOT, G., "Nouvelle confirmation du rejet de l'action en 'wrongful life'", *T.Gez./Rev.dr.santé* 2016, nr. 5, 316-317.
- G.S., "Gedeeltelijke depenalisering van abortus", *RW* 1990-91, jg. 54, nr. 24, 827-828.
- GULDIX, E. en WYLLEMAN, A., "De positie en de handhaving van persoonlijkheidsrechten in het Belgisch privaatrecht", *TPR* 1999, jg. 36, 1589-1657.
- HOOGHE, M., "De liberalisering van abortus als strijdpunt in de Belgische politiek 1971-1990", *Res Publica* 1990, vol. 32, nr. 4, 489-509.
- LAVRYSEN, L., "Recht op toegang tot reproductieve gezondheidsinfo belangrijk voor EHRM", *Juristenkrant* 2011, nr. 235, 2.
- LELEU, Y.-H., "Regelgeving inzake zelfbeschikkingsrecht", *TPR* 2002, jg. 39, 1373-1380.
- LEMMENS, L., "Levenseindebeslissingen en zwangere vrouwen. Recht op zelfbepaling of dwingt de foetus tot naastenliefde?", *T.Gez./Rev.dr.santé* 2010-2011, 303-316.
- NYS, H., "De nieuwe wetgeving inzake zwangerschapsafbreking", *RW* 1990-91, jg. 54, nr. 35, 1189-1197.
- OPLINUS, L., "'Nieuwe abortuswet ziet na 28 jaar levenslicht", *Juristenkrant* 2018, nr. 375, 5.
- STEVENS, L., "Ongeborene heeft geen grondwettelijk recht op eerbiediging integriteit", *Juristenkrant* 2011, nr. 237, 3.
- SWENNEN, F., "'Dance me to the children who are asking to be born' over levenloos geboren en ongeborenen", *TPR* 2016, jg. 53, 407-421.
- SWENNEN, R., "Vruchtafdrijving", *Jura Falconis* 1966-67, jg. 3, nr. 1, 19-27.
- TACK, S., "Wijziging abortuswetgeving: reële verruiming of gemiste kans?", *T.Gez./Rev.dr.santé* 2018, nr. 3, 155-157.
- VAN ASSCHE, K., "Goorloofdheid van en informatieplicht over late zwangerschapsafbreking", *T.Gez./Rev.dr.santé* 2017, nr. 2, 114-121.
- VANDERHELST, M., "Vers une protection juridique prénatale? Des mesures concrètes, éventuellement. Une formulation générale, certainement pas", *APT* 2020, nr. 3-4, 535-548.
- VAN DER MADE, R., "L'avortement en droit pénal", *JT* 1948, nr. 3774, 389-391.
- VAN LOOK, M., "Abortus provocatus. Juridische status quaestionis en perspectieven", *TPR* 1974, jg. 11, 419-472.
- VAN NESTE, F., "Het abortus-dossier, anno 1989", *RW* 1988-89, jg. 52, nr. 26, 865-870.
- VAN NESTE, F., "Het zelfbeschikkingsrecht: een kritische studie", *RW* 1991-92, jg. 55, nr. 21, 689-699.



VANSWEEVELT, T., "Juridische aspecten van het statuut van en het onderzoek op stamcellen en embryo's", *T.Gez./Rev.dr.santé* 2007-08, nr. 2, 130-145.

VANSWEEVELT, T., "Zwangerschapsafbreking onder morele dwang" (noot onder Antwerpen 13 januari 2012), *T.Gez./Rev.dr.santé* 2012-13, 136-140.

VANSWEEVELT, T., DE MEYER, F en VAN ASSCHE, K., "De Abortuswet 2018: over symbolische verbeteringen en openstaande knelpunten", *T.Gez./Rev.dr.santé* 2018, nr. 4, 220-232.

VEROUGSTRAETE, A., "Abortus en falen van anticonceptie in België. Wat zijn de moeilijkheden bij het beteugelen van de fertiliteit en bij anticonceptiegebruik?", *Antenne* 2009, vol. 27, nr. 4, 38-41.

WITTE, E., "Twintig jaar politieke strijd rond de abortuswetgeving in België (1970-1990)", *Res Publica* 1990, vol. 32, nr. 4, 427-487.

X., "Abortus binnenkort uit de strafwet?", *Juristenkrant* 2018, nr. 369, 3.

## **Nederland**

CAYTAS, J.D., "Women's Reproductive Rights as a Political Price of Postcommunist Transformation in Poland", *Amsterdam Law Forum* 2013, vol. 5, no. 2, 64-89.

CEDER, D., "Vermist: de rechtsbescherming van het ongeboren kind", *Pro Vita Humana* 2014, jg. 21, nr. 1, 1-9.

DE BEAUFORT, I.D., "Individuele autonomie, paternalisme en maatschappelijke verantwoordelijkheid", *TvGR* 1991, vol. 15, nr. 1, 2-10.

DE BREE, J.K., "Bezint eer ge begint: de beraadtermijn voor abortus in gezondheidsrechtelijk perspectief", *TvGR* 2021, afl. 4, 374-380.

DE BRUYN, J., "Abortus in de negentiende eeuw", *Groniek* 1978, nr. 60, 19-22.

DONDORP, W.J. en DE WERT, G.M.W.R., "De foetus of het toekomstige kind?", *TvGR* 2022, afl. 2, 114-128.

DORSCHIEDT, J.H.H.M., "Developments in Legal and Medical Practice Regarding the Unborn Child and the Need to Expand Prenatal Legal Protection", *Eur. J. Health L.* 2010, vol. 17, no. 5, 433-454.

DUTE, J.C.J., "Overtijdbehandeling, wetgever en rechter", *TvGR* 2007, vol. 31, afl. 2, 52.

GARRÉ, P., "Kan de aangepaste Belgische abortuswet ook Nederland inspireren?", *TvGR* 2019, 340-351.

HENGST, M.-T., "De strijd voor een internationaal recht op abortus: is die al gewonnen?", *Pro Vita Humana* 2021, jg. 28, [https://provita.nl/publicaties/de-strijd-voor-een-internationaal-recht-op-abortus-is-die-al-gewonnen/#\\_ednref28](https://provita.nl/publicaties/de-strijd-voor-een-internationaal-recht-op-abortus-is-die-al-gewonnen/#_ednref28).

JANSSEN, H., "Geen zelfstandig recht maar wel bescherming voor het ongeboren leven bij onvrijwillige abortus" (noot onder EHRM 8 juli 2004, nr. 53924/00, *Vo t. Frankrijk*), *NJCM* 2005, jg. 30, nr. 5, 579-590.

KALKMAN-BOGERD, L.E., "Dwang op zwangere vrouw ten behoeve van de ongeboren vrucht toelaatbaar?", *TvGR* 1990, vol. 40, afl. 8, 139-147.

KOTTENHAGEN, R.J.P., "Botsende rechten van moeder en ongeboren kind", *TvGR* 2008, vol. 32, afl. 7, 492-503.

MARKENSTEIN, L.F., "Zorgelijke nasleep van de evaluatie van de Wet afbreking zwangerschap", *TvGR* 2006, vol. 30, afl. 7, 437-440.

PIZZAROSSA, L.B. and SOSA, L., "Abortion laws: the Polish symptom of a European malady?", *Ars Aequi* 2021, vol. 70, nr. 6, 587-595.

PLOEM, M.C., KROL, E., LEGEMAATE, J. en WINTER, H.B., "Tweede evaluatie van de Wet afbreking zwangerschap", *TvGR* 2022, afl. 1, 6-26.

TAK, P.J.P., "Induced abortion in the Netherlands", *TFLR* 1998, vol. 7, afl. 4, 363-392.

TE BRAAKE, T.A.M., "Juridische mogelijkheden en grenzen van late zwangerschapsafbreking", *TvGR* 1992, vol. 16, afl. 8, 137-143.

TE BRAAKE, T.A.M., "Zorgvuldigheid bij en toetsing van late zwangerschapsafbreking", *TvGR* 1998, vol. 22, 146-156.

VAN DEN BERG, R., "Abortus: recht op leven, noodzaak of betutteling?", *Pro Vita Humana* 2008, jg. 15, nr. 1, 10-16.

X., "Evaluatierapporten ZonMw", *TvGR* 2006, vol. 30, afl. 3, 197.

## **Polen**

ADAMUS, R., "Przesłanka eugeniczna (embriopatologiczna) jako przesłanka legalnego przerywania ciąży – glosa do wyroku Trybunału Konstytucyjnego z 22.10.2020 r. (K 1/20) [De eugenetische (embryopathologische) grond als wettelijke voorwaarde voor een zwangerschapsafbreking – noot onder het arrest van het Grondwettelijk Hof van 22.10.2020 (K 1/20)]", *Palestra* 2020, nr. 11, 94-107.

CIEPŁY, F., "Ocena prawna wypowiedzi dehumanizujących ludzi w prenatalnej fazie rozwoju w kontekście postulatów legalizacji aborcji w Polsce [Juridische beoordeling van de verklaringen inzake de ontmenselijking van personen in de prenatale ontwikkelingsfase in de context van oproeping tot legalisering van abortus in Polen]", *Studia Prawnicze KUL [Juridische studies KUL]* 2021, nr. 3, 47-66.

CIURA, A., "Sens normatywny przepisów ustawowych wprowadzających przesłanki dopuszczalności przerywania ciąży w kontekście orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego z 22 października 2020 r. w sprawie o sygn. K 1/20 [De normatieve betekenis van de wettelijke bepalingen tot invoering van de voorwaarden voor de toelaatbaarheid van zwangerschapsafbreking in het kader van de uitspraak van het Grondwettelijk Hof van 22 oktober 2020 in de zaak K 1/20]", *Progress* 2021, nr. 9-10, 86-101.

CIŻYŃSKA, A., "Życie dziecka kontra prawo do samostanowienia: czyli kilka uwag o relacji aborcji i prawa konstytucyjnego [Het leven van het kind versus het zelfbeschikkingsrecht: enkele opmerkingen over de verhouding tussen abortus en het grondwettelijk recht]", *Internetowy Przegląd Prawniczy TBSP UJ [Online juridisch overzicht TBSP UJ]* 2017, nr. 2, 22-35.

DZIERGAWKA, A., "Prawna ochrona życia dziecka poczętego w aspekcie prawa kobiety do aborcji – glosa do wyroku Trybunału Konstytucyjnego z 22.10.2020 r. (K 1/20) [Wettelijke bescherming van het leven van een verwekt kind in het kader van het recht van de vrouw op abortus – noot onder het arrest van het Grondwettelijk Hof van 22.10.2020 (K 1/20)]", *Palestra* 2021, nr. 5, 96-113.

GAŁĘSKA-ŚLIWKA, A., "Prawo do świadomego planowania rodziny – wybrane zagadnienia [Het recht op een bewuste gezinsplanning – geselecteerde kwesties]", *Prokuratura i Prawo [Openbaar Ministerie en Recht]* 2021, nr. 2, 78-115.

GLISZCZYŃSKA-GRABIAS, A. and SADURSKI, W., "The Judgment That Wasn't (But Which Nearly Brought Poland to a Standstill). 'Judgment' of the Polish Constitutional Tribunal of 22 October 2020, K1/20", *Eur. Const. Law Rev.* 2021, vol. 17, no. 1, 130-153.

GRABOWSKA-MOROZ, B. i ŁAKOMIEC, K., "(Nie)dopuszczalność aborcji. Glosa do wyroku TK z 22.10.2020 r., K 1/20 [(On)toelaatbaarheid van abortus. Noot onder het arrest van het Grondwettelijk Hof van 22.10.2020, K 1/20]", *Państwo i Prawo [Staat en Recht]* 2021, nr. 8, 251-259.

GRZEBYK, P., "Ogólnopolski Strajk Kobiet, aborcja i prawo do strajku [Nationale vrouwenstaking, abortus en stakingsrecht]", *Państwo i Prawo [Staat en Recht]* 2021, 184-195.

KMAK, K., "Nakłanianie lub udzielanie pomocy do przerywania ciąży z naruszeniem przepisów ustawy [Het aanzetten tot of helpen bij een zwangerschapsafbreking in strijd met de wet]", *Prokuratura i Prawo [Openbaar Ministerie en Recht]* 2018, nr. 2, 52-80.

MAŁECKI, M., "Przerwanie ciąży wyłączające winę [Zwangerschapsafbreking zonder schuldgevoel]", *Państwo i Prawo [Staat en Recht]* 2021, nr. 8, 196-210.

PIOTROWSKI, R., "Nowa regulacja przerywania ciąży w świetle Konstytucji [Nieuwe regelgeving betreffende de zwangerschapsafbreking in het licht van de grondwet]", *Państwo i Prawo [Staat en Recht]* 2021, nr. 8, 62-80.

SONIEWICKA, M., "Spór o dopuszczalność przerywania ciąży z perspektywy etycznej i filozoficznoprawnej (komentarz do wyroku TK w sprawie K 1/20) [Discussie over de toelaatbaarheid van zwangerschapsafbreking vanuit ethisch en filosofisch-juridisch oogpunt (commentaar bij het arrest van het Grondwettelijk Hof betreffende de zaak K 1/20)", *Państwo i Prawo [Staat en Recht]* 2021, nr. 8, 6-23.

SULIKOWSKI, A., "Wyrok TK w sprawie K 1/20. Hegemonia, 'histeria', agonizm [Arrest van het Grondwettelijk Hof betreffende de zaak K 1/20. Hegemonie, 'hysterie', agonisme]", *Państwo i Prawo [Staat en Recht]* 2021, nr. 8, 24-39.

SZUMIŁO-KULCZYCKA, D. i KOZUB-CIEMBRONIEWICZ, K., "Konsekwencje uchybień w obsadzie TK (uwagi na tle orzeczenia w sprawie K 1/20) [Gevolgen van het personeelstekort bij het Grondwettelijk Hof (opmerkingen over de achtergrond van het arrest K 1/20)]", *Państwo i Prawo [Staat en Recht]* 2021, nr. 8, 81-100.

SZWARC, J. I ŚLIWOWSKI, J., "Uwagi krytyczne w związku z ustawą z dn. 27 kwietnia 1956 r. o warunkach dopuszczalności przerywania ciąży [Kritische opmerkingen in verband met de wet van 27 april 1956 betreffende de voorwaarden voor de toelaatbaarheid van zwangerschapsafbreking]", *Palestra* 1957, nr. 1, 45-55.

## **Overige**

BUCHOLC, M. and KOMORNIK, M., "Abortion ban on demand", *Eurozine* 2020, <https://www.eurozine.com/abortion-ban-on-demand/?pdf>, 1-6.

DANIEL, K., "The Church-State Situation in Poland after the Collapse of Communism", *Brigh. Young Univ. Law Rev.* 1995, no. 2, 401-420.

- DE FREITAS, S. and OCHAB, E., "A, B & C V. Ireland: the unborn and an appreciation of the margin of appreciation", *Ave Maria International Law Journal* 2012, vol. 2, no. 1, 1-23.
- DE MEYER, F., "Abortion law reform in Europe: The 2018 Belgian and Irish Acts on termination of pregnancy", *Medical Law International* 2020, vol. 20, no. 1, 3-30.
- DE MEYER, F., "Late Termination of Pregnancy in Belgium: Exploring Its Legality and Scope", *European Journal of Health Law* 2020, vol. 27, no. 1, 9-34.
- DE MEYER, F. en DE MULDER, C., "Een nieuw tijdperk voor abortus? Een analyse van het voorstel ter versoepeling van de Belgische abortuswet", *Family & Law* 2021, 1-51.
- DORSCHIEDT, J.H.H.M., "The unborn child and the UN Convention on Children's Rights: the Dutch perspective as guideline", *Int. J. Child. Rights*. 1999, vol. 7, no. 4, 303-348.
- DRINÓCZI, T. and BIEŃ-KACAŁA, A., "Illiberal Constitutionalism: The Case of Hungary and Poland", *German Law Journal* 2019, vol. 20, no. 8, 1140-1166.
- GEVERS, S., "Late termination of pregnancy in cases of severe abnormalities in the fetus", *Medicine and Law* 1998, vol. 17, no. 1, 83-92.
- GEVERS, S., "Abortion Legislation and the Future of the Counseling Model", *Eur. J. Health L.* 2006, vol. 13, no. 1, 27-40.
- GUILLAUME, A. and ROSSIER, C., "Abortion around the world. An overview of legislation, measures, trends, and consequences", *Population* 2018, vol. 73, no. 2, 217-306.
- HUMBLET, P.C., VEKEMANS, M. and BUEKENS, P., "Developments in abortion policy in a context of illegality: The Belgian case from 1971 until 1990", *Eur. J. Public Health* 1996, vol. 6, no. 4, 288-293.
- HUSSEIN, J., COTTINGHAM, J., NOWICKA, W. and KISMODI, E., "Abortion in Poland: politics, progression and regression", *RHM* 2018, vol. 26, no. 52, 11-14.
- KORALEWSKA, I. and ZIELIŃSKA, K., "'Defending the unborn', 'protecting women' and 'preserving culture and nation': anti-abortion discourse in the Polish right-wing press", *Culture, Health & Sexuality* 2021, 1-15.
- KRAJEWSKA, A., "Connecting Reproductive Rights, Democracy, and the Rule of Law: Lessons from Poland in Times of COVID-19", *German Law Journal* 2021, vol. 22, no. 6, 1072-1097.
- KULCZYCKI, A., "Abortion Policy in Postcommunist Europe: The Conflict in Poland", *Popul. Dev. Rev.* 1995, vol. 21, no. 3, 471-505.
- LESLIE, B.J., "Poland, Abortion, and the Roman Catholic Church", *B.C. Int'l & Comp. L. Rev.* 1994, vol. 17, no. 2, 453-484.
- MULLER, A., "Measuring Policy Controversy with Discourse Network Analysis: The Abortion Debates in Belgium 1972-1990 Revisited", *ECPR* 2015, 1-36.
- NAPPI, D., "Demokracja and Aborcja: Poland's New Democracy and the Tyranny of Women's Human Rights", *Women's Rights Law Report*. 2005, vol. 26, no. 1, 53-72.
- PIZZAROSSA, L.B. and SKUSTER, P., "Toward Human Rights and Evidence-Based Legal Frameworks for (Self-Managed) Abortion: A Review of the Last Decade of Legal Reform", *Health and Human Rights Journal* 2021, vol. 23, no. 1, 199-212.

PUPPINCK, G., "Abortion in European Law: Human Rights, social rights and the new cultural trend", *Ave Maria International Law Journal* 2015, vol. 4, no. 1, 29-43.

PUPPINCK, G., "Opinia amicus curiae przekazana Trybunałowi Konstytucyjnemu RP w sprawie K 1/20 dotyczącej aborcji eugenicznej" [Standpunt amicus curiae over het Poolse Grondwettelijk Hof in de zaak K 1/20 betreffende eugenetische abortus], *ECLJ* 2020, 1-8.

PURDY, L., "Women's reproductive autonomy: medicalisation and beyond", *J. Med. Ethics* 2006, vol. 32, no. 5, 287-291.

SADURSKI, W., "Polish Constitutional Tribunal Under PiS: From an Activist Court, to a Paralysed Tribunal, to a Governmental Enabler", *Hague J. Rule Law* 2018, vol. 11, no. 1, 63-84.

STOJANOWSKA, W., "Poland: The Abortion Dilemma", *J. Fam. L.* 1991-92, vol. 30, no. 2, 381-388.

STOJANOWSKA, W., "The New 'Anti-abortion' Law", *U. Louisville J. Fam. L.* 1994-95, vol. 33, no. 2, 471-475.

STOJANOWSKA, W., "The New Abortion Law in Poland (The Liberalisation of the Anti-Abortion Law)", *Int'l Surv. Fam. L.* 1996, 335-344.

TE BRAAKE, T.A.M., "Late Termination of Pregnancy because of Severe Foetal Abnormalities: Legal Acceptability, Notification and Review in The Netherlands", *Eur. J. Health L.* 2000, vol. 7, no. 4, 387-404.

TUCAK, I. and BLAGOJEVIC, A., "Abortion in Europe", *ECLIC* 2020, vol. 4, 1135-1174.

ZARĘBA, K., HERMAN, K., KOŁB-SIELECKA, E. and JAKIEL, G., "Abortion in Countries with Restrictive Abortion Laws - Possible Directions and Solutions from the Perspective of Poland", *Healthcare* 2021, vol. 9, no. 11, 1-10.

#### 4. Andere bronnen

### **Documenten, rapporten en adviezen**

#### **Supranationaal**

AMNESTY INTERNATIONAL, *Amnesty International's policy on abortion*, 28 September 2020, POL 30/2846/2020, <https://www.amnesty.org/download/Documents/POL3028462020ENGLISH.pdf>.

CENTER FOR REPRODUCTIVE RIGHTS, *R.R. v. Poland*, <https://reproductiverights.org/sites/default/files/documents/RR%20Polish.pdf>.

CENTER FOR REPRODUCTIVE RIGHTS, "European Abortion Law: A Comparative Overview", 3 March 2021, <https://reproductiverights.org/sites/default/files/documents/European%20abortion%20law%20a%20comparative%20review.pdf>.

EUROPEES INSTITUUT VOOR BIO-ETHIEK (EIB), *Het ongeboren leven: kiezen tussen werkelijkheid en fictie*, december 2018, <https://www.ieb-eib.org/docs/pdf/2019-04/doc-1557927225-1.pdf>.

EUROPEES INSTITUUT VOOR BIO-ETHIEK (EIB), *Waarom abortus geen medische handeling is*, 1 november 2019, <https://www.ieb-eib.org/docs/pdf/2019-11/doc-1574956222-569.pdf>.

EUROPEES INSTITUUT VOOR BIO-ETHIEK (EIB), "Abortus: 28 jaar wetstoepassing in België", november 2018, <https://www.ieb-eib.org/docs/pdf/2019-11/doc-1573674212-916.pdf>.

EUROPEES INSTITUUT VOOR BIO-ETHIEK (EIB), "Wat de deskundigen in 2018 echt hebben gezegd over de huidige voorstellen over abortus", januari 2020, <https://www.ieb-eib.org/docs/pdf/2020-01/doc-1578411062-920.pdf>.

EUROPEES INSTITUUT VOOR BIO-ETHIEK (EIB), *Abortus: 30 jaar toepassing van de wet in België*, oktober 2020, <https://www.ieb-eib.org/docs/pdf/2020-10/doc-1603438054-674.pdf>.

EUROPEES INSTITUUT VOOR BIO-ETHIEK (EIB), "Dossier van het Europees Instituut voor Bio-ethiek: Zal het nieuwe wetsvoorstel dat zwangerschapsafbreking uit de strafwet haalt werkbaar zijn?", januari 2020, <https://www.ieb-eib.org/docs/pdf/2020-02/doc-1582710891-754.pdf>.

EUROPEES INSTITUUT VOOR BIO-ETHIEK (EIB), "Europees Parlement: bestaat er een "recht op abortus" in de EU?", 20 mei 2021, <https://www.ieb-eib.org/nl/nieuws/begin-van-het-leven/abortus/europees-parlement-bestaat-er-een-recht-op-abortus-in-de-eu-2004.html>.

EUROPEES INSTITUUT VOOR BIO-ETHIEK (EIB), *Abortustermijn uitbreiden tot langer dan 3 maanden zwangerschap: medische, psychologische en ethische overwegingen*, juni 2021, <https://www.ieb-eib.org/docs/pdf/2021-11/doc-1637862412-847.pdf>.

UNITED NATIONS HUMAN RIGHTS (UNHR), *Information series on sexual and reproductive health and rights. Abortion*, 2020, [https://www.ohchr.org/Documents/Issues/Women/WRGS/SexualHealth/INFO\\_Abortion\\_WEB.pdf](https://www.ohchr.org/Documents/Issues/Women/WRGS/SexualHealth/INFO_Abortion_WEB.pdf).

WORLD HEALTH ORGANIZATION (WHO), *Abortion Care Guideline*, 2022, <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/349316/9789240039483-eng.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

## **België**

DEKKER, N., GOEMAES, R., NEIRINCKX, J., SEUNTJENS, L. en SMETS, K., *Zwangerschapsbegeleiding. Richtlijn voor goede medische praktijkvoering*, Domus Medica, 2015, [https://www.domusmedica.be/sites/default/files/Richtlijn%20Zwangerschapsbegeleiding\\_0.pdf](https://www.domusmedica.be/sites/default/files/Richtlijn%20Zwangerschapsbegeleiding_0.pdf), 178 p.

NATIONALE COMMISSIE VOOR DE RECHTEN VAN HET KIND (NCRK), *Advies betreffende het wetsvoorstel 55-1029/001 tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek met het oog op prenatale rechtsbescherming*, maart 2021, [https://ncrk-cnde.be/IMG/pdf/adv\\_placement\\_nl.pdf](https://ncrk-cnde.be/IMG/pdf/adv_placement_nl.pdf), 9 p.

NATIONALE RAAD VAN DE ORDE VAN GENEESHEREN, "Kwalificatie van de arts die een vrijwillige zwangerschapsafbreking mag uitvoeren", 15 april 2000, <https://ordomedic.be/nl/adviezen/specialismen/huisarts/kwalificatie-van-de-arts-die-een-vrijwillige-zwangerschapsafbreking-mag-uitvoeren>.

MAGNETTE, P. en DE CROO, A., *Verslag van de formateurs (regeerakkoord 2020-2024)*, Brussel, 30 september 2020, [https://www.belgium.be/sites/default/files/Regeerakkoord\\_2020.pdf](https://www.belgium.be/sites/default/files/Regeerakkoord_2020.pdf), 97 p.

Verslag van de Nationale Commissie voor de evaluatie van de wet van 15 oktober 2018 betreffende de zwangerschapsafbreking. Verslag ten behoeve van het parlement 1 januari 2018 – 31 december 2019, februari 2021,

[https://overlegorganen.gezondheid.belgie.be/sites/default/files/documents/tweejaarlijks\\_verslag\\_2020\\_nl\\_jaren\\_2018-2019.pdf](https://overlegorganen.gezondheid.belgie.be/sites/default/files/documents/tweejaarlijks_verslag_2020_nl_jaren_2018-2019.pdf), 152 p.

VROUWENRAAD, *Vrouwenraaddossier en aanbevelingen Prenatale rechtsbescherming*, 2021, <http://vrouwenraad.axoclub.be/file?file=89300&ssn=>, 15 p.

## **Nederland**

INSPECTIE GEZONDHEIDSZORG EN JEUGD (IGJ), *Jaarrapportage 2018 Wet afbreking zwangerschap (Wafz)*, Utrecht, november 2019, 44 p.

INSPECTIE GEZONDHEIDSZORG EN JEUGD (IGJ), *Jaarrapportage 2019 Wet afbreking zwangerschap (Wafz)*, Utrecht, maart 2021, 46 p.

INSPECTIE GEZONDHEIDSZORG EN JEUGD (IGJ), *Jaarrapportage 2020 Wet afbreking zwangerschap (Wafz)*, november 2021, 2 p.

INSPECTIE GEZONDHEIDSZORG EN JEUGD (IGJ), *Jaarrapportage 2020 Wet afbreking zwangerschap (Wafz): bijlagen*, november 2021, 22 p.

## **Polen**

GRZYWACZ, A., JAWIEŃ, B., KACPURA, K., WIĘCKIEWICZ, K. i ZIMNIEWSKA, M., *20 lat tzw. ustawy antyaborcyjnej w Polsce. Raport 2013 [20 jaar anti-abortuswet in Polen. Rapport van 2013]*, Warszawa, Federacja na rzecz Kobiet i Planowania Rodziny [Federatie voor Vrouwen en Gezinsplanning], 2013, [https://federa.org.pl/wp-content/uploads/2017/07/raport\\_federacja\\_2013.pdf](https://federa.org.pl/wp-content/uploads/2017/07/raport_federacja_2013.pdf).

IOANNES PAULUS PP. II, "Evangelium vitae", VATICAN 25 maart 1995, [https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/nl/encyclicals/documents/hf\\_jp-ii\\_enc\\_25031995\\_evangelium-vitae.pdf](https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/nl/encyclicals/documents/hf_jp-ii_enc_25031995_evangelium-vitae.pdf).

Sprawozdanie Rady Ministrów z wykonywania oraz o skutkach stosowania w 2019 ustawy z dnia 7 stycznia 1993 r. o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży [Verslag van de Ministerraad over de uitvoering en de gevolgen van de toepassing in 2019 van de wet van 7 januari 1993 betreffende de gezinsplanning, de bescherming van de menselijke foetus en de voorwaarden voor de toelaatbaarheid van zwangerschapsafbreking], Druk nr. 1332, <https://orka.sejm.gov.pl/Druki9ka.nsf/0/E3A8B0D34BEFF42BC12586FD003A09AE/%24File/1332.pdf>.

## **Onlinebronnen**

### **Supranationaal**

AMNESTY INTERNATIONAL, "Abortus en mensenrechten", <https://www.amnesty.nl/encyclopedie/abortus-en-mensenrechten>.

AMNESTY INTERNATIONAL, "Poland: A Year On, Abortion Ruling Harms Women", 19 October 2021, <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2021/10/poland-a-year-on-abortion-ruling-harms-women/>.

AMNESTY INTERNATIONAL, "Polen: inperking recht op abortus heeft grote invloed op levens vrouwen", 27 januari 2022, <https://www.amnesty.nl/actueel/polen-inperking-recht-op-abortus-heeft-grote-Invloed-op-levens-vrouwen>.

CENTER FOR REPRODUCTIVE RIGHTS, "The World's Abortion Laws", <https://reproductiverights.org/maps/worlds-abortion-laws/>.

CENTER FOR REPRODUCTIVE RIGHTS, "Regression on Abortion Access Harms Women in Poland", 26 January 2022, <https://reproductiverights.org/regression-abortion-access-harms-women-poland/>.

CENTER FOR REPRODUCTIVE RIGHTS, "Center Commends WHO's New Abortion Guideline for Quality Abortion Care Worldwide", 8 March 2022, <https://reproductiverights.org/who-abortion-care-guideline/>.

EUROPA NU, "Politieke situatie Polen", [https://www.europa-nu.nl/id/viihjn09m9we/politieke\\_situatie\\_polen](https://www.europa-nu.nl/id/viihjn09m9we/politieke_situatie_polen).

HUMAN RIGHTS WATCH, "Poland: A Year On, Abortion Ruling Harms Women. Anniversary Marks Ongoing Assault on Women's Rights, Rule of Law", 19 October 2021, <https://www.hrw.org/news/2021/10/19/poland-year-abortion-ruling-harms-women>.

INTERNATIONAL CAMPAIGN FOR WOMEN'S RIGHT TO SAFE ABORTION, "International Safe Abortion Day 28 September 2021", 28 September 2021, <https://www.safeabortionwomensright.org/international-safe-abortion-day-28-september-2021/>.

WORLD HEALTH ORGANISATION (WHO), *Abortions per 1000 live births*, 3 December 2021, [https://gateway.euro.who.int/en/indicators/hfa\\_586-7010-abortions-per-1000-live-births/visualizations/#id=19681](https://gateway.euro.who.int/en/indicators/hfa_586-7010-abortions-per-1000-live-births/visualizations/#id=19681).

## **België**

BACCAERT, A., "Opnieuw massaprotesten tegen verstrengde abortuswet in tientallen Poolse steden", *VRT NWS* 28 januari 2021, <https://www.vrt.be/vrtnws/nl/2021/01/28/opnieuw-protest-tegen-verstrengde-abortuswet-in-tientallen-pools/>.

CD&V, "Standpunt abortus", 5 juli 2018, <https://www.cdenv.be/actua/standpunt-abortus/>.

CD&V, "Waarom CD&V tegen een uitbreiding is van de abortuswet", 4 juni 2020, <https://www.cdenv.be/actua/waarom-cdv-tegen-een-uitbreiding-is-van-de-abortuswet/>.

DE MAAKBARE MENS, "Abortus: Mee met de discussie", 31 maart 2020, <https://www.demaakbaremens.org/mee-met-de-discussie-abortus/>.

DE MENS NU, "Abortuswet in België bestaat 30 jaar", 3 april 2020, <https://demens.nu/abortus/>.

DE MENS NU, "Internationale dag voor het recht op abortus", 28 september 2021, <https://demens.nu/2021/09/28/internationale-dag-voor-het-recht-op-abortus/>.

DE MENS NU, "Luna wil abortus bespreekbaar maken", 28 september 2021, <https://demens.nu/2021/09/28/luna-wil-abortus-bespreekbaar-maken/>.

DOMUS MEDICA, "België behoort tot de landen met laagste abortuscijfer", 27 februari 2020, <https://www.domusmedica.be/actueel/belgie-behoort-tot-de-landen-met-laagste-abortuscijfer>.

FARA, "Alle info over NIPT", <https://www.fara.be/prenatale-testen/screening/alle-info-over-nipt>.



GOOVAERTS, J., "Abortus uit het strafrecht", *DEMENS.NU* 12 april 2018, <https://demens.nu/2018/04/12/abortus-uit-het-strafrecht/>.

HODGE, L., "Grondwettelijk Hof in Polen beslist dat Pools recht zwaarder weegt dan Europees recht, EU reageert misnoegd", *VRT NWS* 7 oktober 2021, <https://www.vrt.be/vrtnws/nl/2021/10/07/grondwettelijk-hof-in-polen-beslist-dat-poolse-recht-zwaarder-we/>.

NV-A, "De 8 redenen waarom Valerie Van Peel zich kant tegen de nieuwe abortuswet", 7 juli 2020, <https://www.n-va.be/nieuws/de-8-redenen-waarom-valerie-van-peel-zich-kant-tegen-de-nieuwe-abortuswet>.

NV-A, "Abortus is wel wat anders dan het trekken van een tand", 13 juli 2020, <https://www.n-va.be/nieuws/abortus-is-wel-wat-anders-dan-het-trekken-van-een-tand>.

PAELINCK, G., "De abortuskwestie: welke versoepelingen liggen op tafel en waar ligt het politieke probleem?", *VRT NWS* 13 juli 2020, <https://www.vrt.be/vrtnws/nl/2020/07/13/abortus-overzicht/>.

SCHLITZ, S., "Safe Abortion Day: Solidariteit met Poolse vrouwen die hun zwangerschap niet kunnen afbreken", 29 september 2021, <https://sarahschlitz.be/nl/journee-internationale-pour-un-avortement-sur-solidaires-avec-les-femmes-polonaises-qui-nont-pas-la-possibilite-dinterrompre-leur-grossesse/>.

SENSOA, "Abortus en ongeplande zwangerschap in België: feiten en cijfers", 2021, <https://www.sensoa.be/abortus-en-ongeplande-zwangerschap-belgie-feiten-en-cijfers>.

TUYPENS, D., "Abortuswet: "Het is omdat abortus een moeilijk keuze is, dat een hervorming noodzakelijk is"", *SOLIDAIR* 3 juli 2020, <https://www.solidair.org/artikels/abortuswet-het-omdat-abortus-een-moeilijk-keuze-dat-een-hervorming-noodzakelijk>.

X., "Stigmatiserend dat abortus nog in ons strafwetboek stond", *DE STANDAARD* 3 juli 2018, [https://www.standaard.be/cnt/dmf20180703\\_03595839](https://www.standaard.be/cnt/dmf20180703_03595839).

## **Nederland**

BERAADTERMIJN, "Het manifest 'Beraad!", <https://beraadtermijn.nl/>.

EERSTE KAMER, "Initiatiefvoorstel-Paternotte, Kuiken, Ellemeet en Tellegen Afschaffen verplichte minimale beraadtermijn voor afbreking van zwangerschappen", [https://www.eerstekamer.nl/wetsvoorstel/35737\\_initiatiefvoorstel](https://www.eerstekamer.nl/wetsvoorstel/35737_initiatiefvoorstel).

EXPERTISECENTRUM SEKSUALITEIT RUTGERS, "10 redenen om de verplichte beraadtermijn van vijf dagen bij abortus los te laten", 25 februari 2021, <https://rutgers.nl/nieuws/10-redenen-om-de-verplichte-beraadtermijn-van-vijf-dagen-bij-abortus-los-te-laten/>.

FIOM, "Wie zijn wij", <https://fiom.nl/over-fiom/wie-wij-zijn>.

FIOM, "Cijfers en feiten", <https://fiom.nl/kenniscollectie/abortus/cijfers-feiten>.

GROENENBOOM, E. en VAN WOLFWINKEL, A., "Die vijf dagen bedenktijd bij abortus blijven hard nodig voor een zorgvuldige keuze", *TROUW* 28 april 2021, <https://www.trouw.nl/opinie/die-vijf-dagen-bedenktijd-bij-abortus-blijven-hard-nodig-voor-een-zorgvuldige-keuze~b7af7d63/>.

JURISTENVERENIGING PRO VITA (JPV), "Afschaffing beraadtermijn bij abortus: onwenselijk voor vrouw en kind", *PRO VITA HUMANA* 9 februari 2022, <https://provita.nl/publicaties/afschaffing-beraadtermijn-bij-abortus-onwenselijk-voor-vrouw-en-kind/>.

SCHREEUW OM LEVEN, "Afschaffing bedenktijd bij abortus dreigt!", 26 januari 2022, <https://www.schreeuwomleven.nl/nieuws/166/afschaffing-bedenktijd-bij-abortus-dreigt-/>.

TWEEDE KAMER, "Initiatiefwetsvoorstel tot wijziging van Wet afbreking zwangerschap in verband met het afschaffen van de verplichte minimale beraadtermijn voor de afbreking van zwangerschappen", <https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/wetsvoorstellen/detail?id=2021Z03572&dossier=35737>.

TWEEDE KAMER, "Initiatiefwetsvoorstel afschaffen verplichte minimale beraadtermijn abortus", 27 januari 2022, [https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/plenaire\\_verslagen/kamer\\_in\\_het\\_kort/initiatiefwetsvoorstel-afschaffen-verplichte](https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/plenaire_verslagen/kamer_in_het_kort/initiatiefwetsvoorstel-afschaffen-verplichte).

## **Polen**

ABORCJA BEZ GRANIC [ABORTION WITHOUT BORDERS], <https://abortion.eu/pl/>.

ABORCYJNY DREAM TEAM [ABORTION DREAM TEAM], <https://aborcyjnydreamteam.pl/>.

ABORCYJNY DREAM TEAM [ABORTION DREAM TEAM], "Aborcja za granicą [Abortus in het buitenland]", <https://aborcyjnydreamteam.pl/aborcja-musisz-wiedziec/aborcja-za-granica/>.

ABORCYJNY DREAM TEAM [ABORTION DREAM TEAM], "Aborcja — musisz wiedzieć [Abortus — wat je moet weten]", <https://aborcyjnydreamteam.pl/aborcja-musisz-wiedziec/>.

ABORCYJNY DREAM TEAM [ABORTION DREAM TEAM], "Aborcja Bez Granic pomogła 34 tysiącom osób w dostępie do aborcji od wyroku TK [Abortion Without Borders heeft 34.000 mensen geholpen om toegang te krijgen tot abortus sinds de uitspraak van het Grondwettelijk Hof]", 21 października 2021 [21 oktober 2021], <https://aborcyjnydreamteam.pl/2021/10/aborcja-bez-granic-pomogla-34-tysiacom-osob-w-dostepie-do-aborcji-od-wyroku-tk/>.

ABORTION NETWORK AMSTERDAM (ANA), <https://anamsterdam.noblogs.org/>.

ABORTION SUPPORT NETWORK (ASN), <https://www.asn.org.uk/>.

FEDERACJA NA RZECZ KOBIET I PLANOWANIA RODZINY (FEDERA) [FEDERATIE VOOR VROUWEN EN GEZINSPLANNING], "O nas [Over ons]", <https://federa.org.pl/o-nas/>.

FEDERACJA NA RZECZ KOBIET I PLANOWANIA RODZINY (FEDERA) [FEDERATIE VOOR VROUWEN EN GEZINSPLANNING], "Potrzebuję aborcji – poradnik [Ik heb een abortus nodig – een gids]", 27 kwietnia 2022 [27 april 2022], <https://federa.org.pl/aborcja-poradnik/>.

FUNDACJI PRO - PRAWO DO ŻYCIA [STICHTING RECHT OP LEVEN], "Wystawy 'wybierz życie' [Exposities 'kies voor het leven']", <https://stronazycia.pl/fundacja/wystawy/>.

FUNDACJI ŻYCIE I RODZINA [STICHTING LEVEN EN GEZIN], "O nas [Over ons]", <https://www.zycierodzina.pl/o-nas/>.

FUNDACJI ŻYCIE I RODZINA [STICHTING LEVEN EN GEZIN], "Projekt ustawy Aborcja to zabójstwo [Wetsvoorstel Abortus is moord]", <https://aborcjatozabojstwo.pl/>.

KOMITET LEGALNA ABORCJA BEZ KOMPROMISÓW [COMITÉ LEGALE ABORTUS ZONDER COMPROMISSEN], "Projekt ustawy Legalna aborcja. Bez kompromisów [Wetsvoorstel Legale abortus zonder compromissen]", <https://legalnaaborcjabezkompromisow.pl/>.

MATŁACZ, A. i ŻACZKIEWICZ-ZBORSKA, K., "TK: Prawo traktatowe Unii Europejskiej jest sprzeczne z Konstytucją RP [Het Grondwettelijk Hof: het EU-verdragsrecht is in strijd met de Poolse grondwet]", *PRAWO* 7 października 2021 [*RECHT* 7 oktober 2021], <https://www.prawo.pl/prawnicy-sady/wyszosc-prawa-unijnego-nad-krajowym-w-tk,510780.html>.

ORDO IURIS, "Civic Legislation Initiative: Equal legal protection for children before and after birth", 3 April 2016, <https://en.ordoiuris.pl/life-protection/civic-legislation-initiative-equal-legal-protection-children-and-after-birth>.

PREZYDENTA RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ [DE PRESIDENT VAN DE REPUBLIEK POLEN], "Prezydencki projekt zmiany ustawy o planowaniu rodziny [Wetsvoorstel van de president betreffende de wijziging van de wet betreffende de gezinsplanning]", *PREZYDENT* 30 października 2020 [*PRESIDENT* 30 oktober 2020], <https://www.prezydent.pl/prawo/wniesione-dos- sejmu/prezydencki-projekt-zmiany-ustawy-o-planowaniu-rodziny,25646>.

ROJEK-SOCHA, P. i SEWASTIANOWICZ, M., "Polska o krok od całkowitego zakazu aborcji, pozostałe przesłanki będzie łatwiej wyłączyć" [Polen een stap dichterbij een totaalverbod op abortus, andere gronden zullen makkelijker uit te sluiten zijn], *PRAWO* 29 stycznia 2021 [*RECHT* 29 januari 2021], <https://www.prawo.pl/zdrowie/zaostrenie-przepisow-aborcyjnych-komentarze-po- publikacji,506123.html>.

SEJM OF THE REPUBLIC OF POLAND, "Sejm in the system of power", <https://www.sejm.gov.pl/english/sejm/sejm.htm>.

SEJM RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ [HET PARLEMENT VAN DE REPUBLIEK POLEN], "Przebieg procesu legislacyjnego - druk nr. 36 [Verloop wetgevingsprocedure - nr. 36]", <https://www.sejm.gov.pl/Sejm9.nsf/PrzebiegProc.xsp?nr=36>.

SEJM RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ [HET PARLEMENT VAN DE REPUBLIEK POLEN], "Przebieg procesu legislacyjnego - druk nr. 727 [Verloop wetgevingsprocedure - nr. 727]", <https://sejm.gov.pl/Sejm9.nsf/PrzebiegProc.xsp?nr=727>.

SEJM RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ [HET PARLEMENT VAN DE REPUBLIEK POLEN], "Przebieg procesu legislacyjnego - druk nr. 1693 [Verloop wetgevingsprocedure - nr. 1693]", <https://www.sejm.gov.pl/Sejm9.nsf/PrzebiegProc.xsp?nr=1693>.

SEJM RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ [HET PARLEMENT VAN DE REPUBLIEK POLEN], "Przebieg procesu legislacyjnego - druk nr. 2298 [Verloop wetgevingsprocedure - nr. 2298]", <https://www.sejm.gov.pl/Sejm9.nsf/PrzebiegProc.xsp?nr=2298>.

SITNICKA, D., "Polska piekłem kobiet. PiS i Trybunał Julii Przyłębskiej wprowadzili zakaz aborcji" [Polen is een hel voor vrouwen. PiS en het tribunaal van Julia Przyłębska hebben een verbod op abortus ingevoerd], *OKO.press* 22 października 2020 [22 oktober 2020], <https://oko.press/polska-pieklem-kobiet-pis-i-trybunal-julii-przylebskiej-wprowadzili-zakaz-aborcji/>.

SOBCZAK, K., "Do Sejmu trafił obywatelski projekt w sprawie liberalizacji aborcji [Een burgerproject betreffende de liberalisering van abortus is ingediend bij de Sejm]", *PRAWO* 31 marca 2022 [*RECHT* 31 maart 2022], <https://www.prawo.pl/prawo/liberalizacja-aborcji-obywatelski-projekt-w-sejmie,514378.html>.

SOBCZAK, K., "Sejm odrzucił obywatelski projekt w sprawie liberalizacji aborcji [De Sejm verwerpt het burgerproject betreffende de liberalisering van abortus]", *PRAWO* 23 czerwca 2022 [*RECHT* 23 juni 2022], <https://www.prawo.pl/prawo/liberalizacja-aborcji-obywatelski-projekt-w-sejmie,514378.html>.

SZOŁUCHA, S. i RZEPLIŃSKA, R., "Kalendarium zmian w prawie o warunkach przerywania ciąży [Kalender van wetswijzigingen betreffende de voorwaarden voor een zwangerschapsafbreking]", *MAM PRAWO WIEDZIEC* 4 listopada 2020 [*IK HEB HET RECHT OM TE WETEN* 4 november 2020], <https://mamprawowiedziec.pl/czytelnia/arttykul/1445>.

## Bijlagen

**BIJLAGE 1.** Weergave abortusvoorwaarden in de huidige en toekomstige Belgische abortuswetgeving

Voorwaarden	Wet Vrijwillige Zwangerschapsafbreking 2018	Wetsvoorstel tot versoepeling abortusvoorwaarden 2019
<p>Abortustermijn en -gronden</p>	<p><u>Onderscheid:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- Vóór einde <b>12</b> weken (na de bevruchting): geen grond (art. 2, 1°, a)</li> <li>- Na <b>12</b> weken: slechts indien (art. 2, 5°)               <ol style="list-style-type: none"> <li>1. Ernstig gevaar voor de gezondheid van de vrouw</li> <li>2. Ongeneeslijke en uiterst zware kwaal bij het ongeboren kind</li> </ol> </li> </ul> <p>Bovendien is de medewerking vereist van een tweede arts (art. 2, 5°, <i>in fine</i>)</p>	<p><u>Onderscheid:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- Vóór einde <b>18</b> weken (na de bevruchting): geen grond</li> <li>- Na <b>18</b> weken: slechts indien               <ol style="list-style-type: none"> <li>1. Ernstig gevaar voor de gezondheid van de vrouw</li> <li>2. Ongeneeslijke en uiterst zware kwaal bij het ongeboren kind</li> </ol> </li> </ul> <p>Bovendien is de medewerking vereist van een tweede arts</p>
<p>Verplichte formele vereisten voor de arts</p>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Verrichten onder medisch verantwoorde omstandigheden in een instelling voor gezondheidszorg met voorlichtingsdienst (art. 2, 1°, b)</li> <li>- Inlichten over de medische risico's van een zwangerschapsafbreking (art. 2, 2°, a)</li> <li>- Inlichten over de verschillende opvangmogelijkheden voor het kind (art. 2, 2°, b)</li> <li>- Verstrekken van voorlichting over contraceptie (art. 2, 6°)</li> <li>- Zich vergewissen van de vaste wil van de zwangere vrouw (art. 2, 2°, c)</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Verrichten onder medisch verantwoorde omstandigheden in een instelling voor gezondheidszorg met voorlichtingsdienst</li> <li>- Inlichten over de medische risico's van een zwangerschapsafbreking</li> <li>- Zich vergewissen van de vaste wil van de zwangere vrouw</li> </ul>

Vereisten voor de zwangere vrouw	Schriftelijke toestemming op de dag van de ingreep (art. 2, 4°)	<i>Idem</i>
Verplichte wachttermijn	<b>6 dagen</b> na de eerste raadpleging (art. 2, 3°) Uitzondering: dringende medische redenen	<b>48 uur</b> na de eerste raadpleging Uitzondering: dringende medische redenen

**BIJLAGE 2.** Weergave abortusvoorwaarden in de Nederlandse abortuswetgeving

<b>Voorwaarden</b>	<b>Wet afbreking zwangerschap (Wafz)</b>
Abortustermijn en -gronden	<p><u>Onderscheid:</u></p> <ul style="list-style-type: none"><li>- Vóór einde 24 weken van de zwangerschap: onontkoombare noodsituatie van de vrouw (art. 5, lid 1)</li><li>- Na 24 weken: verboden en slechts mogelijk indien er sprake is van een noodtoestand:<ol style="list-style-type: none"><li>1. Ernstig gevaar voor het leven of de gezondheid van de vrouw (maternale indicatie)</li><li>2. Ongeneeslijke en zeer ernstige aandoeningen bij het ongeborne kind (categorie 1 of 2)</li></ol></li></ul> <p>Cat. 1: een aandoening, waarbij redelijkerwijs verwacht mag worden dat de ongebornene niet in staat is buiten het moederlichaam in leven te blijven.</p> <p>Cat. 2: de situatie waarbij bij de ongebornene sprake is van één of meer aandoeningen die tot ernstige en niet te herstellen functiestoornissen leidt of leiden of omdat voor de ongebornene naar redelijke verwachting een beperkte kans op overleven bestaat.</p>
Verplichte formele vereisten voor de arts	<ul style="list-style-type: none"><li>- Behandeling verricht door een arts in een ziekenhuis of abortuskliniek (art. 2)</li><li>- Inlichten over alternatieve oplossingen (art. 5, lid 2, sub a)</li><li>- Zich vergewissen van de vaste wil, zorgvuldige besluitvorming en besef van de zwangere vrouw (art. 5, lid 2, sub b)</li><li>- Controleren of de ingreep verantwoord is (art. 5, lid 2, sub c)</li><li>- Nazorg bieden (art. 5, lid 2, sub d)</li></ul>
Vereisten voor de zwangere vrouw	Schriftelijke toestemming op de dag van de ingreep
Verplichte wachttermijn	5 dagen na de eerste raadpleging (art. 3, lid 1) Uitzondering: een dreigend gevaar voor het leven of de gezondheid van de vrouw (art. 16, lid 2)

**BIJLAGE 3.** Weergave abortusvoorwaarden in de Poolse abortuswetgeving

<b>Voorwaarden</b>	<b>Poolse abortuswet 1993</b>
Abortustermijn en -gronden	Abortus kan slechts o.b.v. 2 gronden (art. 4a, lid 1, 1) en 3)): <ol style="list-style-type: none"><li>1. Een gevaar voor het leven of de gezondheid van de vrouw (zonder tijdslimiet)</li><li>2. Door een strafbaar feit (zoals verkrachting of incest) tot 12 weken</li></ol>
Verplichte formele vereisten voor de arts	<ul style="list-style-type: none"><li>- Bij een gevaar voor het leven of de gezondheid van de vrouw:<ul style="list-style-type: none"><li>° Uitvoering in een ziekenhuis (art. 4a, lid 3)</li><li>° Vastelling van de omstandigheden door een tweede arts (art. 4a, lid 5)</li></ul></li><li>- Bij een strafbaar feit:<ul style="list-style-type: none"><li>° Uitvoering in een ziekenhuis of privékliniek</li><li>° Vastelling van de omstandigheden door de officier van justitie (art. 4a, lid 5)</li></ul></li><li>- Zich vergewissen van de vaste wil van de zwangere vrouw</li></ul>
Vereisten voor de zwangere vrouw	Schriftelijke toestemming op de dag van de ingreep (art. 4a, lid 4)
Verplichte wachttermijn	/



**BIJLAGE 4.** Vergelijking abortusvoorwaarden in de Belgische, Nederlandse en Poolse abortuswetgeving

Voorwaarden	België	Nederland	Polen
<p>Abortustermijn en gronden -</p>	<p><u>Onderscheid:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- Vóór einde 12 weken (na de bevruchting): geen grond</li> <li>- Na 12 weken: slechts indien:               <ol style="list-style-type: none"> <li>1. Ernstig gevaar voor de gezondheid van de vrouw</li> <li>2. Ongeneeslijke en uiterst zware kwaal bij het ongeboren kind</li> </ol> </li> </ul> <p>Bovendien is de medewerking vereist van een tweede arts</p>	<p><u>Onderscheid:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- Vóór einde 24 weken van de zwangerschap: onontkoombare noodsituatie van de vrouw</li> <li>- Na 24 weken: verboden en slechts mogelijk indien er sprake is van een noodtoestand:               <ol style="list-style-type: none"> <li>1. Ernstig gevaar voor het leven of de gezondheid van de vrouw (maternale indicatie)</li> <li>2. Ongeneeslijke en zeer ernstige aandoeningen bij het ongeboren kind (categorie 1 of 2)</li> </ol> </li> </ul>	<p>Abortus kan slechts o.b.v. 2 gronden:</p> <ol style="list-style-type: none"> <li>1. Een gevaar voor het leven of de gezondheid van de vrouw (zonder tijdslimiet)</li> <li>2. Door een strafbaar feit (tot 12 weken)</li> </ol> <p>Bovendien is de medewerking vereist van een tweede arts of officier van justitie</p>

Verplichte formele vereisten voor de arts	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Verrichten onder medisch verantwoorde omstandigheden in een instelling voor gezondheidszorg met voorlichtingsdienst</li> <li>- Inlichten over de medische risico's van een zwangerschapsafbreking</li> <li>- Inlichten over de verschillende opvangmogelijkheden voor het kind</li> <li>- Verstrekken van voorlichting over contraceptie</li> <li>- Zich vergewissen van de vaste wil van de zwangere vrouw</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Behandeling verricht door een arts in een ziekenhuis of abortuskliniek</li> <li>- Inlichten over alternatieve oplossingen</li> <li>- Zich vergewissen van de vaste wil, zorgvuldige besluitvorming en besef van de zwangere vrouw</li> <li>- Controleren of de ingreep verantwoord is</li> <li>- Nazorg bieden</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Bij een gevaar voor het leven of de gezondheid van de vrouw: <ul style="list-style-type: none"> <li>° Uitvoering in een ziekenhuis</li> <li>° Vaststelling van de omstandigheden door een tweede arts</li> </ul> </li> <li>- Bij een strafbaar feit: <ul style="list-style-type: none"> <li>° Uitvoering in een ziekenhuis of privékliniek</li> <li>° Vaststelling van de omstandigheden door de officier van justitie</li> </ul> </li> <li>- Zich vergewissen van de vaste wil van de zwangere vrouw</li> </ul>
Vereisten voor de zwangere vrouw	Schriftelijke toestemming op de dag van de ingreep	<i>Idem</i>	<i>Idem</i>
Verplichte wachtermijn	6 dagen na de eerste raadpleging Uitzondering: dringende medische reden	5 dagen na de eerste raadpleging Uitzondering: een dreigend gevaar voor het leven of de gezondheid van de vrouw	/

**BIJLAGE 5.** Positionering van België, Nederland en Polen t.a.v. het zelfbeschikkingsrecht inzake abortus

Positie	Nederland	België	Polen
<b>Aanleiding abortuswet</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Ontstaan in 1981 (van kracht in 1984)</li> <li>- Verdrijving illegale abortuspraktijken</li> <li>- Bescherming gezondheidstoestand van de vrouw</li> <li>- Gebrekkige handhaving Wetboek van Strafrecht</li> <li>- Inconsistente rechtspraak</li> <li>- Rechtsonzekerheid</li> <li>- Onaangepaste toestand aan de maatschappelijke realiteit</li> <li>- Aandacht voor autonomie en zelfbeschikking van de vrouw</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Ontstaan in 1990</li> <li>- Verdrijving illegale abortuspraktijken</li> <li>- Bescherming gezondheidstoestand van de vrouw</li> <li>- Gebrekkige handhaving Strafwetboek</li> <li>- Inconsistente rechtspraak</li> <li>- Rechtsonzekerheid</li> <li>- onaangepaste toestand aan de maatschappelijke realiteit</li> <li>- Problematiek abortustoerisme</li> <li>- Aandacht voor autonomie en zelfbeschikking van de vrouw</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Ontstaan in 1956</li> <li>- Verdrijving illegale abortuspraktijken</li> <li>- Bescherming gezondheidstoestand van de vrouw</li> </ul>
<b>Abortusvoorwaarden</b>	<p><b>Abortustermijn en -gronden</b></p> <p><u>Onderscheid:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- Vóór einde 12 weken (na de bevruchting): geen grond</li> <li>- Na 12 weken: slechts indien:               <ol style="list-style-type: none"> <li>1. Ernstig gevaar voor de gezondheid van de vrouw</li> </ol> </li> </ul>	<p><b>Abortustermijn en -gronden</b></p> <p><u>Onderscheid:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- Vóór einde 24 weken van de zwangerschap: onontkoombare noodsituatie van de vrouw</li> <li>- Na 24 weken: verboden en slechts mogelijk indien er</li> </ul>	<p><b>Abortustermijn en -gronden</b></p> <p>Abortus kan slechts o.b.v. 2 gronden:</p> <ol style="list-style-type: none"> <li>1. Een gevaar voor het leven of de gezondheid van de vrouw (zonder tijdslimiet)</li> <li>2. Door een strafbaar feit (tot 12 weken)</li> </ol>

2. Ongeneeslijke en uiterst zware kwaal bij het ongeboren kind

Bovendien is de medewerking vereist van een tweede arts

**Procedurele vereisten**

- Vrouw: toestemming
- Arts: behandeling verricht in een ziekenhuis of abortuskliniek; verplichte minimale beraadtermijn van vijf dagen respecteren; zich vergewissen van de vaste wil, zorgvuldige besluitvorming en besef van de zwangere vrouw; informatieverplichting over alternatieven; controleren of de ingreep verantwoord is; het bieden van nazorg

sprake is van een noodtoestand:

1. Ernstig gevaar voor het leven of de gezondheid van de vrouw (maternale indicatie)
2. Ongeneeslijke en zeer ernstige aandoeningen bij het ongeboren kind (categorie 1 of 2)

**Procedurele vereisten**

- Vrouw: toestemming
- Arts: behandeling verricht onder medisch verantwoorde omstandigheden in een instelling voor gezondheidszorg met voorlichtingsdienst; verplichte wachttermijn van zes dagen respecteren; verstrekken van voorlichting over contraceptie; zich vergewissen van de vaste wil van de zwangere vrouw; informatieverplichting over alternatieven, de medische

Bovendien is de medewerking vereist van een tweede arts of officier van justitie

**Procedurele vereisten**

- Vrouw: toestemming
- Arts: document verlenen als bewijs voor een toegelaten abortus (ingeval van een gevaar voor het leven of de gezondheid van de vrouw); verplichte uitvoering in een ziekenhuis bij gevaar voor het leven of de gezondheid van de vrouw; zich vergewissen van de vaste wil van de zwangere vrouw
- Officier van justitie: document verlenen als bewijs voor een toegelaten abortus (ingeval van een strafbaar feit)

		risico's van een zwangerschapsafbreking	
<b>Huidige situatie</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Extreem liberaal beleid</li> <li>- Nadruk op de autonomie en het zelfbeschikkingsrecht van de vrouw</li> <li>- Abortus op verzoek (tot 24 weken) <ul style="list-style-type: none"> <li>° In praktijk: tot 22 weken</li> </ul> </li> <li>- Conform de mensenrechten</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Extreem liberaal beleid</li> <li>- Nadruk op de autonomie en het zelfbeschikkingsrecht van de vrouw</li> <li>- Abortus op verzoek (tot 12 weken)</li> <li>- Conform de mensenrechten</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Conservatief beleid</li> <li>- Nadruk op de bescherming van het ongeboren leven</li> <li>- Abortus is uitgesloten, tenzij bij medische of juridische uitzonderingen</li> <li>- Strijdig met de mensenrechten</li> </ul>
<b>Toekomstperspectief</b>	Versterking zelfbeschikkingsrecht door: flexibele beraadtermijn	Versterking zelfbeschikkingsrecht door: <ul style="list-style-type: none"> <li>- Uitbreiding abortustermijn naar 18 weken</li> <li>- Afschaffing van bepaalde informatieverplichtingen in hoofde van de arts</li> <li>- Inkorting wachttermijn naar 48 uur</li> </ul>	2 mogelijkheden: <ul style="list-style-type: none"> <li>- Versterking zelfbeschikkingsrecht door abortus op verzoek (tot 12 weken)</li> <li>- Aanscherping zelfbeschikkingsrecht door absoluut abortusverbod of verdere inperking abortuswet</li> </ul>